תלמוד בבלי · ראשונים · ריטב״א · סדר נזיקין

ריטב"א על מכות

רבנו יום טוב ב"ר אברהם אשבילי [הריטב"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ריטב"א על מכות

רבנו יום טוב ב"ר אברהם אשבילי [הריטב"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ריטבא-על-מכות/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 9
דף ג. 14
דף ג: 18
דף ד. 24
דף ד: 30
דף ה. 33
דף ה: 36
דף ו. 41
דף ו: 45
דף ז. 48
דף ז: 52
דף ח. 56
דף ח: 59
דף ט. 61
דף ט: 64
דף י. 66
דף י: 67
דף יא. 68
דף יא: 70
דף יב. 71
דף יב: 76
דף יג. 78
דף יג: 80
דף יד. 84
דף יד: 87
דף טו. 90
דף טז. 95
דף טז: 98
דף יז. 102
דף יז: 104
דף יח. 106
דף יח: 107
דף יט. 109
דף יט: 112
דף כ. 115
דף כ: 118
דף כא. 121
דף כא: 126
דף כב. 129
דף כב: 132
דף כג. 136
דף כג: 137
דף כד. 138

דף ב.

פרק כיצד העדים

מתניתין **כיצד העדים נעשין זוממין**. הא דפתח תנא בהא ולא פתח בפ' אלו הן הלוקין דהוי עיקר האי מסכת' דמכו' משום דפרשת מלקות דכתיב והי' אם בן הכות הרשע כתיב בעדים זוממין מדכתי' והצדיקו את הצדיק כדאיתא בגמרא. ועוד דהא אמרינן בגמ' דתנא אמתניתין דפ' הנחנקין קאי דקתני כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי בת כהן ולהכי פתח הכא בעדים זוממין. ונראין דברים דפר' הנחנקין הוא. סוף מסכ' סנהדרין מדקאי עלה תנא דהכא כדאיתא בגמ' וכן נראה מדברי רש"י ז"ל ואע"ג דאמרינן בעלמא דקתני אנא דנשים מסכת נדרים בסדר נשים משום דאיירי בפ' המדיר דכתובו' בענייני נדרים ואע"ג דאיכא כמה פירקי ומכילתי ביני ביני התם למיתן טעמא למכלל נדרים בסדר נשים ואלו הכא לא בעינן טעמא אמאי קתני מסכ' מכות בהאי סדרא דהא פשיטא דהיינו דוכתיה וכדקתני בפרקא קמא דסנהדרין מכות בשלשה אבל למיתן טעמא במאי דפתח הכא משום פ' הנחנקין לא הוה עביד הכי אי לאו דסליק מיניה במסכת סנהדרין. ועוד יש נותנין טעם בדבר זה דהא תנא במס' סנהדרין סדר ארב' מיתו' קתני דהוו אליבא דרבנן סקילה שריפה הרג וחנק ובפרק חלק אייני באנשי עיר הנדחת שהם בסייף וסיים בפ' הנחנקין. והא דקתני כיצד העדים נעשין זוממין ולא קתני אין העדים נעשין זוממין בגמרא מפרש לה:

מעידנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה. פי' שראו לאמו שנתגרש' או חלצה ביום פלוני במקום פלוני והתנא מקצר בזה כשם שמקצר שאינו שונה ונמצאו זוממין משום דהא פשיט' והא דקתני בן חלוצ' באשגרת לישן דבן גרושה נקטיה דהא פסול בן חלוצה אינו מן התור' אלא מדרבנן וכדאסיקנן בפ' עשרה יוחסין. וא"כ אין בו דין הזמה מדאוריית' כלל אלא משום דאיסור חלוצה לכהוני' דמדרבנן הוא אמטו לפיסול גרושה דאורייתא ואסמכוה נמי על מאי דכתי' ואשה גרושה מאיש' כדאיתא התם (דף עח). נקיט להו תרווייהו כהדדי וכדקמתני להו לקמן פ' אלו הן הלוקין במשנה. מיירי בחיובי מלקות דאורייתא וכי היכי דקתני אלו הוה מצי למיתני בפסולי קהל ישראל שהוא נתין או עבד או ממזר. ובתוספתא תני להו כולהו ותנא דידן דלא קתני להו כולהו משום דלא בעי לאורוכי וניחא ליה למיתני בן גרושה ובן חלוצה משום מתניתין דפ' הנחנקין דקאי עלה הכא דאיירי בענין זוממי כהונה כדקתני חוץ מזוממי בת כהן. א"ל משום דהני שכיחי טפי. א"נ משום מאי דקתני שלוקין בלבד ואין תורת הזמה מתקיימת בהן כלל ואע"ג דמפסדי להו תרומה ושאר מתנות כהונה וטעמא דלא משלמי להו איבעית

אימא משום דהוי מידי דלא קיץ ומסתמא לא אמרה תורה ועשיתם לו כאשר זמם את במידי דקיץ שאפשר לעשות כן מיד. וכן פי' מורי הרשב"א ז"ל. איבעי' אימא משום דהאי פסידא לא בריא הזיקא וגרמא בעלמא הוא דכותה בעלמא פטור דמי יימר דיהבי להו מתנות כהונה דהא טובת הנא' לבעלים ואפי' במכרי כהונה לאו שעבודא דאית ליה לכהן עלייהו אלא מצות נתיני' והוא בדבר שלא בא לעולם ולא ידע אי הוה ליה ומסתמא רחמנא כאשר זמם לעשות ולא כאשר זמם לגרום וכדפי' מורנו המובהק הרא"ה ורבי' ז"ל. עוד פירשו בתוספות בטעמא דהא דכיון דלא מקיימינן בהו הזמה במאי דהוה עיקר סהדותייהו דפיסולא דגופא דבן גרושה ובן חלוצ' לא מקיימינן לה בהא דלא מקיימינן הזמה לחצאין וכדאמרינן בגמרא גבי ועשיתם לו ולא זרעו ואע"ג דאמרינן לקמן מעידין אנו באשת פלוני שזנתה והוזמו שנהרגין ואין משלמין כתוב' שהיו מפסידין לה התם כיון דקים לי' בדרבה מיניה דין תורה הוא שבכל מקום שיש מית' וממון שהמיתה עומד' במקום שניהם וכולה הזמה היא:

אין אומרים יעשה זה בן גרושה. נקט לה בלשון יחיד כלישנא דקרא דכתיב ועשיתם לו. ופי' רש"י ז"ל שאם העד כהן אין אומרים שיעשה בן גרושה או בן חלוצה והכי ודאי פשיטא דמילתא דלכהן הוא דאיצטרך דשייך ביה פיסול זה. אבל בתוספות פירשו דה"נ מיתני בעד ישראל דלא אמרינן שיהא פוסל אשה בביאתו לכהונה כאלו הוא חלל בן גרושה או בן חלוצה אלא לוקה את הארבעים. ומפרש בגמר' דנפקא לן האי מלקות מדאורייתא מדכתיב והצדיקו את הצדיק וכדאיתא בגמ'. והקשו בתוספות דהכא תנינן דאפילו בעדות שאי אתה יכול להזימ' עדות כשרה היא ודנין בה דכי לא מקיימי בה הזמה ממש לוקין עליה והמלקות עומדת במקום הזמה ואלו בכמה דוכתין אמרינן דכל עדות שאי אתה יכול להזימה ממש אינו עדות ואין דנין בה כלום וכדאמרינן לענין עדים שהעידו בראובן שהרג את הטרפה שאינו נהרג לפי שאין אתה יכול להזימה להרג כיון שהם אינם טרפה דבעינן כאשר זמם לעשות לאחיו וליכא ואפי' תימא דשאני התם דעדות' על הטרפה אינו כלום דגברא קטילא בעי למיקטל הא אמרינן נמי במס' סנהדרין (דף מא') דעידי נערה מאורסה שהוזמו אינן נהרגין והיא עצמה אינה נהרגת ובשלא התרו ממש ואעפ"י שהוא סברא ואליבא דר' יוסי דאמר חבר אינו צריך התראה וטעמא דמילתא לפי שיכולין לומר לאסרה על בעלה באנו וכיון שאין אתה יכול לקיים בהם הזמה אינה נהרגת דאין עדותן עדות ואמאי לקבל עדותן ואם יוזמו יהיו לוקין. ותירצו דשאני התם דבאים לחייבה מיתה ומלקות לגבי מיתה לאו כלום הוא והלכך עדות שאי אתה יכול להזימה הוא אבל הכא שאין באין להעיד אלא בפיסול בן גרושה שפיר מיקיים

כאשר זמם במלקות וכיון שלוקין עדותו שאתה יכול להזימה הוא. וכן אתה אומר במעידין שהרג את הנפש בשוגג ולענין גלות. ורבותינו ז"ל תירצו דגבי עדים זוממין תרי דינו כתיבי חד ועשיתם לו כאשר זמם ולא מיעט הקרא מהזמה בענין עדות שאתה יכול להזימה והיינו הייא דטרפה ונערה מאורסה ודכוותיה אבל בכל מאי דלא שייכא הזמה דמעטינהו קרא מינה כי היכי דמתני' וכל דוכתייהו לית לן למיבעי בהו עדות שאתה יכול להזימ' דהא חיובא דידהו מוהצדיקו את הצדיק ולא מכאשר זמם וכדאיתא בגמרא בהדיא וזה טעם נכון מאוד:

מעידין אנו באיש פלו' שחייב גלות. פי' רש"י ז"ל שמעידין שהרג את הנפש בשוגג. ודקדקו עליו ז"ל דבמאי עסקינן אם כשהוא מודה לדבריהם אין כאן הזמה ואם בשאומר שלא הרג אין עדותן כלום ואינו גולה על ידם כי הוא נאמן על עצמו יותר מהם וכדתנן בכריתות פר' ג' אמרו לו שנים אכלת חלב והוא אמר לא אכלתי ר"מ מחייב וחכמים פוטרין אמרו לו לר"מ ומה אלו ירצה יכול לומר מזיד הייתי והכא נמי יכול לומר מזיד הייתי ואינו גולה. ובשלמא להההוא טעמא דאתמר עלה בכריתות שנאמן משום שהתורה האמינתו לענין קרבן יותר ממאה עדים מדכתיב או הודע אליו. י"ל דהכא אינו נאמן כנגד העדים דהכא לא כתב הכי והדבר מסור לב"ד אלא להההוא טעמא דאיתמר התם דמסרסי' דובוריה לא אכלי שוגג אלא מזיד מאי אי איכא למימר. וכ"ת דמיירי כשהעידו שהכירו בו שהיה שוגג בודאי דבהא אינו יכול להכחישן היאך אפשר להם להעד כן בבירור דהא אמרו רבנן לקמן במכילתן האוהב גולה והשונא אינו גולה משום דחשבינן ליה מזיד ואמאי והרי אפילו באויב נמי משכחת לה דגולה בשמעידין שהעידו בפיי שהיה שוגג דאי סתם העידו אפילו באוהב נמי אינו גולה כיון שמכחישין תרצו בתוספות דכל שהעידו שנראה להם שוגג בנשילת הברזל וכיוצא בו כיון דבאותו הדרך על הרוב שוגג הוא גולה באוהב ולא מקיימינן לי לומר שהיה מזיד אבל באויב שהוחזק להרוג במזיד חשבינן ליה מן הסתם שהי' מזיד ועשה עצמו כאלו הוא שוגג. עוד תירצו דמשכחת לה למתניתין כשהלה שותק ולא חשבינן ליה לא הודאה ולא הכחשה לגבי האי. א"נ כגון שאמר להם הרגתי אבל לא בפניכי' דבכה"ג חייבין וכדאמרינן בב"ק גבי טבח ומכר שאם אמר טבחתי ומכרתי אבל לא בפניכם ונמצאו זוממין שמשלמין וכ"ת והכא למה חייבין שהרי הוא גולה ע"פ עצמו דגלות כפרי היא. י"ל שאינו גולה ע"פ עצמו שהרי יש בדבר חיוב מיתה אם יצא חוץ לתחום שהרגו גואל הדם. ומיהו אפילו נימא שהיה גולה ע"פ עצמו כיון דבעידנא דאסהידו עליה עדיין לא היה חייב גלות בב"ד ע"פ עצמו לוקין אם נמצאו זוממין ודמיא למאי דאמר רבא לקמן בפירקן עדים שהעידו בחד בשבא

קטל פלניא לפלני' ובאו שנים ואמרו בחד בשבא עמנו הייתם אבל בערב שבת קודם לכן הרגו נהרגין דבעידנא דאסהידו עליה גברא לאו בר קטלא הוא. ואחרים פירשו דמשנתינו כשהעידו שנתחיי' גלות בב"ד פלוני ונכון הוא. אבל רש"י ז"ל לא פירש כן משום דסתם מעידין אנו באיש פלו' שהוא כן מעדות ידיעת עצמן היא ולא ממה שראו בב"ד עד שיאמרו כן בפירש והכי רהטי כולהי מפני'. ובגמר' מפרש אמאי לא קתני הכא מאי קתני בברייתא שאין משלמין את הכופר ושאין נמכרין בעבד עברי. והא דתנינן בכל דוכתא לוקה ארבעי' ואע"ג דהוו ארבעים חסר א' לישנא דקרא נקטי דכתי' ארבעים יכנו: גמרא **האי אין העדים נעשין זוממין מיבעי ליה ועוד כדקתני לקמן הוא**. פירש"י ז"ל ועוד מאי קא בעי הכי כיצד העדים נעשין זוממין דהא לקמן בפירקין תנו כיצד אבל אמרו להם היאך וכו' פשט לשונו ז"ל נראה שהספר מקשה תרתי למה לי אבל אין לשון הגמרא משמע כן מדקאמר כדקתני לקמן הוא משמע אינו כמו שאמר כאן אלא כדקתני לקמן הוא. אלא ה"כ דלשון נעשין עדים זוממין לא הוי עיקר משמעותו על קיום תורת הזמה בהן אלא באיזה לשון נעשין זוממין בתחלת זוממותן. ולהכי פרכינן דאפילו נימא דהאי נעשין זוממין דקתני מיירי בקיום תורת הזמה בהן לא ה"ל למיתני כיצד העדים נעשין זוממין ואין העדים נעשין זוממין מיבעי לי' דהא קתני בן גרושה ובן חלוצ' ועוד קושיא חמורה יותר דאפילו הוי תני אין העדים נעשין זוממין לא אתי שפיר דלא משמע האי לישנא אלא ניזומין מתחלתן ובהא לא איירי הכא וכדקתני לקמן הוא אבל אמרו להם וכו' וזע עיקר. וכן פי' בתוספות. ואפשר שלזה כיון לשון רש"י ז"ל אלא שלשונו סתום והכי קאמר מר"ן ז"ל מאי בעי הכא להאי לישנא דכיצד נעשין כדקא מיירי בקיום תורת הזמה דהא לישנא בכיצד ניזומין דאיירי בה לקמן הוא:

תנא התם קאי. פי' אפרק הנחנקין דקתני כל הזוממין וכו' ויש עדים זוממין וכו' ק"ל מה תשובה יש בזה לתירץ קושייתנו דאנן לא בעינן היכא קאי דקתני הכי. וי"ל דקא מתרץ דתנא ה"ק כיצ' העדים נעשין זוממין בלבד שאין בהם קיום הזמה אלא לשון זוממין בלבד ומשום דבפ' הנחנקין איירי בקולא דידהו במקצת שאין מקדימין למיתה החמור' אלא למיתה קלה קתני הכא שיש עדים אחרים קלים יותר שאין בהם אלא לשון זוממין ומלקות בעלמא. ומ"מ אין פי' זה נכון דאכתי' לא מתרצא קושיין ועוד כדקתני לקמן הוא לפוס מאי לפרישנא לכך הנכון יותר דהכי קא מתרץ דודאי האי כיצד העדים נעשין זוממין כיצד ניזומין מתחלתן לקיים בהם הזמה גמורה קאמר אלא דהשתא בתחלת דבריו לא פריש לה אלא דאיירי מעיקרא בקולי דתורת הזמה ובסוף הדר לפרושי מאי דפתח וקתני לקמן אבל אמרו להם וכו' והאי דפתח מעיקרא לפרושי קולי הזמה משום דקאי

על פרי הנחלקין דאיירי בקולא דהזמה וסיי בהא שאר קולי שהם עוד קלים יותר והדר פריש כדקתני לקמן כיצי נעשין זוממין גמורים בתחלתן וסופן:

כל הזוממין מקדימין וכו'. פירש"י ז"ל משכימין כלומר שאין להם הצלה מאותה מיתה. ור"י ז"ל פי' משום דאם אינו יכול להמיתן באותה מיתי ממיתין אותם בשאר מיתי של ד' מיתות דאלו חוץ לד' מיתות ליכא אלא ברוצח וגואל הדם בלחוד כדאיתא בסנהדרין (דף מה ע"ב) ומיהו לכתחלה כל היכא דאפשר לאותי מיתי קודמין להכי נקט מקדימין:

חוץ מזוממי בת כהן ובועלה. פירש"י ז"ל אם העידו על שניהם דאע"ג שהן מוזמין משניהם ומיתתה חמור ממיתת הבועל ובעלמא כל שנתחייב שני מיתות נידון בחמורה הכא גזרת הכתוב שנידונין במיתת הבועל שהיא קלה דדרשינן כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו כדאיתא התם. ומ"מ נראה מלשונו ז"ל שאם לא העידו על הבועל אלא עליה כגון שהתרו בה ולא התרו בו או שהיה בן ט' שנים ויום א' שביאתו ביאה שהתחייב על ידו והוא פטור במיתתה ודאי נדונין ולא במיתתו וכן נראה מלשון משנה דקתני חוץ מזוממי בת כהן ובועלה ולמה ליה למיתני הכא דין בועלה אלא ודאי משום שהן זוממים בשניהם וקרא דלאחיו הכי מדריש שפיר אבל יש שפירוש דלעול' נדונין במיתת הבועל ואע"פי שלא העידו עליו ובמקומה הארכתי בזה בס"ד והעליתי כדברי רש"י ז"ל מדברי ר"י הזקן ז"ל והאי זוממין בת כהן לרבנן דאמרי נשואה יצאה לשריפה ולא ארוסה דארוסה בסקיל' היא כדין בת ישראל ומשום דסבירא להו דסקילה חמור' כדאיתא התם הרי היא בשריפה ובועלה בחנק כדינו גבי נשואה בת ישראל והעדים ג"כ בחנק הקל כמוה וכדמפרש ז"ל הכא דמפרש לה כרבנן דהלכתא כוותייהו אבל לר"ש דסבר ארוסה ג"כ יצאה מכלל בת ישראל מסיק ליה לשריפה החמורה אי בארוסה מיירי היא בשריפ' ובועלה בסקילה כדינן עם בת ישראל והם נדונין כמותו בסקיל' הקלה ואתיא מתניתין בין לרבנן בין לר"ש וזה ברור:

וליפסלי' לדידיה ולא לזרעיה. פי' דכיון שאין פיסולם אלא מדרך קנס מילתא דאפשר הוא שיהי' הוא פסול וזרעו כשר. ופרקי' בעינן כאשר זמם וליכא פי' דאנן בעינן שתתקיים בהם כל מה שזממו ולפי עדותם זרעו היו חללים. וא"ת אדרבא כאשר זמם לעשות לאחיו כתיב ונדרוש לאחיו ולא לזרעו. י"ל דההיא הא אפיקיניה לענין זוממי בת כהן למידרש לאחיו ולא לאחותו והכי בעי למדרש טפי לזרעו שהם כרעא דידיה בכלל לאחיו הוא. וכתבו בתוספ' שאם העידו עליו שמצרי שני היה שזרעו היה כשר שהם שלישי ואפ"ה לוקין ואין נפסלין דאכתי איכא למידרש לו ולא לאשתו ואפילו אין לו אשה אין לחלוק ואין זה מתחוור כל הצורך דלגבי זרעו שהם כרעא שלו שייך לומר

דליכא כאשר זמם אבל לגבי אשתו כיון דבדידיה מתקיים שפיר קרינן ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו אלא שי"ל שדינם אמת שלא חלקה התורה בפיסולי יוחסין:

בר פדא אמר ק"ו. אפשר דמודה בר פדא כדרשה דרי יהושע בן לוי דהא טעמא תריצא הוא אלא שבא לחזק דבריו עוד מדין ק"ו דמילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא. ודחינן לה ואמרינן דמחוורתא כר"י א"א דלא ניחא ליה דרשא דר"י דס"ל דכיון דמיפסל איהו קרינן ביה שפיר כאשר זמם:

מתקיף לה רבינא א"כ בטלת תורת עדים זוממין. כי הא לאו הכי שפיר איכא למידק כי האי ק"ו וכדאמרינן התם במנחות (דף טו) ומה המפגל אינו מתפגל הבא לפגל ולא פיגל אינו דין שלא יתפגל ואמרינן נמי ומה האוסר אינו נאסר הבא לאסור ולא אסר אינו דין שלא יאסר. ומה הסוקל אינו נסקל הבא ליסקול ולא סקל אינו דין שלא יסקל. פי' רש"י ז"ל דקי"ל שאם הרגו אין נהרגין דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה והקשו עליו דא"כ אמאי נקט סוקל לימא ההורג אינו נהרג הבא להרוג ולא הרג אינו דין שלא יהרג וכדאמרי' לקמן הרגו אין נהרגין ועוד דלמ"ד הרגו נהרגין דקסבר עונשין מן הדין מאי איכא למימר. וי"ל דמשום דבר פדא נקט לשון פרטי המחלל נקטינן אנן לשון פרטי בסקילי שהיא חמורה לרבנן ופרכי' סתם אליבא דהילכתא דקי"ל הרגו אין נהרגין. לרבי מאיר הלוי ז"ל פי' ההורג בעלמא במזיד בלא התראה אינו נהרג זה שבא להרוג בלא שהתרו בו ולא הרג אינו דין שלא יהרג ולשון הסוקל קשה כמו לפירש"י ז"ל אלא דקושייה אפי' למ"ד עונשין מן הדין. ומיהו לשני הפירושי' קשה דדילמא שאני הכא שאם היינו אומרים כן בטלנו כל תורת זוממין לגמרי ואין למדין אפשר משאי אפשר. ומורי הרב ז"ל נראה לו פי' הראב"ד ז"ל שפי' ומה ההורג לחבירו בסקילה אינו נסקל שאין דינו אלא בסייף כרוצח זה שהעיד על חבירו לסקול שעבר עבירי שהוא חייב לסקול ולא סקל לפי שהוזם אינו דין שלא יסקל אלא שיהא בסייף וא"כ בטלת מכאן תורת זוממין דרחמנא אמר כאשר זמם וליכא:

דף ב:

ומה הוא שעשה מעשה במזיד וכו'. פי' ההורג שהיה בזדונו מעש' אינו גולה אעפ"י שאינו נהרג כגון שלא היה בו התראה או שוגג קרוב למזיד שאינו נהרג ואינו גולה הם שלא עשו במזי' פי' שאין בזדון שלהם תעשה אינו דין שלא יגלו. ואיכא דקשיא ליה למ"ד דעקימת פיו היה מעשה מא"ל. י"ל דאפילו נאמר כן מכל מקום אינו מעשה גמור

כמו מעשה ההורג ועוד דהא קי"ל דעדים זוממין אין בהם מעשה הואיל וישנן בא"י וכדאיתא בפ' ד' מיתות:

והיא הנותנת. פי' קושיא היא דאדרבה ממקום שבאת לפוטרם מגלות יש לך לחייבם דפיטורא דגלות לאו קולא הא לדידהו אדרבא חיובא דגלו' הוה עדיף להו טפי כי היכי דתיהוי להו כפרה:

ותיפוק לי משום לא תענה. פי' ולמה לי והצדיקו ופרקי' משום דה"ל לאו שאין בו מעשה שאין לוקין עליו אי לאו דאתא והצדיקו וגלי דלית להו משום לא תענה וקמ"ל דמלקות ודאי משום לא תענה הוא כדאיתא לקמן ואיכא דקי"ל ולר' יהוד' דאמר לאו שאין בו מעש' לוקין עליו למה לי והצדיקו ולא קשיא דר' יהודה מעדים זוממין וממוציא שם רע הוא דגמר לה ובתר דכתיב והצדיקו הא לאו הכי לדידי' במי לא היו לוקין עליו והא דחשבינן לא תענה לאו דאין בו מעשה הא פרישנא בפ' ד' מיתות דהא איתא אפילו למ"ד עקימת פיו הויא מעשה משום דעדים זוממין ישנה בא"י וא"ת ולמה לא משני דאין לוקין משום דה"ל לאו שנתן לאזהרת מיתת ב"ד וכל לאו שנתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו וי"ל דלא ניחא לן חדא דהא איכא ר' ישמעאל דס"ל לוקין עליו כדאיתא בפ' הלוקין. ועוד דלר' מאיר אין זה לאו שניתן לאזהרה מיתת ב"ד דהא איהו ס"ל דאזהרה דעדים דוממין מלא יוסיפו לעשות כדבעינן לפרושי לקמן:

ת"ר ד' דברים נאמרו בעדים זוממין וכו' אין משלמין את הכופר קסבר כופרא כפרה והני לאו בני כפרה נינהו. לפום פשטא נראה דהני לא חזו לכפרה וקשי' דא"כ מהאי טעמא לא ליגלו דהא גלות כפרה היא כדאיתא לעיל ואלו לעיל אמרינן דאי לאו קרא דמיעטינהו מגלות הוה אמרינן דליגלו כי היכי דתיהוי להון כפרה. וי"ל דשאני גלות שאינו כפרה ממש ומיתת כ"ג הוא שמכפר' עליו כדאית' בפ' הגולין ותדע שהרי אם יצא חוץ לתחום נהרג ודבר המסור לב"ד הוא להגלותו מה שאין כן בכופר שאין ממשכנין אותו כדאסקי' בב"ק ולכך היינו סבורים לומר שזה יגלה ויעמוד באותו ספק של הריגה ואחרי כן יתכפר במיתת כ"ג אי לאו דגלי קרא דלא ליגלי. כן פי' הרמב"ן ז"ל וגם בתוספתא. וטעמא דלאו בני כפרה קי"ל דבעינן מעשה ממש כדכתי' תורה אחת לעושה בשגגה וכדאמרי' התם בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף סה ע"ב) יצא מגדף ויצאו עדים זוממין שאין בהם מעשה ומעתה לכופרא דהיא כפרה נמי לא חזו והקשה על זה בתוספות בשם ר"י ז"ל דהניחא לרבנן אבל ר"ע אמר התם דלא בעי' מעשה ולר' יוחנן אפילו מעשה זוטא לא בעינן כדאיתא שם והא דהכא האמורה בה ר' עקיבא כדקתני משום ר"ע אמרו אף אין משלמין ע"פ עצמן. ואחרים פי' דלאו בני כפרה דכופר קאמרינן שאין כופר אלא במי

ששורו הרג את הנפש לפוטרו ממית' בידי שמים וכדאמרי' התם לפי שמצינו למומתין בידי שמים שנותנין ממון ומתכפר להם כדכתי' אם כופר יושת עליו וגו'. וזהו שכתב רש"י ז"ל כאן לאו בני כפרה נינהו שהרי לא הרג שורם את הנפש ובודאי שלפי שיטה זו לא היינו צריכין לכל אלו הטעמים דהא אית לן טעמא רבא דלאו בני כפרה אינהו בהא כיון שעשו במזיד ולא עשינו כפרה כזו למזידין אלא למי ששורו הרג א' בפשיעה שלא שמרו כראוי ולא היה מזיד אבל הא ודאי קשיא טובא משום דלאו בני כפרה נינהו למה יהיו פטורין מלשלם הכופר שהיו מחייבין אותו לקיים בהן כאשר זמם דהא כאשר זמם לא בא לכפרה אלא לממונא או לקנסא וי"ג דהזמה לא שייכא בהא למ"ד כופרא כפרה דהא איבעי לן התם אם ממשכנין על הכופר למ"ד כופרא כפרי וסלקא כתיק"ו הילכך אין ממשכנין. וגם ר"י ז"ל פי' שם דלא מיבעי לן התם אלא אם כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ומעתה אלו לא רצה לתת כופר לא היו כופין אותו ואם היה יודע בעצמו שלא הי' כמו שהעידו לא היה נותן וכיון שכן אין כאן דין הזמה וה"ק כופרא ולית בכפרה דין הזמה ואי משום דליהוי להו כפרה הני לאו בני כפרה נינהו. כן נ"ל. ורבי' הרמב"ן ז"ל פי' דלמ"ד כופרא כפרה לא שייכא הזמה דהא עיקר עדותם לחיבו מיתה בידי שמים כדכתיב וגם בעליו יומת ועדותן לשמים לא מעלה ולא מוריד שאם הרג שורו את הנפש בלא עדותן של אלו יחייבוהו בשמי' ואי לאו מפני עדותן לא יחייבוהו שיאן השמים צריכין לעדותן כלל וא"כ ליכא לגבי המיתה ועשיתם לו וכו' וכיון שכן אף כופר לא שייך בהו שהכופר במקום מיתה בידי שמים ונכון הוא מאוד. ושמא לזה נתכוון רש"י ז"ל במה שפי' שהרי לא הרג שורם את הנפש אלא שלשונו קצר כמנהגו והקשה בתוספ' למה לא שנינו לזו במשנתינו שאין משלמין את הכופר ותירצו דכיון דלמ"ד כופרא ממונא משלמין אף דרבנן ור"ע ס"ל הכי בפלוגתא לא בעי לאירויי. אבל הרמב"ן ז"ל תירץ דהני אינן לוקין מטעמא דפרישנא לעיל דהא מלקות והצדיקו במקום הזמה עומד וכיון דלא שייכא בהא הזמה לפי שאין עדותן צריך לשמים אף מלקות נמי ליכא ובמתני' לא קתני אלא אותן שלוקין וזה שלא כדברי הרמב"ם ז"ל שכתב שאפילו בזו לוקין משום והצדיקו. והקשו בתוספתא דהכי משמע דלר"ע כופרא כפרה מדמודה שמשלמין הכופר ואלו בפ' שור שנגח (בבא קמא דף מא ע"ב) משמע דס"ל כופרא ממונא דתניא התם ובעל השור נקי ר' אליעזר אומר נקי מחצי כופר א"ל ר"ע והלא אינו משלם אלא מגופו הביאו לב"ד וישלם לך. והתם מסקינן דר"א סבר כופרא כפרה ומינה דר"ע סבר כופרא ממונא ויש שתירצו דתנאי היא אליבא דר"ע והנכון יותר שכבר השיב לו שם ר"א עקיבא כך אני בעיניך אין דיני אלא בשהמית ע"פ עד אחי או ע"פ הבעלים שאינו נסקל ואפשר לשלם מגופו ור"ע

היה סובר דכל זמן שאין השור בסקילה אין הבעלים משלמין כופר וכדאיתא התם וא"כ לא צריך קרא לפוטרו מחצי כופר דאם נסקל אין כאן כופר ולא אמרינן התם דר"א סבר כופרא כפרה לפי שלא אמר שהי' משלם מן העליה דודאי ליכא עליה בכופר דתם אלא כלפי שאמר שהיה כופר על פי הבעלים שאינו נסקל הקשינו עליו דהא חצי כופר דשור הם קנסא הוא וכחצי נזק דהוי קנס ומודה בקנס פטור ופרקי' קסברי כופרא כפרה ומוד' בכפרה חייב מעתה אף ר' יהודה יודה בזה אלא דס"ל דלא צריך קרא לפוטרו בהמית ע"פ בעלים מחצי כופר דכיון שאין השור בסקילי אין בו כופר כן נ"ל ובמקומה ביארנה יפה בס"ד וגם בתוספ' רמזו כן:

מאן תנא כופרא כפרה ר' ישמעאל היא. והא דלא קאמר ר' אליעזר היא וכדאמרי' לעיל הנכון בזה משום דלא איתמר ההיא אלא לאותו לשון שהשיב ר"א שדינו בשהרג ע"פ הבעלים וכדאמרן אבל לשון האחר שהשיב לו שם שאין דינו אלא בשהרג שלא בכוונה ליכא הכרחה דס"ל לר"א דכופרא כפרה וכדמוכח התם בהדיא הלכך טפי ניחא ליה למנקט ר' ישמעאל דמפרש להדיא כנ"ל ולא מצי אמר ר' עקיבא היא כדמוכח לעיל דכיון דסיפא ר"ע רישא לאו ר"ע וזה פשוט:

ונתן פדיון נפשו דמי ניזק. פי' אע"ג דהרוג הוא קרי ליה ניזוק משום דכל היכא דלא מחייב עליה מיתה אלא ממון ניזק קרי ליה:

דכ"ע כופרא כפרה. פי' ולא מצינן למימר דכ"ע כופרא ממונא דא"כ מאי טעמא דמ"ד דמי מזיק דהא כל מזיק בדבר הניזק שיימינן ליה בכל דוכתא:

מ"ט דרבנן. פי' דאלו טעמא דר' ישמעאל טעמא תירוצא הוא מדקאמר פדיון נפשו דמשמע נפשו של מזיק:

נאמרה מיתה למעלה וכו'. יש מקשים בתוס' דהא ג"ש לגמרי דיינינן ולא לחצאין וא"כ לימא נמי מה להלן ממון אף כאן ממון. ותירצו דשאני הכא דכתיב פדיון נפשו דמשמע כפרה והנכון דכל כי הא לאו ג"ש ממש היא אלא כעין ילמד סתום מן המפורש וגבי מזיק וניזק הוא סתום אבל לגבי ממונא וכפרה כדמפורש הוא דהוי כפרה למאי דס"ד השתא דקרי לי פדיון נפשו והיינו דאמרינן ור' ישמעאל ונתן פדיון נפשו כתיב בדמזיק כלומר אף זה כדמפורש הוא והשתא להאי פירושא לא שיילי בהאי אי ג"ש מופנה היא אם לאו ולא אמרינן נמי דר' ישמעאל ג"ש לא גמיר. וכן פי' מורי הרב ז"ל:

ה"מ היכא דאית ליה לדידיה נכסי וכו'. וא"ת א"כ מאי קמ"ל פשיטא לומר שאין נמכרין דהא בעינן כאשר זמם והם לא זממו למוכרו וי"ל דקמ"ל דאע"ג דכי אסהידו עליה לא הוו ידעי ליה נכסי או דלא הוו ליה אלא דלבתר הכי קננהו אפ"ה אין נמכרין:

בגנבתו ולא בזממו. פי' ואע"ג דבפ"ק דקדושין (דף יח) גרסי' דדרשינן ביה מילי אחריני בגנבתו ולא בגנבתה שאין האשה נמכרת בגנבתה בגנבתו ולא בכפלו כולהו שמעת מינה דהא כוליה יתיר לדרשא וא"ת ותנא דמתני' אמאי לא קתני הא בשלמא לרב המנונא כיון דנמכרין לא פסיקא ליה אלא לרבה דמפרש דאין נמכרין לעולם אמאי לא קתני ליה. וי"ל דלא בעי למיתני אלא מאי דאתי מקרא בדרשא רויחא כהני דלעיל אבל האי דרשא לאו רויחא כולי האי כיון דבגנבתו איצטריך למילי אחריני א"נ דלא בעי לאיירויי בריש מכילתן אלא במאי דבעי לאיירוי במכילתן כגון מעידנו באיש פי שחייב גלות וההיא דבן גרושה ובן חלוצה משום דקאי אפרק נחנקין כדאיתא לעיל:

אף אין משלמין ע"פ עצמן. פי' בשאומרים העדנו והוזמנו בב"ד פלוני כדלקמן:

תדע שהרי לא עשו מעשה ונהרגין. פי' לאו משום דליכא בעדותן אלא דיבור בעלמא קאמר ונהרגין מדינא ולא משום קנסא. אלא הכי בעי למימר שלא עשו מעשה שיזיק לזה שהרי הוזמו ונתבטלה עדותן ואעפ"כ נהרגין וכדכתי' ועשיתם לו כאשר זמם לעשו' ולא כאשר עשה והיינו נמי דרב נחמן כדמפרש ואזיל תדע שהרי בעדות שבממון ממון ביד בעליו שלא שילם על פיהם כלום לפי שהוזמו קודם ששילם ואע"פ דכי שלם נמי איכא הזמה ומשלמין כיון דכי לא שלם נמי משלמין קנסא הוא. ומ"מ לענין הפסק היכא שחייבוהו ממון ושלם קודם שהוזמו ואח"כ הוזמו דעת רבי' הרמב"ן ז"ל שמשלמין משום דינא דגרמי דלא גרע מדן את הדין דאמרינן מה שעשה עשוי ומשלם מביתו משום דינא דגרמי ודוקא היכי דליתיה לממונא דלהדר אבל היכא דאיתיה לממונא הדר שלא כדין שקלי' וכיון שחוזר ממון לבעליו אין כאן תשלומין על העדים דהא ליכא דינא דגרמי. וא"ת א"כ אפי' כי ליתיה נמי פטור. י"ל דדיין שאני שהיה בו צד אונס דאנסיה ליביה אבל אלו שעשו במזי' כל היכא דליתיה לממונא דליהדר חייבים מדינא דגרמי. ואיכא מרבותינו ז"ל סובר דהוא קשיא ליה דאפילו כי איתיה לממונא דהדר למריה למה אין משלמין ליהוו כאלו לא עשו מעשה כלל אלא שזממו לעשות כדאמרינן לא הרגו נהרגין. ונ"ל דהא ליתא דמדין הזמה לא חייבוהו הכתוב אלא בשלא עשו מעשה כלל וכדכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה כדקי"ל וכל ששלם זה כאשר עשה הוא אפי' בממון שראוי להשתלם דאע"ג דטעמא דאמרינן שאם הרגו אין נהרגין הוא מפני שאין עונשין מן הדין וגבי ממון עונשין מן הדין מ"מ לא חלקה תורה וכיון דגבי קטלא קי"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה ה"ה לענין ממון אע"ג דהוי בדין אהדורי שאין הפסוק פירש לצדדין. ואף הרמב"ן ז"ל וגם בתוספות שאמרו כדבריו בזה לא חייבו לעדים אלו כשעשו מעשיהם אלא מדינא דגרמי וכרי' מאיר דקי"ל כותיה דאלו לרבנן לא דייני דינא דדגרמי פטור וכל

שהוא מדינא דגרמי אין חיוב לגורם אלא בשהפסי' הניזק אבל כל דהדר ממוניה להדיה ולא הפסי' אין כאן דינא דגרמי. וזה נראה לי ברור לפי שיטה זו. ומ"מ נראה מן הדברים האלו דכי אמרי' כאשר זמם ולא כאשר עשה היינו לפטור העדים מתורת הזמה שהיה כן גזרת הכתוב. ומ"מ אף בזו האחרוני' נאמנים על הראשונים ככל הזמה שקודם מעשה דאי לא כי איתיה לממונא ברשותא דהיאך אמאי מיהדר וכי ליתיה אמאי משלמי עדים נימא אוקי תרי בהדי תרי ואוקי ממונא היכא דקאי ככל תרי לבהדי תרי דהכחשה אלא ודא כדאמרינן ולא אמרו תרי לבהדי תרי אלא בעדות המוכחשת וכדאי הוא רבינו ז"ל לסמוך עליה בזה:

דף ג.

אימא וכן א"ר נחמן. ותלמודא דלא קאמר וכן משום דר"נ לאו אדרבה קאי אלא אדר"ע גופיה:

משלשין בממון. לקמן בדוכתא מפרשינן לה בס"ד ולעיל דאמרינן דלמ"ד כופרא ממונא משלמין היינו מההיא טעמא דמשלשין במון דאי לא היאך משלמין ליתן האי כופר והאי כופר כופר א' אמר רחמנא ולא שני כופרים ליתן האי חצי כופר והאי חצי כופר כופר א' אמר רחמנא ולא חצי כופר כדדרישנן בעלמא לענין מי שהרג שורו את הנפש בב"ד גבי שור של שני שותפין אלא כיון דקי"ל שמשלשין בממון כי יהיב האי חצי כופר והאי חצי כופר מצטרפין והוה ליה כופר א' שלם וזה ברור וכמו שכתבו בתוספות:

אמר רבא באומר עדות שקר העדתי. ויש גורסין עדות שקר העדנו כלומר העדנו אני וחבירי ונראה פירושה לפי פשוטה וכן פי' כל הפרשנים ז"ל דמיירי בשלא הוזמו כלל אלא שאחד מהם הזים לעצמו או לא ולחבירו ג"כ לומר עדות שקר העדנו כי לא היינו מצויים באותו מקו' אותו יום כלל דמסתמא להכי קרי ליה עד זומם לפי שסותר העדות בלשון הזמה וקאמר רבא שמשלם חלקו על פיו דנהי שאינו נאמן על חבירו נאמן הוא על עצמו ולא אמרינן בהא שאין משלמין ממון עד שיזומו שניהם דהאי בהזמת אחרים. ועו' דלמאן דגריס העדנו הרי הוזמו שניהם על פיו אלא דלא מהימן על חברי' וכי תימא והיאך נאמן אפילו על עצמו דאין אדם משים עצמו רשע. י"ל דההיא בחיוב שבגופו בלחו' אבל בממון פלגינן דיבוריה כאומר גנבתי או גזלתי שמשל' קרן ע"פ עצמו שהרי יוצא מדבריו שהוא מוד' שיש לחבירו ממון אצלו וכן במודה שנטל מחבירו ממון ריבית קצוצה חייב על פיו. ותדע דלמא"ד כופרא ממונא משלמין הם על פיהם אע"פ אומרי' עדות שקר העדנו כדאיתא בסוגיין. ופרכינן כל כמיניה כיון שהגי' שוב אינו חוזר ומגי'.

ואיכא למידק על פיי זה דמאי קושיא דהא אדרבא לפי שאינו יכול לחזור בו מעדותו והנדון מתחייב על פיהם הוא חייב לשלם מה שמפסידו בעדותו. וי"ל דלישנא דנקט רבא עד זומם קשיא ליה לתלמודא דמשמע מדין עד זומם משלם ולא מדינא דגרמי וכל שהוא מדין הזמה בעינן כאשר זמם ולא כאשר עשה אפילו לגבי ממונא כדכתיבנא לעיל וכיון שזה אינו יכול לחזור מעדותו כאשר עשה הוא ולא כאשר זמם. וכן פיי רביי מאיר הלוי ז"ל. ומיהו ק"ל בר מהכי נמי תיקשי לן היכי קרי ליה עד זומם דהא ליכא הזמה אלא מפי אחרים ואפילו אם בא הרוג ברגליו שזה וודאי גמיד שעודותם שקר אפ"ה אין כאן תורת הזמה כלל. וי"ל דאין ה"נ אלא דאידך עדיפא ליה לאקשויי דכיון דחיוב מדינא דגרמי הוא על כרחיך לא הוה למיקריי' עד זומם לפי שסתר עדותו בלשון הזמה. ובחבורה נאמר פיי אחר דה אדרבא בשהוזמו שניהם ולהכי קרי ליה עד זומם אלא שהאחי מהם אמר קודם שהוזמו עדות שקר העדתי או העדנו וקאמר רבא שמשלם בהזמה שהזימוהו העדים כמו חבירו ופריך תלמודא דהא כשיטא דהא מחמת הודאתו לא נתבטלה עדותו עד שנאמר שלא תחול עליו הזמה דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. וק"ל על פי' זה חדא מלשון באומר ועוד דהוה לן למימר כל כמיניה לפיכך אין לנו אלא הפירוש שפירשו כל המפרשים ז"ל:

אלא באומר העדנו והוזמנו בב"ד פלוני וחייבנו ממון. פירש"י ז"ל דמשעת גמר דין הוי ממון גמור גבייהו ואין זה מרשיע עצמו שכבר הרשיעוהו אלהים עכ"ל ז"ל. ויש שדקדקו עליו דכיון דאנן לא ידעינן שנתחייב אלא על פיו מרשיע עצמו הוא כשאומר שהוזם ולא ק"ל הא כלל דמר"ן ז"ל לא קאמר אלא שלא הרשיע ולא נקרא מרשיע עצמו בענין זה אלא כל שמודה בקנס וכדאמר קרא גבי כפל אשר ירשיען אלהים פרט למרשיע את עצמו דמיירי במודה קנס אבל במודה ממון אפילו שבא מחמת קנס לא מיקרי מרשיע את עצמו שאלו היה כן לא היה משלם ע"פ עצמו ולכך תפס רביי ז"ל לשון המקרא שכבר הרשיעוהו אלהים. וזה נ"ל ברור. ומסתברא דאפילו בהא לא אמרו שהם משלמין ע"פ עצמו אלא כשאומרים עדות שקר העדנו והוזמנו ונתחייבנו אבל אם אומרים עדות אמת העדנו אלא שהוזמנו ע"פ עידי שקר ונתחייבנו אין משלמין שהרי לפי דבריהם שלא כדין נתחייבו והפה שאסר הוא הפה שהתיר ואיכא נוסחי דגרסי הכי בהדיא באומר העדנו שקר ואף לנוסחי דגרסי העדנו והוזמנו הכי מתפרש אלא דנקט לישנא קלילא לפי שכבר הזכיר כן באוקמתא קמייתא וכשאומרים העדנו שקר והוזמנו שהם חייבים אפיי בשלא שלם הלה כלום ומשום כאשר זמם ולא כאשר עשה דאלו בשישלם פשיטא דחייב מדינא דגרמי דהדריי ליי ממונא למאריה:

מתניתין **מעידן אנו באיש פלוני שגרש את אשתו פלוני' ביום פלו' ובמקום פלו' ולא נתן לה כתובתה** ונמצא שמחייבין לו לפרוע לה כל כתובתה ונגמר הדין על פיהם והוזמו והבעל תובע שישלמו לו כל הכתובה מדין הזמה והם אומרים שאין כאן הזמה דהא חייב היה בכתובתה אפילו לא גרשה וקתני הכא שאומרי וכו' ובגמרא מפרש מאי קאמר: גמרא **כיצד שמין א"ר חסדא בבעל רב נתן בר הושעיא אומר באשה**. רש"י ז"ל פי' בזה לשונות הרבה אבל הנכון שבלשונות הוא מה שפי' כי בכתובה שהבעל חייב לאשתו בעודה תחתיו יש שתי אומדנות האחי' אומד זיווי ספק זכותה כשבאה למכור אותה בטובת הנאה כמה יתנו לה בזכות ההוא ואפילו הבעל עצמו כדי שיפטור מעכשיו ולא יעמו' באותו ספק שהסך הזה חשוב על האשה לגמרי ובזה הוא שאומר רב נתן בר הושעיא ששמין באשה לומר שאומדין כמה זכותה שוה בדרך זו ומנכין מכל הכתובה שיעור סך זה ומשלמין לבעל כל השאר לבעל היה מפסידים לו בעדותם. והאומד השני הוא שאומדין כמה שוה ספק זכותו של בעל בחיוב כתוב' זו אם בא למסור זכותו לאחרי' שיאכל הלוקח פירות הנכסים המיוחדי' לה מעתה ושאם מתה והוא יורשה שיזכו במקומו שהממון הזה הוא ממון של בעל גמור והעדים האלו משלמין לו אומד זה ופטורין מן השאר וזהו שאמר רב חסדא בבעל ובודאי שהאומ' שלו מרובה בדמים ללוקח יותר מליקח זכותה לפי שהלוקח מהבעל מחזיק בנכסים מעכשיו ואם יש שם פירות אכלם ומיהו תשלומי העדים גדולים יותר בששמין באשה כי בשומת הבעל אין משלמין לו אלא דמי הלוקח זו בלבד ובשומתן באשה משלמין מה שיש בכתובתה יותר על דמים שנותן לה הלוקח שהמותר ההוא ודאי מרובה בדמים שנותן הלוקח לבעל בספקו וטעמא דפלוגתייהו בזו דרב חסדא סבר דכיון דלבעל הם חייבים לשלם בדידיה אמרינן שזה לבד חשוב ממון שלו בשעה שהעידו עליו ורב נתן בר הושעיא סבר דכיון שהיו מחייבים אותן לפרוע כתובה שלא היה חייב לפרוע עתה אנן בכל הכתובה משערינן אלא שאנו מנכין מה שהבעל עצמו היה נותן לסלק מעליו אותו שעבוד כתובה שהיה מסתלק ממנו בעדותם כשפורע על פיהם. ורבי' מאיר הלוי ז"ל ואחרים מרבותינו המפרשים ז"ל הקשו על פי' זה שהרי לשון משנתינו אין משמעותו אלא במכירת ספק זכותה של האשה וכדקתני שאם נתארמלה או נתגרשה יגבה. וא"כ היה יכול רב חסדא ללומר ששמין בבעל ולפיכך פי' הם ז"ל דלכ"ע בספק מכירתה שמין כמו שאמרנו אלא שבאומ' זה נחלקו דרב חסדא סבר שאומדין בבעל כפי שניו ובריאותו אם הוא ילד או בריא או זקן או חולה כי לפי שנותיו ובריאותו שוה יותר ספק זכותה. ורב נתן בר הושעיא סבר ששמין באשה בשניה ובבריאותיה. וכן פי' הריא"ף ז"ל ועוד הוסיפו בענין זה למ"ד בבעל

לשום בקפדנותו בבית וגם בותרונותו בממון אם יהא מהיר לגרשה אם לאו ומ"ד באשה סבר שאומדין בקפדנותה ג"כ כי אע"פ שאין בידה לגרש את עצמה מ"מ תוכל להקניטו ומעיקא ליה עד שיגרשנה. ואין פירושים אלו מחוורים דמאי דפריש בשנים ובבריאותו אינו מחלוק' דהא ודאי רב חסדא דאמר שאומדין בבעל לא לגבי שאר בני אדם קאמר שאם אשתו זקנה וחולה כמותו מה לנו לשאר בני אדם אלא ודאי לגבי אשתו קאמר אם הוא ילד והיא זקנה בריא והיא חולה או בהפך וא"כ הרי בכלל דברי רב חסדא גם דברי ר' נתן בר הושעיא וכן בכלל דברי ר"ן בר הושעיא. ואיבר' שבין קפדנותו לקפדנות' יש חילוק גדול אבל [לאו] בשופטני עסקינן וכל שעושה אומד בשניה' הוא עושה אומ' כמו שעושה כל אדם בכל מקח שעושה שמעיין בכל הצדדין שאפשר להיו' באותו מקח. ורשב"ם ז"ל פי' דרב חסדא ורב נתן תרווייהו ס"ל שהאומד במכירת ספק זכותה אלא דר"ח סבר ששמין בדמים שיתן הבעל בספק זכותה שהוא מרובה לפי שבידו לגרשה ורב נתן סבר שאין שמין אלא במה שיתנו אחרים בזכותה זה שאינו כל כך. ואין פי' זה מחוור בעיני רבותינו ז"ל וגם בעיני דקשה לשון רב נתן שהיה לו לומר רב נתן אמר באחרים מאי באשה לכך נראה כפי' רש"י ז"ל שכתוב לעיל כי אע"פ מלשון משנתינו מורגל בתלמו' בספק מכירתה מ"מ מכללו אנו למדין מהו ספק מכירתו של בעל כי מה שמרויח הלוקח בזה מפסיד בזה ולכן תפס התנא הלשון ההוא לפי שהוא מורגל בכל מקום וכי מכירת האשה בטובת הנאה מצוי יותר ממכירת ספקו של בעל כנ"ל.

אמר רבא פפא באשה ובכתובתה. ולפי גרסא זו רב פפא לא בא לחלוק אלא שבא לומר דבר חדש שאם לא כן היה לנו לגרוס רב פפא אמר בכתובתה וכן פי' רש"י ז"ל דרב פפא אמר כי שומא זו אינה אלא כתובה כדדכירנא בפ' אע"פי. ולאפוקי נכסי מלוג שאינן בכלל כתובה שבהם אין עדים משלמין כלום לבעל שיכולים לומר לא היינו יודעים שהיו לה. והרמב"ן ז"ל הקשה ע"ז שא"כ אפילו בתוספת ובנדוניא יומרו כן. ולא ירדנו לסוף קושיא זאת דהא איכא למימר דשאני נכסי מלוג לפי שרוב נשים אין להם נכסי מלוג וכי אית להו לית להו קלא כל כך לפי שאינן נכתבין בכתובה ויכולין לומר לא ידענו שהיו לה אבל תוספת ונדוניא רוב נשים יש להם ויש להם קול לפי שנכתבין בכתובי' ומיהו מודה רש"י ז"ל דכל היכא דידעינן דמפרסמי' מילתא דאית לה נכסי מלוג אפילו בנכסי מלוג אומדין וחייבין. והריא"ף ז"ל פי' באשה בכתובתה ששמין לפי גדלה וקטנה של ממון כתוב' שהממון הגדול משביח דעתו של לוקח יותר ממה שרוצה ליקח כשהממון קטן ואפילו שיקח לי חשבון. ורבי' מאיר הלוי ז"ל ואחרים ז"ל פי' בהפך כי יותר קופצין לקוחות בכתובה מועטת מכתוב' מרובה שאין הבעל קופץ לגרשה כל

כך וכאותה שאמרנו נתנני ה' בידי לא אוכל קום זו אשה רעה וכתובה מרובה. ואחרים פירשו בכתובתה לפי השעבו' שיש לכתובתה מקרקע עידית או זבורית. ואין פי' זה נכון דמה חדש ר"פ בזה פשיטא וזה בכלל דברי רב חסדא ורב נתן הוא. ופי' רש"י ז"ל נ"ל נכון יותר מכולם בלשון ובענין והלכתי כרב חסדי וכרב פפא:

מתניתין **מעידין אנו באיש פי' שהוא חייב לחבירו אלף זוז ע"מ ליתנו לו מכאן ועד שלשים יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז מכאן ועד עשר שנים**. אין לפרש שישלמו לו מה שאומדין שהיה זה יכול להרויח באלף זוז עד עשר שנים. חדא שאין זה משמעות לשון זה. ועוד דהא מידי דלא קיץ הוא שאין בו הזמה כמו שכתבנו למעלה. ועוד שזה גרמא בנזקין בעלמא הוא שפטור במילי דנזיקין בעלמא וכמו שאמרו בירושלמי במבטל כיסו של חבירו שהוא פטור וה"ה לענין הזמה כדכתיבנא לעיל ואפילו גזלן גמור אינו משלם אלא כשעת הגזילה. אלא פי' שישומו מה היה נותן הלוה למלוה עתה מחוב זה אם יפרענו עתה ומה היה מניח לו המלוה מזה מנכין שומא זו והשאר ישלמו לו כשיעור האומד שהיה נותן לסלק שעבוד זה מעליו לא היו מפסידין אותו וזה ברור: ומכאן דן מורי הרא"ה ז"ל במי שמכר או נתן שטר חוב לחבירו והאריך ללוה שזה בכלל מה שאמרו שאם חזר ומוחלו מחול וזה אריכתו אריכות דמקצת מחילה הוא וכן חייב לשלם מה שהפסי' באריכות זה ללוקח או למקבל המתנה כדרך שחייב אם מחלו לגמרי מדיני דגרמי כדאיתא בדוכתא שאומדין כמה היה נותן הלוה באריכו' זה למלו' וישלימו לו מדינא דגרמי וכן אם מחל לו זכות ערבות או שעבו' שום קרקע שמין כמה יפחתו דמי החוב אם בא למוכרו מפני כן ומשלם לו:

גמרא **אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים**. פי' ששמיטה עוברת קודם זמן הפרעון וה"ה בשמטה שנים או אם אנו יודעים ששנת השמיטה קודם לכן אלא דנקיט עשר שנים לרווחא דמילתא. שביעית משמטתו ואע"ג דהשתא בשנת שמיטה לא קרינא ביה לא יגוש אתי לידי לא יגוש פי' רש"י ז"ל דקרא ה"ק לא יגוש את רעהו בזמנו שכבר קרא שמיטה לשם קודם זמנן:

דף ג:

מתיב רב כהנא וכו' עד כולהו בעי לשלומי. ויש מקשין אמאי בעי שלומי דהא קי"ל שיכול אדם לומר פרוזבול היה לי ונאבד ואנן נמי טענינן ליה כדקאמרינן בפרק השולח (גיטין דף לו). וי"ל דאין ה"נ שיכול לתרוצי הכין אלא דאידך עדיפא ליה לתרוצי והנכון

דההיא תנאי הוא כדאיתא שם ורב כהנא סבר כמ"ד נאמן ולשמואל לא שמעינן ליה הכין כנ"ל:

הב"ע במלוה על המשכון. פי' שאינו משמע דקני מדר' יצחק כדאיתא התם בהשולח ומינה שמעינן דההיא דר' יצחק איתא אפי' במשכון בשעת הלואה כדפרישנא בדוכתא:

ובמוסר שטרותיו לבד. פי' רש"י ז"ל והיינו פרוזבול שתקן הלל שכתוב בו מוסרני לכם וכו' והקשו עליו בתוספ' שהרי במשנת מ"ס שביעית מייתי הא ומייתי בתר הכי תקנת פרוזבול אלמא תרי מילי נינהו ובספרי מייתי לה להא מן הכתוב שנאמר ואת אשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך ולא מה שלאחיך בידך פרט למלוה על המשכון ומוסר שטרותיו לב"ד שאין משמטין אלא ודאי כל שמוסי שטרותיו ממש לב"ד דאורייתי אינו משמט דהא נגוש ועומד הוא והלל תקן פרוזבול שלא יהא צריך למסור שטרותיו וכן משום מלוה על פה שיאמר להם מוסרני וכו' וכדפרישנא בדוכתא. ואפשר כי רש"י ז"ל כך רוצה לומר דהיינו תקנת פרוזבול כלומר דהא אסמכה:

א"ד וכו'. יש שפסקו הלכה כלישנא קמא משום דרבא דהוא בתרא הכי סבירא ליה בתרווייהו לישנא ועוד דגמרא חומרא לתובע וקולא לנתבע וכן כתב ה"ר אליהו באזהרתיו אם לעשר שנים ילונו בחצי ימיו יעזבנו. אבל ר"ת ז"ל פסק כלישנא בתרא והגיה באזהרו' אם לעשר שנים ילונו לא במשפט בחצי ימיו יעזבנו. והביא ראיה לדבריו מדאמרינן בפרק מי שמת גבי שושבנות שאין שביעית משמטתו דלא קרינא ביה לא יגוש דאכתי לא מטי זימניה ובתוס' וכן הרמב"ן ז"ל דחו ראיה זו דשאני התם דשמא לא יבא לעולם לידי לא יגוש כי כמי תנאים יש בה כדאיתא התם פרק מי שמת (בבא בתרא דף קמה) וכן הא דאמרינן בפ' כל הגט (גיטין דף ל) גבי הא דתנן המלוה מעות את הכהן ואת הלוי להיות מפריש עליה והולך דאמרינן עלה בגמ' שאין שביעית משמטת מלוה זו משום דלא מטי זימליה דשאני התם דמסתמא לא אתי לידי פרעון דאע"ג דכהן יכול לחזור בו כדאיתא התם ומן הסתם לא ירצה הכהן לחזור בו. והרמב"ן ז"ל פסק כלישנא בתרא כדברי ר"ת ז"ל דפשטא דמתני' הכי רהטא ודרבא רווחא בעלמא הוא. ועוד דשביעי' בזמן הזה דרבנן הוא והולכין בו תמיד לקולא לתובע כדחזי' התם בכמה מילי וכן פסק הרמב"ם ז"ל והתימה על הריא"ף ז"ל שלא כתב מכל זה כלום דהא איהו כתב במס' גיטין דשביעי' נוהגת בזמן הזה וכמו שמוכיח שם בפ' השולח וכדמוכחא כולה שמעתין דהכא:

א"ר ענן לדידי מפרשא לי וכו' עד ע"מ שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה. פי' רש"י ז"ל הוא התנה עמו שאין מאונהו במכר זה והרי אנו רואים שיש בו אונאה ובהא מודה

שמואל דיש עליו אונאה עכ"ל והקשו עליו דהא פשיטא דאפי' לא הזהירה תורה באונאה יכול להתנות שלא יאונהו ותנאו קיים בכל דבר שבממון שאין זה מתנה על מה שכתוב בתורה ואולי נאמר דהא קמ"ל שיש עליו אונאה ואפילו בפחות משתו' דכל דאמר תנאה דלא צריך לטפויי מילתא קא אתי כדאי' בפ' המוכר את הבית. אבל אין לשון רש"י ז"ל נראה כן מדקא כתב ובהא מודה שמואל דיש עליו אונאה אלמא הודאה הוא מודה דיש בזה דין אונאה. ועוד קשה לפי' זה דא"כ מאי האי דקאמר לענין שמיטה ה"נ ע"מ שלא תשמטנו וכו' שאין זו דומה לזו כלל דאלו בהונאה התנאי האחד היה לחובתו של מוכר והתנאי השני לחובת של לוקח ואלו באידך דשביעית שני התנאים לחובתו של לוה אלא דבחדא מהנה ליה תנאה למלוה ובאידך לא מהני ליה. ויש לנו לפרש דלא מדמה להו בטכסיסא דתנאה אלא משום דה"נ בחד תנאה קיים ובאידך תנאי בטל וזה דוחק. לכך הנכון דכי אמר ע"מ שאין לך עלי אונאה תנאו קיים לפי שהתנאי הוא ביניהם וכאלו מוחל לוקח הונאתו אבל כשהתנה ע"מ שאין בו אונאה התנה שאין במקח הזה דין אונאה כלומר שלא תחול עליו והוא מתנה על מה שא"א דע"כ תחול בו דין אונאה ודכותה בשביעית כשהתנה שלא ישמטנו לו בשביעית התנאי היה בין שניהם שלא יתבע לו כן וכשהתנה שלא תשמטנו שביעית התנה שלא יהיה כח בשביעי' להשמט וזה אין בידם להתנות ולפיכך בטול וכן פי' הרמב"ן ז"ל ורבו' ז"ל וגם בתוספ' מצאתי כן. וא"ת וכיון שתנאי זה קיים למה הוצרך הלל לתקן פרוזבול. וי"ל דהא ליתא דאין כל אדם זכור להפנות כן בשעת הלואה וגם אינו רוצה שנראה כאלו מתיאש מלגבות חובו בזמנו ועוד שנראה כאלו מראה עין הרעה לשמיטת השביעית. ועוד שתשתכח תורת שביעית אבל בפרוזבול יהא זכר לשביעית דאושא מילתא כשבאין כולם לעשות פרוזבול ולענין המתנה עם חבירו ביובל במכר קרקע שלא תהא יובל משמטת כבר כתבתיה בב"מ וכן בפר' השולח שיאן תנאו כלום לדעת הרמב"ן ז"ל ודעת רבותינו ז"ל דיובל בקרקעות אפקעתא דמלכא היא ורחמנא אמר כי לי הארץ וכאלו לא התנה שום דבר בה ושם הארכתי בס"ד:

ה"מ במלוה בשטר וכו'. ולא שמיעא ליה הא דלקמן דאמר לה רבנן מדכתב קרבה שנת השבע דלפום ההוא קרא ליכא הפרשא בין מלוה בשטר למלוה שבע"פ:

הכי אמר חביבי בין מלוה בשטר וכו'. וכן הלכה ומיהו דעת רבותינו ז"ל וכן בתוספות דבמלוה ע"פ אם טען שפרעו תוך שלשים יום נאמן בשבועת היסת ולא דמיא לקובע זמן לחבירו דקי"ל שאם אמר פרעתיך בתוך זמני אינו נאמן כדאיתא בפרק קמא דבבא

בתרא. דהתם הוא בקובע זמן בפי' כדאמר בהדיא אבל בסתם מלוה בלא קביעת זמן עביד אינש דפרע תוך שלשים יום וכן עיקר:

לא תיתוב אכרעיך. פי' ר"ת ז"ל כי לשון קצר הוא לא תיתיב אלא עמוד על כרעיך עד דמפרשת וכרעיך רגליך כדאמרינן צריך למדחסי' לכרעיה. ויש לפרש עוד לא תשב אפילו במקום שכרעיך עומדין. י"מ כרעיך מלשון כרעי המטה כלומר בכסאך:

ואיזו שמיטה שהיא כזו. פי' שדומה לזו קצת שהיא בלא יגוש שאינו יכול לתובעו פחות מל' יום.

דא"מ שלשים יום בשנה חשוב שנה. פי' ואפילו למ"ד במס' ר"ה (דף י) דיום א' בשנה חשוב שנה בהא מודה דהוי שלשים יום שאין אדם לוה מחבירו לפרוע ליומא אוחרי. ומכאן מביא מורי הרא"ה ז"ל ראיה לדברי רש"י ז"ל שסובר דדוקא סתם מלוה שלשים יום לפי שניתנה להוצאה ולא הדרא בעינא אבל שאלת כלים דהדרו בעינייהו רשאי לתובעו תוך שלשים יום כל זמן שירצה אלא א"כ שאל בפירוש לזמן ידוע או לדבר ידוע. והוא ז"ל מביא ראיה מדקאמרינן בפי' השואל הלויני אתי למכתב השאליני לא אתי למכתב טעמא משום דהלויני כיון שאינו יכול לתובעו בתוך שלשי' יום אתי למכתב אבל השאילנו שיכול לתובעו כשירצה לא אתי למכתב ור"ת ז"ל דוחה ראיה זו שאין הטעם מפני שיכול לתובעו אלא מפני שדרך השואל להחזירו תוך שלשים יום. והוא ז"ל כתב דסתם שאלה ג"כ שלשים יום מדאמרינן במנחות טלית שאולה כל שלשים יום פטורה מן הציצית מכאן ואילך חייבת והטעם משום מדאורייתא אינה חייבת בציצית אלא כסות שלו כדכתי' כסותך. ורבותינו חייבו בשאולה לאחר שלשים יום לפי שהלה יכול לתובעו ומיחזיא כדידיה אבל תוך ל' יום שאין הלה יכול לתובעו אוקמוה אדינא דאורייתא ופטורה דהא ידעה דשאולה היא וש"מ דסתם שאלה שלשים יום ואינה ראיה דהתם אינו מפני דסתם שאלה שלשים יום אלא מפני שהרבה בני אדם משאילין אותה לשלשים יום או שמשאילין סתם ואינם רוצים לתובעה עד שלשים יום ולכך תולין העולם בשאולה אבל יותר משלשים יום אין דרך להשאיל ותלו עלמא במכירה. ורבי' הרמב"ן ז"ל הביא ראיה דלא אמרינן סתם שאלה שלשים יום דתניא באבל רבתי המשאיל חלוק לחבירו לילך לבית אבל א"א ליטלו עד שיעברו ימי האבל וברגל עד שיצאו ימי הרגל ובמשתה עד שיעברו ימי המשתה משמע דמסתמא שאפילו בתוך הרגל ובתוך המשתה שהם ח' ימים אפשר ליטלו. ואיכא דדחי דדלמא ההיא בשואל רחוק מן הרגל והמשתה שלשים יום או יותר שאלו היה סתם היה אפשר ליטלו לאחר שלשים יום מיהת והשתא אי אפשר ליטלו עד שיעבור הרגל והמשתה. ולאו מילתא היא חדא שאין דרך לשאול

ולהשאיל לרגל ולמשתה ולאבל שלשים יום קודם שיהא בטל ברשותו. ועוד מדקאתני ברגל ובמשתה משמע דאפילו בשואל ברגל עצמו ובמשתה עצמו כנ"ל לפי דבריו ז"ל ומשמעותנו לדברי רש"י ז"ל דהא קרא דשנת השבע שנת השמטה במלוה היא ולא בשאלת כלים דומיא לשמיטה דשמטה עצמה שאינה אלא במלוה ולא בשאילת כלים מדכתיב משאת מאומה:

א"ר יהודה א"ר הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת. מייתי תלמודא להך איידי מילי דלעיל דאיירו בהו רב ורב כהנא. ופירש"י ז"ל פותח בית הצואר ממש שעשה פתח חדש לחלוק בשבת חייב מפני שתקן כלי פי' דנהי דלא מחיי' משום קורע ע"מ לתפור מחייב משום תיקון כלי משום דהוי גמר מלאכ' ותולדה דמכה בפטיש דהא איתיה אפילו בכלים ואפילו למ"ד שאין בנין וסתירה בכלים וכדאיתא במסכ' שבת:

מתקיף לה רב כהנא וכי מה בין זה למגופת חבית. פיר' רש"י ז"ל דאמרינן בפרק חביות שנשברה שמתיזה בשבת בסייף לפותחה להוציא ממנה פירות. ופרקי' זה חיבור וזה אינו חיבור זה דבית הצואר היה חיבור הילכך פותח הוי תיקון חדש אבל מגופה אף על פי שהיא טוחה על פי החבירות בטיט אין זה חיבור וה"ל כפתוחה ועומדת עד כאן לשונו ז"ל. והקשו עליו ז"ל דודאי רב כהנא מסתמא לא מתקיף ממגופת חבית (שבת דף מח) אלא לפי שמתיז בגופה של חביות חדא דמפותח במגופה עצמה לא היה מקשה לפותח בית הצואר שלא נפתח מעולם. ועוד דההיא שמתיזה בסייף הכי משמע שמתיז בגופה וכדאמרינן התם בשבת (דף קנח) בעו מיניה דרב ששת מהו למיברז בבורטיא בחביתא בשבתא ואמר להו אסיר ופרכינן מאי שנא התם דתניא מביא אדם את החבית ומתיזה בסייף אלמא במתיז בגופה היא דומיא דבורטיא ופרקי' התם לעין יפה מכוין וכו'. ומעתה קשה היכי אהדר ליה רב לרב כהנא זה חיבור וזה אינו חיבור דהא גופה של חבית חיבור גמור הוא והוה ליה לאהדורי כדהדר התם רב ששת התם לעין יפה מכוין ובדרך קלקול הכא לפתח קא מכוין. ועוד הקשו דלרב כהנא דמדמי הא להההיא דחבית אם כן הכי נמי מותר לפתוח בית צואר חדש לכתחלה ואפי' איסורא דרבנן ליכא דההיא דחבית והיאך אפשר שלא יהא בתיקון בית הצואר זה איסורא דרבנן מיהת. ויש לתרץ פי' רש"י ז"ל דהא דמתרץ זה חיבור וזה אינו חיבור הכי קאמר שזה של בית הצואר שאין בכל הבגד שום פתח אחר אלא זה חיבור גמור הוא והוי חייב משום גמר מלאכה דמכה בפטיש וזה של חבית אינו חשוב חיבור להתחייב משום מכה בפטיש דכיון שיש לה פתח אחר אלא שהוא טוח בטיט בעלמא כפתוחה חשובה לענין זה ולא חשיב פתח של התזה גמר מלאכה ודקא קשיא להו דא"כ לר"כ מותר לפתוח בית הצואר חדש לכתחלה

מדמדמה לה להה‌יא דחבית הא לא קשיא כולי האי דרב כהנא לא קשיא ליה איסורא בעלמא אלא דחשיב ליה לרב גמר מלאכה דאורייתא משום דמכוין לפתחא ולהכי פריך מאי שנא ממגופה דשרו לכתחלה משום דלא מיכוין לפתחא דאלמא כי מכוין לפיתחא לא הוי מלאכה דאורייתא דאי לא הוה אסרי רבנן לכתחל' היכא דלא מכוין לפתחא אטו מכוין לפתחא אבל הא ודאי ק"ל דאי בפת' חדש הוא היכי ס"ד דרב כהנא דכי מכוין לפתח' לא מחייבי חטאי משום גמר כלי והלא הלכ' רווחת היא במס' שבת דכל שהוא גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש אפילו מישקל אקופי מגלימא או שוויי קופינא דמרא חייב משום מכה בפטיש. והנכון כמו שפי' ר"ת ז"ל דהא דרב לאו בפותח פתח חדש לגמרי אלא שכבי' נפתח בחול אלא שסגרו או על ידי תפירת חוט או בגד באמציעתו כדרך שעושין מכבסי בגדים או כמו שהיו רגילות הנשים לעשות בספרד ופתח בשבת או חוט או אותו בגד שהיה שם חייב חטאת משום גמר כלי. ופריך רב כהנא ומ"ש ממגופת חבית שמותר לפתחה וכדתניא התם אין נוקבין במגופה דברי ר"י וחכמים מתירין וקי"ל כרבנן ואקשי מינה סתם משום דכולהו אמוראי שקלו וטרו בה התם כרבנן אלא דמפליגי בין נוקבי' מן הצד או מלמעלה. ופריק זה של בית הצואר חיבור דתפירת החוט או הבגד באמצעיתו חיבור גמור הוא לענין כלאים ולכל דבר וזה של מגופה אינו חיבור וכפתוחה ועומדת היא ולהכי שרי לכתחלה נמי:

וא"ר יהודה אמר רב שלשת לוגין מים שנפל לתוכן קרטוב יין ומראיהן כמראה יין ונפלו למקוה לא פסלוהו. הא מיירי לענין פיסול שאובה סמקוה דקי"ל דמים שאובין פוסלין את המקוה מדרבנן. והוא על שלשה דרכי' בתחלת המקוה פוסל ברביעית דחזי לטבול בה מחטין וצנורות אפילו הוסיף עליו בהמשכה כל מים שבעולם פסול. דאמצע פי' קודם שנשלם המקוה במ' סאה פוסלין לו שלשת לוגין. ובסופו דהיינו לאחר שנשלם המקוה במ' סאה רשאי למלא אפי' בכתף כל מה שירצה וכדתנן במשניו בהדיא ואיתא נמי בספרי. ויותר מזה אמרו במשנה שאפי' שתי גומות בזו עשרים סאה ובזו עשרים סאה ושופפרת נוד ביניהם שהוא עירוב מקואו' יכול למלא בכתף בכל א' מן הגומות. ועוד אמרו שם שאם היה שם מקוה ריקן וג' גומות שיש בכל א' מהם ך' סאה סביבותיו האחת שאובה והשתים שאינן שאובות ונפתחו ונפלו למקוה כשר שאני אומר אותן שאינן שאובות נפלו בתחלה והשאובה בסוף וספק מים שאובין שנפלו למקוה כשר כדאיתא התם במשניות. אלו ג' דינים בשאיבת מים. ויש דין רביעי לענין שאר משקין שנפלו למקוה ודינן שוה לעולם שפוסלין בשנוי מראה אפילו מקוה שלם ואין פוסלין לעולם בלא שנוי מראה לא בתחלה ולא באמצע אלא שאין משלימין והא דרב מיירי

באמצע מקוה כלומר במקוה שלא היה שלם שאלו היה שלם אפי' מראיהן כמראה מים לא פסלוהו וממלא בכתף כמה שירצה אבל לפי שהיה המקוה חסר אלו הי' מראה מים פסלוהו לד"ה אבל עכשיו שממראיהן כמראה יין אמר רב שלא פסלוהו דאע"ג דאיכא שיעורא דמיא חזיתא דחמרא הוא. וסבר רב דבתר חזיתא אזלינן והוו להו מי פירות וכיון שלא נשתנה מראה המקוה מן הסתם מפני ג' לוגין אלו לא פסלוהו ומשלימו במים כשר: **מתקיף לה רב כהנא ומה בין זה למימי צבע**. פי' מים גמורים שהצבע נוטל בהם ידיו ומשתנים מראיו בכך והם כמראה צבע דתניא ר' יוסי אומר מי צבע פוסלין את המקוה בג' לוגין כדין מים וקי"ל דהא דר' יוסי דברי הכל היא או הלכה הם. א"ל רבא התם מיא דצבע וכו' כלומר דהתם רבנן אחמור בה משום גזרה דקרו ליה אינשי מייא דצבעה ואלו לא היו פוסלין את המקוה היו סבורין שאפי' מים גמורי' אינן פוסלין בשלשת לוגין. ופריך והא תני ר' חייא בכי הא ממש ורבו' התירו את המקוה שפסלו אותו כיון דאיכא שיעורא דמיא. א' רבא ל"ק הא ר' יוחנן בן נורי והא רבנן. פי' דמימרא דרב כריב"נ דסבירא ליה דבתר חזיתא אזלינן ודר' חייא כרבנן דסברי דבתר שיעורא לחוד אזלינן ואע"ג דליכא חזיתא דמיא דתנן שלשת לוגין מים חסר קרטוב הכי הוה תני לה רבא וכדמפרישנא בסמוך שנפל לתוכן קרטוב יין ומראיהן כמראי יין לא פסלוהו פי' דהא ליכא לא שיעורא דמיא ולא שיעורא דחזיתא הא אלו לא היה חסר קרטוב פסלנוהו רבנן לפי גרסא זו דגריס רבא דהא איכא שיעורא דמיא ור' יוחנן בן נורי פליג אף אריש זו דאמר הכל הולך אחר המראה לומר דכיון דחזותא דחמרא הוא אפילו איכא שיעורא דמיא לא פסלוהו ומשום הא הוא דאמרינן דרב כרבי יוחנן בן נורי ור' חייא כרבנן: **שלשת לוגין מים שאובין חסר קרטוב שנפל לתוכו וכו'**. בסיפא הכל גורסין חסר קרטוב שנפל לתוכן קרטוב חלב ה"ג והיא גרסת רש"י ז"ל ומראיהם כמראה מים דהשתא איכא חזיא דמיא וליכא שיעורא ואמרי רבנן לא פסלוהו וכדפי' רש"י ז"ל טעמא דאע"ג דאיכא חזיתא דמיא כיון דליכא שיעורא דמיא לא פסלי דשיעורא בעינן:

דף ד.

ור' יוחנן ב"נ אמר הכל הולך אחר המראה. כלומר ופסלוהו דבתר חזיתא אזלינן וחזיתא דמיא הוא ולא גרסי' בסיפא ומראיהם כמראה חלב דא"כ אפילו לר' יוחנן ב"נ לא פסלוהו דהא ליכא לא שיעורא ולא חזיתא דמיא ואע"ג דהאי לישנ' דרבא דפני חסר קרטוב אמרינן דר' יוחנן ב"נ אריש פליג לאו ולמימרא דפליג אריש ולא אסיפא דא"כ היכי תני ר' יוחנן בסיפא ליפני מעיקרא סיפא שהיא ד"ה ובתר הכי ליתני רישא במלוק' דהכי

אורחי' בכרל דוכתא תדע דהא למאן דלא תני ברישא חסר קרטו' ר' יוחנן ב"נ לא פליג ארישי' ואי אספיא לא פליג במאי פליג אלא ע"כ לא גרסי' בסיפא ומריהן כמרא' חלב אלא כמראה מים ודכ"ע דפליג ר' יוחנן אסיפא וברישא הוא דאיסתפקי' להו אי פליג ארישא נמי או לא וכי אמרי דארישא פליג אף ארישא נמי קאמרינן וזה ברור. וכתב ר"ש"י ז"ל דלרבא דגריס חסר קרטוב ברישי' וסבירא להו לרבנן דבתר שיעורא בלחו' אזלינן בדין הוא דסגי ליה בבא דרישא וליתני הכין שלשת לוגין מים חסר קרטוב שנפל לתוכן קרטוב יין בין שמראיהן כמראה יין בין שמראיהן כמרא' מים לא פסלוהו דהא מכשר בסיפא שמראיהן כמראה מים משום דליכא שיעורא דמים אלא דלאו אורחא דליפול בהו קרטוב יין ויהא מראיהן כמראה מים ובקרטוב חלב הוא דהוי מראה מים אבל אלו לא תנינן ברישא חסר קרטוב ואפ"ה לא פסלי רבנן ואע"ג דאיכא שיעורא דמיא הוה לן למימר דרבנן תרתי בעו שיעורא דמיא וחזיתא דמיא נמי ולא הוה פליגי' יוחנן אלא אסיפא ומעיקרא תני תנא הודאה ולבסוף תני פלוגתא. קצבו של דבר דר' יוחנן לעולם הולך בדרך אחד לד"ה למיזל בתר חזיתא לחוד בין לפיסולא בין להכשירא ובדברי רבנן הוא דאיכא פלוגתא דלמאן דתני ברישא חסר קרטוב בעי שיעורא וחזיתא דמיא. ולמאן דתני חסר קרטוב פליג רבי יוחנן אפי' אדיוקא דרישא ולמאן דלא תני ליה לא פליג אלא אסיפא בלחו' וכדפרי' וזה מבואר. והא דאמרינן ורב אמר כד"ה פי' ואפילו לרבנן נצטרך לומר דלא שמיעא ליה לרב פפא ברישא דר' חייא דא"כ פשיט' דלא תנינן חסר קרטוב דהיכי מוקים לר' חייא רביה וחביביה דלא כחד אלא ודאי כדאמרינן והיינו דמהדרין לרב לרב פפא מיבעיא ליה פי' משום דלא שמיעא מתני' דר' חייא וניחא ליה לאוקמו' דרב כד"ה ולרבא פשיטא לי' משום דשמיעא ליה דר' חייא ולא ניחא ליה לאוקמיה דלא כחד. כנ"ל:

ולענין פסק יש פוסקין כר' חייא דרביה וחביביה דרב הוא. ועוד דר' חייא קאי כרבנן ורב קאי כר' יוחנן דהוי יחידאה והלכתא כרבים. וכן פסק ה"ר מאיר הלוי ז"ל וכדרבנ ן קי"ל כדתני רבא חסר קרטוב ובשיעורא לחוד סגי לן:

וא"ר יהודה אמר רב חבית מלאה מים שנפלה לים הגדול. זו גרסת רש"י ז"ל וגרסת כל הספרים שלנו ויש שגורסין כן במתני' דלקמן אבל בספרים שלנו גורסין במתניתא חבית של יין. ויש שגורסין בשתיהן יין דבתוספ' גרים במתני' יין וכיון דאמרינן תניא נמי הכי אף דרב ביין איירי ומיהו אין זו קושי' לגרסת רש"י ז"ל דמשום דידע תלמודא דבעינו מים ויין שוין הן אמרינן תניא שנפלו לים הגדול הטובל שם לא עתה לו טבילה א"א לשלשת לוגין שלא יהיו במקום אחד כך הגירסא בכל הספרים שלא הגיה רש"י ז"ל אבל רש"י ז"ל

כתב דלא גרסינן ליה דהא לקמן אמרינן דלאו ספקא הוא ואוקי גברא בחזקותי' ואוקי כבר בחזקתיה ואי גרסי' אי אפשר ודאי טומאה איכא בין בגברא בין בככר לכך הוא גורס אפשר לשלשת לוגין שיהיו במקום א' ואין צריך להגיה גרסת הספרים חדא דאפילו נפרש אי אפשר זה בלשון ודאי כרוב אי אפשר שבתלמו' אין כאן ודאי טומאה כי שמא לא נכנס כלום מגופו במים ההם השאובין אלא בשאר המקום שנתערב עם הים. ועוד דמצינו לשון א"א שהוא לשון ספק אלא שהוא נוטה אל הודאי כדאמרינן בפ"ק דנדה (ד, ה ע"ב) היה מתעטף בטליתו וטהרות טמאות בצדו טמאות וטהורות למעלה מראשו אם הוא אי אפשר לו אלא א"כ נגע טמא רשב"ג אומר אומרים לו שנה ושונה אמרו לו אין שונין בטהרות ואי הא א"אלשון ודאי הוא מאי אומרים לו שנה דקאמר רשב"ג וא"ל חכמים אין שונין בטהרות ותיפוק לי דודאי נגע אלא ודאי ספק קרוב לודאי הוא וכן פי' שם ר"י ז"ל ואף זה כיוצא בו. והא דקאמר הטובל שם לא עלתה לו טבילה פירש"י ז"ל הטובל במקום שנפלו שם המים לומר שהמים האלו בים הגדול נפלו ממש ולא שטובל בגופה של חבית והיינו ודאי לשון חבית שנפנה לים הגדול והיינו נמי לשון הטובל שם דלא קאמר הטובל בה והיינו דלא חיישׁ אלא לשלשת לוגין שאובין בלחו'. ומיהו איכא למידק טובא דאפילו גרסי' חבית מלאה מים שהמים השאובין פוסלין בלא שנוי מרא' מ"מ למה יפסלו כאן כלום שהרי כל הימים כמקוה כדכתי' ולמקוה המים קרא ימים והלכ' רווחת היא כמו שאמרנו לעיל דכל שהוא מקוה שלם וכשר שוב אינו נפסל בשאובה כלל ואפילו במקוה של מ' סאה בלחו' וכ"ש בים הגדול וכן למאי דגרים יין הא ודאי מסתמ' אין כאן שינוי מרא' בים כדי שיהא פוסל בשינוי מרא' ומהאי טעמא נמי קשיא לן ככר שנפל שם למה טמא דבהדי' תנן במס' מקואות לענין מי תמצית למעלה מהן מי מקוה שאם נפלו בו מים טמאים ונפל שם ככר של תרומה טהור וכן בדין דהא מין טמאים נטהרין בהשקה במקוה או בים או בנהר ואפילו בתוך כלי וכ"ש כשנפלו במי מקוה ואפילו הן מרובין מאוד. ונראה כי לכך פירש"י ז"ל דהא דאמרינן שלא עלתה לו טבילה היינו משום שחיישינן כי לאחר שטבל נכנס ראשו ורובו באותן שלשה לוגין וקיימא לן שהטובל ובא ראשו רובו במים שאובין נפסל מלאכול בתרומה. ואין פירושו נכון חדא דא"כ לא היה לו לומר דלא עלתה לו טבילי והיה לו לומר שפוסל בתרומה בלחוד ולשון לא עלתה לו טבילה משמע שאין טבילה זו כלום ואפילו לטהר גברא ואל אשה לבעל' ועוד דא"כ מאי האי דאמרינן לקמן אוקי גברא אחזקתי' אדרבא כיון דודאי נטהר מטומאתו ומספק שנכנס אחר טבילה ראשו ורובו במים שאובין אתה פוסל טבילתו לתרומה אל תפסלנו מספק דהבא ראשו ורובו ודאי פסלו לתרומה בי"ח דבר

ולא ספק בא ואפי' ספק המצוי אינו מוציא מידי ודאי דספיקא דרבנן הוא ועוד דסוף סוף כיון שהמי' הטמאים והשאובין שנופלין למקוה נכשרין שם מדין זריעה כדאיתא בפ' כל שעה אין כאן מים שאובים ולא טמאים כלל שכבר נתבטלו שם בין שהם מים בין שהן יין כיון שליכא שינוי מראה. והנכון בזה מה שפירש הראב"ד ז"ל בשם ר' משה הדרשן ז"ל דשאני הגא דהים הגדול מימיו מלוחים וכבדים ואין המים המתוקים מתערבים עמהם ואותן שלשה לוגין הם עומדים במקומן והוי כאיסור שנפל בהיתר והוא ניכר שם שאינו מתבטל ולא אמרו שהשאובין או הטמאים נכשרים במקוה אלא במקוה דוקא או בנהרות שמימיהם אינן מלוחים ומתערבים מיד ואינם ניכרים כלל הלכך כשתמצא לומר שנכנס מגופו כלום באותן מים לא עלתה לו טבילה ואפי' בכל שהוא וכאלו לא טבל וכאלו לא נכנס כל גופו בתוך המים ואפילו בפחו' משלשה לוגין נמי אלא דקושטא נקט שמן הסתם נשארין שלשה לוגין שלא נתערבו. אבל לפי' רש"י ז"ל תפס בודקא שלשת לוגין דבפחות מכאן לא גזרו חכים פיסול תרומה. ואף לפי' רש"י ז"ל צריך לפרש כי מפני שהמים מלוחין ואינן מתערבין חששו לפיסול שלשה לוגין שנכנס שם ראשו ורובו לאחר טבילה ומדוחק קושיא זו היו גורסין בתרווייהו יין דסבירא להו דאף במים מתוקים אין היין מתערב וזה אינו אמת אלא בים המלוח כמו שאמרנו והחוש יוכיח בזה. ומעתה חבית של מים שנפלה ונתערבי' בנהר או בשאר ימים דלא קוו פשיטא שעלתה לו טבילה וכדמפר' הכא אבל הטובל בתוך חבית או כלי אחר שבתוך הנהר או תוך המקוה אנו צריכין לדעת מהו אם עלתה לו טבילה אם לאו ואלו לענין טהרת מים טמאים פשיטא לן שנטהרין שם או במקום והיינו השקה האמורה בכל מקום וכדתנן במס' ביצה (דף יז ע"ב) ושוין שמשיקין את המים בכלי אבן לטהרם שהיו לו מים יפים טמאים ורוצה לטהרן בהשקה בתוך כלי שאם מערב אותם במים מה הועיל לו וזה פשוט ודין זה במים דוקא מדין זריעה כדאיתא בפ' כל שעה ובסוף פ"ק דחולין ולכך אין זה באוכלין ובשאר משקין וכיון דלענין טומאה אנו דנין אותו כזרועין ושחזרו כמים שבנהר אפי' להוציאן מדין מים שאובין יש לומר כן שאף בתוך כלי שבנהר או בים עלתה לו טבילה כל שיש שם נקב כשפופרת הנו' כדין השקה שכבר נתבטל' שאיבתן וחזרו כאלו לא נשאבו כלל וכן כתבו בתוספ' והביאו ראיה מדאמרו בפרק חומר בקודש מטבילין כלי בתוך כלי שיש בו כשפופרת הנוד ואפי' לתרומ' ולקדש ותנן בפ"ק דמקואות מטבילין בשד' תיבה ומגדל שהן נקובין כשפופרת הנו' ואין הפרש בזה בין שהם שאובין מן הנהר עצמו בין שנשאבו מבחוץ דסוף סוף שאובין הם וכן כתב רבי' הרמב"ן ז"ל בזה. ונ"ל ראי' לדבר מדתנן התם במס' ביצה אבל מטבילין וכו' ופרש"י ז"ל בגמ' אבל מטבילין

בכלי אבן ואין מטבילין כלי אגב מימיו הטמאין וביי"ט הוא דלא משום תקון כלי כדאית' התם אבל בחול מטבילין ועלתה לכלי טבילי אגב טהרת מים טמאין שמטבילין בו והא התם שהמים שבתוך הכלי חוצציו הם שאין מימי המקוה והנהר נכנסין בתוכו ואם עדיין תורת שאובין עליהם היאך עלתה לו טבילה אלא ודאי שמימי המקוה או הנהר שיש ביניהם כשפופר' הנוד ומשקים בו מעלין אותן משאיבותן. וזו נראית ראיה ברור' לדבריה' וכן התירו בפיי לטבול לכתחלה בתוך כלי שבתוך הנהר או מעין שיש בו כשפופרת הנוד דליכא הפרישא בזה בין טבילת כלים לטבילת אדם. אלא שהוקשה להם ז"ל הא דאמרינן בירושלמי במסי יומא גבי ים שעשה שלמה שהיו כהנים טובלין בו דאמרינן ולאו כלי הוא ומתרץ רגלי השוורים היו פחותין כלומר נקובין במוציא רמון וכל שנקוה במוציא רמון יצא מתורת כלי. ותירצו דהתם לרווחא דמלתא עשו כן ולא שהיה צריכין לכך ותדע דהא ברגל אחד נקוב במוציא רמון סגי ורגלי כל השוורים למה לי. והרב ר' אלחנן ז"ל תירץ דלכך הוצרך שם כמוציא רמון להוציאו מתורת כלי לפי שמעין עיטם הנכנס שם פעמים היה קטן וכל שפע המעין נכנס לתוך אותו ים והיה נראה להם כטובל תוך כלי גמור ולפיכך נקבוהו כמוציא רמון להוציא מתורת כלי. עוד הקשה להם ז"ל מדתנן פ"ג דמקואו' בור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת לתוכה ויוצאת ממנו לעולם הוא בפיסולו עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראושנים שלשת לוגין ותנן נמי התם מעין שהעבירו ע"ג שוקת של מים שאובין לעולם בפיסולו וכו'. ותרצו רבות' התוס' דהתם כשלא היו מימי האמה ולא המעין מ' סאה קודם נשיקתם לבור או לשוקת כיון דלית בהו מ' סאה לא מכשירי להו לשאובין בהשקתי' לטבול בו אדם שהרי לא היה בהם כדי לטבול בו אדם. ואע"פ ששנינו שהמעין מטהר בכל שהוא לא לאדם אמרו אלא לכלים אבל אדם בעי מ' סאה וכדאיתא בפ' חומר בקודש ארעא חלחולי מחלחלא ובעינן מ' סאה במקום א'. ועוד אמרו במדרש יען כי מאס העם הזה את מי השלוח ההולכים לאט לא"ט בגמטריי מ' רמז למ' סאה ומי השילוח מי מעין הם דהיינו מעין גיחון ואפ"ה בעי מ' סאה. ואמרינ' בפ' ב' דיומא כיון שהגיע לפתח בית דוד והגדילו למ' סא' רוחצין בו ובין זבין וזבו' מכלל דמעיקר' אין כובלין בו לפי שאין בו מ' סאה. ע"כ תורף דביר רבותינו ז"ל ובודאי דמשניות אלו דאמה ושוקת מתפרשין בדחק. ויש מחלקין בטבילי בתוך כלי שבנהר שאע"פ שמטבילין בו כלי אין מטבילין בו אדם שהחמירו בו בזה כשם שהחמירו בו לענין מעין שאין בו מ' סאה ואין זה מתחוור. ויותר נראין דברי מורי הרא"ה ז "ל שהיה אומר בשם רבותיו ז"ל ובשמו שלא אמרו שהמים השאובין נטהרין בשפופרת הנוד אלא כשהם בתוך מקוה או הים שמטהר דוקא כמותן והוו להו כמין א'

אבל לגבי מעין שהוא מטהר בזוחלין מה שאין כן במי שבכלי אין יוצאין מידי שאובה בשפופרי הנוד ואין מטבילין בו לא אדם ולא כלים עד שיהא נקוב כמוציא רמון שיוציא מתורת כלי. והיינו ההיא דים שעשה שלמה שתרצו בירושלמי שרגלי השוורים היה פחותין במוציא רמון ועשו כן ברגלי השוורים כדי שיהיה נראה לכל שהוא נקוב מכל צד ובהא מתרץ שפיר מתניתין דשוקת ואמה העוברת וכן קבלתי' מפי רבינו ז"ל ומיהו בנקוב במוציא רמון מטבילין בו לד"ה ואפילו לכתחלה אלא שאין להתיר זה בכל מקום משום גזרה ותו לא מידי:

מתניתין **מעידין אנו באיש פ' שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין שלא השם המביאין לידי מכות מביאין לידי תשלומין**. פירש"י ז"ל כי משני מקראות הן באין מלקות מלא תענה ברפך וממון מועשיתם לו כאשר זמם וכן מפורש בתוס' בעסקי ממון הוא אומר ועשית' לו כאשר זמם ובעסקי מלקות הוא אומר לא תענה ברעך והקשו בתוספ' דמשמע דדוקא מפני שבאין משני מקראות הוא דא"ר מאיר לוקה ומשלם אבל היכא דנפקי מחד קרא לא אמר ואלו בפ' השוכ' את הפועלי' (דף צא) תניא החוסם את הפרה או את החמור ודש בה לוקה ומשלם ד' קבין לפרה וג' קבין לחמור והוינן בה והא אין אדם לוקה ומשלם ופרקי' הא מני ר"מ היא דאמר לוקה ומשלם והתם שני החיובין ממקרא אחד הם מלא תחסו' שור בדישו. ותירצו דהתם נמי שני מקראו' הן חד לא תחסום וחד והשיב את הגזלה אשר גזל דאע"ג דכתיב לא תחסום מנלן דמחייב לאהדורי אי לאו דכתיב והשיב את הגזלה וכ"ש דאי לא כתיב לא תחסום לא ידעינן דאיכא גזל כלל. ועוד הקשו דהא בפ' אלו נערות (כתובות דף לב) לא אשחם לר"מ דדריש כדי רשעתו שלא לחייב שתי רשעיות אלא במלקותל ומית' או מיתה וממון ואמאי והא משכחת לה אפי' במלקות וממון כשהם משם אח'. ותרצו דלא משכחת לה לעולם שם א' במלקות וממון ומיהו אכתי קשיא דלענין למידרש כדי רשעתו שלא לחייב שתי רשעיות מה לי שם אחד מה לי שתי שמות. וי"ל דכשבאין משם א' אין השם מתבטל כיון שלוקה או משלם אבל כשהן שני מקראות אם אתה אומר שאינו לוקה ומשלם הרי אנו מבטלין המקרא האחד ויש לנו לקיים שניהם. כך יש לפרש לפי' שיטת רש"י ז"ל. אבל בתוס' פירשו פעם משנתינו לר"מ שאלו היה שניה' משם אחד היה משלם ואינו לוקה כי אע"פ שהן מרוחקין ה"ל לאו שניתק לעשה שאין לוקין עליו כאשר אין לוקין אלא תגזול מוהשיב את הגזל אבל עכשיו שהן שני שמות אין דנין אותה בלאו שניתק לעשה כיון שהן מרוחקין. וההיא דחוסם את הפרה נמי שני שמות הן ולפיכך לוקה ומשלם ולשון המשנה זה נוטה קצת לפי' זה. והמחוור יותר בה הוא מה שפי' רבי'

הרמב"ן ז"ל שלא השם המביאן לידי מכות מביאין לידי תשלומין בא לומר שלא תענה שחייבין עליו מלקות אינו מביאין לידי תשלומין שאין לא תעני אזהרי לעונש כשר זמם דלא יוסיפו לעשות. הוא אזהרה להם וכדפרישי' הגמ' שאלו היה כן ודאי אינו לוקה עליו שכבר פי' הכתוב ענשו של לאו זה לעשות לו כאשר זמם ואין לנו לדון לו עונש אחד אבל עכשיו שהם שני שמות דלא תענה אזהרה למקלות והכתוב המביאן לידי תשלומין אזהרה אחרת יש לו לוקה ומשלם ולכולהי פירושי מה שלוק' לר"מ משו' לא תענה היינו משום דכתיב והצדיקו כדאיתא בריש פירקין' דאי לא לאו שאין בו מעשה הוא שאין לוקין עליו אף לר"מ דלא אשכחן הכי אלא לדי' יהודה בר פלוגתיה ומהאי טעמא נמי לוקין עליו לרבנן ואע"ג דלדידהו הוי אזהרה לעדים זוממין דעביד ליה לאו שניתן לאזהרה מיתת ב"ד שאי לוקין עליו לרבנן כדאיתא פ' אלו הן הלוקין וחכמים אומרים כל המשלם אינו לוקה ובפי' אלו נערות פריך תלמודא ולימא כל הלוקה אינו משלם ופריק בפי' רבתה תורה עדים זוממין לתשלומין והתם מפרש היכן רבתה תורה:

דף ד:

גמרא **בשלמא לרבנן כדי רשעתו וכו'**. לפי' הרמב"ן ז"ל לרווחא דמילת' נקטינן האי טעמ' דהא בלאו הכי נמי כיון דלרבנן אזהרה דעדים זוממין מלא תענה הוא כדאית' לקמן אינו לוקה ומשל' שהשם המביאן לידי מלקו' מביאן לידי תשלומין:

סבר לה כר"ע דאמר עדים זוממי קנסא הוא. וא"ת לר"מ היכא דלא הוי קנס אלא ממון כגון החוסם את הפרה למה לוקה ומשלם וי"ל דכיון דכדי רשעתו שבא לפטור שלא נתחיי' שתי רשעיות גבי קנס כתיב והתם לא דרשי' לי' במלקות וממון מנלן למידרשה בשום מלקות וממון ומוטב דנוקים קרא במית' ומלקות או במית' וממון אבל קשה דהא בפי' אלו נערות אשכחן לרבה דס"ל דאדם מת ומשלם קנס ואין אדם מת ומשלם ממון והא מנלן כיון דכדי רשעתו בעדים זוממין כתיב וליכא למימ' דרבה סבר עדים זוממין ממונא דהא לעיל יהיב טעמא לר"ע דאמר קנסא הוא דאמרי' אמר רבה תדע שהרי לא עשו מעשה ונהרגין וע"כ התם רצה גרסינן מדקמייתי' לי' מקמי רב נחמן וי"ל דלרבי כיון דכתיב כדי רשעתו שלא לחיי' שתי רשעיו' ואיהו ס"ל דבכל דוכתא אדם לוקה ומשלם כדאיתא התם ואית ליה נמי מקרא דאדם מת ומשלם קנס ע"כ כיון דכדי רשעתו אינו נדרש בענייננו דרשינן ליה לעלמא שכן היא מדה בתורה דכל שאינו צריך לענייננו תנהו ענין לשאר מקומות וס"ל נמי דסברא הוא דלא נוקים כדי רשעתו אלא במקום שיש

רשעה חמורה כגון מיתה עם ממון או עם מלקות אבל מלקו' וממון לא ממעטינן מיני' כלל ולית הלכתא כותיה:

מה למוציא שם רע שכן לוקה ומשלם. ולא בעי לשנויי ליה דר' יהודה כר"מ ס"ל דדבכל מקום אדם לוקה ומשלם מכיון דלא שמעינן ליה הכי ולית הלכתא כותיה:

אלא אמר ריש לקיש גמר מעדים זוממין. והקשו בתוס' דהכא משמע דמוציא שם רע ועדים זוממין לוקין אע"ג דהוו לאו שאין בו מעשה וא"כ לקמן (דף טז) דאמרינן כל ל"ת שבתורה לאו שיש בו מעשה לוקין עליו לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם אמאי לא מני נמי חוץ מעדים זוממין ומוציא שם רע ותירצו דלא בעי למפרש התם אלא הני דלא מפרשי כל כך דלוקין אבל עדים זוממין ומוציא שם רע מפורשים הם מש"ר מן ויסרו אותו ועדים זוממין מן והצדיקו ובכולה סוגיין לא חשבינן לאו שיש בו מעשה אלא כשיש בו מעשה בעצמו וכדאמרינן התם לא תיתני מימר דלאו שיש בו מעשה הוא דעל ידי דבורו יש בו מעשה ניכר ששתיהן קדש אבל מוציא ש"ר ועדים זוממין אעפ"י שיש בו מעשה ע"י ב"ד לא חשיב לאו שיש בו מעשה. ומיהו בב"ק איכא דחשיב מש"ר לאו שיש בו מעש' הואיל ואתא לידי מעשה ע"י ב"ד ופליגא שמעתין דהכא עליה. עוד הקשו בתוספ' למה לי לר' יהודה למילף הכא מעדים זוממין ומש"ר דפרכינן ליה מצד חמור לילף מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם ולר' יוחנן דאמר התם לא תיתני מימר ליליף מנשבע ומקלל וי"ל דר' יהוד' לא מיפרשי ליה הנהו דרשי דדרשינן התם בנשבע ומקלל לחייב בהם מלקות למעבד מנייהו בנין אב דהא לפום פשטא דקראי לאו שיש בו מעשה הוה לן למיבעי אם משום דכתיב במלקות אם לא תשמור לעשות אי משום דסמיך ליה לאו דחסימה שיש בו מעשה ובמשנה תורה דריש ר' יהודה סמוכין הילכך משום מש"ר ועדים זוממין דמלקות דידהו מיפריש שפיר בהדיא דחינן ההיא דרשא דלא תשמור לעשות ולאו דחסימה אבל משום אידך דרשי דדרשינן בנשבע וחביריו לא עבדינן כללא למידחי לא תשמור לעשו' ולאו דחסימה ותדע דאלו סבירא ליה להנהו דרשי להתם דלמאן דתני התם מימר שלשה כתובים הבאין כאחד שאין מלמדין ואפי' לר' יוחנן דלא תני אלא נשבע ומקלל מימר בהדי עדים ומש"ר הוו להו ארבע' כתובים שאין מלמדין אף לר' יהודה אבל השתא דלית להו הנהו דרשי דהתם ליף ממוציא שם רע ועדים זוממין כיון דלא פריך צד חמור. וזו שיטת רבי' הרמב"ן ז"ל:

ר' יהודה לא ס"ל כר' עקיבא. ומעתה ש"מ דר"ע לית ליה דר"י דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו דהא לר"ע פרכינן מה להצד השוה שבהן שכן קנס ואפילו לא פריך צד חמור מעתה הא דס"ל לר"ע שהמקיים בכלאים לוקה וכדמייתינן לה בפר' השוכר

בע"א (ד' פד) אין פירושו ששומר את הכלאים מן החיות ומן הליסטים כדפי' רש"י ז"ל התם דא"כ ה"ל לאו שאין בו מעשה אלא פירש שמגרש אותם או שעושה להם גדר סביב כפי' ר"י ז"ל:

מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד חמור. הקשו בתוספות אי פרכינן צד חמור אף ע"ג דלא דמו חומרי אהדדי בטלת כל הצד שוה שבעולם. ותירצו דלא פרכינן הכי אלא כשהחומרות משונות מאד שאין כיוצא בהן בכל התורה דעדים זוממין לוקין בלא התראה ומוציא שם רע לוקה ומשלם וכ' אלו נערות דפרכינן הכי למה הצד דחובל בחבירו ועדי' זוממין חובל בחבירו חייב בחמשה דברים ובמסכת סוטה גבי טבול יום וכלי חרס שהטבול יום אבל הטומאה וכלי חרס מטמא מאוירו ודומה קצת למאי דאמרינן בסנהדרין מה לנשיא וחרש שכן משונין. ורבי' הרמב"ן ז"ל פי' דלא פרכינן צד חמור אלא היכא שיש בשני המלמדים חומרות שאין אח' מהם בלמד ואין בלמ' שום חומרא שלא תהא דמלמדין כגון הא דהכא וכן אידך דאמרינן לעיל אבל בעלמא דלא פרכינן צד חמור יש בלמד צד חומרא שאינה במלמדין ומדברי רש"י ז"ל למד כן שכתב בסנהדרין גבי ההוא דאמרינן לה לנשיא וחרש שכן משונין וצד חמור לא פרכינן דאביו נמי אית ביה צד חיור שהוקש כבודו לכבו' המקום. ומורי הרא"ה ז"ל היה מפרש דלא פרכינן צד חמור אלא כשהחומרות הן בעיקר אותו דבר שאנו באין ללמוד מהן כגון שכאן שאנו באין ללמו' לענין המלקות ומש"ר חמור שלוקה ומשלם ועדים זוממין שלוקה בלא התראה וחובל בחבירו דפ' אלו נערות שחייב ה' דברים שהוא עיקר הממון שאנו באין ללמו' שם לחייב תשלומין במקום מלקות אבל בהצד השוה דעלמא אין החומרות באותו דבר שאנו באין ללמו' מהם ופי' נכון הוא אם היה מתקיים זה בכל השמעות. וראיתי להרב ר' מאיר ז"ל האשכנזי שכתב דבר חמור היינו משום דזימנין דבעדים זוממין איכא חומרא דמש"ר להיות לוקה ומשלם כגון שהעי' על האדם שהוציא ש"ר ונמצא חומרא שוה בשניהם. ור' יהודה לא חשיב לה פרכא כיון שרוב עדים זוממין אינו כן. וכן בפ' אלו נערות עדים זוממין משלמין ה' דברים כשהעידו על א' שחבל בחבירו ולשון צד חמור אינו מתיישב לפי' זה גם אין זה נמצא יפה באותן מקומות שהקשו צד חמור ואף שמצינו שפירשו כן בתוס' בשם ר"ת ז"ל דבר שאמרו שם ור' יהודה צד חמור לא פריך נראה דלית ליה הא דאמרינן בשחיט' חולין דכל מה הצד פרכינן כל דהו דהא פרכא דצד חמור מטעמ' דפרכא כל דהו הוא דפרכינן לי' כמו שפי' רש"י ז"ל גבי ההיא דמה לנשיא וחרש דבמס' סנהדרין (דף סו) וכן כתב רבינו ז"ל:

ההוא מיבעי ליה לאזהרה לעדים זוממין. פי' רש"י ז"ל שלא ענש הכתוב אלא א"כ הזהיר ואין לשונו ברור דהא לא אתמר הא אלא היכא שהלאו ההוא ניתן לאזהרת מיתת ב"ד או כרת דאמרינן דלאותה אזהרה בא ולא לענוש עליו מלקות אבל בלאו גרידא לא איתמא הכין דא"כ כל חייבי לאוין אין לוקין עליהן שכולן באו לאזהרתן ואי בעי לומר דה"נ בא להזהיר על ענוש כאשר זמם שיש בו מיתת ב"ד לפעמים וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו כדאמרינן גבי לאו דמחמר הוי ליה למימר הכי בהדיא כדאמרינן בכל דוכתא ועוד דכיון שכתב רחמנא והצדיקו אפקיה מההוא דינא כי היכי דאפקיה מדינא דלאו שאין בו מעשה כדכתיב בריש פירקין והנכון כמו שכתב הרמב"ן ז"ל דכיון דלא תענה אזהרה לעדים זוממין לקיים בהם עונש כאשר זמם שוב אין לנו בו אלא עונש כאשר זמם במקום שיש לקיים בו תורת הזמה שכבר פירש הכתוב עונשו ולאפוקי היכא שאינו בתורת הזמה כגון השנויין בריש פירקין וכיוצא בזה שלוקין מן הלאו הזה משום שכתב רחמנא והצדיקו והיינו דאמרי' דלר"מ אין לומר כן דאיהו ס"ל דאזהרת עונש כאשר זמם הוא מלא יוסיפו לעשות:

דף ה.

אמר אביי אתיא רשע רשע וכו'. ואיכא דקשי' ליה דהא אמרינן דאין דנין אפשר מא"א כדאיתא בפסחים ובמסכ' נדה פ' יוצא דופן. ויש שתירץ דא"כ דאפילו גבי מלקות הוה אמרי' דדינא הוא דמשלשין כמו בממון ואי עבדינן טפי אין זה כאשר זמם א"כ היכא דאיכא קטלא שאי אפשר לומר שלוש הוה לן למפטרינהו דאי עבדינן בהו טפי מהא לא הוי כאשר זמם ומדחייבינהו רחמנא שמעינן דקטלא דכולהו כאשר זמם הוא וגבי מלקות כאשר זמם הוא. והקשה עליו רבי' הרמב"ן ז"ל דא"כ הא לאו מג"ש דרשע רשע גמרי' אלא מן גלויי מילתא דגלי מיתה על מלקות ועדיין אנו אומרים דלאו גלויי הוא דבמיתה דלא אפשר הוי כאשר זמם ולא במלקות דאפשר. ואחרים תרצו דגבי מלקות נמי פעמים שאי אפשר כגון שהם שני עדים או יותר משלשה. והנכון יותר דאביי סבר שלא אמרו אין דנין אפשר מא"א בג"ש שאלא במה מצינו:

רבא אמר בעינא כאשר זמם וליכא. והא דלא יליף רבא בג"ש ואע"ג דג"ש גמורה היא כדאיתא בפר' החובל (בבא קמא דף פו) לענין סומא שהוא פטור מחייבי מיתות ומחייבי גלות. י"ל דאיהו סבר אפילו בג"ש אין למידין מאי אפשר אי נמי דה"ק דהכא לא צריכינן לג"ש והכי נמי אשכחן ליה בפ"ק דסנהדרין גבי הא דתניא ר' ישמעאל אומר מלקות בכ"ג ואמרינן מ"ט אתיא רשע רשע מן חייבי מיתות ב"ד. רבא אמר מלקות במקום מיתה

עומדת כלומר ולא צרכינן לג"ש ואי קשיא הא קשיא דבפרי אלו נערות לגבי חייבי מיתות שוגגין ודבר אחר שהם פטורין לריש לקיש מייתי לה מדכתיב רשע רשע ורבא אמר אתיא מכה מכה אלו לר' יוחנן אמר התם שהם חייבים והיכי לא דריש ר' יוחנן ג"ש דרשע רשע וי"ל דר' יוחנן סבר דלא אתיא ג"ש דרשע רשע אלא למה שהוא מגופו של מלקות ולא לדבר אחר הבא עם המלקות:

ממון מצטרף. פי' מצטרף בידו של זה שהיו מחייבין מיהת אבל במלקות שאין הנענש הראשון מקבל כלום אינו מצטרף ביד הזוממין:

והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו. פי' ושקר קמא מיותר לדרשא שבעד עצמו היה השקר שלא היה שם וכן אידך דדרשינן מדכתיב לענות בו סרה מיותרא הוא דלא בעי למיכתב בו דהא כתיב כי יקום עד א' באיש אלא ודאי ה"ק לענות בעצמו של עד סרה:

מהו דתימא גיחוש לנהורא בריא. פירש ולאו למימרא דמשום מהו דתימא דלא הוי אלא במיעוטא נקטול את הנדון בעדותם אלא לומר דמהו דתימא נציל את העדים מהאי טעמא ויהיה הוא והם פטורי' קמ"ל דאין ניצולים בזו דהא קי"ל בפ' בן סורר ומורה דאזלינן בדיני נפשו' בתר רובא בין לקולא בין לחומרא ועל הדרך הזה מתפרשת אידך דאמרינן בסמוך מהו דתימא ניחוש לגמלא פרחא להציל את העדים מיהת קמ"ל דאפילו להצלה דידהו לא חיישינן לגמלא פרחא. והקשה בתוספ' בפרק האשה דיבמות (דף קטז) חיישינן לגמלא פרחא גבי ההוא גיטא דאשתכח בסורא דהוה כתב בי' אנא ענן בר חייא מנהרדעי' פטרנא וכו' ובדקו רבנן ולא אשכחו אלא חד ענן בר חייא מתגרא בהדייהו הוה בנהרדעא ואמר רבא אפילו לדידי דלא חיישינן לשני י וסף בן שמעון הכא חיישינן כיון דהוחזקו מ"ט דחיישינן לגמלא פרחא א"ג לקפיצה א"נ מיללי מסר וא"כ קשיא דרבא אדרבא. וכ"ת דהתם לחומרא הוה להצריך גט אחר ה"נ ניחוש לחומרא כלומר להציל את העדים משום והצילו את העדה. ובתוס' תרצו דשאני הכא שהעדים בפנינו ולא טענו מידי וכיון דכן אנן לא טענינן להו. ואין זה נכון בעיני הרב רבינו הרמב"ן ז"ל ובעיני רבותי ז"ל דהא ודאי משם והצילו העדה כל מאי דאפשר להו למטען טענינון להו בכל דוכתא דדלמא הכא משום ביעותתא לא טענו או כסבורין דלא מהמני משום דהוי מילתא דלא שכיח. והרב ר' אברהם אב ב"ד זל תירץ דהתם עיקר טעמא דרבא היינו משום מילי מסר ואידך דקפיצה וגמלא פרחא לסניפין בעלמא נקטיה דסימנין דעבי' תלמודא הכי ותדע לך דהא בודקין את העדים באיזה מקום הייתם לקיים בהם מצות הזמה ולמה לי דהא תלינן בגמלא פרחא או בקפיצה. וכתב עליו הרמב"ן ז"ל שדבריו נכונים אבל ראייתו אינה ראיה דאפי' תימא דחיישי' לגמלא פרחא או לקפיצה אנו צריכין לבדוק העדים

באיזה מקום כי אולי תתקיים תורת הזמה שיבואו עדים ויאמרו עמנו היו כל אותו יום במקום פלוני ולא זזה ידם מתוך ידינו:

ואמר רבא באו שנים ואמרו. פי' שבאו בשלישי בשבתא לב"ד ואמרו בחד בשבא וכו' עד אלא בתרי בשבא הרג את הנפש ונמצא שכן הרג את הנפש קודם שבאו העדים לב"ד להעידו ולא עוד אלא אפילו אמרו האחרונים בע"ש קודם לכן הרג פי' את הנפש שקדמה הריגתו לעדים אלו להריגתו בעדים הראשונים נהרגין מ"ט דכי אסהידו עליי גברא לאו בר קטלא הוא פרש"י ז"ל דאי הוא מודה קודם שבאו עדים האחרונים הוה מיפטר משמע דס"ל למר"ן ז"ל דכי היכי דגבי קנס מודה בקנס ואח"כ באו עדים דפטור דה"ה לגבי קטלא והקשו עליו שזה לא מצינו בשום מקום דא"כ כל רוצח יציל את עצמו לכך פירשו דטעמא משום דכל זמן שלא נגמר דינו אין חיוב מיתתו ברור והרורגו חייב עליו דגברא חייא קטל ולא עוד אלא כיון דאיכא בעדים כמה חקירות ובדיקות אולי לא תתכוין עדותם ובאידך דגבי קנס גברא לאו בר חיובא משום דאי מודה מפטר ולאפוקי דבר דממון דליכא לא הא ולא הא דהא בדיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה דלא אמרינן הכי:

דבעידנא דקא מסהדי. פי' דקא מסהדי הראשוני' שבאו בתחילי' לב"ד גברא בר קטלא הוא. פי' דכיון שכבר נגמר דינו ליתי' גברי' קטילא הוא וההורגו פטור עליו דבעידנא דקא מסהדי גברא בר חיובא הוא. פי' ואע"פ שנגמר דינו לבסוף ע"פ עדות האלו האחרונים אין דנין אותו למפרע וכדאמרינן בכתובות לענין קנס הבת ולא הספיקה לעמוי בדין עד שבגרה קנסה לעצמה וכן אמרו שם לענין שאין אדם מוריש קנס לבניו קודם העמדה בדין. ואיכא למידק דהא לענין חצי נזק דשור תם דקי"ל דהוי קנסא אמרי' התם בב"ק דלמ"ד שותפין נינהו אם הקדישו ניזק אפילו קודם גמר דין ואחר כך נגמר דינו הקדישו הקדש שדנין אותו למפרע שהיה שלו ויכול להקדישו. ה"נ אמרינן התם בב"ק שאך באו שני עדי' ואמרו שהפיל את שנו של עבדו ואח"כ סימא את עינו שיוצא לחרות בשנו ונותן לו דמי עינו כאיניש דעלמא ואע"ג דלא נגמר דינו של שנו עד עתה דנין למפרע כאלו נגמר קודם שסימא את עינו. ונ"ל דשאני הקדש ושחרור דהוה מידי דזכה בו שמים דגבי שמים דנין למפרע כאלו נגמר הדין אבל לגבי הדיוט לא אמרינן ובמסכת בב"ק כתבתי תירוצים אחריי וכולם יש בהם גמגום גדול:

מתניתין **באו אחרים והזימום וכו**'. הגאונים הראשונים ז"ל פירשוה בזוממין וזוממי זוממין וכן היה נראה מן התוספתא אבל רבינו אלפסי ז"ל דחה פירושם לגמרי כדאיתא בהלכותיו דודאי כל שבאו הרבה כתות זו אחר זו להזים כל א' את כברתה הקודמת

לה הכל הולך אחר העדות האחרונה וקי"ל נמי שכל עדות שאינ בזוממין וזוממי זוממין לא שמה עדות ועוד דבגמ' אמרינן להדיא במסקנא אטו כולי עלמא גבי הני הכוו קיימי אלמא כת אחת בלבד היא שהזימו כל הכתות הללו הבאות להעיי על הנדון והתוספתא ההיא שמסייעת לפיי הראשונים ז"ל משבשתא היא ואין לנו אלא פיי הריא"ף ורש"י ז"ל שפירשו כי באו אחרים והעידו בזוממין הראשונים לומר שראובן הרג את הנפש וכת המזימין הראשונה הזימו אותם וכן לאחרים ואחרים שבאו כן לכולם הזמו הכת המזמת הראשונה ואמרי רבנן שכל אותם הכתות יהרגו בעדות הכת המומת הזאת ורי יהודה אומר איסטאטית היא זו פיי רש"י ז"ל לשון סרה דמתרגמיי סטיא כלומר אין להאמינה כי כת זו עדות המדברת סטה היא והריא"ף ז"ל פיי לשון סטים וקוצה כלומר כת צבעת שרוצה לצבע העלם בדם נקי כסטים וקוצה המצבעת את הכל ודרך משל אמרו כן ושני הפירושים יוצאין לענין אחד וטעמא דידהו מפרש בגמרא והלכתא כרבנן:

דף ה:

גמרא **אי אסטטית היא זו אפילו כת ראשונה נמי**. פיי מדקתני אינה נהרגת אלא כת הראשונה משמע דאפילו כת הראשונה קיימת לפנינו כשנעשת כת המזמת אסטטית אפ"ה אינה ניצולת כת הראשונה ולהכי פרכינן דכיון שהוחזקה כת המזמת בשקדנות אפילו כת הראשונה ראויה שלא תהרג ופריק ר' אבהו דמיירי כשקדמו והרגו את הראשונה קודם שנמצאת זו אסטטית ופרכינן מאי דהוה הוה כלומר פשיטא שאם כבר קדמו והרגו תהרג ומאי קמ"ל במאי דקתני אלא כת הראשונה אלא אמר רבא ה"ק אי איכא כת אחד בלחוי נהרגין איכא טפי אין נהרגין כלל ופרכינן והא בלבד קתני פיי דמשמע דאיכא אחריני עם הראשונה וה"ה דקשיא לשון ראשונה דמשמע דאיכא אחרות עמה שהיא ראשונה להם אלא דנקטינן חדא מתרי פרכיי ואמרינן קשיא כלומר דודאי לישנא דמתניי לא דק בה תנא והכי בעי למימר אינה נהרגת אלא כשלא באה להזים כת אחרת בלתי אומתה כת שהיא עכשיו אלינו ראשונה דהשתא שהיא ראשונה אינה נהרגת ואלו היתה היא בלבד נהרגת והאי שינויא הכרחה הוא דאי אפשר לפרש מתניתין באנפא אחריני:

ההיא איתתא דאתיא סהדי ואישתקור אתיא סהדי ואישתקור הדר אייתי סהדי אחריני דלא אשתקור אר"ל הוחזקה זו א"ל ר' אליעזר אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו. קשה לי כיון דמודינן דהוחזקה היא אלמא טענת שקר היא טוענת וכיון שטענתה שקר העדים במעידים כדבריה שקר הם מעידים וזה מושכל ראשון. וי"ל דהא דאמרינן

דהוחזקה היא לא שהוחזקה לטעון שקר אלא שהוחזקה להביא עידי שקר ואולי טענתה אמת ולכך אמרינן שאעפ"י שהוחזקה להביא עדות שקר כל ישראל לא הוחזקו להעיד שקר ואולי אע"פ שהשתי כתות הראשונות העידו שקר כי לא היו בענין אולי הכת השלישית מעידין האמת והיו בענין:

שמעת מילי יניה דבר נפחא ולא אמרת לי. ומיהו ר"א דלא אדכר לר' יוחנן לומר דבר בשם אומרו אולי לא שמעת ממנו לזו עדיין אע"פ שהוא רבו או אולי לא חשש שהכל יודעין שדבריו דברי ר' יוחנן רבו כאותן שאמרו ביבמות על יהושע הכל יודעין שהיא תורתו של משה:

לימא ר"י ור"ל בפלוגתא דר"י ורבנן קמפלגי. הריא"ף ז"ל שינה עכשיו בכאן הפירוש שפירש במשנתינו שעל כת המזמ' אומר ר' יהודה אסטטית ושעליה נחלקו ר"י ורבנן משום דקשיא ליה למר"ן ז"ל דא"כ מה ענין הכת ההיא אצל האשה הזאת הוחזקת בשתי כתי עדים להביא עידי שקר ואלו הכת המזמת אין לנו עליה שום ראיה שהעיד שקר כלל ולכך פירש כאן דהשתא ס"ל דעתין דתלמודא דפלוגתא דרבנן ור"י אינו אלא על העדים שבאו להעיד על הנדון שהרג את הנפש והאי דקתנו באו אחרים והזימום לאו שהזימום הכת הראשונה המזמת אלא כת אחרת כי על כל עדים שבאו להעיד על ראובן שהרג באו כת עדים שהזימום ואמרי אבנן שכל הכתות ההם שהעידו על ראובן נהרגין שכבר הוזמה כל אחת מהן בכת אחרת ור"י אומר כי עדות זו שמעידין על ההריגה אסטטית וכל העדים שמביאן אחר שהוזמה הראשונה אין מקבלין אותם כלל דודאי שקר הם מעידין ואפילו לא הוזמו והיא הנותנת שאינן נהרגין אם הוזמו דליכא למימר בהו כאשר זמם לעשות כיון שלא היו עושין מעשה על פיהם כי בודאי היו באין להעיד סרה או לצבע העולם בדם נקי להרוג ראובן שלא כדין ועל זה הוא שאמרו כאן דרבנן דאמרי כר"י דאמר דישראל לא הוחזקו ואע"פ שהוזמו הראשוני' או אפילו השניים אולי השלישים שמעידים על ראובן שהרג אמת הם מעידים. ור"ל דאמר הוחזקה זו כר"י דאמר אסטטית היא ואע"פ דר"ל לא חשיב לה מוחזקת אלא בתר תרי זימני דאתו סהדי ואשתקור ואולי ר' יהודה מחזיק להו בחדא זימנא בכת הראשונה שהוזמו דלמא ה"ה לר"ל דמחזיק לאשה זו בחדא זימנא אלא זלא היה שם ר"ל עד שהוחזקה שני פעמים היינו מאי דקס"ד מעיקרא. וגם על דרך זה תירץ התלמו' אליבא דר"ל אבל כשתירץ אליבא דר' יוחנן ואמר אמר לך ר"י ע"כ לא קאמר ר"י התם אלא משום דאמרינן אטו כל הני סהדי קמי הני הוו קיימי הדר מהאי פירושא וס"ל כפירושא דפרישנא דמתני' דר"י לכת המזמת קרי אסטטית וכדי כמה פליג על רבנן ובודאי דלמאי קס"ד השתא שפיר אתי לישנא דמתני' דקתני אינה נהרגת אלא

כת הראשונה בלבד דאפילו בשלא קדמו והרגו היא נהרגת דכי מסהדי ראויה היתה לקבל עדותה ולדון על פיה ושפיר קרינן ביה ועשיתם לו כאשר זמם לעשות. וכל מאי דאקשינן ופרכינן לעיל אינו על דעת המסקנא הזאת שהיא כפי' משנתינו דהא ידע לה ר' אבהו וסוגיא דלעיל אינו אלא על דעת המסקנא הזאת להאי מסקנא ושיטת רבי' הריא"ף ז"ל. והקשה עליו בעל המאורי' ז"ל דא"כ ר' יהודה דסבר למאי ס"ד השתא דבחדא זימנא הוי חזק' לאסטטית דאמר כמאן לא כר' דאמר בתרי זימנא הויא חזקה ולא כרשב"ג דאמר בתלתא זימני. ויש שתירצו בזה דאית לי' הדר' או דרשב"ג בעלמא אבל בדיני נפשות ס"ל דבחדא זימנא הויא חזקה. וזה דוחק גם לשון הסוגיא דחוק מאוד דאי ס"ל דלא כסוגיא דלעיל היכי סתים ליה ולא אמרינן בה סברוה. ועוד כי פרקי' אליבא דר' יוחנן והדרין מהאי פירושא ולמעב' פירושא אחרינ' למתני' הוה ליה לתלמודא לפרושי שכן שיטת התלמו' בכל מקום. לכך הנכון כמו שפירש הר"ז בעל המאור ז"ל וכן נרא' מפי' רש"י ז"ל דהשתא נמיס בירא לן כפי' משנתינו והכי קא מדמינן לה דר' יהודה ורבנן בכת המזמת באומדנא בלא ראיה דאיכא עלייהו פליגי דר"י אזיל בתר אומדנא והא מיחזי ליה אומדנא דמוכח דשקרא קאמרי כיון ששמו עצמם להזים כל הבאים בעדות זו לומר להם עמנו הייתם ודמיא להאי עובדא דאיתתא דאנן לית לן שום ראיה על גופא של כת שלישית זו שמעידין שקר אלא מאומדן דעתא בעלמא דחזינן להאי איתתא דהדרי תרי זימני בתר עידי שקר. ורבנן דמתני' לא אזלי בתר אומדנא וכן ר' יוחנן וקס"ד שהאומדנות הללו שוות הן ותלמודא מתרץ ואזיל שאין האומדנות והחזקות הללו שוות דריש לקיש ס"ל דאומדנא דאיתתא המירא טפי ומודה בה רבנן דכיון דהיא מהדרא אסהדי שקרי וחשו לה לאסהודי שקרא וקרוב לומר כי כשם שהסיתה לשתי הכתות האלה הסיתה לזו מה שאין כן בשטותינו דליכא דמשדל להו ור' יוחנן אמר דלר' יהודה אלימא ליה אומדנא דמתני' כי האומדנא באה אלינו מחמת גופן של עדים דאטו כ"ע גבייהו הזו קיימי אבל בעובדא דההיא אתתא אין האומדנא והחזקה הרעה הזאת באה אלינו מחמת שום ריעות שראינו בכת השלישית שאנו באין לשקר אלא מחמת האשה שהביאתם והרי זה נכון וברור ואע"פ שהר"ז הלוי קצר בלשונו זה פי' דבריו בבידור. והלכתא כר' יוחנן ולא דמיא הא למאי דאמרינן בפ' אלו נערות (כתובות דף לו ע"ב) בהאי דאפיק שטרא אחבריה ואמר מזוייף הוא ואתו סהדי ואסהידו דלדידהו אמר להו זייפא לי שטרא דקי"ל דכל שטרא דנפיק מתותיה ידה פסול ואפילו מקויים ולא אמרינן אם הוא מוחזק כל ישראל מי הוחזקו דשאני התם מטעמ' דאמרי' עלה דכיון דאזיל לזויופי שטרי אמרי' דכי לא משכחי ציורי צייריה איהו גופיה וכדפרישנא התם בסנהדרין:

מתני' **אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין וכו' עד והלא כבר נאמר ועשיתם לו כאשר זמם וכו'**. והרי אחיו קיים לאו דנפקא לן מדכתיב לאחיו דהאי ודאי שפיר מיקרי אחיו אפילו לאחר מיתה וכדכתיב להקים לאחיו שם בישראל וכתיב קרבו שאו את אחיכם ובגמרא לא נפקא לן דהרגו אין נהרגין אלא מדכתיב כאשר זמם ושאין עונשין מן הדין אבל מלאחיו לא נפקא לן מידי ואע"ג דגבי מלקות דכתיב ונקלה אחיך לעיניך בעינן שיהא אחיך קיים לבתר דנקלה ולהכי אמרינן שאם אמדוהו לקבל עשרים מלקין אותו י"ח שראוי להשתלש ואין מכין אותו כ"א ואע"ג דכי מחית כ"א אגבא דחייא מתי הא מיית בסוף כ"א ובעינן לאחר שנקלה שיהא אחיך התם מדכתי' אחיך לעיניך שיהא קיים לעינינו ולאו מלשון אחיך בלחוד אלא הכא לרווחא דמילתא נקטו רבנן ועדיין אחיו קיים ואף ע"ג דלא נפקו להו מאחיו ודכותא טובא דנקטי חדא קרא במקום קרא אחרינא: **ומנין אפילו הם מאה ת"ל עדים**. ואע"ג דעדים לא משמע אלא תרי מ"מ כיון שאפיקתיה מתלתא וארבעה קים לן דלא שני לן בין ארבעה למאה דהא איכא דעת טובא והא דאמרינן בעלמא תרי כמאה מהכא הוא דנפקא לן:

ר"ע אומר לא בא השלישי אלא להחמי' עליו. לפום פשטא נראה דר"ע חולק על ר"ש וסבירה דאם נמצאו שנים זוממין נהרגין אותם שני' מיהת אע"פ שלא הוזמו כולם כי לא בא השלישי להקל עליהם כיון דבלאו דידיה היה הנדון מחוייב ע"פ השנים ושלישי להחמיר על עצמו בא שאם הוזם עמהם שיהא חייב ואע"ג דבלאו דידיה היה הנדון מחוייב ע"פ השנים. ומיהו ר' שמעון מודה לר"ע שכשם שיצא לדבריו להקל יוצא להחמיר דהא קאמר שאם נזומו כולם נהרגין כולם. אבל רש"י ז"ל פי' לא הוצרך השלישי לבא להקל על השאר אלא להחמיר ולפי זה לא פליג ר"ע אלא שאמר שלא הוצרך לכך דהא פשיטא דעד שסתירה כל העדות אין חייבין כלל ולהחמיר הוא שהוצרך הכתוב וכיון שכן ור' שמעון לא פליג על ר"ע כדאמרינן א"כ ליכא בינייהו אלא משמעות דורשין. ואפשר דפליגי בלהחמיר דאע"ג דקתני ר' שמעון שאין נהרגין עד שיזומו כולם דמשמע שאם הוזמו כולם שנהרגין כולם התם בשבאו כולם ביחד אבל אם השלישי בא בפני עצמו פטור ובא ר"ע ואמר שאפילו בא אחרי כן בפני עצמו חייב כיון שנטפל לעוברי עבירה:

ומה שנים נמצא א' מהם קרוב וכו' בגמרא מתפרשא בסנהדרין:

גמרא **למדתנו רבינו שאין עונשין מן הדין דתניא וכו'**. יש שפירשו דרבי לחדודיה לבריה הוא דקאמר ליה דודאי אפילו למ"ד בעלמא עונשין מן הדין כדאיתא במס' סנהדרין (דף נד) בהא אין עונשין דעדים זוממין חדוש הוא ואין לנו בו אלא מקום חדושו בלבד

כדאיתא בב"ק. אלא לחדודיה אמר ליה ובריה לאהדר ליה שפיר למדתנו רבינו דאפילו בעלמא אין עונשין מן הדין וכ"ש כאן ומעתה הוא דאמרינן לעיל ומה הסוקל אינו נסקל לפי רש"י ז"ל שפיר פריך לד"ה ואפילו דלמ"ד דבעלמא עונשין מן הדין:

אחותך היא הא למדת שאין מזהירין מן הדין. ובפ"ק דיבמות אמרינן דאע"ג אחותך מיותר איצטרך להיא ללמדנו שאין מזהירין מן הדין דאי לאה"א מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא וכו' לגבי אזהרה כמאן דליכא למדרש הוא אבל לגבי עונש איכא למדרש הוא ולהכי לא כתיב בעונש היא אלא ערות אחותו וממילא שמעינן דאתא ייתירא לאשמעינן שאין עונשין מן הדין:

חייבי מלקות מניין. פרש"י י"ל דאמתניי קאי דקתני שאין העדים נהרגין עד שיגמר הדין ואתי לומר דה"ה לחייבי מלקות וחייבי גליות ויפה פי' דודאי ליכא למימר דאמתניי דאין עונשין מן הדין קאי דההיא לא מתפרשא בחייבי מיתות עד דנילף מינה לחייבי מלקיות ואידך דגבי כריתות הוא דתניא ליה וסתמא נקטינן נמי שיאן עונשין מן הדין ואי משום כאשר זמם ולא כאשר עשה סתמא אתמר ככל עדים זוממין אלא ודאי אמתניי קאי דלמדנו שאין נהרגין עד שיגמור הדין מדכתיב נפש בנפש דהיינו חייבי מיתות. וזה ברור. חייבי גליות מניין. פי' לא שהעדים חייבי גליות דהא תנן שאין גולין אלא ה"פ אם העידו על אדם שהוא חייב גלות ונמצאו זוממין שהם לוקין מנלן שאין דנין אותן עד שיגמור הדין. וא"ת א"כ מחייבי מלקות נפקא מג"ש דרשע רשע תירץ רש"י ז"ל דמהתם לא נפקא אלא כשהנדון חייב מלקות דכי כתיב אם בן הכות הרשע בנדון כתיב. ותמוהא מילתא טובא דהא להדיא אמר תלמודא לעיל אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדים והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושווינהו להני רשעים והיה אם בן הכות הרשע לומר שהן לוקין דאלמא אם בן הכות הרשע בעדים זוממין כתיב וכן פירש"י ז"ל שם. וי"ל דאין ה"נ לפום קושטא דמילתא אבל מ"מ לא משמע הכי קרא ולעיל נמי רמז לעדים זוממין שלוקין קרי ליה תלמודא וכיון דאפשר למיתחי להההיא כלל ניחא ליה טפי לאייתויי מרוצח רוצח. והנכון יותר דשפיר אתיא מג"ש רשע רשע בשאר חייבי מלקיות דהא לא חזינן מאן דפליג בדרשא דעדים זוממין לוקין אלא דהכא נקט לרווחא דמילתא הא דרוצח רוצח משום דבפי' החובל נקטינן ליה הכי לפטור סומא מחייבי מלקיות וחייבי גליות. וא"ת חייבי ממון מנלן תירץ הר"א אב ב"ד ז"ל דנפקא לן מדכתי' נפש בנפש יד ביד:

אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם. דרך קטיל טובא נקט הכי ולא הוה בעי לומר אלא שלא יראה בנחמה אם לא הרג עד זומם וכן שיטת התלמוד בכל מקום וכאותה שאמרה חיה אם נהניתי מכתובתי כלום וכן הכתוב אומר חי אני אם יבואו האנשים. תוספות

אם לא שפכתי דם נקי וא"ת והיאך באת תקלה ע"י צדיק זה דהא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן. וי"ל שהעד ההוא היה חייב מיתה מעבירות אחרות וכאותה שאמרו בפ' השוכר על ר' אלעזר ברבי שמעון. הוא ובנו בעלו נערה המאורס' ביום הכפורים:

ודלמא בדינא קם בהדי' אי נמי פיוסי פייסי'. קשה לי וכי אין הצדיק הזה נאמן אלינו בכך. וי"ל שאין ה"נ קאמר דאיהו ודאי מהימן אבל סייעתא דמייתי שפיר מצינן לדחויי דדלמ' בדינא קם בהדי' או דפייסיה וזה ברור. ואגב אורחי' בא להשמיענו שיש פיוס גם לאחר מיתה בקבר להפטר מעונש הנפש:

דף ו.

מאה טובה הוו. פי' דאפילו דברו כולם ביחד אי אפשר שיגמרו כולם תוך כדי דבור של ראשון ופרקי' כל אחד ואחד כדי דיבורו של חבירו. והכי נמי אמרינן במס' שבועות וטעמא משום דכולהי עדים כאחד חשיבי וכדפי' התם אבל בעלי דינין שהודה אחד מהם לחבירו ואחר שדבר חבירו בא להחזיר בו תוך כדי דיבור של חבירו אינו כלום דכל תוך כדי דיבור שבכל מקום תוך כדי דיבור עצמו הוא בר מהני עדים בלחו' וכן דנתי בתשובת שאלה: ומה שנים נמצא אחד מהם וכו' דרשא אחריתי היא דדריש ר"ע בייתורא דקרא דהקשא הוא והקשא לגמרי דייניו:

א"ר יוסי בד"א בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר. וטעמא דר' יוסי לאו משום דכתיב בקרא בשנים או שלשה עדים יקום דבר דמוקמינן לה בשאר עונשין ובממון וכדדרשינן התם לא יקום עד א' באיש לכל עון ולכל חטאת אבל קם הוא לשבועה אלא טעמא דר' יוסי כדפי' רש"י ז"ל דסברא הוא שאין לדון כן אלא בדיני נפשות דכתיב ביה והצילו העדה אבל הממון למה יפסל הכשר מפני שנמצא עם הפסולים. א"נ כדפירשו התוספות דכיון דנפקא לן מהקשא דשלשה לשנים משמע ליה דבדיני נפשות הוא דפשיטא לן דבשנים עדות שניהם בטלה כי עד א' בדיני נפשות אינו כלום אבל בממון אפילו בשנים יכולין אנו לומר שאם נמצא אחד מהם פסול שחבירו עדותו קיימת לשבועה מיהת. ומיהו ר"ע ורבי סברי דשפיר גמיר דיני ממונות מדיני נפשות ומה התם עדות היחי' בטלה לגמרי אף בדיני ממונות בטלה לגמרי ואינו קם אפילו לשבועה ולכך חוזר ומלמד על השלשה ועל המאה וכין דהלכתא כרבי כדאיתא לקמן שמעינן נמי מינה דבדיני ממונות שנמצא אחד קרוב אין הכשר קם לשבועה וכן כתבו הגאונים ז"ל. ומיהו כתב רבי אלפסי ז"ל בתשובת שאלה ששאלו ממנו על שטר שהיה

חתום בו קרוב וכשר שלא אמרו עדותו בטלה אלא כשהכיר הכשר את הפסול ונצטרף עמו אבל אם לא הכיר בו אינו נפסל שהרי לא היה בדעתו להצטרף עם הפסול שזהו טעם פיסולו ולא עוד אלא שאם אמר העד הכשר שלא הכיר בו נאמן אם אין פסולו של זה מפורסם דהא מהמנינן להו לקמן כי אמרו למיחזי אתינא וכל מאי דאפשר למתלות בחזקות כשרות תלינן. והיינו הא דתניא בפ' גט פשוט (בבא בתרא דף קסב) חמשה שהיו חתומין על השטר ונמצאו שנים הראשונים קרובים או פסולים תתקיים העדות בשאר ופרישנא התם טעמא משום דמסתמא תלינן להכשרא שלא יצטרפו כשרים עם הפסולין אלא דשבוק כשרים לעיל רוחא למאן דקשיש מינייהו ובא זה ומלאהו בקרובים וקי"ל מלאהו בקרובים כשר ושם פי' דלרבותא נקט שנים הראשונים דאע"ג דסמוכין הם לשטר אינן חוצצין וכ"ש אם הם באמצע או אחרונים דאמרינן לרבות עדים הוא דעבד בתר דאיתחום ואיתכשר בכשרים ולאשמעינן נמי דעדיפא חתימה בקרובים שהרי אויר פוסל בסוכה בשלשה וסכך פסול אינו פוסל אלא בארבע' אלא שרבינו האיי ז"ל כתב שבעינן שיהיו שנים עדים כשרים רצופים ומה שנהגו בקצת מקומות לחתום בשטרי כתובות כשרים וקרובי' ואע"פ שמכירים בהם. י"ל דלא מיפסל בהכי דהא ידעינן דלכבו' הם חותמים והויא כי הא דאמרינן לקמן דאי אמרי למיחזי אתינא כשר וכן דעת הרב בעל העיטור וכן שמעתי בשם ה"ר יונה ז"ל ועם כל זה טוב שלא לחתום בו קרוביהם אלא א"כ כותבין שושבין או שיחתמו שם בתחלה שנים כשרים ויכתוב כל אחי' עד כמו שנוהגין בקצת מקומות דהשתא הוי הוכחה דאידך לכבוד חתמו ולא אתי לאיחלופי בשטרות דעלמא ובמקום שנזהרין שלא לחתום שם קרובים הוא המנהג הטוב והישר וכן אנו נוהגים עתה שלא לחתום שם קרובים בעירנו. ולהאי שיטתא דהריא"ף ז"ל שהיא נראית נכון הא דקתני שנמצא א' מהן קרוב לא שנמצא לעד הכשר ולא הכיר בו כדדייק לשון נמצא בכל מקום וכדאמרינן ביבמות על מאי דקתני נמצאו איילנות אלא הפירוש שנמצא אלינו עתה בב"ד אבל לעד הכשר לא נודע שיש שם קרוב או פסול תתקיים עדות בשאר. ומורי הרא"ה ז"ל לא היה מודה דין זה אלא כל שנצטרף עמו להעיד אעפ"י שלא הכיר בו עדות כולם בטלה וכדקתני נמצא אח' קרוב וכו' והחכם יבור דרך האמת:

אימתי בזמן שהתרו בהם וכו'. פי' רש"י ז"ל שהתרו העדים בנדון דגלו אדעתייהו דלאסהודי אתו והקשו עליו שהניחא בדיני נפשות דאיכא התראה אבל בדיני ממונות דליכא התראה מאי איכא למימר ועוד דאפילו בדיני נפשות אין העדים צריכין להתרות בנדון אלא לרי' יוסי בלחו' והא קי"ל מותרה שאמרו אפילו מפי השד ועוד דא"כ היכי פרכינן הרוג והורג יציל דהא הרוג ונרבע לא התרו. ועוד דמאי אמרינן לקמן היכי אמרינן

להו דהא בהתרו בהם תליא מילתא כדקתני. ובודאי כי הקושיות הללו נראות חזקות ופשוטות אבל נתמה על עצמינו היאך לא העביר עיניו רש"י ז"ל על אחת מהן לכך נ"ל לדון לזכותו כי רש"י ז"ל סובר דתנא נקט בזמן שהתרו בו בדיני נפשות מיהת שהיא אף לדברי ר' יוסי ומשום דקתני שהתרו בדעבי אין במשמע שעדים צריכין להתרות אלא שאם התרו גלי דעתם דלאסהודי אתו ומשום היכא דלא התרו א"נ בדיני ממונות דלא שייך התרו שיילינן לקמן בזמן שלא התרו בהן היכי אמרי' להו והא דפרכי' בסמוך הרוג יציל וכו' הא פירש"י ז"ל דההיא לר' יוסי היא דלא בעי התרו ועל פסקא דר' יוסי מייתי לה תלמוד' ואפשר עוד לומר דלא ס"ד למפרע הכין אף לר' יוסי אלא מקמי דידעינן דבמקיימי דבר הכתוב מדבר והוה ס"ל דכל פסול פוסל פי' צרוף ואף בשלא נתכוין להיות עד כלל אבל לבתר דתריצנא במקיימי דבר הכתוב מדבר שמעינן שאף ר' יוסי בדיני נפשות דיליה לא פסיל אלא בעדים שנתכוונו לקיים דבר ואי אמרי למיחזי אתינא לא מיפסלי הכשרים וכן כתבו בתוספות ויפה כוונו דלא מפשינן פלוגתא בכדי בין ר' יוסי ו' טפי ממאי דפריש תלמודא. כנ"ל. ובעיקר הברייתא פירשו אחרים דה"ק במד"א שהתרו ב"ד בעדים עד שהכירו שנתכוונת לצירוף עדות ומפני שלשון ההתראה הזאת סתום שאלו בגמר' לקמן היכי שיילינן להו ולשון התרו דחוק מאוד לפי' זה וכן לשון הגמרא שאמר היכי אמרינן להו דהוה ליה למימר מאי התרו או כיצד התרו:

נרבע יציל. הקשו בתוס' ומה פיסול עדות יש בנרבע דהא אמרינן במס' סנהדרין (דף ט ע"ב) פלו' רבעון לאונסו הוא ואחרי' מצטרפין להרגו ורבא אמר אפילו רבעו לאונסו מצטרף. ותירצו דהתם לא היה שם אלא עד אח' שיעיד על הנרבע אבל הכא דאיכא עדים טובא שמעידים עליו שנרבע ברצון הרי הוא פסול לעדות. עוד פירשו דהכא הנרבע שהוא קרוב לרובע ומהרוג שהוא קרוב להורג פרכינן. וא"ת וא"כ מהיכן פשיטא לן שלא יציל עד דפרכינן להדיא שיציל. וי"ל דבהרוג הא כתיב מכה אביו ואמו מות יומת וגבי נרבע דכתיב ערות אביו גלה ואיכא דדריש לה בפרי' ד' מיתות בערות אביו ממש. ולמאי דקס"ד השתא נמצא א' מהם קרוב או פסול שהוא פוסל לר"י אפילו בראיה בעלמא בלא עדות הוא דהא הרוג לא בא לב"ד מן הסתם ודוחק הוא לאוקומא בשעשאו טרפה ובא לב"ד ומיהו הא פרישנא לעיל דלבתר דתריצנא במקיימי דבר הכתוב מדבר הדרי' מהאי סברא אף לר' יוסי:

במקיימי דבר הכתוב מדבר. פי' רש"י ז"ל ולא בעושי דבר ומיהו ג"כ יש בכלל זה במקיימי דבר שבא לבית דין להעיד:

למחזי אתיתון או לאסהודי אתיתון. פי' רש"י ז"ל לאסהודי אתיתון בשעת מעשה וכי אמרי דלאסהודי נתכוונו בשעת ראיה הוו להו עדים מחמת אותה כוונה בלבד ואעפ"י שלא באו לב"ד להעיד וכן כתב רשב"ם ז"ל בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קיג ע"ב) גבי ההיא דשנים שנכנסו לבקר את החולה דדוקא נכנסו לבקר אבל נכנסו להעיד הוו לה עדים ואין כותבין דין שאין עד נעשה דיין מכיון שנתכוון לראות על דעת להעיד ואע"פ שלא העיד וכדאמרינן הכא דאי אמרי לאסהודי אתינן הוו להו עדים ומיפסלי כשרים אמטוליתיהו כאלו העידו וכ"ש אי אתו מעיקרא למיחזי. והשתא אתו לב"ד להעיד והעידו זו שיטת רש"י ז"ל ונכדו הרשב"ם ז"ל לפי לשונם. אבל הקשו עליו דמה סברא היא זו לומר כי לפי שמתכוין בשעת ראיה להיות עד יהא קרוי עד שלא להיות דיין ולפסול את הכשרים בכוונתו ועוד דא"כ היינו צריכין לסיים עדים בשעת קידושין שאם לא כן ויש שם שום קרוב אולי נתכוין להיות עד ופוסל את כולם והוא להו מקדשי בעדים פסולין או במקדש בלא עדים שאין קדושיו כלום ואנן בהדיא קי"ל דבקידושין לא צריך לומר אתם עידי ולא שני לן בין במקדש ביחידים או ברבים בפני אביה או קרובים ואעפ"י שנהגו בקצת מקומות לסיים עדים בקידושין לא משורת דין התלמוי עושין אלא לפי שחשו לפי' רש"י ז"ל. ועוד מאי צריך לשיילוהו אי אתו לאסהודי או למיחזי דהא ודאי סתמא דמילתא הבאין בשעת מעשה לא כדי שיהו עדים באין. ועוד לישנא דאמרינן למיחזי אתיתון או לאסהודי אתיתון אתיתון לב"ד משמע דאי לא הוה לן למימר לאסהודי אזלתון אי אתכוונתון לכן הנכון וכן יראה מפי' ר"ח ז"ל שאין השאלה הזאת אלא בשעת ביאתם לב"ד להעיד שאם באו להעיד או נצטרפו להעי' כשרים ופסולין נפסלו הכשרים ואם יאמרו שלא באו אלא לראות מה יעשו שני אחים שראו באי' שהרג את הנפ' וכי נאמר להם שימנעו עצמם מלבא לב"ד מי יוכל למנוע את העם הרואים מעשה שלא יבואו בתוך הצוחה הבאה לב"ד כפי מה שמזדמנים שם בין קרובים בין פסולים והלא על הרוב אין שם אלא קרובי ההורג ההרוג לראות מה יעשה לו. ועוד יש להוסיף שלא לפסולין בלבד אנו אומרים למאי אתיתון כי לפי התוספתא שכתבתי לעיל וכדע' רבי' אלפסי ז"ל אם הכשרים לא נתכוונו להצטרף להיות עדים עמהם אינן נפסלין אלא לכל אלו העדים שנמצא לנו בהם קרוב או פסול אנו שואלין למיחזי אתיתון או לאסהודי אתיתון וכי אמרו כולהו לאסהודי אתינא מיפסל וכן נראין הדברים שאפי' לאחר שהעידו אנו שואלין כן דכולה ברייתא דנמצא א' מהם קרוב וכו' על עדים דקרא קאי ולא מקרו עדים אלא אחר שהעידו ואף לאחר כן אם אמרו הכשרים שלא ידעו בפסולים ושלא נתכוונו להצטרף עמהם כלל כשרים ובתוספתא דלעיל ואליבא דר' ליכא הפרישא בהא

בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות ואפשר דלר"י ור' עקיבא כל שהעידו כשרים ופסולין אפילו לא ידעו אלא באלו ולא אתו לאסהודי ביחד פסולין וזהו מה הוסיף ר' עליהם לומר בד"א שהתרו בהם דאי לא מאי איכא בין ר' לר"ע. ומיהו הא איפסיקא הלכתא כר' הלכך אלובא דהילכתא בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות אין הכשרים נפסלין עד שנדע שנתכוונו כולם להצטרף לעדות שידעו אלו באלו והעידו. והרבה שיחות נכתבו בשמיעה זו אבל זהו העולה נכון לפי השמועה ושיקול הדעת והיא שיטת רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל וכן מצאתי כתוב בשם הרשב"א ז"ל והיא שיטת מורי הרא"ה ז"ל אלא שהוא פוסל כשבאו להעיי והעידו אע"פ שלא ידעו כשרים בפסולין שלשני' רואין אותו מחלון זה פסולין ואינו יכול להכריע בפירוש מפני הכבוד ומפני היראה:

דף ו:

מתניתין **היו שנים רואין אותו מחלון זה ושנים רואין אותו מחלון זה וא' מתרה בו באמצע בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי זו עדות אחת**. פי' ואינן נעשין זוממין עד שיזומו כולן וכן אם נמצא אחי מהם קרוב או פסול עדותם בטלה כדקתני רישא וא"ת והיאך היו מקצתן זוממין והלא אם יבוא עדים ויאמרו לאותם שבחלון האחד עמנו הייתם במקום פלוני יכחישום העדי' שבחלון האחר ובעדות מוכחשת אין אלו נעשין זוממין. וי"ל דלהכי קתני שמקצתן רואין אלו אל אלו ולא קתני שכולן דסגי בחד מאלו שיראו לאלו לעשות צירוף ביניהם. א"נ שרואין דרך ראיה כללית ולא שהכירום ממש שיוכלו להכחיש את המזימים:

גמרא **לא נצרכה אלא לבועל את הערוה**. פי' דכך חד מנייהו ראה שיעור ביאה. וא"ת א"כ מאי רבותא דהא דקתני ולא עוד דהא סוף סוף לא ראה זה את זה בשע' ראיתו י"ל דאפ"ה רבותא איכא כיון דידעי כל חד מינייהו באבריה בשעת מעש' והיה המעשה צרוף אחד:

או מתרה רואה אותן מצטרפין. פי' ואשמעינן רבא שזה בכלל מה ששנינו במשנתינו בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו דאי לאו הכי הוה פליג רבא אמתני' דבעי שיהיו מקצתן רואין אלו את אלו ולא מפרשינן בגמרא איהו דאמר כמאן אלא ודאי כדאמרינן. וא"ת והיאך הדבר הזה נגמר על פי המתרה לבד שעושה אותו עדות אחת שלא להיות זוממין עד שיזומו כולם ושתתבטל עדות כולם קרוב או פסול וי"ל דמיירי שיש עדים שראו את המתרה הזה עומד במקום שרואה אותן אע"פ שהוא לא ראה אותן ואפילו יראו אותן אין צירוף לעדים אלא בראיית המתרה בהם דשייך במילתא. כנ"ל:

אמר רב נחמן עדות מיוחדת. פי' שלא העיד לחבירו בשעת מעשה כשר בדיני ממונות והקשו רבותינו ז"ל מאי קמ"ל דהא קי"ל כרבי יהושע בן קרחא דאמר במס' סנהדרין (דף ל) דאפילו הלואה אחר הלואה מצטרפין לחייבו מנה ואע"פ שהיו שתי הלואות חלוקות ולא ראו זה את זה כלל וכ"ש זו שהיה מעשה א' וברגע אחד אלא שלא ראו זה את זה. והרב ר' אברהם אב ב"ד ז"ל תירץ דרב נחמן ה"ק דעדות מיוחדת כשר בדיני ממונות בשכולה כשרה ולאפוקי אם היה א' מהם קרוב או פסול עדותן בטלה כיון דהלואה אחת היא. ואין זה נכון חדא דאי הא אתא ר' נחמן לאשמועינן היכי סתים לישני לומר כשרה בדיני ממונות דכיון דפסולא אתא לאשמועינן שפסולה הוה ליה לאירויי. ועוד למה נחמיר בדיני ממונות יותר מדיני נפשות שאם לא ראו אלו את אלו הם שתי עדיות ואם נמצא בהן קרוב או פסול אין אחת פוסלת חברתה אלא ודאי הא ליתיה כלל. והנכון לתירוץ קושיתנו מה שאמרו בתוספ' שלא נצרכה הא דר' נחמן אלא לרבנן דפליגו עליה דר' יהושע בן קרחא דסבירא להו דהלואה אחר הלואה אין מצטרפין. דאפ"ה כל שבהלואה אחת כשרה אע"פ שלא ידע שום אחד בחבירו ויש בכלל הזה שאם נמנה אחד מהם פסול חבירו מחייבו שבועה ומיהו לאו הא אתא ר' נחמן לא שמועינן דלישנא דעדות מיוחדת כשרה בשכולי כשרה מירי ומשום דמתני וסוגיא דלפעיל איתא אפי' לרבנן דהמם אתא רב נחמן לומר דבהא מודו רבנן:

אלא מעתה בדיני נפשות תציל. פירש"י ז"ל דסברא הוא דכיון שכשרה בדיני ממונות שתהא ניצלת בדיני נפשות. ואינו מחוור. ובתוספות פי' אלא מעתה דדרשינן יומת במיתה דוקא ולא ילפינן מיניה לממונא וגזרת הכתוב הוא לדרוש נמי מיניה דדוקא במיתה פסולה אבל להציל מצלת והא דאמרינן תציל פי' רש"י ז"ל שתציל את הזוממין שלא היו שם ואלו ואת הנדון שתהא העדות בטלה אלמא תנן הוא והן נהרגין. הקשה הרמב"ן ז"ל דאפילו בעדות צרופה ליכא למימר הכין שאם נמצא' כת אחת זוממת למה תפסל חברתה הרי אפשר שאלו כן זוממין שלא היו שם ואלו מעידן אמת ואם מפני שנמצא א' מהם קרוב או פסול אינה טענה שכיון שהוזם שלא היה שם אינו מהם אלא הנכון שלא הוקשו כאן אלא יהו העדים נהרגין ומדקתני הוא והן נהרגין משמע שלא תציל גם על העדים ונקטינן אלמא תנן הוא והם נהרגין משום הן לחוד דלא אפשר דלא למקטלה לכולה. וכן נראה עיקר. אלא כי מדברי הרמב"ן ז"ל נראה שהוא סובר כדברי רש"י ז"ל כי הוא ז"ל דאפילו במעידין לאחר כדי דיבור שהן השתי כתות עדים לכל דבר וכדאיתא לעיל דאפ"ה נמצאת כת אחת מהם זוממת בטלה כל העדו' דהואיל ונפסלה מקצת' נפסל' כולה ע"כ. וכבר השיבו עליו רבותי' ז"ל כי לא ידועו בבירור זו מנין לו:

מתניתין **ר' יוסי אומר לעול' אין נהרגין עד שיהיו פי שני עדים מתרין בו**. שנאמר ע"פ שנים עדים. פי' לומר שאם על פי התראתם הוא נדון אפילו אתא לדברי הכל דהא הך סיפא הלכה היא וכדאקשי' מינה בגמרא לרבא ואע"ג דרושא לאו הלכת' דהא קי"ל דמותרה שאמרו אפילו מפי השד:

שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן. וי"א דאע"ג דמייתי לה מקרא דכתיב בעדים דה"ה לבעלי דינין דעובדא דהנהו לעוזי דאמרינן אתו לקמיה דרבא דאתו לדינא משמע וכן דעת רבי' מאיר הלוי ז"ל. ומעתה ה"ה למאי שאמרו בעלמא ע"פ שנים עדים מפיהם ולא מכתבם דה"ה לטענות בעלי דינין דבעינן מפיהם ולא מפי כתבם אלא שסופרי הדיינין כותבין טענותיהם. וכן כתב הרב ב"ה ז"ל גבי הא דאמרינן בפרק זה בורר (סנהדרין דף לא ע"ב) בענין מלוה אמר נדון כאן שאם אמר שיכתבו טענותיהם וישלחו לב"ד שידונו עליהם דמצי מעכב עליה חבריה שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן וה"ה מפי כתבם דומיא דאמרינן בעדות. ואף לזו הדעת אין זה אלא בשולחים טענותיהם לב"ד אבל בנותני כתבי טענותיהם לב"ד ואומרים שהם טוענים כמו שכתוב שם אין בכך כלום וכמו שנהגו דהא מפיהם קרינן ביה שאפילו בעדים כתב רש"י מפיהם ולא מפי כתבם שלא ישלחו עדותם לב"ד באגרת כמ"ש בפירוש התורה הא כל שנותן עדותו כתובה לב"ד ואומר מה שכתוי כאן אני מעיד מפיהם קרינא ביה וכן נהגו. אבל דעת רבותי' ז"ל דכיון שלא שנינו זה אלא בעדים שאין לנו אלא מה שאמר הספר ובעדים הוא שהקפיד הכתוי שתהא ע"פ ולא מפי התורגמן ולא מפי כתבם ולא בבעלי דינן ועובדא דהנהו לעוזי עדים הוו ולא פי' התלמוי לומר דאתו לסהדותא משום דפשיטא להו ומיהו ודאי מה שכתב הרב ב"ה ז"ל הדין אמת משום דבעינן ועמדו שני אנשים אשר להם הריב לפני ה' ודרשינן התם האנשים אלו העדים אשר להם הריב אלו בעלי דינין לפיני ה' אלו דיינים כדאיתא בפ' שבועי' העדות ואף לסברא דר' מאיר ז"ל דאנטלר או מורשה לא חשיב מפי התורגמן דאינהו במקום בעלי דבר ממש הם. והתם בפ' שבועות העדות תנן עד שישמעו מפי התובע ואוקימנא דבא בהרשאה מפי התובע קרינא ביה. וזה פשוט:

גמרא **ההוא ר' יוסי בר יהודה היא**. פי' דר' יוסי דהתם לאו היינו ר' יוסי דמתני' דהוא ר' יוסי בן חלפתא כדאיתא בבכורות אלא ר' יוסי בר יהודה היא דתניא ר"י בר יהודה אומר חבר אין צריך התראה פי' והא דשונא נמי בחבר דאי לא נהי דמועד להרוג במזיד דלמא סבור שהוא מותר וכדפרישו בתוספות. וה"ה דבכל חבר לר"י בר יהודה צריך שיודיעוהו שהנהרג ישראל אם אינו מפורסם וכי היא נערה מאורסה או אשת איש וכדפרישנא במסכ' סנהדרין ושמעינן מינה דסנהדרי לאו דוקא אלא ה"ה לכל בתי דינין ואפילו בממון

וכן בדין דהא מעל פי שני עדים נפקא דכתי' אפילו בדבר שבממון והא דאמרינן בפ"ק דסנהדרין. צריכא שיהא בסנהדרין שנים לדבר בכל לשון ואחד לשמוע ומשמע דדוקא בדיני נפשות אפילו הכי צריך לשמוע ולהבין בלשון בעלי הדין מיהת ואע"פ שאינו יודע לדבר בו כלל וכדאמרינן הכי דרבא הוי ידע מאי דקאמרי:

דף ז.

אילעא וטוביה קריבי דערבא הוו. לא ידענא מאי שייכיה דהאי עובדא הכי ולא כתבו' במס' סנהדרין אמתניי דאלו הן הקרובים. א"נ לעיל גבי נמצא א' מהם קרוב או פסול. ופי' רש"י ז"ל שהעדים האלו היה עידי הלואה שהעידו שראובן הלוה לשמעון מנה ולוי ערב והיה תובע בהם לשמעון הלוה וסבר ר' פפא דכשרים כיון דלגבי מלוה ולו הרחיקי הוו וא"ל רב הונא בריי דרי יהושע דכיון דכי לית ליה נכסי ללוה אזיל לבתר ערבא כמאן דמסהדי השתא על ערבא אינהו ופסולים. וכן פי' הרמב"ם ז"ל לולא פי' רבינו ז"ל אם היתה תביעה זו במלוה על פה או במלוה בשטר ופי' רבינו ז"ל דבמלוה על פה ליכא לפרושה דא"כ שתי עדיות חלוקות הם לגמרי ולמה לא יהיו נאמנים על שמעון אנו אם אמרו שנים ראובן הלוה מנה לשמעון ומנה ללוי והם קרובים לשמעון כלום מפסלי על לוי הא אמאי ואפילו העידו שתי העדיות תוך כדי דיבור. לכן אין לפרשה אלא בעדו' בשטר שהיו חתומין בו אילעא וטוביה וטעמא דרב הונא בריי דר"י משום דכולה שטרא דחתימו עלה כחדא סהדותא ואי אפשר להאמינה לחצאין ועדיין קמ"ל מהא דאמרינן בסנהדרין ומייתי ליה הריא"ף ז"ל כתב כל נכסיו לשני בני אדם קרובין לה ורחוקין לזה איתפלגין ר"ל ור"י ריש לקיש אמר כשרין לזה ופסולין לזה ור' יוחנן אמר מתוך שפסולין לזה פסולין לזה והלכתא כר"י לגבי ר"ל. וכן פסקו הריא"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל וא"כ למה לי למיתן טעמא הכא משום דלוה בתר ערבא אזיל הא אפי' במקבלו מתנה אמר ר' יוחנן וכ"ש דקשיא על רב פפא ומשמע דתרווייהו אזלי לשטתא דריש לקיש ומש"ה הוה סבר ר' פפא לאכשורי ור' הונא בריי דר"י אמר דשאני הכא דערבא כגופה דלוה הוא. ומיהו כבר פירשתי בהמדור' קמא במס' גיטין בפר"ק משמו של רבינו ז"ל שנראה מן הירושלמי שטעם מחלקותם של ר"י ור"ל שם דר"ל סבר דעיקר מדות מתנה על מקבלי מתנה הוא דהוו גופין חלוקין ור"י סבר שעל הנותן הוא עיקר עדותם והוה ליה חד גופא וא"כ בהא דהכא לוה וערב שני גופין הם שהם המתחייבים והוה ליה כשני נותנין ולר' יוחנן הוו שתי עדיות ולהכי סבר רב פפא לאכשורי ואתא רב הונא וקאמר דלזה וערב פחדא גופא חשיבי אבל אין זו שיטת הרמב"ם ז"ל שהוא כתב שאם היו קרקעות חלוקות אף ע"פ

שהנותן אחד כשרים לזה ופסולין לזה ולפי אותו דרך פלוגתא דר"י ור"ל כחדא ממונא או בתרי ממונא תליא וכל דהוי חד ממונא פסולין לשניהם ואפי' בתרי גופי וא"כ הא דהכא דהוי חד ממונא פסולה לשניהם ואפי' בתרי גופי וא"כ הא דהכא דהוי חד ממונא ללוה ולערב פשיטא דלר' יוחנן פסוין לשניהם בלאו טעמא דלוה וערב. והר"א אב"ד ז"ל פירשה לזו בעדי פרעון כגון שתבע ראובן לשמעון מלוה בשטר שהיה בו לוי ערב והביא שמעון עדי פרעון על זה והעדי' היו קרובים ללוה ורחוקי' לשמעון ועל זה סבר ר' פפא למימר דכיון דלדידיה רחיקי ננהו עדים כשרים הוא דהשתא לא תבע לער' כלום ואמר ר"ה בריה דר"י דכיון דלוה בתר ערבא אזיל פיטורו של לוה בזה כפיטורו של ערב וכאלו באים לפטור את הערב הם וכן ינה לזו בשתובע לשמעון מלוה על פה שהלוה בערבות לוי וטען שמעון שפרע וראובן הביא עדים שהודה לו שלא פרעו וסבר ר' פפא לחייבו לשמעון כי עליו הם מעידים. ואמר ר' הונא בדר"י דכיון שאלו לא באו עדים אלו היה שמעון נאמן שפרעו והיה הערב פטור מיד הרי הוא כאלו העידו לחייב גם את הער'. וזה פי' נכון בעיני רבינו והרמב"ן ז"ל ומורי תלמידו ז"ל ואיכא דמקשה הכא מאי שנא מהא דאמרינן התם בסנהדרין (דף ט) פלוני רבעו לרצונו דפלגינן דבורא בתרי גופי ונאמן על חבירו ואינו נאמן על עצמו וכן בעובדא דבר ביתוס שם (דף כה) דאתו עליה תרי סהדא חד אמר אוזיף ברביתא וחד אמר לדידי אוזיף ברביתא ופסליה רבא לבר ביתוס דההוא סהדי נהי דלא נאמן אנפשיה מהימן על חבריה ולא אמרינן עדות שבטלה מקצת' בטלה כולה ואע"פ שהיה הכל עדות אחת ממש שהעיד בפירי על שניהם. וי"ל דשאני התם בכל הנהו כי מה שמעיד בפסול שאינו נאמן עליו ונאמן הוא על עצמו דכל שאומר אדם על עצמו אינו חשוב עדות כלל אלא הודאה וכדאמרינן לעיל במקיימי דבר הכתוי מדבר וא"כ ליכא למימר בה עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה כי כל מה שהוא עדות דהיינו מה שהעי' על חבירו כולה בכשרות אבל הכא ששני הדברים הם עדו' דהיינו מה שמעי' על אחרים ליכא למיפלג בה דיבורא כלל וכל שנדונת בעדות אחת אמרי' בה עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה שאין עדות נאמנות לחצאין. וזה דעת הראב"ד ז"ל וכדכתיב' בפ' חזקת הבתים ובפ"ק דסנהדרין וע"ז סומך מורי הר"א אב"ד ז"ל בכל מקום. ועוד יש לומר בעיקר קושיין דלא דמו כלל דהתם כל מה שהעידו בפסול על עצמן תוספ' דברים הוא שאמרו ולא היינו צריכין לו בכל אותה עדו' כי הוא הוסיף על עצמו פלוני רבעי לרצוני שלא היינו צריכין אלא שיעיד על הנרבע וכן מה שאומר לדידי אוזיף ברביתא לא היה צריך אלא שיאמר דאוזיף ברביתא וכן הבא להעי' על האשה לומר שמת בעלה דיו שיאמר שמת או נהרג כיון שכן אין מקבלין ממנו כל אותו תוספות כיון

דתרי ענייני נינהו דלא צריכי אהדדי לא תלו אהדדי כלל אבל ההיא דירושלמי שכתב נכסיו לשני בני אדם וכן הא דלוה וערב אין העדי' מוסיפין בעדותם כלל מעצמם כי על שני דברי' נזדמנו ונעשו עדים והויא לה עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. וגם זה נ"ל טעם נכון:

הא דתנן ר"ע ור' טרפון אומרים אלו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם. אע"ג דר"ע ור"ט קודם החרבן היו מ"מ לא היו בסנהדרי כי היו באותן מ' שנה שלפני החרבן שגלתה סנהדרי וישבה בחנות שלא דנו דיני נפשות מכאן ואילך כדאיתא במס' סנהדרין ודוכתא אחריני. והא דאמרינן שלא נהרג אדם מעולם פרישנא בגמר' משום דאמרי להו לעדי' המעידין על הרוצח ראיתם טרפה הרג שלם הרג ואת"ל שלם היה דלמא במקום סייף נקב הזה ופי' רש"י ז"ל שהיו שואלים בדקתם את ההרוג לאחר מיתה ארם לא היה טרפה וכן פי' רבינו מאיר הלוי ז"ל ולפי פי' זה היו צריכין לבודקו לאחר מיתה בי"ח טרפות וכי הוי שלם נמי חיישינן דלמא במקם סייף הוא נקב מבפנים שאינו ניכר ולפ"ז משנתינו כפשטה שלא נהרג אדם מעולם כלל כי זה דבר שאי אפשר שיוכלו להעידו שהוא שלם ושלא היה נקב במקום סייף מבפנים. אבל אין נכון בעיני כל רבותי' ז"ל חדא דא"כ בטלה כל פ' רוצחין ועוד כי אם היו צריכין לבדקו לאחר מיתה בי"ח טרפות קא מינוולה טובא והכתוב אומר ואהבת לרעיך כמוך כדאיתא בפ"ד מיתות. ועוד דמהיכא תיתי לחוש לכך עד שיהא ניצל הנדון דהא קי"ל שהולכין בתר רובא בדיני נפשו' בין להקל בין להחמיר כדאיתא בפ' סורר ומורה ואפילו ר' מאיר דחייש למעוטא אמרינן בשחיטת חולין דכל היכא דלא אפשר למבדק לא אפשר ומוקמי לבהמה אחזקה. לכך הנכון שלא היו שואלין אלא על טרפות שנמצא מבחוץ וכי שיילי דלמא במקום סייף נקב הוא מבחוץ קאמרי שזה דבר שאפשר הוא אלא שהוא רחוק שיתנו דעתם ולכך אמר שלא היה אדם נהרג בעולמו של אדם אח' על הרוב ואף בזה אם לא רצו סנהדרין לשאול הרשות בידם כיון שרובא לא היו טרפה אלא שאם רצו לשאול ואמרו העדים אין אנו יודעים אין מקבלין עדותם. ובזה הוא שאמרו ר"ע ור' טרפון שהיו מקילין משום דנפישי רוצחין ובעלי עריות. ונראה מסוגית הגמרא שלא היה קולא זו אלא ברוצחין ובעלי עריות דנפישי כדאמרן והיתה סנהדרי חבלנית כל יום אבל לא היו מקילין כן בשאר עדיות דשאר עבירו' והיינו דלא שיילינן בגמרא היכי אמרי אלא ברוצחין ובועלי עריות:

והא דתנן שהסנהדרין נוהגת בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ. פי' שהסנהדרי גדולה בלשכת הגזית הא לאו הכי אינה נוהגת בשום מקום כי המקום הוא גורם כדאית' במס' סנהדרין ועל אותן מ' שנה שגלתה סנהדרי גדולה לא דנו ד"נ וכן היא בספרי:

לא קשיא כאן בארץ כאן בח"ל. כללא דמילתא דכל שברח מן הארץ לחוצ' לארץ כיון דשליחותייהו קא עבדינן כאותו ב"ד הוא וכ"ש כשברח מן הארץ לארץ או מחוצה לארץ לחוצה לארץ ולא חשיב ב"ד אחר אלא כשברח מחוצה לארץ לארץ דדלמא מהניא ליה זכותא דא"י לאשכוחי ליה זכות הצלה:

ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר. כלומר אינה חייבת להושיב כמו שחייב בא"י בכל עיר ועיר לדון את עירם ובכל פלך ופלך בין עיירו' שבאותו פלך:

ה"ג במנאפים ומשייראו מנאפי'. וכן גרס רש"י ז"ל ול"ג עד שיראו מנאפין דמאי עד הא קודי' לכן אי איפש' להיות שום דבר שיתחייבו בו. והא דתניא בפי' כיצד דיבמות (דף כה) רוכל יוצא ואשה חוגרת בסינר מנעלים הפוכים תחת המטה רוק למעלה מן הכילה בכולן אמר רבי תצא לא קשיא למה דבעו הכא שיראו מנאפין או כמכחול בשפופרת דהא דהכא לענין דיני נפשות כדאיתא בהדי' והתם מיירי לענין כתובה וקנסא דרבנן הוא שקנסו שתצא שלא בכתוב' אם רצה להוציאה מבעל' וכדין עוברת על דת יהודית וכההיא דאכלה גרגרה בשוק וכל הני עובדא סוף דמסכת נדרים. וכדכתיבנא על כל חדא וחדא בדוכתא בסייעתא דמארי שמיא יתברך שמו:

פרק אלו הן הגולין

אלו הן הגולין. ואית דגרסי ואלו וליכא קפדא בהא דהתם בפ"ק דשבת (דף יג) שייל בגמרא אלו תנן או ואלו תנן משום דהתם איכא למשמע דקאי אדלעיל או דקאי אמאי דבעי למיתני אבל הכא פשיט' דקאי אמאי דבעי למיתני דבפירקן דלעיל לא איירי מידי בדין הגולין אלא משום דקתני במתני' קמיית' מעידנו באי' פ' שחיי' גלות פתח הכא בפ' דיני הגולין ניחא. ואי גרסי' ואלו נמי בעי הכי לומר בפירקא דלעיל פרישנא דין הנעשין זוממין דפתחי' ביה ואלו הן הגולין שמעידין עליהם שחייבין גלות וזה ברור. וכללא דפירקן דכל שוגג קרוב למזי' או שהיה אנוס אינו כן בגלות כי האונס לא מחייב גלות ומי שהוא קרוב למזי' לא מיפטר ולית לי' כפרה בגלות ואם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו אף כל זמן שלא יצא חוץ לתחומו כדבעינן למימר והיינו דקתני אלו הן הגולין ההורג נפש בשגגה כלומ' בסתם שגגה שאין בה לא אונס ולא צד זדון:

היה מעגל במעגיל' וכו'. טעמא כך מפרש בגמרא דלא מחיי' גלותא לא במה שהוא דרך ירידה כדכתיב ויפל עליו וכדאיתא בגמ' והתם מפרש כללא דסיפ' לאתויי מאי:

דף ז:

גמרא **מזי' פשיטא בר קטלא הוא**. פי' ואע"ג דלא מיקט' כגון דלא אתרו ביה או דהוה שוגג קרו' למזי' אינו בן גלות. אימא פרט לאומר מותר. פירש"י ז"ל כסבור מותר להרוג ישראל וכן הלשון הזה מתפרש בכל מקום. ואיכא דקשי' להו דא"כ היכי ממעט מבשוגג דהא גבי שבת וגבי קרבן ע"א ושאר עבירו' כתיב בשגג' על קרבנם ואפ"ה אמרי' בפ"ד מיתו' ב"ד וכן בפי' כלל גדול דאומ' מות' שוגג וחיי' קרבן. ויש מתרצין דשאני הכא דכתיבי בשגגה טובא וכתי' נמי בלא ראות ובלי דעת לומר דבעינן שוגג גמור אבל התם בשגגה דכל דהוא סגי ואומר מותר שגגה כל דהוא היא. עוד תירצו דהתם מיירי בשאינו עוקר כל הגוף דידיע לשבת או לע"א ודכותה לעשה או לאו או בתחומין לשבת כדאית' התם שאם אמר מותר לגמרי פטור מקרבן והכ' בעינן לומ' שאומ' מותר לגמרי שאין יודע בו שום איסור. כל זה לפירש"י ז"ל אבל אחרים פירשו דאומר מות' האמו' כאן ובכולה פירקין ל' אחר הוא והוא מן הלשונו' שבתלמו' שפירושו מתחלף והכא בעי' לומר שהוא אומר מותר בהריגה זו כי היה סבור שהי' כותי או בהמה ונמצא ישראל. וכ"ת היינו פרט לשאין מתכוין דאמרי'. י"ל שאינו דומה להההיא שטעה מגוף לגוף שמתכוין להרוג אדם זה והרג את הבהמה אבל הא דרבא הטעות היה באותו גוף עצמו שהרג שהי' סבור שמותר להרגו. והביאו ראיה לפי' זה ממאי דאמרי' לקמן בפירקין דפליגי רבא ורב חסד' אומר מותר ואמרי' ואזדו לטעמייהו דאי פליגי בסבור להרוג את הבהמ' ונמצא שהוא אדם כותי ונמצא ישראל ואמרי' תו עלה מ"ם אומר מות' אנוס ומ"ס אומ' מותר מזי' הוא. ומיהו רש"י ז"ל פי' לקי' דהא דאמרי' התם ואזדו לטעמייהו בעיקי' טעמ' דקים לן שאין אומר מותר ממש כפירש"י ז"ל בדין סבור בהמ' ונמצא אדם כותי ונמצא ישראל ומש"ה תלינן לפלוגתא דסבור בטעמא דאומר מותר ודכותא בתלמו':

אל. אביי לרבה אומר מותר אנוס הוא פי' והיכי קרי ליה תנא מזי'. ה"ג שאני אומר אומר מות' קרוב למזי' הואר. פי' ולקרוב למזי' קרו מזי' לפי שדינו כמזי' לפי' רש"י לפי שהיה לו ללמו' ולא למד לפי' השני לפי שהיה לו לראות ולעיין מהו:

אם בפתע פרט לקרן זויות. פירש"י ז"ל בפתע כמו בתכף כתרגומו והוא לשון סמוך כדאמרין תכף לסמיכה שחיטה ולא חייבו הכתוב גלות אלא בשהיו סמוכין זה לזה כשהרגו כלומ' שבא עליו פתאום ולא ראהו הנהרג שישמור ממנו וכגון שהיו שניהם בתחלת קרן זוית זה בא מכאן וזה בא מכאן ועד שפגעו זה בזה ונהפך זה והרגו לא ראו זה את זה ולאפוקי אם הרגו בסוף קרן זויות כי כשהיה בא ההורג מדרך לקרן צפונית מזרחית ופניו למזרח והלה בא מצד דרום לצד מערבית צפוני' זו פניו לצפון הי' הנהרג

הזה רואה את ההורג קודי שיראנו והנהרג היה יכול להשמר וכשלא נשמר נמצא שהוא פושע ונעשה ההורג אנוס וכן פי' רב"מ הלוי ז"ל ומעתי נמצא תירץ למה שבא למדרש אם בפתע שהרגו בקרן זוית ואלו הכא אמרי' פרט לקרן זוית וקשיין אהדדי אלא דהכא תירוצא דהא דהכא בסוף קרן זוית דלא הוי פתע שלא היו סמוכין זה לזה וההיא בתחלת קרן זוית שהיו סמוכין זה לזה והוה לי' פתע וכדפרישו ז"ל:

בלא איבה פרט לשונא. ואיכא למידק בהדי' כתיב והוא לא שונא לו ולא אויב לו וכל הני למה לי. ויש מתרצים דאצטריכו למעוטי אויב מגי' מיני הריגות האמורו' בפרשי' כלי עץ יד וכלי אבן וכלי ברזל ולענין ההורג במזי' גמור יש הפרש לענין אומדני' בין זה לזה כדאית' בסנהדרין ואמרי' התם דלא גמרי מהדדי. ושמא יש לתלו' זדון או אונס בזה יותר מזה ודלמי' הוה אמרי' היכי' דגלי קרא בלחו' גלי היכי דל גלי לא גלי להכי כתבינהו כולהו ורבינו הרמב"ן ז"ל כתב דאיצטריכו כולהו משום דבשונא ההורג בענין שנרא' לעדים שהי' שוגג בשא' בני אדם שאינו אויב יש ג' אומדנו' יש שאדם יכול לדון יותר שהרג לדעת ועשה עצמו כמי שאינו יודע ויש שהדעת נוטה יותר שהרג שלא לדעת ויש בינוני שקר' לדון זה כזה ואי לא כתה אלא חד שוני הוה מוקמי' באותו שנוטה יותר שהרג לדעת איצטריכו אידך למעוטי מגלו' אפילו הבינוני ואפילו אותו שנראה יותר שהרג שלא לדעת ולר"ש דאמר לקמן דבמקו' שיכול לומר שלא לדעת הרג גול' טעמי' משו' דסב' דאדרב' להכי כתב רחמני שונא טובא לומר שיהיה עד שיהיה הדעת נוטה לשוני יותר לדון שלדע' הרו' וזה נכון מאוד:

הדפו ששדחפו בגופו. פי' בלא מתכוין ואפ"ה אמר רחמנא דהאי שוגג הוא ולא אנוס ולא מזי' ופרושא דהדפו אשמועינן תנא והא דפרישת בלא מתכוין לאו מלישנא דהדפו והא כתיב ויגש גחזי להדפה אלא כל דחיפה בגוף נקראת הדיפ' הלשון הקדש והכא דכתיב גבי בפתע בלא איבה משמ' שלא במתכוין והתם דכתי' ויגש גחזי להדפ' משמע כמתכוין וזה ברור בעצמו:

בלא צדיה פרט למתכוין לצד זה והלך לצד אחר. פי' שהוא פטור מגלו' דצדיה לשון צדוד יה ואמר הכתו' אם הרגו בלא צדי' גולה הא אם הרגו בצדו' אינו גולה דאנוס הוא. ואשר לא צדה פרט וכו' ואע"ג דהאי קרא לא כתיב הכא בהאי פרשה דפתע בלא איב' דדרשי' לעיל ואשר יבא את רעהו ביער דדרשינן בסמוך אלא הוא כתוב בפ' ואלה המשפטים משום דהוי חד ענייא עם בלא צדיה וזה ממעט הורג בצדוד ימין או שמאל וזה מדבר מצדו' משלמטה למעלה אייתינהו תרווייהו כחדא ואי לא כתיב אלא חדא לא הוי ממעטינן אלא צדו' מימין לשמאל או משמאל לימין שהוא כעין אונס להכי איצטריכו

תרווייהו למעט אפי' הצדו' הזה שמלמט' למעלה ולאו דמוכח חד מהני קראי צדו' ימין ושמאל יותר מאידך קרא אלא כיון דכתיבי תרי מוקי' תנא חד בחד קרא וחד באידך קרא כדאי' לדידי ואיתמפכת להי לית לן בה והכין שיטתא דתמודא בכל דוכתא:

פרט למתכוון לזרוק שתים וזרק ד'. פי' שאינו גולה וכן פרש"י ז"ל כאן והכי היא על כרחין והא קרא בחיוב גלות מיירי כדכתי' ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה וקאמר ואשר לא צדה שאם לא צדה גולה הא אם צדד אינו גולה. אבל בפ"ב דב"ק (דף כו ע"ב) פירש"י ז"ל לשון אחר פרט לנתכוון לזרוק שתים וזרק ארבע שגול' ואינו נהרג משמע לי' ואשר לא צדה אהריג' מז' דלעיל מיניה קאי דכתי' לעיל מכה איש ומתמות יומ' והוא שלא צדה שאם צדד ידו שלא לדעתו לא יומ' אלא ושמתי לך מקו'. ואינו נכון כלל חדא דהא פשיט' שאינו נהרג כיון שלא היה מזיד גמור ועוד דלא משמ' דקאי ואשר לא צדה אלא לגופיה לדקרא דכתי' צדה:

בעי מיני ר' אבהו ורכו' עליה או ירידה היא. פרש"י ז"ל בתר דידי' אזלינן ועליה היא או בתר שליבא אזלי' וירידה היא א"ל כבר נגעת בעליה שהיר צורך ירידי' פי' דקתני לעי' שהוא גולה. וא"ת מדאמר ליי' ר' יוחנן הכי להדיא משמ' דר' אבהו ידע לה למתני' ולעיל במרים הגרזן א"נ במושך בחבל דידיה למטה כדי להעלותה דלי למעל' וא"ל ר' יוחנן שאף זה בכלל מתניתא דלעיל והיינו דמותבינן לר"י בסמוך ממתני' למתניתא ולא מוקמינן מידי אמתני' לעיל. וזה ברור:

ולטעמיך כל שבדרך ירידתו גול' לאתויי מאי. פי' במאי מוקמ' לה בהאי עניינא דשליבי' דמשמע לן דהני תרי כללי בחד סגנונא אית לן לאוקומינהו דומיא דרישא דמתני' שהחיו' והפטור בדבר א' דהיינו מעולה אלא שזה דרך עליה וזה דרך ירידה אלא ודאי דתרווייהו לאיתויי קצב שהיה מקצב חד לפטורא וחד לחיוב' וכדתניא וכו' דתני חדא וכו' עד ולא קשיא וכו' וכללא דמילתא דבקצב המקצ' יש ירידי' לפניו וירידה לאחריו ועליה לפניו ועליה לאחריו וכל שבירידי' גולה בין לפניו בין לאחריו וכל שבעלי' אינו גול' דכתי' ויפל עליו מאן דמחיי' בשתיהן איירי בעליו' ומאן דפטר לפניו וחיי' לאחריו איירי בירידי' דלאחריו וירידי' דלפניו וכדמפר' ואזיל:

דכ"ע עליה היא. פי' ותרווייהו דלא כר' יוחנן ובריתא דלעיל במרים בגרזן או במורי החבל להעלות הדלי כדפרישנא לעיל:

הא דאיתלע והא דלא איתלע. פי' רש"י ז"ל כי איתלע הוי ירידה כיון שנכפפת לאלתר מיד שהוא מעמי' אפי' רגלו אחת עליה וכן לא איתלע הוי עליה שהרי אינה נכפפת עד שעמדו שני רגליו עליה והיה עולה לגמרי. זה דרך פירש"י ז"ל למבינו. ועל הדרך הזה

מתפרשת אידך אוקמתא דכי לא מיהדק הוי ירידי שהרי נכפפי מיד שהניח רגלו אחי כלל דלא הויא עליה וכי מיהדק אינה נכפפי עד שכל גופה עליה הלכך ואע"ג דהא והא לא קטיל אלא בירידה וכפיפה מ"מ הא חשיבא עליה והאחשיבא כירידה כנ"ל לדרך פירש"י ז"ל אבל יש שפי' דתרווייהו ירידה דהא ירידת שליבה הוא דקטלא אלא דכי איתלע שגגה או לא מיהדק הוי שגגה קרוב למזי' שאינו גולה ומיירי בהתלעה ניכרת מבחוץ דומיא דלא מיהדק שהיה ניכר לו ולפיכך נדון בקרוב למזי' ואפשר דבהני תרתי אוקמתי בתרייתא לא סתרי דר' יוחנן כלל דמוקמינן לדר"י בדלא מיתלע ומיהדק כסתם שליבה והכין עדי טפי דלא לשויה פלוגתא בין האי ברייתא לר' יוחנן ואע"ג דמעיקרא הוה אמרינן דכ"ע עליה היא לאוקומינהו דלא כותיה דרך התלמוי לעשות אוקמתות כן כזו פעמים לסתור ופעמים לסיוע וכיון דשקלא וטריא בעלמא היא קי"ל כר' יוחנן כיון דליכא מאן דפליג עליה בהדיא:

רבי סבר יש אם למסורת ונישל כתיב. פי' בחירק תחת הנו"ן ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן פי' בקמץ הנו"ן. ופרש"י ז"ל דלר' דדריש מסורת משמע לי' ונשל בחיריק מדלא כתיב א' בין הנו"ן והשי"ן הלכך דרשינן ונשל שהוא פועל יוצא שהברזל מנשל חתיכה מן העץ המתבקע. והקשו עליו דלפי דקדוק הלשון אין מקום בשום פועל קל שיהא א' או ה"א באמצע דהא ונפל כולהו בלא ה"א ואל"ף וכן ונשל גוים רבי' מפניך. לכן הנכון דודאי אפי' לי המקרי אין מקום להיות א' או ה' בנתים ומדרש מסורת אינו אלא שניתן מקום לאדם לומר בין בקמץ בין ונשל בחיריק כמו ונפץ את עוולי"ך ונקף סבכי היער וכיוצא בהם וכיון דאיכא למידרש ונשל בחיריק דרשינן לי' מהכרע' הכתוב שלא נאמר ונשל הברזל מעצו דעלה סמכינן נמי השתא את דההיא לאו הכרחה הוא לחודיה אלא שעושה הכרע במסורת לימד ונשל הברזל בחיריק ובהא מיתרצא לן אחריתי הכי אמר רב דטעמא דר' משם מסורי' דהא מתניתא תלי טעמא מדלא כתיב מעצו ולא משמע מלישנא דר' חייא בר אשי דהא דרב אתא לאיפלוגי על מתניתא מדלא פריש ליה תלמודא ומדלא אמרינן רב חייא בר אשי אמר רב אלא ודאי כדאמרינן דתרווייהו צריכי אהדדי ורבנן דאמרי יש אם למקרא ונפל קרינן משמע פועל עומד כפשוטו שהברזל מתנשל מן העץ שעומ' בתוכה ומעתה מאי דלא כי' מעצו אינה הכרע לבדה. וא"ת והא ונשל גוים רבים דכ"ע דרשינן מקרא והוי פועל יוצא שהקב"ה מנשל את הכותים ממקומ' מפני ישראל. וי"ל דשאני הכא דלא כתיב ביה מ"ם והכא נמי אילו כתיב ונשל הברזל את העץ או ונשל הברזל העץ שפיר הוה משמע פועל יוצא אבל כי כתיב ונשל מן העץ וקרינן בקמץ לא משמע אלא פועל עומ'. כך הנכון בעיני בשמוע זו יותר מכל מה שפירשו

בו. ובירושלמי נתנו טעם אחר למחלוקות ר' ורבנן דגרסינן התם טעמיה דר' נאמר כאן נשילה ונאמר להלן נשילה כי ישל זיתך מה להלן נשירה אף כאן נשיר' טעמא דרבנן נאמר כאן נשיל' ונאמר להלן נשילה ונשל גוים רבים מפניך מה להלן מכה אף כאן מכה ע"כ. ונראה הפי' דר' דריש לי' מלשון כי ישל זיתך שהוא דבר שנעקר ממקום חיבורו מתחלת ברייתו והיינו העץ מתבקע שיוצא הבקעת ממנו. ורבנן דדרשי ליה מלשון ונשל גוים מה להלן לשון הכאה שהקב"ה מנשל כותי' מפני ישראל אף כאן מכה שהמכה מנשל הברזל מן העץ כי ונשל מוסב על המכה שהוא האדם כמו ועשה בצלאל ומשמע דלא אזיל בשיטתא דגמ' דילן כלל ואפשר דהתם נמי דמסורת דרשינן לומר ונשל בחיריק ודגשות השי"ן דאי לא הכי שביק למידרש ליה מן ונשל גוים ודריש לי' מן ישל זיתך דהא למאן דדמי ליה טפי אית לן לדמוייה כדאמרי' גבי שיבה וביאה אלא ודאי דמשו מסורת עבי' ליה ונשל בחיריק כדאמרן וכיון דהכי ודאי טפי דמי לכי ישל זיתך ורבנן סברי דלי' לן אלא מקרא ומעת' אין לדרוש אלא כמו ונש' גוים דדמי ליה טפי מה להלן מכה אף כאן מכה. כנ"ל:

דף ח.

היינו דקא"ל ועוד. תמיהא מילתא אם הטעם הראשון אינו אמת דר' לית ליה למדר' מסור' היכי שייך לומר עליה ועוד. וי"ל דר' הוה אמר מעיקרא דאע"ג דבכל התורה דרשינן מקרא הכא דרשי' מסורת מדלא כתי' מעצו ומיהו כשתמצי' לומר שאין בו הכרע לחלוק זה משאר כל התור' שאנו דורשין מקרא יש לנו אחרת שילמו' סתום מן המפור' נאמר עץ למט' וכו':

מהו דתימא לר' ככח כמו דמי. פי' מדלא דמי לעץ המתבקע דהת' כשהקסם מתבקע מן העץ בכחו עדיין הברזל המשילו בידו של מכה מה שאין כן בזה שכבר יצא פסא מידו של מכה קמ"ל דסוף סוף בכחו הרג בהו המכה ולא שני לן בינייהו:

אלא כח כמו לר' היכי משכחת לה וכו'. פי' לאו קושי' היא דהא לא אשכחן לר' בשום דורתא דאמר כלום בכח כחוב ענין זה עד דנפרוך היכי משכחת לה אלא דכיון דאיתיה בעינן לברורי משום דכולי עלמא כח כחו לאו ככחו דמי כדאי' בפ"ק דב"ק וכן בפ' הנחנקין:

הא דתנן אם יש רשות לניזק ליכנ' שם גולה. איכא למידק מהא דאמרי' בפ' המניח (בבא קמא דף לב ע"ב) הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות ונתזה בקעת ונפלה לו על פניו ומת פטור ואם נכנס ברשות חייב ואמרינן עלה א"ר אסי בר חנינא חייב בד' דברים

ופטור מגלוי משום דהוה ליה שוגג קרוב למזי'. ותירץ רבי' הרמב"ן ז"ל דהאי דהכא מיירי שיש רשות לניזק ליכנס שם בכל עת שירצה והוא נכנס תדיר בכל עת אבל אין זה יודע באיזי שעה הוא נכנס הלכך לאו קרוב למזי' הוא דלא הוי האי מסיק אדעתיה דליעול השתא אבל התם מיירי שנתן לו רשות ליכנס עתה ונכנס היה לו לשמור ידו שלא יזיקנו ומדלא נשמר הוי ליה שוגג קרוב למזי':

כסותר את כותלו לאשפה. ואוקימנא דסותר אותה ביום דלא שכיחי בה רבים אלא דאיכא דמיקרי ויתיב ולפ"ז הוא משמע דהמדרינן ממאי דאוקימנ' בסותר את כותלו בלילה ולא משמע הכי לישנא דהוה לן למימר אלא לכך י"ל דהשתא אתינן לפרושי דהא דאמרן בסותר את כותלו בלילה לא שסותרה בלילה אלא שסותרה במקום העשוי לתשמיש בלילה:

אי דלא ששכיחי ביה רבים אנוס הוא. פי' לאו דוקא נקט רבים דהא ודאי אי לא שכיחי בה רבי' ושכיחי בה אפי' מיעוט לאו אנוס הוא וכדמוכח ממסקנ' דאמרי' ואיכא דמיקרי ויתיבי לשון ואיכא משמע דמיעוטא הוא ואפ"ה דוקא דמיקרי ויתיבו לא שכיחי אלא ודאי לאו דוקא נקט רבים והכי בעו לומר אי דלא שכיחי בה אינשי אנוס הוא ואגב דנקט מעיקרא דאי שכיחי בה רבים מזי' הוא נקט להך גיסא אי דלא שכיח בה רבים ומיירי דלא שכיחי אפי' מיעוטא. ואפשר נמי לומר דנקט רבים לומר דלא הוה סמוך לרשו' רבים בקרן זויות סמוכה לרה"ר כי היכי דלדחוק חד מן הרבים ולא שכיחי התם:

והא דתנן ר' אליעזר בן יעקב אומר. לאו פלוגתא היא דהאי מקרא נסבי לה בברייתא דתנו לה רבנן אלא לפי שלרבי אליעזר בן יעקב חידש אותה תלי לה בדידיה וכדתני בברייתא תנו רבנן ומצא פרט לממציא את עצמו מכאן אמר רבי אליעזר בן יעקב ומיהו אפילו כשתמצא לומר דפליגי רבנן ההאי דרשא הלכה כרבי אליעזר בן יעקב שמשנתו קב ונקי ועוד דסוגיין כותיה:

ורמינהו ומצא פרט למצוי. פי' גבי מוכר שדה אחוזה כתי' והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו וכדדרשינן ומצא השתא שאם היתי' גאולתו זו מצויה אצלו כשמסרה אין כופין את הלוקח למחזירה לו. והא דאמרינן שלא ימכר ברחוק ויגאל בקרו' ברעה ויגאל ביפה לרבותא נקטינן לה דאפילו להא דאורחא דאינשי למיטב הכי משום דאית ביה הרוחה לא מיהדר ביה וכ"ש למכור בקרו' או יפה בשביל רחוק או רע ואפי' שוה בשוה:

התם מעניינה דקרא והכא מעניינה דקרא. פי' דלשון ומצא שפיר משמע בין מעיקרא בין השתא ועניינא דקרא מכריע כי שמעינן ליה בדוכתיה וכדמפרש ואזית. ובשלמא אשכחן כי האי גוונא גבי כי ימצא דגבי עגלה ערופה דפליגי בהדרשי דדרשינן כי ומצא

חלל פרט למצוי שאם היה מקום כותים או עיר הסמוכה לספר אין מודדין ואלו בפ' הנחנקין (סנהדרין דף פו) גבי כי ימצא איש גונב נפש מאחיו תניא הגונ' את בנו ר' ישמעאל בנ של ר' יוחנן בן ברוקא מחייב וחכמים פוטרין ואמרינן מ"ט דרבנן דכתי' כי ימצא פרט למצוי ואקשינן אלא מעתה הא דכתיב כי ימצא איש שוכב עם אשה בעולת בעל ה"נ דכי ימצא פרט למצוי ואלא כגון בית פלוני דשכיחן גבייהו ה"נ דפטירי ופרקינן אנן מונמצא בידו קאמינא הא מן כי ימצא לחוד לא, דרשינן פרט למצוי. וי"ל כי הא דהכא דכל חד וחד מעניינא דקרא דודאי כי ימצא לא משמע פרט למצוי אלא דגבי עגלה ערופה מוכחא מילתא דכיון דתלי רחמנא במדידה למיזל בתר קורבא דכל שכן היכא דמוכחא טפי דתלינן ביה וכל דאיכא כותים או מקו' סמוך לספר הא איכ' למיתלי ולישנא דכי ימצא חלל הכי משמע שימצא בחדוש וכל שהוא מקום כותים או ספר לאו חדוש הוא מה שאין לומר כן באידך דגונ' ובעלת בעל וכי מעיינת בה נמי משכחת דפרט האמור בזה ובה אינו בענין אחי אלא שהלשון א' ופירושו מתחלף דאלו בההיא דעגלה ערופה בעינן לומר דפרט שבעל עבירה מצוי במקום ההוא ובאידך דגונב ובעולת בעל בעינן לומר שהנגנב והנבעלת שבהן העשית העבירה מצוי אצל העובר עבירה לומר שהעבירה מצויה לעשות ומש"ה לא הוצרכו להקשות ולתרץ מאחד לחבירו ודשמעתין בעינן לומר שהנהרג או הפדיון ההוא היה מצוי במקום הזה או לאדם זה מקודם לכן והרי אלו ג' ענייינים חלוקים בלשון אחד ופשיטא מילתא דליכא למיפרך מהני דהכא להנהו דהתם כלל ואפילו היו מענין אחד משום דומצא לחוד וכי ימצא לחוד:

כיון דאם מצא חטוב אינו חוטב לאו מצוה הכא נמי אינה מצוה אף הלשון זה נאמר בדקדו' והכי בעינן לומר דכיון דאם מצא חטוב אין עליו מצוה לחטו' ולא עדיף הא מהא אף כשלא מצא חטוב שהוא צריך לחטוב ולאו סגיא בלאו הכי אין החטיבה ההיא חשובה מצוה והכשר מצוה בעלמא הוא ואפי' הידור מצוה אין בזה יותר מבזה ולאפוקי האב מכה את בנו והרב הרודה את תלמודו דמפרש תלמודא ואזיל דהתם לעולי' איכא מצוה וכן מתפרש אידך דאמריי לקמן כיון דאם מצא חרוש אינו חורש שאין לנו אפילו הדור מצוה יותר לחרוש מבחרוש:

אע"ג דגמיר מצוה קאעבי' כדכתיב יסר בנך ויניחך. פי' ודייק הכי מדקאמר ויניחך ויתן מעדנים לנפשך כלומר אע"פ שאינו צריך עכשיו זה ויניחך לבסוף ויתן מעדנים לנפשך וגם התלמי' בכלל זה הוא נקרא בן כדכתי' בני הנביאים אלו תלמידיהם. וא"ת הניחא האב והרב אלא שליח ב"ד הא ודאי כדגמיר אידך ולא חטא יש עונש לשליח

ב"ד להלקותו ומלקות נמי איכא מדכתיב לא יוסיף וי"ל דמההוא לא פרכינן כלל דהתם מצוה ממש איכא להלקותו כשהוא חייב בדכתי' והפילו השופט והכהו לפניו:

לאו מילתא היא דאמרי. פי' רש"י ז"ל אע"ג דקושאט קאמינא דחטבת עצים דסוכה לא מיקרי מצוה ולא דמי לאב הרודה את בנו מ"מ תשובה נצחת יותר הייתי יוכל להשיב דעל כרחין קרא לא מיירי אלא בחטבת עצים דרשות ויפה כיון ז"ל דודאי טעמא דלעיל טעמא תריצא הוא בין מאי דקאמר דחטיבת עצים דסוכה לא חשיבא מצוה בין מאי דקאמר דגבי האב את בנו ואע"ג דגמיר מצוה קא עביד וכדכתי' ולקמן אקשינן מינה והא אמרת אע"ג דגמיר מצוה קא עבי' דאלמא הכין ודאי מילתא דקושטא:

וכל היכא דכתי' אשר אי בעי הוא. וא"ת הא דכתיב גבי נשיא אשר יחטא ה"נ נימא דאיבעי חוטא וי"ל דההוא לדרשא אתא אשרי הדור שהנשיא מביא קרבן על חטאתו כדאיתא במס' הוריות (דף י ע"ב):כ

דף ח:

לרבות מחוסר כפורים. פי' שאע"פ שטבל והעריב שמשו אם נכנס למקדש קודם שיביא כפרתו באותן שהן מחוסרין כפרה כזב וכזבה ויולדת ומצורע חייב כרת ובודאי מיניה שמעינן לטבול יום שלא העריב שמשו שאינו מחוסר אלא הערב שמש בלבד דההוא לא חשיב טהור והאי חשיב טהור כדכתי' ובא השמש וטהר. ואיכא מאן דאמר טהר גברא אלא כיון דלשון סתום הוא אי לא כתב אלא חדא ייתורא הוא מוקמינן לה בטבול יום דוקא:

אנא מעוד קאמינא. פירושו אנא מעו' קאמינא דנפיק מת מצוה ולרווחא דמילתא נקט טמא יהי' והכי אורחא דתלמוד' למנקט חד קרא במקו' קרא אחרינא כ"ש בזה שהכל מקרא א' ותפס ראשו. ויש לפרש עוד אנא מעו' קאמינא לה להההיא דטבול יום ומחוסר כפורי' והא דפרכינן לעיל ממת מצוה ה"ה דמצי למיפרך מטומאת קרובים למאן דסבר לה יטמא מצוה דמצו' להטמא לקרובים אלא דניחא לי' למנקט מת מצוה שהיא לד"ה דנפק' לן מול אחותו:

אין צריך לומ' חריש של שביעי' וכו'. פי' קרא כתי' ששת ימי' תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבו' ולא משמע ליה לר"ע לפרושי בחריש ובקציר תשבות בענין שבת כפשוטו דאמאי נקיט קרא חריש וקציי' יותר משאר מלאכות דהא בכולהו אינא עשה ולא תעשה וכרת וסקילה וליכא למימר שבא לחלק לחייב על כל מלאכה ומלאכה דההיא נפקא לן או מלא מבערו למ"ד הבערה לחלק יצאתה או מאחת

מהנה כדאיתא בפ' כלל גדול וליכא למימר נמי דאתי לאוקמי בעשה בלחוד שכבר יצא לא תבערו ללמד על כולן שהן במיתה הלכך ליכא לאוקומי בשבת בראשי' וכיון דכן מוקמינין ליה לשבת של שביעי' דקרייה רחמנא נמי שבת. ואין זה מדרש העוקס את המקרא דהא איכא לפרושי קרא כדפי' רש"י ז"ל דה"ק ששת ימים תעשה מעשיך בחול וביום השביעי ממש תשבות ופעמים שאפי' בימי החול בחריש ובקציר תשבו' וזה בשבת של שמיטה. ור"מ הלוי ז"ל מפרש דכולה קרא נדרש בימי שמיטה וימים האמורי' כאן שנים הם. ואין זה נכון בעיני דאע"ג דכתב קרא ימים במקום שנה כדכתי' ימים תהיה גאולתו ימים או עשור אבל כשיש שם מנין כך וכך או ביום כך וכך לא קרי להו ימי' ולא קאמר יום פלוני במקו' שנה פלו' ולסתום חזון א' המלאך לדניאל ימים אלף למאן דמפרש דבעי לומר שנים. ואין לנו בזה אלא פירש"י ז"ל:

שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע. וליכא למימר דאתא הא לאוקמי גם בעשה כדי שיהא בו עשה ול"ת כמו בשבת וי"ט דהא בר מהא איכא עשה מדכתי' ושבתה הארץ שבת שבתון יהיה לארץ ולא מוקמינן טפי בעש' יתירי כיון דאיכא למידרשי' בער' שביעית לרבותא נקט הכא דלא מיבעיא דלא צריכין לעשה דהא אפי' ל"ת אית ביה דכתי' שדך לא תזרע:

יצא קציר' עומר שהיא מצוה. פי' ודוחה שבת ומאן דלא דריש הכי או סבירא ליה דקצירת העומר איני' דוחה שבת דהא פלוגתא היא במנחו' או דסבירא ליה דהלכה למשה מסיני הוא וכדאיתא נימי בפ"ק דמוע' קטן וכדכתיבנ' התם בסנהדרין:

שוליא דנגרי חיותא היא. פי' ומצוה נמי איכא ללמדו אומנו' ופריק דגמיר אמנת' אחריתי דאי' ביה לחיותיה:

ורמינהי מכה נפש פרט למכה אביו. פי' קס"ד דבעי לומר פרט להורג אביו וקרא ה כי מידרש כל מכה נפש דוקא שאין בזדונו מיתה אלא בהריגת נפש יהיה גולה פרט להורג אביו שבלא הריג' יש בזדונו מית' בחבל' בעלמ':

לר"ש דאמ' חנק חמור מסייף שגגת סייף ניתנה לכפרה ושגגת חנק לא נתנה לכפרה. פי' שההורג את אביו יש בו שתי מיתו' חנק משום חובל וסייף משום רוצח וקי"ל דכל שנתחיי' שתי מיתות נדון בחמור' הלכך לר"ש נדון זדונו בחנק החמור הלכך אין בשגגתו גלות דשגגת סייף הקל יש לו כפרה ולא שגגת חנק החמור אבל לרבנן נדון בסייף החמור' הלכך יש לשגגתו כפרה בגלו':

רבא אמר פרט לעושה חבורה באביו. פי' דלעולם אפי' ברייתי אתיא אף לרבנן וה"ק פרט לעושה חבורה באביו בשוגג שאינו גולה כיון שלא הרגו והשתא אתי קרא שפיר כל מכה נפש דהיינו הורג שהיא מכת נפש הוא גולה ולא החובל באביו שאין בו מכת נפש:
סדא כיון דמזיד בר קטלא הוא בשוגג נמי ליגלי. פי' דאע"ג דאמרי' לעיל דשגגת חנק לא נתנה לכפרה ה"מ לר"ש דסבר שחנק חמור ואין למדין חמור הקל אבל לרבנן דסבירא להו דסייף חמור כיון דסייף חמור יש כפרה לשגגתו בגלו' כ"ש חנק הקל:
ה"ג במתני' הכל גולין ע"י ישראל וישראל גולה על ידם חוץ מגר תוש'. וכן גרס רש"י ז"ל והרמב"ן והר"ז הלוי ז"ל וכן הגי' הראב"ד ז"ל ולא גריס חוץ מע"י גר תוש' דהוא לישראל משמ' שהנהרג הוא גר תוש' ובגמ' אוקימנ' למפני' בהדיא בגר תוש' שהרג את ישראל:
אמאי קרי ביה ונשיא בעמך לא תאור בעשה מעשה עמך. פי' ונשיא לאו דוקא אלא ה"ה למקלל חבירו דנפקא לן מנשיא וחרש במה הצד כדאיתא בדוכתא בעינן בעושה מעשה עמך ועב' וכותי לאו עושה מעש' עמך הם דכוי אפי' למ"ד כותים גירי אמת הם. דהיינו ר"מ דסתם מתני' כותיה מ"מ כבר קלקלו מעשיהם כדאיתא בב"ק ועבד נמי אע"ג דהוי בכלל עמך לענין חיוי מצות כנשים מ"מ אין ראוי לבא בקהל למה יהא בכלל עמך סתם ועוד דלאו עושה מעש' עמך הוא דסתם עבדים פריצים:
כגון שהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה. פי' שאין בה דין ממון דאלו הוה בה שוה פרוט' נותן ה' דברים ואינו לוקה שאין אדם לוקה ומשלם ובפי' רבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין ולא למלקות כל היכא דאית ביה תשלומין דשוה פרטה כדאיתא בפ' אלו נערות (כתובות דף לב):

דף ט.

ולא מקשינן הכאה לקללה. פיר' דבקללה הזה דבעינן עושה מעש' עמך ולא בהכאה למ"ד לא מקשינן הכאה לקללה כדאית' בפ' הנחנקין (סנהדרין דף פה ע"ב) ופלוגתא הוא התם דאיכא מ"ד דמקשינן ולישנא קלילא נקט הכא תלמודא והוה לן למימר דקסבר לא מקשינן הכאה לקללי ומקלל דלוקה אע"פ שאין בו מעשה במס' תמורה (דף ד) מייתי לה מקרא ואפי' לרבנן:
אלמא גר תושב כותי הוא. ג' לשונות נאמרו בכותים גר תושב ובן נח וכותי גר תושב הוא שקבל בב"ד של ישראל לקיים שבע מצות שנצטוו בני נח כדאי' בע"א וכזה מותר להתיישי' בינינו ולזה נקרא תושב וכיון שקבלן בב"ד הוא נקרא בשבע מצות אלו מצווה ועושה וכי הא אלו ממצווין להחיותו גדלתי וחי אחיך עמך ואין צריך לומר שאסור לנו

לגרום לו שום קטלה וכל שכן להורידו לבור. ובן נח הוא שלא קבלם בב"ד אלא דקי' לן שמקיים אות' מעצמו והוא נדון בהם כמי שאינו מצווה ועושה מדכתי' עמד וימוד' ארץ ראה ויתר כותי' כדאית' בב"ק וע"ז וכי הא אין אנו מצווין להחיותו וגם אין לנו להורידו בידי' ולא לגרו' בו שום קטלא כיון דסו' סוף עוש' אותם שאף שאינו מצווה ועוש' שכר יש לו קצת כדאית' התם. וסתם כותי' הוא שאינו זהיר לקיים שבע מצו' וכי הא מותר להורידו לבור במקום דליכא איבא או לגרום לו הריגה כל היכא דנקיט שום עילה כדאיתא בע"א וכדפרישנא התם גבי הכותי' לא מעלין ולא מורידין כלומר במקום איבה. ומעתה הדרינן לפרושי שמעתין דהא דאמרינן אלמא גר תושב כותי הוא הדין כוי יש לו בהריגתו כאלו כותי ממש הרג ודייקינן לה מקדתני הכל גולין ע"י ישראל וישראל גולה על ידם חוץ מגר תושב ומשמע לן דהא דקתני חוץ מגר תושב ותרווייהו דיני קאי שאין גר תושב גולה על ידי ישראל ולא ישראל ע"י גר תושב וכיון דישראל אינו גולה על הריגתו דגר תושב אלמא ככותי דיינינן ליה שאין הריגתו איסורא לישראל כדי שיהא ישראל גולה על הריגתו. והדר תני גר תושב גולה על ידי גר תושב אלמא גר תושב כגר צדק הוא בזה שצריך כפרת גלות על הריגתו אפילו בשוגג:

א"ר כהנא לא קשיא כאן בגר תושב שהרג ישראל כאן כגר תושב שהרג גר תושב. פי' רבי' מאיר הלוי ז"ל דלאו דוקא דה"ה בישראל שהרג גר תושב שאינו גולה וכדדיקא רישא כדאמרן אלא דנקט תלמודא לישנא קלילא ותדע דהא לא קתני סיפ' לגות אלא בגר תשוב ע"י גר תושב ולפ"ז לא חדש לנו רב כהנא כלום כתירוצו ולא יישב לנו הקושיא שלנו דאנן ידעינן דרישי' מיירי בהכי וסיפ' מיירי בהכי אלא דהוה קשיא לן רישא אסיפא. וי"ל דרב כהנא משמע ליה דלאו פירכא היא כלל דהא לא דמו כלל וזה דוחק והנכון בעיני שיטת' רש"י ז"ל דדוקא נקט רב כהנא דמתני' דקתני חוץ מן הגר תושב לאו אתרווייהו דיני דרישא קאי אלא בגר תושב שהרג את ישראל דוקא שאין לו כפרה בגלות ואולי הוא נהרג על שגגתו אבל ישראל שהרג גר תושב ודאי גולה כי יש בשגג' הריגתו כפרה ע"י גלות שכיון שאנו אסורין להרגו במזי' ומצווין להחיותו והא דלא קתני' סיפא אלא דגר תושב גולה ע"י גר תושב לרבותא נקט דאפילו גר תושב שהרגו צריך כפרה כ"ש ישראל שמוזהר עליו להחיותו שהקב"ה רוצה בכפרתו. ויש סיוע לפי' זה לשון הגמרא שבכאן וכן מדלקמן דתריצנא הכי כאן בגר תושב והרג את ישראל וההוא בדוקא ינקיט ליה לדברי הכל. כנ"ל:

ורמינהי לפיכך גר וכותי שהרגו נהרגין. פירש"י ז"ל דהאי לפיכך על שבע מצות שנצטוו בני נח קאי דקתני רישא דאזהרה שלהם זו היא מיתתם ואינם צריכים התראה ולהכי

קתני עלה דלפיכך אם הרגו אפילו בשוגג נהרגין ובודאי מדרמינן מינה בשמעתין משמע הכי דהא כולה שמעתין דמיירי בדין גלו' בהריגה בשוגג וא"כ למדנו מכאן דאפילו כוי שהרג חבירו בשוגג גמור נהרג כדאמרינן מה כותי ל"ש קטל בר מיניה ל"ש קטל דלאו בר מיניה נהרג ובר מיניה היינו כותי. וקשי' ליה לרבינו הרמב"ן ז"ל דהא לא אמרינן בפ"ד מיתות ב"ד אלא דלא בעו התראה דאזהרה שלהם זו היא מיתתם אבל מזיד בעינן. ובשלמא כי קטיל לישראל בשוגג ניחא הא דאפילו בישראל שהרג לישראל בשוגג עומד בספק מיתה כשגולה אם יצא חוץ לתחומו ודין הוא שיהא כותי נהרג על שגגתו אלא כותי דקטל כותי מהיכן אשכחן דנהרג עלה. וי"ל דודאי סוגיין מוכחא כפי' רש"י ז"ל ואלו מה שפירש בברייתא זו דבכלל אזהרה שלהם זו היא מיתתם יש להרגם אפילו על השוגג בסתם כותי מיהת דאלו בני נח גמור אפשר דזדון בעינן כנ"ל:

אף גר תושב וכו'. פי' דלהכי קתני גר וכוי לאשווינהו בהא ר"ל דאי לא הא ליתני גר שהרג נהרג וכ"ש כותי:

ל"ש קטיל בר מיניה וכו'. פירש רש"י ז"ל בר מיניה גר תושב ולא בר מיניה ישראל נראה מדבריו דעל כוי אינו נהרג וגם בזה יש לו דין ישראל שמותר בכותי להורידו וכל היכא דליכא משום איבה ואיהו אפילו במקום איבה נדון הוא:

א"ל רבא ולאו ק"ו הוא וכו'. נראין דברים דרב חסדא ורבא בהא פליגי דרב חסדא סבר דדרך עליה דפטר רחמנא לדידן מגלות הוא מפני שהוא קרוב למזי' וכיון דכן בגר תושב נהרג ורבא סבר דדרך עליה משום דאנוס הוא פטריה רחמנא ולא הוצרך התלמוי לפרש טועמייהו במחלוקת זו משום דממילא משמע מתוך דבריהם ובאומר מותר דבריהם בהפך דלרב חסדא אומר מותר אנוס ולרבא קרוב למזיד וכדאיתא בסמוך ולהכי מוקים רב חסדא קרא בדרך עליה ולרבא מוקים לה באומר מותר. ואיכא דקשיא ליה דברייתא דלעיל דתניא בריש סוגיין דפירקין פליגא עליה דרב חסדא דתניא בשגגה פרט למזי' ואוקימנא באומר מותר ומשום דאומר מותר קרוב למזיד: והנכון דההיא קומת אדרבא הוא דעביד לה כטעמיה דהכא אבל ר"ח מוקים לה בדרך עליה ולאשמועינן דלאו אנוס הוא אלא קרוב למזי'. ואזדו לטעמייהו דאיתמר כסבור כוי כבר פרשתיה לעיל כיצד תתישי לפיי רש"י ז"ל באומ' מותר:

איתיביה רבא לרב חסדא הנך מת על האשה אשר לקחת. פי' מקרא זה אמר הקב"ה לאבימלך על ענין שרה והתם סבור שהיתה אחותו פנויה שהיא מותרת ונמצאת אשת איש שהיא אסורה לבני נח ואפ"ה אמר לו הקב"ה שהוא מת עליה מאי לאו מיתת ב"ד אלמא כסבור אומר מותר חייב: לא בידי שמים. פי' ואע"ג דבדידן אנוס פטור אף בידי

שמים לגבי בני נח אינו כן. א"נ דהכא ידע ביה קודש אבריך הוא דקרוב למזי' הוה יותר מאומ' מותר בעלמא:

הגוי גם צדיק תהרוג. פי' ושתיק ליה הקב"ה אלמא אנוס הוא שהוא צדיק ופרקי' דהתם כדקא מהדר ליה רחמנא כלומר שלא הודה לו הקב"ה אדרבה הודיעו שחטא וכדמשמע וכדמפרש ואזיל:

דף ט:

נביא הוא וממך למד. פי' לא הטעה אותך כי ידע מה שבלבך שאתה הולך בעקיפין ולכך אמר לך שהיא אחותו. מכאן לבן נח שנהרג על שהיה לו ללמו' ולא למד. פירש"י ז"ל שהיה לו ללמוד דרך ארץ ולא למד ופשוטו של לשון הכי משמע דהא על דרך ארץ דר' שמואל בר נחמני מייתי לה. אבל קשה מאוד חדא דא"כ תיקשי סוף סוף לרבא דהא משמע דדוקא על שלא למד דרך ארץ הוא שנתחיי' אבימלך אבל לא על הביאה דש"מ דאומר מותר לאנוס הוא. ועוד דהיכן מצינו שנצטוו בני נח ללמוד דרך ארץ שהרי לא אמר זה שום חכם בפ"ד מיתו' דשקל וטרו תלמודא טובא במה שנצטוו. לכן נ"ל דאנן הכי קאמרינן דאבימלך בתחיי' בעבירה זו של שרה על אומר מותר שהוא קרוב למזיד לפי שהיה לו ללמו' ד"א ולא למד דאלמלא כן אכ"ג דאומר מותר דעלמא חייב שאני הכא שעשה על פי נביא אלו אמר לו הנביא באמ' אבל אברהם לא אמר לו באמת אלא לפי מה שלמד ממנו וא"כ הוא ליה עדות אברהם כמאן דליתיה שאין טוענין בו כלום לאבימלך כי הוא הטעה עצמו בשלא למד ד"א והרי דינו כאומר מותר דעלמא דהוא חייב לרבא והכא ה"פ מכאן לבן נח שנהרג על שבע מצות שלו בטעות היה לו ללמוד ולא למד. כנ"ל:

בלא ראות פרט לסומא. פי' דבלא ראות משמע לן דהכא לא ראה אבל בעלמא רואה ולכך גולה יצא הסומא שאינו רואה. ור"מ בלא ראות למעט בבלי דעת למעט כו'. איכא דקשי' לי דהכא דריש ר"מ בלא ראות דמשמע פרט לסומא ואלו במסכ' נדרים (דף פז) אמרינן לר"מ בלא ראות לרבות את הסומא דאי אמרת למעוטי מבלי דעת נפקא. ויש מתרצין שזו מן הסוגיית המתחלפות בתלמוד. והנכון בעיני דלא פליגי כלל דהתם לאו ממשמעות דלישנא אמרינן לה אלא מהכרחה דמיעוט אחר מיעוט כי הכא זה"ק ע"כ בלא ראות לרבו' דאי פ"ד למעוטי ליכתוב רחמנ' בבלי דעת לחו' וכיון דכתבינהו תרווייהו מיעוט אחר מיעוט הוא שהוא לרבות ור' יהודה ההוא בבלי דעת פרט למתכוין בלבד הוא דאתא:

נפסק אנפסק לא קשי' הא באוהב הא בשונא נשמט אנשמט ל"ק הא ר' והא רבנן. ופי' רש"י ז"ל נפסק אנפסק ל"ק דמתניתא קמייתא דקתני נפסק גולה בשונא כדקתני בהדיא ובתרייתא דקתני אינו גולה באוהב תלינן דשלא בדעת היה ואנוס הוא אבל בשונא תלינן דהוה ליה למידק ולא דק והוא שוגג גמור ולפיכך גולה. ונשמט אנשמט ל"ק דמתני' קמייתא דקתני נשמט אינו גולה ר' דקתני לעיל בפירקא דנשמט הברזל מקתו אינו גולה הא נמי כנשמט הברזל מקתו הוא שהרי מן הכלי שהיה מכה בו נשמט מסופו והרג הילכך בין באוהב בין בשונא אינו גולה. ולהאי פי' נשמט דקתני הכא והכא שנשמט הברזל מסוף הכלי שהיה עושה בו. והקשה רש"י ז"ל על זה דהיכי מתרצינן בנפסק אנפסק דבאוהב אינו גולה ובשונא גולה שהרי לא מצינו אוהב אינו גולה ושונא גולה שאם אתה חושדו לשונא שיצא מכלל האונס דאוהב שהרי אתה חושדו שעשה לדעת מפני שנאתו וא"כ אינו גולה. ועוד דבנשמט דקתני רישא אינו גולה דאוקימנא לה כר' אפילו באוהב היא וכדפרישית ומגזרת הכתוב שפטר בנשמט הברזל מקתו. וזה אינו דהא במתני' קמייתא פי' דמתני' אינו גולה דקתני דשונא פעמים גולה ופעמים אינו גולה מפני שהוא כמועד ויכולין לומר לדעת הרג אלמא מטעם שעשה לדעת הוא שאינו גולה. ועוד יש להקשות לפי שיטה זו דאמאי לא פטר ר' ברישא דנפסק דהא נפסק החבל כנשמט הברזל מקתו היא שהוא פטור לעולם אליבא דר' ומה לי נפסק ומה לי נשמט. והנכון כגירסת רש"י ז"ל והיא גירסת רבי' מאיר הלוי ז"ל נשמט אנשמט ל"ק הא באוהב הא בשונא נפסק אנפסק ל"ק הא ר' הא רבנן. וה"פ נשמט אנשמט ל"ק דקמייתא דקתני נשמט אינו גולה בשונא כדקתני בהדיא ונשמט דאמרי' היינו נשמט מתחלת החבל מידו והלך והרג ובשונא חיישינן שמא לדעתו נשמט שהרפה ידו ולכך אינו גולה מפני שהוא כמועד ואומרים כי לדעת היה. ובתרייתא דקתני גולה באוהב דאמרי' דבשוגג עבד. ונפסק אנפסק ל"ק דקמייתא דקתני נפסק גולה רבנן דמחייבי בנשמט הברזל מקתו והא נמי שנשאר ראש החבל בידו ונפסק הכלי מסופו והלך והרגו כנשמט הברזל מקתו דמיא ולכך אפילו בשונא גולה דגבי נפסק ליכא למימר לדעת עשה ובתרייתא דקתני נפסק גולה ר' דפטר אפילו באוהב ופ"ש בשונא דבהא שניהם שווים ובודאי דאפילו בנשמט משכחת לה דלר' אינו גולה ולרבנן גולה כשנשמט מסופו ולרבותא נקטיה בנפסק דאפילו הא דמיא לנשמט הברזל מקתו:

ושלשת שיהיו משולשין שיהיו מדרום וכו'. ומכאן למדו בתוס' למאי דאמרינן במסכ' מגילה לענין מגלה שתפרה בפשתן שאם הטיל בה שלשה חוטי גידין כשרה ובלבי שיהיו

משולשין שהשלוש הוא כגון זה ולא כפי' שם רש"י ז"ל שכל גיד וגיד משלש הגידין כפול ג' פעמים אחד בתחלה ואי' בסוף ושלשתן באמצע:

בגלעד שכיחי רוצחין. וא"ת וכיון דמזידין הם ערי מקלט למה וי"ל דרמאין היו ופעמים שמזידין ומראין עצמן כשוגגין הלכך מרבינן להו ערי מקלט לפי שיהיו קולטות את כולם. ואח"כ נבחין איזה שוגג ואיזה מזי' דאי אפשר שלא יהיו לפעמים ביניהם שוגגין. בשכם שכיחי רוצים. פי' בשכם וסבובותיה ומפני הסביבו' דשכיחי בם נמיר רוצחים הוצרך לקרב להם ערי מקלט מכאן ומכאן כדי שיהא הרוצח מגיע מהרה לאחד מהם דאי משום שכם גופה הא אינהו מרחקי לחברון ולקדש באידך דבצפון ודרום ומפני שכל סביבותיהם נטפלין להם והם כמותם אמרינן בשכם ומיהו אף על גב דשכיחי בשכם רוצחים לא הוו רובא דאי לא הא אמרינן לקמן עיר שרובה רוצחים אין עושין אותה ערי מקלט:

דף י.

שלא לדעת. פי' כגון שנכנס ישן בכתף אחרים או על גבי בהמה או שלא היה יודע שהיא עיר מקלט:

לא כרכין גדולים. י"א לפי שאם יבא שם גואל הדם לא ירגיש בו. ויש אומרים לפי שהכל נקבצים שם ותהא רגל גואל הדם מצויה שם וכן פי' רש"י ז"ל: ואם אין שם מים מביאין שם מים פי' רש"י ז"ל אם אין שם מים בתחלתן כשבוחרין אותם. ויש לפרש בה"ה אם נפסק המעין שלהם אח"כ וכדאמרינן לקמן גבי נתמעטו אוכלוסיהן. מביאין להם כהנים לוים וישראלים. פי' הר"ם הלוי ז"ל לפי שיש בהם מדות ענוה ורחמנו' ולא יהיו שופכי דמים וגם לא ימסרו את הרוצח ביד גואל הדם. א"נ אם הוצרכו לסמוך שם ב"ד שימצאו שם כשרים לסמוך. גרסי' רש"י ז"ל אין מוכרין שם כלי זיין וכלי מצודה. ופירש"י ז"ל שמא יבא שם גואל הדם בלא כלי זיין כדי שלא ירגישו בו וסומך שיקני שם כלי זיין להרוג ולכך גזרו אפילו בכלי מצודה. ויש גורסים בדין וכלי צודה כלומר דברים חשובים כדי שלא יהא רגל גואל הדם מצויה שם אגב הבאין שם לקנות הדברים אלו שאין נמצאין בכל מקום מגלין רבו עמו. פי' ואע"פ שיש ישיבה בערי מקלט שלא מן הכל ואדם זוכה ללמוד כדאמרינן במס' ע"א מנין לדברי תורה שהן קולטין פי' קס"ד דבעי לומר שבית מדרשו קולטו ואם הרגו שם גואל הדם להרג עליו כאלו הרגו בעיר מקלט: למי שכל המבואה שלו. שבקי בכל מקרא ומשנה הלכו' ואגדו' ואע"ג דכתי' לא תבואה באל"ף בוי"ו קרינן כמו בכל צרתם לא צד. ואינו נכון מדלא מסליק בהדיא במסורת ולא אתיוה

במסכת סוטה ופירי של פסו בדרך אתמהא ומי אוהב ללמוד ולדרוש בהמון מבלי שיהא לו כל תבואה:

דף י:

רוצח שגלה לעיר מקלטו ומצאו גואל הדם והרגו. פי' רש"י ז"ל שמצאו בדרך הליכתו והכי מוכא קרא דדריש מיניה דכתי' כי ירבה הדרך:

קסבר ולא אין משפט מות בגואל הדם הוא דכתיבי. פי' וה"ק קרא פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח והכהו נפש ואין לגואל הזה מפשט מות בזה וכי הדר כתיב כי לא שונא הוא לו ארוצח דרישיה קאי שלא היה שונא לנהרג וכן פי' רש"י ז"ל ויש לפרש עוד דאגואל הדם קאי וה"ק ולו אין משפט מות לפי שזה הגואל לא שונא הוא לרוצח מתמול שלשום ולגאול דמו הוא שהרגו ויש כי שהוא נתינת טעם:

אמרו לו הרבה שליחות עושה. פירש"י ז"ל הרבה דברים יש שאדם עושה על ידי שליח יותר מעל ידי עצמו. ולפי' זה ר' מאיר חולק הוא ולא גרסינן אף הוא מדבר. ובנוסחי דידן נמי לא גרסי' אף אבל הוא במקצת נוסחאות'. ומורי הרב ז"ל היה מפרש שדרך מליצה מעם ר' מאיר לשון זה. והכי פי' זה המקרא של זה דבר הרוצח אין לדרשו בענין זה כי הרבה שליחות אחרות עושה כלומר לדרשות אחרו' הוא צריך כדאיתא לקמן:

פשיטא דאי במזי' בר קטלא הוא. ורש"י ז"ל גורס דאי במזי' בר גלות הוא ומפר' אותו בלשון אתמהא ושתי הגרסו' עולותלענין אחד:

אין והתניא ר' יוסי בר יהודה אומר וכו'. א' שוגג ואי מזיד פי' שוגג קרוב למזי' או שהרג במזיד גמור בלא התרא' דאי במזי' גמור והתראה הא אחרינן התם שחובשין אותו לאלתר כדנפק' לן מונקה המכה והא דקתני אם נתחיי' הריגה הרגוהו פי' שהתירוהו לגואל הדם וכדמוכח קרא דמייתינן ליה מיניה והא דאייתי האי ברייתא ולא אייתי מתניתן דקתני הכי היינו משום דר' איירי במתניתא ולא אוירי במתניתן ולומר דהא מתניתא אפי' לר' משכחת לה:

איתמר עיר שאין בה זקנים וכו'. הני תלת פלוגתא בחדא איפליגו בכולהו אי בעי קרא כדכתי' או לא דתלמודא פליג לה תלת פלוגתא לרווחא דמילתא. והיינו דלא עבדינן להו צריכותא:

מפני מה נאמרה בלשון עזה. פי' לפי שנאמרה בלשון דיבור שהוא בלשון קשה כדמפרש ואזיל. ולא נאמר בלשון אמירה. פירש"י ז"ל שבכל יהושע אומרים ויאמר וכאן נאמר וידבר. ויש שפיר לפי שנופל בה לשון דיבור וידבר דבר אשר דברתי. גרסינן בכל הספרים

דבר לחוד וידבר לחוד. ולפירש רש"י ז"ל קשה כי היא לו לומר וידבר לחו'. גם לפירי האחרון קשה דהא משלש תן דרשינן הכי אלא דלא רק הכא תלמודא. ויש לפרש דלשון דבור לחו' ול' ידבר לחו' בלשון ידבר לא משמע כלל אלא לשון הכבשה ונחת אבל ל' דבור פעמים לשון נחת ופעמים לשון קושי והכל לפי ענייננו שנכתי שם:

דף יא.

ספר תורה שתפרו בפשתן וכו'. וקי"ל כמ"ד פסול דהכי סוגיין במסכ' מגלה (דף ח ע"ב) דאנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרי' נכתבים בכל לשון ותפילין ומזוזה אין נכתבין אלא אשורית ואמרינן בגמר' הא לטמא את הידים ולתופרן בגידין שווין וכן הלכה. ודקדק מכאן רבינו מאיר הלוי ז"ל דמזוזה צריכה עבוד לשמה כס"ת ותפילין דהא אתקוש לכל מילי דהא לא אמרינן הוקש ס"ת לתפילין אלא שהוקשה כל התורה כולה. לרבות אפי' מזוזה ובמתני' דהתם תפילין ומזוזי כי הדדי נקט להו ולא נחלקו אלא לענין שרטוט דהלכה למשה מסיני דמזוזה ותפילין צריכין שרטוט וכבר ברירנא לן בדוכתי אחרינא דכל שהיא קדושה עצמה הזמנה מילתא היא ובעינן עיבוד לשמה ולא נחלקו אלא ברצועת תפילין שהם תשמיש קדושה כדאיתא במס' מגילה. ושפיטא דמזוזה קדושה עצמה היא. איכא דגרסי חזינא להו לתפילי דבי רב דתפירי בכיתנא וטעותא היא דהא בתפלין כ"ע לא פליגי ובס"ת הוא שנחלקו כדאי' לעיל. וה"ג חזינא להו לספרי' דבי רב דתפירי כיתנא דסבר כמ"ד פשר ולית הלכת' כוותיה. ואיכא דגרסי לתילי דבר רב והיינו ספר דכתי' ביה קווצותיו תלתלים זה שרטוט כדאיתא במדרש:

מתניתין **אחד כהן משוח בשמן המשחה ואחי המרובה בגדיי ואי שעבר ממשיחתו מחזירין את הרוצח**. פי' רש"י ז"ל משוח בשמן המשחה הם כהנים גדולים שהיו עד זמן יאשיהו שלא היה שם שמן המשחה למשוח אותם וכדאיתא במס' הוריו' ולא היתה כהונה גדולה שלהם אלא בריבוי בגדים שהיו משמשין בשמונה בגדים ובירושלמי דמס' הוריות משמע כן דגרסינן התם משוח בשמן המשחה בבנין ראשון מרובה בגדים בבנין אחרון. ואתיא כדמר ר' שמעון בשם ר' אחא חמשה דברים היו בבית ראשון יתר על בית אחרון שמן המשחה וכו' ולפ"ז לא משכחת כהן משיח וכהן מרובה בגדים בזמן אחד. וקשה דהא איבעיא לן לקמן במיתת כולן חוזר או במית' אח' מהם אלמא משכחת להו בדור אחד. ובמס' הוריות אמרו משוח בשמן המשחה קודם לפדוי למרובה בגדים ואמרינן נמי במס' נזיר יטמא רובה בגדים ואל יטמא משוח במשן המשחה. לכך י"ל דמשכת להו כולהו קודם יאשיהו כגון שהלך כהן משוח למקום א' ונתעכב שם או

נשבה שם שממנין אחר תחתיו ואין מושחין אותו שאין מושחין שני כ"ג בדור אחד ואם אירע פיסול בזה השני ממנין אחר עד שיעבור פיסולו של שני ואם חזר למקומו השני והוי השלישי כהן שעבר ממשיחתו ומיהו ממשיחתו לאו דוקא אלא לרבויו קרי הכי כדמתרגמינן הכהן המשיח דמתרבא. וגם רש"י ז"ל מודה בזה אלא שתפס במשנתינו פי' מרובה בגדים שהוא כהן גדול העיקרי וזה אינו אלא אחר יאשיהו:

ההורג כהן גדול או כ"ג שהרג אינו יוצא משם לעולם. פי' רש"י ז"ל כגון שנגמר דינו קודם שמינו כ"ג אחר. ולא נהירא חדא מדפסיק ותני סתם ועוד דמרישא שמעינן לה. לכך הנכון דאפילו היה שם כ"ג כשנגמר דינו פסיק ותני אינו יוצא משם לעולם. וגזרת הכתוב הוא שלא נתן הכתוי כפרה לכ"ג אלא כשאין ברציחה שייכוי לכ"ג ולכפרה נכתבו ולא לרציחה. ואפשר שטעם הכתוב מפני שהעון חמור מאוד. ויש שנתנו טעם משום דבעינן כ"ג המכפר שיהא נמצא בשעת רציחה ולא הוצרך התנא לפרש אלא שיהא מצוי בשעת גמר דין ג"כ מטעמא דמפרש בגמ' ולפי טעם זה לא צריך התנא לתפוס כאן כ"ג הרג שהרג או שנהרג דבלאו הכי נמי משכחת לה להא בשהיתה ההריגה בין כהן לכהן אלא דנקט הכי לאשמועינן דאע"ג דהוה כ"ג בשעת רציחה לא אמרינן שמיתתו וכפרתו באין כאחת. ואין הטעם הזה מתחוור לי: ואינו יוצא משם לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות' נפשות. לא זו אף זו קתני וחשב עדות ממון חשוב מעדות מצוה לפי שמצינו שחייבה תורה עון על כובש עדות ממון ולא על עדות מצוה ועדות נפשות פשיטא דחמירא אע"פ שאין בו קרבן:

גמרא **קללת חכם אפי' בחנם היא באה.** לפי שאין בה תנאי כאידך דעלי והוה משמע כי אחיתופל לפי שלא היה יודע לדרש ק"ו בתחלתו הוא שלא גלה לו קרי ליה קללת חנם מיהו לאו חנם ממש דהא בכל אדם אמר הכתוי קללת חנם לא תבא כי נצטע' דוד בדבר על שלא גלה לו מיד ולא שם את לבו לדרוי ק"ו:

שבשעה שכרה דוד שיתין. הקשה רש"י ז"ל דהא כשקנה דוד מקום המזבח מארונה היבוסי בסוף ימיו של דוד היה כדאיתא בקרא וכבר מת אחיתופל זה כמה שנים קודם. ותירץ דאפ"ה שיתין מעיקרא כרוהו בימי שמואל כי יודע היה דוד באיזה מקום יבנה בית המקדש וכדאיתא בזבחים פי' איזהו מקומן (זבחים דף נד ע"ב):

קפא תהומא בעיא למישטפא לעלמא. בתלמוי ירושלמי יש שמצא שם חרש שהגביה קולו ואמר אל תטללני מכאן, שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה שרעדה הארץ ולא שמע דוד לדבריו ובא ונוטלו:

דף יא:

א"ר יהודה אמר רב נידוי (**אפילו**) **על תנאי** (**ואפילו מעצמו**) **צריך הפרה**. פירי רש"י ז"ל הפרה מן המנדה או ששקול כמותו כן נראה מלשונו ז"ל. וקשה דהא קי"ל תלמי' חכם מנדה לעצמו ומפר לעצמו. וי"ל במנדה ולא לקנאות עצמו בכך לאחרים:

מנלן מיהודה שנאמר אם לא הביאותיו וכו'. פי' ואע"פ שקיים תנאו לא יצא מנדויו כמפרש ואזיל. ותימא מה ענין החומרא הזה בנדוי יותר מבנדרים ושבועות שהם על תנאי דפקעי בקיום התנאי ועוד מעשים בכל יום דמנדים על תנאי ואם מקיים תנאו אין מתירין אותו. תירצו בתוספות דהא דיהודה שאני שהתנה בדבר שאינו בידו חדא כי אולי יעכבנו האיש אדוני הארץ ועוד כי יעקב היה מתירא מאסון שיש בכללו כנים ופחים כדאיתא בפרק אלו נערות וא"כ הוי תנאו כמפליג בדברים שאינו תנאי ובדוכתי' הוא דאמר רב יהודה דצריך הפרה וטעם נכון הוא. ומורי הרב ז"ל היה מתרץ שלא אמרו אלא כגון הא דיהודה שלא קיים תנאו להביאו ממש לאביו ואף ע"פ שריצה ליעקב לא היה עולה זה בדעתם בשעת הנידוי ואפשר שדין זה אף במנדין אם לא יפרעו לפלוני וריצה אותו והא הוא כפרעון וב"ד ג"כ דעתם לכך. כנ"ל:

ואם איתא ליהדר בדהנך. פי' בקס"ד דהא דקתני נגמר דינו בלא כ"ג אינו יוצא משם לעולם איירי אפילו בדאיתנהו אידך כהנים בשגגת גמר דין כיון דליכא כ"ג העובי' אינו יוצא משם ולהכי אמרינן דאם איתא דבאחי' מהם הוא חוזר ליהדר במיתה דחד מאידך דהא חשיבי בהא כותיה. ופרקינן בדליכא כלומר דליכא חד מנייהו בשעת גמר דין:

מידי גלות קא מכפר. פי' לאו דגלות לא מכפרה כלל דודאי בכל מקום גלות מכפרת ולא לחנם אמרה תורה שיגלה לכאן אלא לומר דגלות לא מכפרה ליה להחזירו לפוטרו מגואל הדם ומית' כ"ג הוא דעבדא כפרה לחודא:

אלא זה שנמשח בימיו. פי' שנמשח בימיו של הורג ולא בימיו של נהרג שנמשח אחר ההריגה:

חד אמר מתה כהונה. פי' דמכאן ולהבא הוא נפסל והרי זה כאלו מת פירש"י ז"ל ואינו גולה פי' בשנמצא כן אחר שנגמר דינו של זה וה"ה דאם גלה כבר ואח"כ נמצא שהוא חוזר וכן תי' רבינו מאיר הלויז"ל ורש"י ז"ל חדא מצייהו נקט:

וחד אמר בטלה כהונה. פי' דכ"ג זה למפרע הוא נפסל ונמצא שזה כאלו נגמר דינו בלא כ"ג גולה ואינו יוצא משם לעולם. וא"ת ולמ"ד מתה כהונה נהי שאינו נפסל למפרע מ"מ אין כאן מיתה המכפרת ולמה אינו גולה או למה חוזר. וי"ל דפסול הנמצא בו המצערו חשוב לו כמיתה להיות מכפר:

לימא בפלוגתא וכו'. ושמעי' מסוגיין דפלוגתא דר"א ור"י אפילו בשנודע ודאי שהוא בן גרושה או בן חלוצה לא כמו שפירש במסכ' קדושין (דף סו ע"ב) דמיירי בשנודע בספק דהא כל הסוגיא בשנעשה בודאי בן גרושה ואפ"ה אמרינן דמ"ד מתה כהונה כר' יהושע:

דף יב.

מאן דאמר מתה כר"י. פי' שמכשירו למפרע וסובר דמכאן ולהבא בלחו' הוא פסל ומ"ד בטלה כר"א שפוסלו למפרע וא קי"ל דהלכתא פר"י ואע"פ כן לא אתפרש הכא במאי דאיפליגו תרווייהו אליבא דידיה הלכתא כמאן:

טעה שאינו קולט אלא גגו והוא תפס בקרבותי. פי' דאנן דרשינן מעם מזבחי תקחנו ולא מעל מזבחי וגגו הוי מעל מזבחי. וי"ל דיואב שפיר ידע מהאי דרשא מעל מזבחי בעינן אלא דהוא סבר דקרנו' מעל מזבחי קרינן בי' וכן פירש"י ז"ל ואפשר דידע שפיר דקרנותיו לאו מעל מזבחי נינהו אלא דאיהו לא דריש כדידן והכי הוי דרי' מעם מזבחי כלומר מסמוך לו תקחנו למות ולא ממזבחי ממש ואפילו מקרנותיו:

והוא תפס מזבח שילה. כך הגרסא בכל הספרים וקשיא דהא בימי דוד לא היה משכן בשילה כדאמרינן בעלמא אותו יום שמת עלי נתקיים ויטוש משכן שילה לכך גורס רש"י ז"ל והוא תפס מזבח במה כלומר במונ' במה שעשה דוד במה לפני הארון באהל אשר נטה בעיר דוד כדכתי' וינס יואב אל אוהל ה' ומצינו בספר דברי הימים שעשה המזבח לפניו ע"כ ויפה כיון ז"ל. ויש גורסין במזבח גבעון כי שם היה משכן בימי דוד ושלמה עד שנבנה בית עולמים. ויש לקיים גרסת כל הספרים ישיגים ושילה לאו דוקא אלא משום דשילה היא עיקר משכן יותר מכולם חוץ מבית עולמים וכולן נטפלין לו כדכתי' ויטוש משכן שילה לכן תפס כאן מזבח שילה כי גבעון תחת שילה קם:

והוא גלה לבצרה. פי' לא לבצרה דאדום דהא אין מקלט אלא בארץ ישראל אלא לבצרה שבא"י ומשום דאיכא אינשי דקרו לבצר בצרה הוא בר דבצרה ממש היינו בצר שהוא ערי מקלט:

רוצח שאני דגלי ביה רחמנא. פי' ומאן דקרו לה סבר דכיון דרוצח שהוא גר נקבר שם כ"ש האזרחי' שלשם:

כאן לקלוט וכאן לדוד. הא ודאי מפורש הוא בכל אחת מהם דמתני' מיירי בקליטה כדקתני בהדיא ובריית' בדידה מדקתני וישב בה ולא להשוותם אלא למשבקינהו כפשטייהו דתחומא הוי כעיר למקלט ולא הוי כעיר לדוד. ויש כיוצא בלשון הזה בתלמו'

ונראין דברים דאפילו לדור דוקא בתחומה אבל בעיבורה דר דהא קי"ל דעיבורה של עיר כעיר לנדרים ולכל דבר כדאיתא במס' נדרים (דף נו ע"ב):

מ"ט דר' יוסי הגלילי דאמר מצוה ואמרינן מי כתיב אם רצח ור"ע מי כתיב ורצח. מסתברא דבהא פליגי דהא ודאי בלשון מקרא איכא עשה וכיוצא בו שהוא מצוה והיינו רובא ואיכא מיעוטא דהוה לשון רשות וכדכתי' וגאל את מחבר אחיו וכיוצ' בו. ר' יוסי סבר דבתר רובא אזלינן ור"ע סבר דבכי הא שבא לקבוע מצוה בדמו של זה צריך מקרא מפורש. וא"ת לענין כל אדם במאי פליגי וי"ל דהא בהא תליא דלעולם נחתי כל אדם חדא דרגא מגואל הדם הילכי למ"ד גואל הדם מצוה הוי שאר כל אדם רשות ולמ"ד גואל הדם רשות הוי שאר כל אדם באיסור לכתחלה אלא דבדעיב' אין חייבין עליו לפרם גירסא הנכונ' דגרסי' ושא' כל אדם אין חייבין עליו:

א"ר זוטרא בר טוביא א"ר רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם והרגו נהרג עליו. וכתב רבינו מאיר הלוי ז"ל דהא פליגא אדרב הונא דלעיל דאמר רוצח שגולה לעיר מקלטו והרגו גואל הדם בדרך פטור דהשתא היכא שהשיגו בדרך והרגו פטור היכא דיצא משום מבעיא דפטור ע"כ. וכן היה סובר מורי הרב הלוי ז"ל דההיא דרב הונא פליגא ואיהו דאמר כר' יוסי וכר"ע וכסתם מני' והלכתא כותיה וקשוא לי היכי לא מפרש לה תלמוד' וא לאו דמסתפינא מרבוותן ז"ל הוה אמינא דטעמא דפליגי נינהו ולא פליגי דדילמא בהא דהכא מודה רב הונא דגואל הדם נהרג עליו כיון שכבר קלטוהו מחיצות לרוצח ודעתו לחזור שם וה"ה שהיה אפשר לומר דאפילו לר"ע ולר' יוסי דאמרי הכא שאינו נהרג הוו אמרי התם נהרג דשאני הכא שפשע הרוקח בעצמו לצאת חוץ למקלטו מה שאין כן התם שהיה בורח למקלטו והיינו דהצריך התם דרב הונא ולא אוקימנא בתנאי דהכא כלל. כנ"ל:

עד עמדו לפני העדה למשפט. פי' כדי שיהו העדה מתרין בו שאם יפשע מכאן ואילך לצאת חוץ לתחומו או אם לא ירצה לדור שם שיהא דמו מותר מכאן ואילך לגואל הדם אם יצא חוץ לתחומו:

ר"ע אומר מניין לסנהדרין שראו בא' שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו עד שיעמו' בב"ד אחר שנאמר עד עומדו לפני העדה למשפט. והלכתא כר"ע כדכתי' בדוכתא אחריני ואיכא דקשיא ליה מדקאמרינן בפרק הנשרפין (סנהדרין דף עח) טרפה שהרג שלא בפני ב"ד פטור דהוו ליה עדות שאי אתה יכול להזימה בפני ב"ד חייב שנאמר ובערה הרע מקרבך והינו לפי שדנין אותו הם עצמן בראיותן שלא בעדות אחרות ולא אמרינן התם דאתיא דלא כר' עקיבא ומשמע התם דהתם דברי הכל היא והלכתא היא.

אבל י"ל דשאני התם שאי אפשר לדונו בפני עדה אחרת הילכך דיינו לה אינהו משום ובערת הרע ואיכא למיזק דהכא קתני טעמא דר"ע מדכתי' עד עמדו ובע' החובל (דף כ' ע"ב) במאי דפליג על ר"ט כזו אוקימנא לדר"ע דאמר כולן עדים ואין עד נעשה דיין דדוקא כשרואהו בלילה דהוו להו עדים ומשום דאין עד נעשה דיין אבל ראוהו ביום הם עצמם דנין אותו. ובמסכ' סנהדרין פרישנא טעמא דר' עקיבא משום דכתיב והצילו העדה וכיון דחזו דקטל נפשא תו לא חזו ליה זכותא ולא משמע דהא דהכא אסמכתא בשלמא הוא ועיקר מילתא בהנהו דהתם דהכא מכיון דאמרינן הכא האי עד עמדו מיבעי ליה דהא מכלל דעיקר דרשא הוא ומדאורייתא. והנכון דהא דהכא עיקר דרשא והנהו דהתם טעמא לקרא נינהו אלא הוו סוגיי דפיגי דבפ' החובל סברי דטעמא לקרא נינהו משום דאין עד נעשה דיין וסוגיא דסנהדרין סברי דטעמא דקרא משום והצילו ואי נפקא לן לפום סוגיא דפ' החובל דסל מאי דאמרינן בכל דוכתין בהדיא דאין עד נעשה דיין מהאי קרא דעד עמדו נפקא לן ומיהו עדיין צריכין לשאול לסוגיא דפ' החובל וכן לר"ע דפליג על ר"ע וכן לקנאי דלעיל דלית להו האי דרשא עד דאינו נעשה דיין מנלן ויש שהיו אומרים בתוס' דטעמא משום דהויא עדות שאי אתה יכול להזימה שאם הוזמו על פי עצמן הרגין לי שגמרו הם עצמם את דינם שאין העד נעשה זומם עד שיגמר הדין על פיו ומזה הטעם אמרו בירושלמי שלא יהיו הדיינים קרובים שאם הוזמו עדים נמצאו נהרגין על פי הדיינים קרוביהם. ומיהו אין זה נכון לפום גמרא דילן בפ' זה בורר שראו אותו הטעם של הירושלמי גבי שלשה אחין ואי מצטרף עמהם שאין עדות אחת מצטרף שהם עדות אחת להזמה כשהן שלש עדיו' ולא אמרינן נמצא אח מת על פי אחיו ופרישנא טעמא משום דהזמה מילתא אחריתי היא ומעלמא אתיא להו וטעמא שאין הדיינים קרובים לעדים משום דקרובים כחד גופא וכאלו עד עצמו נעשה דיין כדפרישנא בדוכתא וטעמא דאין עד נעשה דיין נפקא לן מדכתי' והיה ביום הנחילו את בניו דדרשינן בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קיג ע"ב) כשמעתא דשלשה שנכנסו לבקר את החולה דביום עושין דין ולא בלילה משום דהוו להו עדים ואין עד נעשה דיין ונפקא לן מדכתיב ביום הנחילו לומר. ביום אתה מפיל נחלות ואי אתה מפיל נחלות בלילה אי נמי נפקא לן כדמפרש ר"י ז"ל הזקן מדכתי' ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' ודרשינן במסכ' שבועות שני האנשים אלו העדים לפני ה' אלו הדיינים דאלמא שיעמדו עדים לפני ה' ב"ד אחי' וכבר הארכתי בזה בפ' בתרא ובפ' ראוהו ב"ד:

בשוגג גולה. פי' בשוגג במעשה כסבור שלא יצא חוץ לתחום או בשוגג בהוראה כסבור שמותר לצאת וגולה דקאמ' לומר שחוזר לגלותו ואינו נהרג:

הא כמ"ד אמרינן דברי תורה כלשון בני אדם. פי' דהא איכא מ"ד הכי ואפילו היכא דאיכא למידרש כי הכא כדפרישית במס' יבמות ומסכת נדרים ובפ' אלו מציאות ובסנהדרין:

ותסברא וכו' והאמר רבה בר רב הונא וכן תנא דבי ר' ישמעאל לכל וכו'. פי' אם נתחייב מלקות או שמתא חוץ ממסית ומסיח וכ"ש להרגו ואע"ג דבפ' הנחנקין משמע דלא אמרינן שאין נעשה שליח על אביו להכותו ולקללו אלא בשעשה אביו תשובה דהאי עושה מעשה עמך הא ל"ק דהא דהכא כיון דבשוגג הרג עושה מעשה עמך הוא:

לא קשיא הא בבנו הא בבן בנו. פי' דאע"ג דבתרווייהו קתני בנו ל"ק דהרג בנו דחדא בעי לור בנו של נהרג דהוי בן בנו לשוגג הורג וחדא בעי למימר בנו של הורג ממש שהיה אחיו של נהרג וזה ברור:

והא דתנא אילן שהוא עומ' בתוך התחום וכו' עד הכל הולך אחר הנוף. דמשמע לפום פשטא שאף העיקר הולך אחר הנוף ואם הנוף בחוץ מותר להורגו אף בעיקר שבפנים ואם הנוף מבפנים אסור להרגו אף בעיקר שבחוץ. הוינן בה בגמרא למימרא דעיקר אילן נופו הוא ורמינהי דתניא לענין אכילת מעשר בירושלים אילן שהוא עומ' בפנים וכו' דמשמע דאין עיקר הולך אחר הנוף ולא נוף אחר העיקר אלא כל חד וחד כדאיתיה נדון וקס"ד שדין זה למעש' ולמקלט שוה הוא דתרווייהו תלו בעיר ותחום ולא מייתינן הכא חדא מהנהו דאייתינן בפ' הבית והעלייה דאפליגו תנאי אי אמרינן שדי נופו בתר עיקרו לענין ערלה ושאר דברים האמורים שם וכן ההוא דאמרינן במס' גיטין פרק המביא (דף כב) לענין חיוב מעשר בענין נקוב העומ' על התחום ונופו נוטה לחוצה לארץ בדאשרוש כולי עלמא לא פליגי דאמרינן שדי נופו בתר עיקרו דהנהו כולהו לא הוו דמו לן להניד הכא דהתם הוא לדון לנופו לפרי לענין יניקתו אי בתר עיקרו או בתר אוירו ואילו הא דהכא לא מייר לענין הפרי עצמו ויניקתו אלא לענין נופו של אילן ואפילו הוא אילן של סרק איזה חשוב יותר עיקרו להיות נדון שהוא מקומו ואם נופו או עיקרו. והא דאמרינן כנגד החומר ולפנים כלפנים. פי' והמעשר נאכל שם ואע"ג דאמרינן פ' כיחצד צולין דעליות וגגין בירושלים לא נתקדשו ואין אוכלין שם פסחים לא קשיא דבפסחים וקדשים קלים שהחמירו בכך ולא במעשר קל כבר פירשו בתוספות:

מעשר בחומר תלי רחמנא פי' מדכתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו:

ערי מקלט בדירה תלי רחמנא. פי' ישיבה כתיב בה הלכך הלך אחר מקום הראוי לדירה הלכך בנופו מיתדר ליה בעיקרו לא מיתדר ליה. ואיכא דקשיא ליה דהא תחום העיר קולט ואע"פ שאינו ראוי לו לדירה כדדאמרינן לעיל ולאו מילתא היא דהתם מחילו'

שפיר חזו לדורה אלא שגזרת הכתוב היא שידור בעיר ובעיבורה בלחו' אבל עיקרו לא חזו לדירה כלל וכדנקטי' בלישנא לא מתדר ליה:

ורמי מעשר אמעשר דתניא לענין אכילת מעשר בירושלים הלך אחר נופו בערי מקלט הלך אחר נופו. והא דפליג להו בתרי בבי משום דהוו עניינים חלוקים כאלו קתני כשם שבירושלים לענין מעשר הלך אחר נופו כך לערי מקלט הלך אחר נופו מ"מ קשיא דהא בהדיא קתני הכא דבמעשר בירושלים הלך אחר נופו ובמתניתא דלעיל תניא כנגי תחומה ולפנים כלפנים וכו'. גרסת הספרים הישנים שלא הוגהו אמר רב כהנא ל"ק הא ר' יהודה הא רבנן ולא גרסי אלא א"ר כהנא ולפי גרסא זו יש מפרשין לתירוצא קמא דלעיל דמפלגינן בין ערי מקלט למעשר לא סתרינן ליה אלא דקא משני רב כהנא דלא תקשי מעשר אמעשר דהא ר' יהודה והא רבנן. ולא נהירא דהא לפום לישא דמתניתין הא דרמינן מינה להכי נקיט להו תרווייהו משום דמדמה מעשר לערי מקלט לומר שהן שווין בדין זה. ועוד דא"כ מאי האי דמקשינן על תירוצה דרב כהנא מערי מקלט משכח' לה. לכך הנכון כפי' רש"י ז"ל דרב כהנא אלא קאמר ולסתור התירץ הראשון דלעיל ולא חש התלמו' לומר אלא משום דפשיטא ויש נוסחאות שהוגהו וגרסי אלא:

הא ר"י והא רבנן. פירש"י ז"ל דמתניתין דערי מקלט והאי ברייתא בתרייתא דמעשר ר' יהודה דס"ל באילן הלך אחר נופו ובריית קמייתא דרמינן מינה לעיל על מתניתן רבנן דקים לן דפליגי בהא דר' יהודה וסבירי להו דלא שדינן נופו בתר עיקרו ולא עיקרו בתר נופו אלא כל חד וחד כדאיתיה. והיכי שמעינן ליה לר' יהודה דתניא לענין אכילת מעשר במערה הלך אחר פתחא ובאילן הלך אחר נופו וקים לן דרבנן פליגי עליה וכדפי' רש"י ז"ל וכדכתיבנא ופרכינן על תירוצא דרב כהנא אימור דאמר ר' יהודה גבי מעשר לחומרא פי' דמהיכן שמעינן מהא דס"ל לר' יהודה דבערי מקלט ובמתני' דלעיל נמי הלך אחר נופו דבשלמא אנן קי"ל דלענין מעשר אמרה בין לקולא לחומרי היא אפשר לומר דה"ה לערי מקלט וכדמתני' לעיל דתני להו כחדא. אבל הכא מדלא נקט ר' יהודה אלא מעשר לחו' דלמא לא אמרה למעשר אלא לחומרא בלחו' ומשום דמספקא ליה אי נופו בתר עיקרא או לא ואזיל בתריה לחומרא וכדמפרש ואזיל דשפיר משכחת לענין מעשר ללכת אחר נופו לחומרא בין כשהוא בפנים בין כשהוא לחוץ אבל גבי ערי מקלט לא משכחת להו תרווייהו לחומרא וכדמפרש ואזיל. כיצ' עיקרו בחוץ ונופו בפנים אמרינן חומרא בתר נופו לענין פדיה דכי היכי דבנופו בפנים לא מצי פריק שאין פודין מעשר טהור בירושלים בעיקרו בחוץ נמי לא מצי פריק וה"ה דלא מצי אכיל לחומרא דדלמא כבחוץ הוא נדון והיכא דעיקרו בפנים ונופו בחוץ אמרינן לחומרא לענין אכילה דבי

היכי דבנופו בחוץ לא אכיל בלא פדיה בעיקרו דבפנים נמי לא מצי אכיל בלא פדיה פי' בלא פדיה דמעיקרא כשהיה בחוץ כדפירש"י ז"ל דאלו למיפרקיה השתא בנופו לא מצי פרקי ליה דדלמא דינו כבפנים שאין לו פדיון. ויש ספרים דגרסי בהדיא ומפרק נמי לא מצי פרקי ליה. אלא גבי ערי מקלט בשלמא עיקרו בחוץ וכו':

דף יב:

אמר רבא בעיקר בפנים וכו'. פי' רבא אתי לקיומה תירוצא דרב כהנא דלעולם כדשני רב כהנא דמתניתן ומתניתא בתירוצא ר' יהודה ומיהו הא דפליג למיזל בתר נופו בערי מקלט לאו כדקס"ד דבעי רב כהנא לומר דאפילו עיקרו בפני' ונופו בחוץ דקטיל ליה בפנים כבחוץ דבהא ודאי מודה ר' יהודה דלא אזלינן בתר נופו דבחוץ למיקטליה אפילו בעיקרו בפנים דהא גואי קאי ובאנפא אחרינא הוא דפליג בהדי רבנן אי עבדינן עיקרא דרגא בנופו וכדמפרש ואזיל. אמר רבא עיקרו בפנים ונופו בחוץ קאי מעיקרו כ"ע לא פליגי דלא מצי קטיל ליה בפנים דהא גואי קאי ואפילו ר' יהודה מודה בה דלא דיינינן עיקרו אחר נופו לקולא קאי בנופו דבחוץ ויכול גואל הדם להורגו בחצים ובצרורות כולי עלמא לא פליג ואפילו רבנן מודו דמצי קטיל ליה פי' דכיון דבחוץ קאי אין זה קולא דאע"ג דס"ל לרבנן דנימא זיל בתר נופו מ"מ לא ס"ל דנישדי נופו בתר עיקרו דלא אמרינן לקולא אלא שלא יהא נגרר אחר הנוף שבחוץ לקולא אבל לומר שאין הנוף שבחוץ נגרר אחר הנוף שבפעים אין זה קולא אלא דינא הוא ומיהו דוקא בחצים ובצרורות אבל לא בחבוריו שמא יבא להגרר להרגו גם בפנים. כי פליגי למהוי עיקרו דבפנים דרגא לנופו דאי לא מצי מטי ליה להורגו בנופו אפילו ע"י חצים וצרורות עד דסליק מעיקרו. מה דהיינו ר' יהודה סבר נמי אזלינן בתר נופו דבחוץ ושרינן ליה למיעבי מעיקרו דרגא למיקטליה מהתם כיון דנופו בחוץ ומיהו אף ר' יהודה לא שרי אלא בחצים וצרורות וכן נראה מפירש רש"י ז"ל וכן עיקר:

רב אשי אמר מאי אחר הנוף אף אחר הנוף. פי' רב אשי נמי לקיומי תירוצא דרב כהנא אתי דלעולם לא שני לן בין מעשר לערי מקלט והא ר' יהודה והא רבנן ומיהו הא דאמר ר"י במתניתן הלך אחר הנוף לאו אחר דוקא לעולם אלא אף אחר הנוף קאמר ולחומרא. וה"ק דלא מיבעיא אם עיקרו בפנים ונופו בחוץ דלא קטלינן ליה בחוץ דשדינן נופו אחר עיקרו אלא אפי' היכא דנופו בפנים ועיקרו בחוץ אזלינן לחומרא ולא קטיל ליה אפילו בחוץ דשדינן עיקרו בתר נופו. אבל רבנן פליגי וס"ל לכל חד וחד כדקאי קאי ולא שדינן לחד מנייהו בתר חבריה ומה שהוא בפנים. והלכתא כרי יהודה דסתם מתניתין כותיה.

יש שיטות אחרות בשמועה זו אבל זו היא הנכונה והקצרה בעיני והיא כשיטת רש"י ז"ל ועליה הסכימו רוב התוספות ועיקר:

ת"ר ושמתי לך בחייך. פי' עם משה ממש מדבר ופירש"י ז"ל שהבטיח הקב"ה למשה שיזכ' למצו' זו בחייו שיבדי' שלש עדים. ונותר על שיודיעוהו שאף בחייו נהגו בזה במדבר בין לויים כמותו בין ישראל כדמפרש ואזיל:

מקום ממקומך. פי' הסמוך אליך דקמיה כלומר באשר לך מקום כלומר שיגלו במדבר במחנה לויה וגם שיהיו ערי מקלט ערי לויה:

אשר ינוס שמה. פי' מלמ' שהיו ישראל מגלין במדבר פי' דהא משום דא ודאי יאמר ליה בחייך ובמקומך מן הסתם ולכך היו גם ערי מקלט מערי הלויים לפי שהיה במדבר המקלט במחנה שלהם:

מכאן אמרו בן לוי שהרג גולה מפלך לפלך ואם גלה לפלכו פלכו קולטו. יש לפרש מכאן אמרו שיש מקלט גם הלויים ההורג דקא מצי אמר משה ושמתי לך ופי' בתרא דלעיל וכיון דכן וערי המקלט הוא דירתם יצטרכו לגלות מפלך לפלך אבל רש"י ז"ל פי' במס' זבחים דמכאן אמרו משום סיפא דפלכו קולטו נקט לה דכיון דאמרינן דבמדבר היו גולין למחנה לויה בין ישראל בין לוי ההורג והוא היה מקום של לוים א"כ נאמר מכאן דאע"ג דלכתחלה גולין מפלך לפלך מיהו אם גלה בן לוי לפלכו פעם אחרת וחזר והרג שם פלכו קולטו משכונה לשכונה כי היכי דעבדינן בישראל והיינו דאמרינן אמר רב אחא בריה דרב איקא מאי קרא דעבדינן הכי אפילו בישראל שהיה בעיר מקלטו והרג שם נפש אחרת בשוגג שהיה גולה משכונה לשכונה דכתיב כי בעיר מקלטו ישב עיר שקלטתו כבר והאי קרא ודאי לא מוכח דמיירי ללוי ואע"ג דמתני' דידן בלוי איירינן מייתינן לה מטעמא דפרישית דאנן אמרינן בן לוי פלכו קולטו כמו דישראל דעלמא ולהכי מייתינן ראיה לישראל דעלמא. כן נ"ל לפרש שיטה זו ויש אומרים דמאי דאמרי' דבן לוי פלכו קולטו בדיעב' אף בהריגה וגלות ראשונה דקאמרינן דדייניגן ליה כישראל בגלות שנייה. וגם הוא נכון. ומיהו לתרווייהו פירושי מאי דקאמר מאי קרא דישראל מייתי ראיה לבן לוי כדפרישית:

והא דתנן רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי עיר לכבדו. יש משניות שגורסין כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלט ומחקי לה רבנן ז"ל דמאי שייכותא דהא בהדי דלעיל דליתני כיוצא בו ונראה שיש למחוק ולקיים הגירסא דמשום דקתני דבן לוי גולה מעיר לעיר ואעפ"י שהכל מפלכו וטעמא כדי שיהא נכנע יותר בעצמו בגלותם לכך שנינו כיוצא בו לענין ההכנעה:

דף יג.

תנו רבנן ושב אל משפחתו וכו'. פירי גבי עבד עברי הנמכר החוזר ביובל כתיב. מאי וכן בגולה. פיי אהיכא קאי אדרי מאיר לחודיה או לדברי הכל ופרישנא דד"ה היא לומר דכדרך שנחלקו בעבי עברי נחלקו בגולה ולתרווייהו נפקא להו מייתורא דכתיב גבי עבי עברי ישוב תרי זימני לדון ממנו ג"ש לרוצח דהכא בחזרתו שיהא דינו בענין חזרה זו כדין עבד עברי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה דגמרינן שיבה שיבה כדמפרש ואזיל והלכתא כרי יהוד להדי ר' מאיר והא דמתניי נקטינן פלוגתייהו בשדה שהוחזק הוא ובמתניי דא נקטוה שהוחזקה באבותיו לא קשיין אלא דבמתניי אשמועינן כחו דרי יהודה דאפילו למה שהוחזק הוא עצמו אינו חוזר וניחא ליה למנקט כחו דרי יהודה דהלכתא כותיה ואלו בברייתא בעי לאשמועיי לרי מאיר שהוא חוזר אפילו למה שהוחזקו אבותיו אע"פ שלא הוחזק הוא עצמו ודכולי עלמא אם לא הוחזק הוא ולא אבותיו אין מחזיקין אותו עתה אפילו למנוייה ריש גרגותא ואע"פ שהרג בשוגג וכ"ש שאין ממנין בשום מינוי למי שהרג במזי. ואפשר שאף ר' יהודה לא לחלק כאן אלא בשפיכות דמים או בשנמכר ונעשה עבד לאחרים שהם דברים חמורים ומאומים מאוד אבל בשאר עבירות דעלמא כל שחזר בתשובה שלימה אפילו לכתחלה ממנין אותו לכל הראוי לו ואין צורך לומר שחוזר למה שהוחזק הוא או אבותיו אפיי מומר שחזר בתשובה שלימה ולא אמרו בסוף מנחות אלא דכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש הא בדבר אחר משמשין ואפילו למ"ד התם דבית חוניו בית ע"א ועל כולם אמר הכתוב שובו בנים שובבים וכו' וכן נראה לבעלי תוספות ז"ל והם התירו כהן שהימר וחזר בתשובי שלימה לנשיאת כפים מה שאין כן ברוצח משום דכתיב ביה ידיכם דמים מלאו וזה דעת מורי הרב הלוי ז"ל ואגב אורחיך שמעינן משמעתין דכל שהוחזקו אבותיו בשום מינוי ושררה והוא ראוי לכך שהוא קם תחת אבותיו שלא נחלקו כאן אלא לאלו לפי שהורעו בעבודו' אלו ואין צריך לומר דכל שמינוהו סתם בשום מינוי בלא קביעות זמן שאין מסלקין אותו מאותו מינוי אלא בטענה וכן ראיתי בתשובה לרבינו מאיר הלוי ז"ל על ענין שליח צבור ומורי הרב ר' מאיר ז"ל היה אומר בשם רבו רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל ודנפקא לן מדכתיי למען יאריך ימיי על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל כל משימות שהם בישראל יהיו לו ולבניו. וכן הוא בירושלמי דמסכת הוריות מפי רבינו ז"ל:

פרק אלו הן הלוקין

בתר דסליק תנא למיתני דין גולין דאיירי בהו בריש מכילתן כדכתיבנ' לעיל בעו למיתני דין הלוקין שהוא עיקר מכילתן ותו דאיירי ביה נמי בריי מכילתן דקתני מעידנו באיש

פלוני שחייב מלקות ארבעים. והא דקתני אלו הן הלוקין הא ודאי איכא אחרינא טובא אלא דלא קתני הכא אלא אלו דאית בהו שום צריכותא או הנהו דנקט באשגרת לשון אגב דידהו וכדבעינן לפרושי וכדמפרשי' ז"ל:

מתני' **הבא על אחותו וכו'**. נקט כל הני עריות לאשמועינן דחייבי כריתות ישנן בכלל מלקות ארבעים כר' עקיבא וכדאיתא בגמרא. ואלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט דאע"ג דאינם איסור השוה בכל הוא דחתימ' עליהם ומשום דבעי למיתני סיפא אלמנה וגרושה בכ"ג חייב עליה משום שני שמות ואע"ג דבלאו אחד נאמרו כדכתיב אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח ולא חשיב לאו שבכללות וטעמא דמילתא דכל שהאיסורין נפרשין בכתוב בין שכתב לאו ואחד על כולן בתחלה או שכתב בסוף דמאן דכתב אכל חד וחד קאי וכדאסיקנא בכריתות ולא חשיב לאו שבכללות אלא כגון לא תאכלו על הדם לדברי הכל אי נמי כי אם צלי אש וכי נפש הוא חובל וכל אשר יעשה מגפן היין דאיפליגו בהו אבייי ורבא וכדדכירנא בכמה דוכתי ועוד דהא כתיב לאו בגרושה דכהן הדיוט ולא נפיק מיניה כהן גדול. ממזרת ונתינה לישראל. כן הגרסא בכרל הספרים וא"כ למדנו מכאן דנתינין אסורים מן התורה ואפילו לאר ג'יירות דאית בהו אישות דהא דומי' דאידך קתני לה דאית בהו אישו' דאי בעוד' כותי' לית בהו אישות. וש"מ דלוקין עליה מן התורה משום לאו דלא תתחתן בם דסבירא לן דבגיירותן אית להו חתנות דאי לאו דאורייתא נינהו היאך לוקין עליהם וליכא למימר דקתני ליה באשגרת לישן ואגב ממזר כדבעינן למימר בחלוצה אטו גרושה אבל הכא מה ענין נתינה אצל ממזר' אלא מאי איסור תורה. והא דאמרינן בעלמא דנתינים משה גזר עליה' ואמרינן נמי דוד גזר עליהם הא פרישנא בפ' אלו נערות שכל אותם גזרו' היו בדורותיהם באיסור ושעבוד כי יהושע גזר על דורותיהם איסור קהל ושעבו' לעולם אבל נתינים ראשונה מן התורה אסורים לבא בקהל ומשה גזר עליהם שעבו' כדכתיב מחוטב עציך עד שואב מימיך כדי שלא יתערבו בהן ישראל ודורותיהם היו מותרין מן התורה דהא כל היכא דאיכא איסור דורות בהדיא אסר לה מן התורה. ומיהו קשיא קצת על משנתינו היכי לא אקשינן מינה למ"ד במס' יבמות דבעודו כותי' אית להו חתנות ולא מסייעינן מינה לרבא דאמר בגירותן לכך הנכון כמאן דלא גריס במשנתינו נתין. והא דקתני ממזרת אע"פ שמפורש לאו של ממזר' בתורה. י"ל משום דדלמא ס"ד דממזר דוקא אסור ולא ממזרת וכדאמרינן עמוני ולא עמונית קמ"ל דממזר מום זר הוא ואף נקבו' בכלל כדאמרינן בגמרא דיבמות:

גרושה וחלוצה אינו חייב עליה אלא משום שם אחד. פירש"י ז"ל דחלוצה אינה כתובה אלא מריבוייא דגרושה מייתי לה וכדתניא במס' קידושין גרושה מאישה אין לי אלא גרושה חלוצ' מנין ת"ל ואשה ע"כ. נראה מדברי רבינו ז"ל דסבירא ליה חלוצה אסור דאורייתא וכן משמע לכאורה מדקתני לה באלו הן הלוקין דאורייתא וכדקתני לה נמי בריש מכילתן גבי הזמה דאוריית' וכן היה נראה מסוגיא דמס' סוטה (דף מד) ר' יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב זה הירא מעבירות שבידו ר' יוסי אומר אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט זהו הירא ורך הלבב ואמרינן עלה בגמ' מאי בנייהו עבירה דרבנן א"כ לרי יוסי הגלילי הדר לרי יוסי לא הדר אלמא חלוצה דאורייתא היא אבל אין לומר כן כלל דהא בפ' עשרה יוחסין (דף יח) אסיקנא בהדיא דחלוצ' מדרבנן היא וקרא אסמכתא בעלמא ואמרינן נמי ביבמות בפ' יש מותרת (דף פה) גרושה וחלוצה לכהן הדיוט יש להן כתובה שניות מדברי סופרי' אין להם כתובה ואמר רבי מ"ט הללו דברי תורה ואין צריכין חזוק והללו דברי סופרים וצריכין חיזוק זו היא מרגילה וזו היא מרגליתו ואמרינן דבר אחר מאן קתני לה ומהדרינן איכא דאמרי רבי קתני לה וחלוצה קא קשיא ליה וחלוצה דרבנן ואית לה כתובה. הרי שאמרו להדיא דחלוצה דרבנן והא דקתני להו הכא ובאידך מתני' באשגרת לישן משום דדמיא לגרושה ואסמוכה דרבנן אקרא דידה. ואפשר דכי אמרינן במס' סוטה עבירה דרבנן איכא בנייהו דבעי לומר עבירה דרבנן דלית לה אסמכתא כעין דאורייתא לאפוקי חלוצה דהוי כעין דאורייתא אטו דדמיא ליה והא דאמרינן הכא שאינו חייב משום חלוצה פירשו בתוספ' דאפי' מכת מרדות דרבנן אינו חייב עליה דכיון שיש בה חיוב משום גרושה מדאורייתא לא חייבו עליה מכת מרדות מדרבנן. וכן כתב ר"מ הלוי ז"ל:

דף יג:

גמרא **ר' יצחק אמר חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצתה כרת באחותו לדונה בכרת ולא במלקות**. פירי' רש"י ז"ל חייבי כריתות של עריות בכלל היו שנאמ' ונכרתו הנפשות העושות והרי אחותו בכלל ולמה יצתה כרת באחותו לעצמה בפ' קדושים דכתיב ואיש אשר יקח את אחותו וכו' לומר שאין בה עונש אחר אלא כרת כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמ' על עצמו יצא אלא ללמ' על הכלל כולו יצא שהם בכרת ולא במלקות. ע"כ. והקשו עליו בתוספות חדא דהוה ליה למיתני בהדיא חייבי כריתות של עריות בכלל היו. ועוי מאי בכלל היו. דהא כרת של עריות כתיב ונכרתו הוא הוא הכלל עצמו שנאמר על אחותו עם כל העריות והכי הוה ליה למיתני אחותו בכלל היתה. לכך

פי' בתוספות דה"ק חייבי כריתות שבכל התורה בכלל מלקות היו או מואם בן הכות הרשע או משום אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה אלא שלכך יצאת כרת אחותו מיותרת כדפרישית לעיל לדונה בכרת בלחו' ולא במלקות ולימדה ג"כ על כל חייבי כריתות. ובודאי שלפי זה קשה קצת ולמה יצאת כרת באחותו דמשמע שיצתה בכלל כרת שאמרנו בתחלה חייבי כריתות בכלל היו דהיינו כלל של מלקות וזה אינו שלא אמרנו אלא שיצתה מכלל כרת של עריו' והאי ולמה יצתה תחלת ענין הוא לברר דיננו וכאלו אמרנו אבל לכך יצתה כרת ואינו מתחדש בלשון בלשון א"כ בדעבדינן בעלמא ואיצטרך ר' יצחק לומר חייבי כריתות בכלל חלקות היו דבעי לומר שיצא כרת באחותו להוציאו ממלקו' ואלו לא קתני דחייבי כריתות בכלל מלקות היו היכי מפיק ליה לאחותו ממלקות אכתי לא עיילתיה אפיקתיה. וכן פי' רבינו מאיר הלוי ז"ל:

אי הכי חייבי עשה נמי. פי' בשלמא לדידי מכותך אינו לשון מלקות אלא כמו מכות מצרים אבל לדבריך דמוקמית ליה במלקות חייבי עשה נמי דהא איתנהו בכלל דברי תורה ופרקינן תשמר כתיב ואמר מר השמר פן ואל פי' השמר לאו דוקא אלא כל לשון שמירה:

השתא דאתינא להכי כולהו נמי. כלומר מהאי טעמא נמי מצית לתרוצי חייבי עשה לאו שאין בו מעש' דהא לא דמו ללאו דחסימה. וא"ת אף חייבי כריתות ממעיט דהא לא דמי ללאו דחסימה. י"ל שתי תשובות בדבר חדא דהא כתיב את כל דברי התורה הזאת שהוא מרבה וכיון דמקרא אחד מרבה ומקרא אחי' ממעט מוקמינן ריבויא לחמורים ומיעוטא לקלים יותר מלאו דחסימה. ועוד דאטו משום דאית ביה בלאו חומרא דכרת מגרע גרע בחומר מלקו' דהכי אמרינן לקמן גבי לאו שיש עמו עשה משום דאית ביה עשה לא גרע וזה ברור:

ור"ע מאי טעמא כדי רשעתו וכו' ורי' ישמעאל ה"מ מיתה וממון. פי' לאו דנפי' מיתה וממון מהאי קרא דכדי רשעתו דהא מלא יהי' אסון ענש יענש נפקא כדאיתא בפ' אלו נערות אלא דנקטינן ליה אגב אידך דמלקות וממון דנפי' מכדי רשעתו וה"פ ה"מ מיתה וממון דנפי' מלא יהיה אסון ומלקות וממון דנפי' מכדי רשעתו דהוו ודאי שתי רשעיות אבל מיתה ומלקות מיתה אריכתא היא ורשעה אחת חשיבא. גרסת הספרים ור"ע אי הכי חייבי כריתות נמי וכו' ומשמע דלאו אא"ב הוא דהא בלאו האי טעמ' דכדי רשעתו תיקשי גופא דמתני' היכי נקיט בטעמ' דחייבי כריתת ישנן בכלל מלקות לפי שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין אותו דהא השתא מיהת לא עבי' תשובה. וכבר כתבתי בדוכתי אחריני דאשכחן לשון אי הכי דלא הוי אי אמרת בשלמא ואיכא דלא גריס אי הכי

אבל רבינו הרמב"ן ז"ל פי' אותו בלשון אא"כ וה"פ דאנן הוה סבירא לן דטעמא דר"ע לאו משום דדריש כדי רשעתו אלא סברא בעלמא הוא דקאמר דחייבי מיתות כיון שאם עשו תשובה אין ב"ד של מעלה מוחלין אותו שאין מלקין אותן דהא לעולם מקיימים בהן לאו שבהן במיתה ולא יבטל הלאו מעונש אבל חייבי כריתת הואיל ואם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להם מלקין אותן דהא אשתכח לאו ואי לא מלקינן להו לא מיקיים בההוא ההוא לאו אבל השתא דנקטת טעמא דר"ע משום כדי רשעתו אפילו חייבי כריתות נמי דהשתא בשעת החיוב תרי רשעיו' איכא כיון דלא עביד תשובה:

אמר ר' אבהו בפי' רבתה תורה חייבי כריתות למלקות דגמר לעיני מלפניך. פי' דכתיב ונכרתו לעיני בני עמם וההוא לעיני מופנה לג"ש ובמופנה מצד אחי סגי בהא דלא הוי אלא גילויי מילתא בעלמא כ"ש הכא דלעינך נמי מופנה. וא"ת והיכי לא תני הכי במתניתא בטעמא דר"ע. וי"ל דתנא נקט טעמא דקרא שחלק בהאי ג"ש בין חייבי כריתות לחייבי מיתות ב"ד. וא"ת ולמאי דאמרינן השתא בטעמא דר"ע מכדי רשעתו אין ר"ע פוטר חייבי מיתו' ב"ד ממלקות אלא היכא דאיכא מיתות ב"ד אבל היכא דליכא מיתו' ב"ד לא וא"כ היכי פסיק ותני סתם מתני' דאוקימנא כר"ע חייבי כריתו' בלחו' הא משכחת לה נמי בחייבי מיתות ב"ד. וי"ל דקסד השתשא דכיון דאיכא רובא דחייבי מיתו' ב""ד דאיכא מיתה ולא לקי לא פסיקא ליה למיתני מיתת ב""ד כלל:"

חייבי מיתות ב"ד דנמי ניגמור מלעינך. פי' דכתיב גבי מית' ב"ד בפרש' שע"א והיה אם מעיני העדה. וא"ת וההוא לגופיה דדרשינן ליה לענין סנהדרי שטעו בהוראת ע"א וי"ל דכיון דלעינך מופנה בהכי סגי בדכתיב לעיל דהא גלויי מילתא בעלמא הוא ובמופנה מצד א' סגי לד"ה. וא"ת ואי דיינינן ג"ש מלעינך אמאי אמרינן דעדים זוממין אינן לוקין היכא דאית בהו תור' הזמה דהא כתיב בהו לא תחוש עיניך וניגמור עיניך מלעינך למלקות. תירצו בתוספות דהא ליכא למימר דההוא קרא בעדי' זוממין בממון משתעי כדכתיב יד ביד וגרסי' בפ' אלו נערות דריבה הכתוב בפי' עדים זוממין לתשלומין ולא למלקות ולא עוד אלא דכוליה קרא דעין בעין היינו דמי איברים שהוא ממון:

והא דתני ר' ישמאל זו היא שיבה זו היא ביאה וכו'. כבר פירשתיה בארוכה במסכ' נדה ואקצר בה כאן דגבי נגעי בתים כתיב בשבועה של הסגר ראשון ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע בבית וצוה הכהן וחלצו את האבני' ואת הבית ילציע מבית לומר שיקלף העפר ועפר אחר יקח וטח את הבי' לומר שחולץ וקוצה וטח וכתיב בתר הכי ואם ישוב הנגע ופרח בבית אחר חל וגו' ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית ונתץ את הבית. ותניא ופרח יכול אינו נותץ עד שיחזור ויפשה ת"ל צרע' ממארת לג"ש מה צרעת

ממאר' האמור' בנגעי בגדים טומאה חוזר אע"פ שלא פשה אף כאן ואמרינן ונתץ יכול חזר ופרח בו ביום יהא טמא כלומר ודאי נאמר אם ישוב הנגע ונאמ' ושב הכהן מה להלן בסוף שבוע אף כאן בסוף שבוע למדנו שיתן לו שבוע אחר שחולץ וקוצה וטח ואם חזר נותצו ואם לאו מטהרו. ותניא אין לי שיהא חולץ קוצה וטח ונותן לו שבוע אלא בשפשה בסוף שבוע ראשון כדכתי' קרא מנין לנגע שעמד בעיניו בשבוע ראשון שלא פשה והכהן לא חלץ ולא קצע והמתין לשבוע שני דמסתמא צריך להמתין שמא יעשה ולסוף שבוע שני' פשה מנין שהוא חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע שלישי לנתיצה אם חזר ת"ל ובא הכהן והנה פשה דאע"ג דההוא קרא בתר ואם ישוב הנגע ופרח כתיב דמשמע דבנגע החוזר קאי א"א לומר כן שכבר למדנו דבנגע החוזר ל בעינן פשיון כדנפקא לן מג"ש דצרעת ממאר וע"כ שלא במקומו נכתב ושדינן ליה קודם נתיצה ומוקמינן לה כשעמ' בראשון ופשה בשני דעבדי' ג"ש נאמר כאן ובא הכהן וראי' והנה פשה הנגע ונאמ' להלן בשבוע ראשון ושב הכהן ביום השביעי ורא והנה עשה הנגע מה להלן חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבועה לפריחה ונתיצה אף כאן כשעמ' בראשון ופשה בשני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע שלישי ואז אם ישוב הנגע ופרח אפי' בלא פשיון נותץ והיינו דאמרי' בערכין אין בנגעי בתים יותר משלשה שבועו' דלבתר שלשה שבועות שלא פרח מטהרו הא שלשה ששבועות יש והיינו כדאמרינן עלה מאי ג"ש דהכא כתיב ושב והכא כתיב ובא ואמרי' תנא דבי ר' ישמעאל זו היא שיבה זו היא ביאה ומינה הוא דפרכינן הכא ובכמה דוכתין מאי נפקא לן מינה והא תנא דבי ר' ישמאל זו היא שיבה זו היא ביאה ומיהו הא לאו עיקר קושיא היא דהא מצי לשנויי דכיון דאיכא דדמי ליה טפי לדדמי לליה דייניגן ועיקר קושיין מועוד דנגמור מעיני מלעיני דהא דמי ליה וכן פי' בתוספות: **קבלה מיניה רב שמואל בר רב יצחק**. יש לפרש מיניה דר' אבא בר ממל לאתקפתיה ושני ליה ברשעה המסורה לב"ד הוא ddרשינן כדי רשעתו ועוד י"ל קבלה מיניה רב שמואל בר רב יצחק מיניה דר' אבהו האי תירוצא דבעינן לומר דברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר. ולשון קבלה מיניה מורגל בתלמו' יותר כפי' הראשון ולשון קצר הוא אבל ר' מאיר הלוי ז"ל פי' כלשון אחרון משום דלא אמרי' ושני ליה כדי רשעתו וכו'. ודוקא: **ור"ע סבר אין לוקין עליו**. פי' רש"י ז"ל שלא נכתב זה הלאו כשאר לאוין למלקות שהרי הוצרך לכתבו לאזהרה למיתה והיינו דפרכינן דא"כ בחייבי כריתו' נמי נימא שהלאו שבו לאזהרת כרת נכתב ולא לאזהרת מלקות ופרכינן דלכרת דלגבי רחמנא הוא לא צריך אזהרה שהרי פסח ומילה עונש כרת אע"פ שלא הזהיר בלאו ופרכינן ודלמא לאו שנכתב בכריתו' לאזהרת קרבן נכתב שלא ענש הכתו' קרבן על שגגת כרת אלא בשיש בו אזהרת

לאו דהא פסח ומילה אין בשגגתן קרבן ואע"פ שזדונם כרת מאי טעמא דהא כל שזדונו כרת שגגתו חטאת לאו משום דפסח ומילה ליכא אזהרת לאו ופרקי' דלקרבן ודאי לא בעינן אזהרת לאו ופסח ומילה דלאו בני קרבן נינהו אינו אלא משום דאתקוש לקרבנות דע"א שהיא בלא תעשה לאפוקי פסח ומיל' דחייבי עשה נינהו:

לאפוקי הני דקום עשה. ואקשו בתוס' אמאי לא שני ליה דבעינן דומיא דע"א ושאר חטא' דאית בהו מעשה ועשה מאחת מהנה מה שאין כן בכרת דפסח ומילה שאינם אלא שב ואל תעשה שעמד ולא עשה פסח או שעמ' ולא מלעצמו לאחר שהגדיל וכדאמרי' פ"ד מיתו' יצאו עדים זוממין שאין בהם מעשה. ולא עוד אלא דהכי משנינן לה להא דפסח ומילה בסיפרי. ותירצו דההוא שינוייא ליתיה אלא לרבנן דבעו מעשה כדאיתא בכריתות בפ"ד אבל ר"ע לא בעי מעשה דהא מחייב קרבן במגדף ואע"ג דלית ביה מעשה כדאית' התם והכא עליה דר"ע קיימינן ולהאי אוקימנא דרבא האי דנקט ר"ע במתניתא טעמא לפי שאם עשו תשובה מוחלין להם טעמא דקרא היא וכדכתיבנא לעיל:

רבינא אמר לעולם כדאמרי' מעיקר' וכו' מאי אמרת הא לא עביד תשוב'. פי' דכיון דאפשר שיפטר מן הכרת לא קרינן ליה שתי רשעיו'. והאי דרבינא לאו משום דלי' ליה דרבא דלעיל הא טעמא דרבא טעמא תריצא הוא אלא דלרווחא דמילתא שני הכי והכין אורחא דתלמודא ותדע דסוגין בעלמא כרבא ובן פסקו הגאונים ז"ל דכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו ואפי' היכא דלית ביה מיתו' ב"ד אפי' במזי' כגון לאו דמחמר ולאו דתחומין אפי' למ"ד תחומין דאוריי' כדאמרי' במס' שבת ובמס' כתובות ובמס' עירובין וכדכתיבנ' התם בס"ד:

דף יד.

ורבנן כרת כאחותו למה לי לחל' וכדר"י שאם עשאם כולם בהעלם אח' חייב על כל אחת ואחת. פי' הא דר"י איתא בפ"ק דכריתי' (דף ב) על מתניתין דמנין ל"ו כריתות ובודאי לר' יוחנן לא צריך קרא לעריות שהן חלוקות בלאוין והן בכרת א' דהא לר"י חלוקו' לאו שמה חלוקה כדאי' בפ"ד מיתות (דף סב) ולא איצטריך ליה קרא לחל' אלא שאם בא על חמש נדות שהם בני לאו אחד בהעל' א' שחיי' על כל אחת ואחת ואע"ג דרבנן דהכא דפליגו אדר' יצחק דאמרי' דמוקמי כרת באחותו אליבא דידהו לחל' אפשר דלי' להו חלוקו' לאו שמה חלוק' ואתי קרא דאחותו אפי' על העריו' החלוקו' בלאוין לא קשיי' דאנן הכי קאמרי' דמיבעי להו לחל' לדידהו בעריות חלוקו' כי היכי דמוקים לים ר"י לחל' לחמש נדות כן פי' תוס':

מואל אשה בנד' טומאתה. פי' דמיותר להאי דרשא לחל' אפי' בה' נדות שהן מלאו א' שיהא חיי' על כל אשה ואש' כדאי' בכריתו':

פשיטא הרי גופין מחולקן וכו'. פשיטא דהא אפי' בה' נדות שהן לאו א' חייב על כל א' וא' מפני שהן גופין מחולקין כ"ש על גופו' דגופין מחולקין ושמו' מחולקין. והיכי משכח' לה ברשיעא וכו' פי' רש"י ז"ל כגון שבא על אמו והולי' ממנ' ב' בנות ונמצ' שתיהן אחיותיו מאם וחזר ובא על אחת מהם והולי' ממנ' בן וחז' הבן ובא על האחר' שהיא אחותו מאביו והיא אחות אמו בין מאב בין מאם והיא אחו' אביו מאמו וכן פי' ר"מ הלוי ז"ל בתוספות. וה"ה דמשכחת לה כי זה שבא על אמו לא הולי' ממנה אלא בת אחת והיתה לו אחות כשרה ובא זה הרשע על הכשרה והולי' ממנה בן וחזר זה הבן ובא על הפסולה שהיא אחותו מאביו והיא אחו' אביו מאמו והיא אחות אמו מאמה. והא דלא נקטה בהכי משום דאיכא מאן דאמר ביבמות דאחות האם מן האם שניה מדברי סופרים:

והלא דברים ק"ו וכו'. וא"ת אין עונשין מן הדין. י"ל דקרבן עונשין א"נ כדפריש הר"א אב ב"ד ז"ל דכיון דלחלק בעלמא הוא דילפינן מק"ו גילויי מילתא בעלמא ודייניגן מדין ק"ו:

ואידך פי' דהיינו ר' יצחק. איבעית אימא גמר עונש מאזהרה. פי' דבאזהר' דכתי' אחותך היא מיותר להזהיר על אחותו בת אביו ובת אמו ויליף עונש מינה במה מצינו באזהרה עשה אחותו בת אביו ואמו כאחותו בת אביו שלא בת אמו כך בעונש וכן פירש"י ז"ל. ויש שפירש דגמר בג"ש משום דאחותך דרישיה דקרא דאזהרה מיותר דמני למכתב ערות בת אביך או בת אמך אחותך למה לי אלא מופנה לג"ש ואע"ג דאחותו דעונש לאו מופנה והוי מופנה מצד אחד כל למילף עונש מאזהרה מצד א' סגי לד"ה ואפילו למאן דבעי מופנה משני צדדין. ור"מ הלוי ז"ל הוסיף ופי' עוד דבלאו מה מצינו וג"ש יליף שפיר עונש מאזהרתו לאו מעונש הכתוב באחותו אלא בעונש הכתוב דרך כלל על כל העריות דכתיב ונכרתו הנפשות העושו' ואותו כרת על כל עריו' הכתובות למעלה באזהרה קאי וכיון שכבר נתרבת אחות בת אביו ובת אמו באזהר' ממילא הויא בכלל ונכרתו. ופי' נכון הוא. אלא שלשון עונש מאזהרה לא משמע הכין דמשמע דגמיר בשום מדה מי"ג מדות ומשמ' נמי על עונש אחותו דאיירי בה בסוגיין. ואפשר לומר דלא חש תלמודא למידק בלישנא כולי האי ונקטיה באשגרת לישן:

ואב"א ר' יצחק נפקא ליה אחותו בת אביו ובת אמו מאחותו דרישיה. דקרא דכרת דכתי' אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו דמיסתייה דלכתו' את בת אביו או בת אמו והוה ליה אחותו מיות' לדין אתא אחותו בת אביו ובת אמו:

ואידך. פי' דהיינו רבנן מיבעי לחלק כרת למפטם וסך. גרסת רש"י ז"ל ואידך סבר לה כר' אלעזר דא"ר אלעזר א"ר הושעיא כל מקום שאתה מוציא שני לאוין וכרת א' חלוקין הן לקרבן:

אב"א נפקא ליה מואיש אשר ישכב את אשה דוה. וה"פ דלרבנן דרשי יתורא דאחותו לחלק למפטם וסך שיש בהן שני לאוין וכרת א' שאם עשאם שניהם בהעלם אחד חייב שתים דכיון דהאי אחותו מיותר ואינו צריך לענייננו תנהו ענין לשאר דינין של תורה כיוצא בו שכן מדה בתורה שכל שאינו צריך לענייננו תנהו ענין לשאר דינין של תורה כיוצא בו:

ואידך. דהיינו ר' יצחק דמצטריך ליה אחותו לחייב על בת אביו או בת אמו למפטם וסך לא צריך קרא דס"ל כר' לעזר דאמר כל מקום שיש שני לאוין וכרת א' חלוקין לקרבן. ופי' רש"י ז"ל וכיון שכן ה"ה לחלק בעריות לא צריך קרא שהרי יש לאו בכל אחת ואחת אע"פ שנכללו בכרת אחת ולא בעי למידרש חלוק חטאות בעריות מואל אשה בנדת טומאתה ואייתר ליה עיקר קרא דכרת דאחותו לדונה בכרת ולא במלקות ומלמ' על הכלל ואחותו דסיפא לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו על כל שם ושם ואחותו דרישא בת אביו או בת אמו שאין עונשין מן הדין. ואב"א לא ס"ל כר' אלעזר ונפקא ליה מפטם וסך מואיש אשר ישכב את אשה דוה באם אינו ענין כדפרישנא כן פירש"י ז"ל ומה שכתב במאי דאמרינן דר' יצחק סבר לה כר"א ולא בעי קרא לחלק בעריות ואפילו קרא דלאשה בנדת טומאת' זה אינו נכון דההוא לא נפקא מדר' אלעזר דאלו דר"א היא בחלוקין בשני לאוין והאי קרא ואל אשה בנדת טומאתה בעינן ליה לכ"ע לחייב הבא על ה' נדות שהן בני לאו א' וגופות מחולקין דלא גמר מדר"א כלל ותדע דא"כ האי ואל אשה בנדת טומאתה דמיותר לד"ה מאי דרשי' ביה ר' יצחק ור' אלעאי אלא ודאי שאף לשיטה זו יכולין לומר דר' יצחק לא בעי שום אחותו לחלק דאלו חמש נדות נפקינן מאשה בנדת טומאתה ועריות החלוקות בלאו וכרת וכרת אחת נפקי מדר' אלעאי ואייתר אחותו דרישא ואחותו דסיפא למאי דקאמר רבינו ז"ל. ובנוסחי דידן גרסי ואידך מיבעי ליה לחלק כרת למפטם וסך ודלא כר' אלעאי דאמר ר' אלעזר וכו'. ואידך אב"א סבר לה כר' אלעזר א"ר הושעיא ואב"א נפקא ליה מואיש אשר ישכב את אשה דוה וגו'. והכל הולך לדרך אחת וה"פ ואידך דהיינו רבנן אחותו דרישא מיותר לה ולחלק כרת למפטם וסך דלית להו דר' אלעזר דסבר דלא בעי קרא לחלק כיון דחלוקין בלאוין. ואידך דהיינו ר' יצחק דדריש אחותו דרישא לאחותו בת אביו ובת אמו. ואב"א נפקא ליה חלוק חטאת למפטם וסך משום דס"ל כר' אלעזר הרי בעי לעריות ואל אשה

בנדת טומאתה לחמש נדות כדאמרן. ואיבעית אימא לא ס"ל כרי אלעזר ומפטם וסך נפקא ליה מייתורא דכתיב איש אשר ישכב את אשה דוה ונכרתו שאינו ענין לעצמו כי בכלל ונכרתו דעריות כולן היו וכיון שאינו ענין לעצמו תנהו ענין לשאר דינין כדכתיבנא דחלוק על העריות מואשה בנדת טומאתה נפקא בין שחלוקין בלאוין בין שהם בני לאו א' וכדאמרינן לעיל. ויש שגורס גם לגירסא זו ואידך אחותו דרישא מיבעי ליה למפטם וסך וכדר' אלעזר ומפרשי לה וכדר' אלעזר בעינן דינא דמחייב שתים אבל לא כר' אליעזר בראיה דר' אליעזר נפקא ליה משום דחלוקין בלאוין ורבנן לא סברי הכי אלאדמחייבי שתים מייתורא דאחותו שאינו צריך לענייננו ואין גרסא זו נכונה בעיני כלל דלגבי חיוב שתים כמפטם וסך לא שייך לומר וכדר' אלעזר דהיא לאו דר' אלעזר היא אלא ד"ה התם בכריתות. והכין מוכחת סוגייא דמפטם וסך לדברי הכל חייב שתים ואין אנו דנין אלא מהיכא נפקא אי מדר' אלעזר או מייתורא דקרא וזה ברור:

דף יד:

לכדר' שמעון בן יוחאי וכו' עד שיצא מדוה דרך ערותה. וא"ת ואידך הא מנא להו י"ל דסבירי לה כרבנן דפליגי עליה דרשב"י וסב' דיוצא דופן אמו טמאה לידה ואף לר' שמעון בן יוחאי נפקא מקרא אחרינא דכתיב אשה כי תזריע וילדה זכר עד שתלי ממקום שמזרעת כדאיתא בפ' יוצא דופן (נדה דף מ) :

מתניתין **טמא שאכל את הקדש**. איצטרך למתנייא משום דלא מיפרשה אזהרה דיליה בקרא וכדאיתא בגמרא ואגב דיליה נקט הנכנס למקדש בטומאה אע"ג דמפרש לאויה כדאיתא בגמרא משום דהני תרי שוין לענין קרבן עולה ויורד כדאיתא בפ"ק דשבועות ואיידי דאיירי בענין קרבן נקט אוכל חלב ודם אע"ג דמפרש לאודידיה משום דכתיבי בפ' קרבן וקתני נותר וטמא דמפרש לאו דידהו בקרא משום פיגול דדמי לנותר ולא מתפרש לאויה בקרא והא דקתני טמא שאכל את הקדש לר"ל הא איכא לאו בנוגע כדאי' בגמ' ונקט אוכל משו' דאית ביה כרת דומיא דכריתו' דאיידי לעיל. וה"ה נמי דאיכא לאו באוכל תרומה בטומאה לדברי הכל ומשום דלית ליה כרת אלא מיתה בידי שמים לא נקט ליי' ופיגול פי' רש"י ז"ל דאזהרתיה מדכתי' ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קודש הם וכדר' אלעזר דאמר התם כל שפסולו בקדש הרי הוא בבל יאכל. והקשו בתוספות היאך לוקין עליו דהא לאו שבכללות הוא כדאמרינן בפ' כל שעה (פסחים דף כד) מנין לכל איסורי אכילה שבתורה שאסורין בהנאה ת"ל כל חטאת אשר יובא מדמה לכפר בקדש לא יאכל באש ישרף אם אינו ענין לגופיה דנפקא לן מדר' אלעזר

דאמר לא יאכל כי קדש הם לימד על שפסולו בקדש שהוא בבל יאכל תנהו ענין בכל איסורין שבתורה. ואקשינן ודילמא לגופיי איצטרך ליחודי לאו דאי מדר' אלעזר הוה ליה לאו שבכללות ואין לוקין עליו וי"ל דההיא מקמי דידעינן דכתיב לאו בהדיא בחטאת למדה על כל המקרא שלוקין עליו בדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמ'. עוד אמרו בתוספתא דלא צריכי' להא דהא איכא ג"ש דעון עון בפיגול ונותר כדאית' בכמה דוכתא ומיניה יליף פיגול לאזהרה כמאן דאייחי' ליה לאו וכדאמרינן התם אל תהי ג"ש קלה בעיניך שהיר פיגול א' מגופי התורה ולא למדוהו אלא בג"ש דעון עון מנותר וכדאיתא במסכת תמורה:

גמרא **ר' יוחנן אמר אתיא טומאתו טומאתו**. פי' דטומאתו דמקדש אינו מופנה דהא מצטרך לרבות מחוסר כפורים וכדאיתא לעיל במכילתן טומאתו דקדש מופנה לג"ש ובמופנה מצד א' סגי בהא לדברי הכל דהא מסתמא לא ענש הכתוב אלא א"כ הזהיר:

אלא ר' יוחנן מ"ט לא אמר כריש לקיש. פי' דאע"ג דגמי' ג"ש וקי"ל דג"ש לגמרי דיינינן עדיף ליה למילף לי' ממקרא מפורש דהא האי ג"ש איכא כמה מילי למידרשה:

ההיא אזהרה לתרומה הוא דאתא. פי' דאיקראי קדש. והקשו בתוספתא כיון דפשוטיה דקרא הוא מנא ליה לאפוקי מקדש ולאוקומיה בתרומה דוקא. ותירצו דנפקא ליה משום דכתיב בקרא על מלאת ימי טהרה ואי בקדש ממש אסורה היא עד שמביא כפרת א"נ אל המקדש בלחו' קאי:

איזהו דבר שהוא שוה בזרעו של אהרן הוי אומר זו תרומה. פי' רש"י ז"ל דאלו קדשים אינן נאכלין אלא לזכרי כהונה וכי תימא דהא איכא חזה ושוק הנהו נמי ליתנהו באלמנה וגרושה חוזרת כדאמרן התם מלחם אביה תאכל חוזר' היא לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק כדאיתא ביבמות:

מיבעי ליה לטמא שנגע בקדש. פי' וליכא למימר דיליף מיניה אוכל בק"ו דהא אין מזהירין מן הדין:

מדאיתקש קדש. פי' דמשמע דבר שיש בו נטילת נשמה בכרת דומיא דמקדש דהיינו אוכל שיש בו כרת כדלקמן:

ואכתי מיבעי ליה לאזהרה לאוכל קדש קודם זריקת דמים וכו'. פי' דקס"ד דנפקא ליה ההיא דר"ל מדכתיב לא תגע לשון נגיעה כלומר דבר שאין לנו בו אלא נגיעה והיינו ורדם זריקת דמים. ופרקינן דההיא דריש לקיש מבכל נפקא ליה ואייתור לשון נגיעה לאזהרת נוגע: וכי כתיב טומאתו לאחר זריקת דמים הוא דכתיב. פירש רש"י ז"ל דהא כתיב לעיל מיניה כל טהור יאכל בשר ואמרינן בתורת כהנים ומייתינן ליה פרק ג' דמנחות (דף

כה) והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה יכול יהיו חייבין עליו קודם זריקת דמים תלמוד לומר כל טהור יאכל בשר. והנפש אשר תאכל בשר וכו' המותר בטהורים חייבין עליו משום טומאה שאינו ניתר לטהורים דהיינו קודם זריקת דמים אין חייבים עליו משום טומאה:

ההוא מכל נפקא. הקשו בתוספתא בפרק קמא דשבועות (דף י) אמרינן ואמר מר בכל לרבות את התרומה כלומר דפשוטיה דקרא לאוכל קדש ובכל לרבות את התרומה ואם כן הוי דלא כרבי יוחנן ובריש לקיש דאילו לרי יוחנן כוליה מוקים ליה לתרומה ואלו ר"ל פשוטיה מוקים ליה לקודש ובכל לרבות קודם זריקת דמים ותירצו דההיא דהתם כרי ישמעאל דפרק הערל (יבמות דף עד) דדריש איש איש מזרע אהרן וכו' אזהרה לאוכל קדש ומאי עד אשר יטהר שיביא קרבנותיו ומוקים קרא בזב בעל שלש ראיות שהוא בן קרבן ובמצורע מוחלט ודלא כדרשא דלעיל דריש לקיש דמוקים ליה בתרומה ובזה בעל שתי ראיות ובמצורע מוסגר שאינן בני קרבן ועד אשר יטהר טהר יומא ולההוא תנא אזהרת תרומה מבכל. וכבר פירשתיה לזו בפ"ק דשבועות בס"ד:

תניא כותיה דריש לקיש. והלכתא כותיה דלא איתמר דר"ל ור"י הלכה כר"י אלא היכא דליכא מתניתא דמסייעא לריש לקיש וליכא מתניתא כר"י וכדכתיבנ' בפ' החובל ובפ"ק דע"א:

ואי בנגיעה גרידתא מי איכא נטילת נשמה. פי' ולא מצינו שענש הכתוב כרת אלא על האוכל כדכתיב והנפש אשר תאכל בשר וגו' וכדפרש"י ז"ל:

אמר רבה ב"ב חנה אמר ר' יוחנן כל לא תעשה שבתורה שקודמו עשה לוקין עליו. פי' רש"י ז"ל כי לא תעשה שיש עמו עשה ואתה יכול לקיים העשה קודם עקירת הלאו אין זה ניתק לעשה ולוקין עליו אע"פ שאתה מקיימו לאחר עקירת הלאו כגון לא תותירו א"נ והשיב את הגזלה ע"כ. ונראה מדברי רבינו ז"ל דקודמו עשה דא"ר יוחנן לא סוף דבר שקודמו בכתוב אלא אעפ"י שהוא מאוחר בכתוב כיון שיכול לקדמו במעש' והכין משמע ודאי דהא לר' יהודה לאו דשלוח הקן לוקין עליו. ופרישנא טעמא בדוכתה משום דלדידיה שלח מעיקרא משמע ואע"ג דכתיב בתר לא תקח ורבנן סברי שלח לבסוף משמע. וק"ל דא"כ מאי האי דמסייעינן לר' יוחנן בסמוך מדכתיב ותנינא דהבא למקדש טמא דהא התם וישלחו לבסוף כתי' ולבסו משמע ולא מעיקרא. וי"ל שכל קודמו בכתיב' תו לא בעינן קודמו במעש' אלא דאמרינן דכל שקודמו במעשה אע"פ שמאחר בכתיב'. ועוד דהתם זימנין דקודם במעשה בעקירת הלאו לטומא' שאורעה בפנים דנפקא נמי מקרא ולא יטמאו את מחניהם כדכתיבנא במס' שבועות בס"ד: אמרו לו אמרת פירש"י

ז"ל אמרו לו לר' יוחנן אמרת להא דאמר תלמידך משמך וא"ל ר' יוחנן לא ואמר רבה האלהים אמרה אלא שחוזר בו ולא היה צריך לחזור בו דהא כתיב' ותנינא דמסייעי ליה וכן פי' בתוספת' וכן ודאי פשטא דהאי לישנא אבל רבותינו ז"ל הקשו דהא לקמן אמרינן דטעמא דהדר ביה וכפר משום דקשיא ליה אונס ואלו לקמן אמרי' רבין משמיה דר' יוחנן גופיה דלא קשיא אאונס משום דכתיב כל ימיו כ"י בעמו' והחזר קאי. ויש לתרץ לדעת רש"י ז"ל דכי כפר ר' יוחנן לא אסיק אדעתיה ההוא טעמא דכל ימיו ובתר הכי יהיב דעתיה ואמר ליה להוא טעמא באנפי רבין תלמידיה. כנ"ל. אבל רבותינו ז"ל פירשו אמרו לו לרבה בר בר חנה אחרים ששמעו דבר זה בשמו אמרת כן משמי דר"י ואמ"ל כתיבה ותנינ' פי' סייעת' מדתניא בהדי אלו הן הלוקין אלו מדכתי לא שמעינן דלוקין עליו. ודכותא אמרינן בפ' הזהב קרא ומתניתא מסייע ליה לר' יוחנן דעיקרא משום מתניתא כדפרישית התם בס"ד:

דף טו.

ותנינא הבא אל המקדש טמא. ואיכא למידק ור' יוחנן דהדר ביה ורב פפא נמי דאזיל בהאי שיטתא לקמן היכא לא קשיא ליה הא מתניתין. והר"ז הלוי ז"ל תירץ דשאני מתניתין דחייב כרת הוא דחמיר ולא דמי ללאו דחסימה לנתוקי לעשה וכדאמרינן לעיל דרבינהו רחמנא למלקות מלעיני לעיניך ובתוס' תירצו לאינהו הוו סברי דמתני' לאו משום דקודמו עשה אלא משום דאיכא תרי לאוין ולא יטמאו ואל המקדש לא תבא ואמרינן במסכ' תמורה גבי תמורה שלוקין על אותו לאו דלא אתי חד עשה ועוקר תרי לאוין. ואע"ג דהתם תרי לאוין מקורבין והכא מרוחקין לא שני להו במילתא אבל רבה סובר דשאני התם דהוי מקורבין אבל מרוחקין אפילו תרי לאוי עוקר וטעמא דהכא משום דקודמו עשה. עוד אמרו בתוס' דר"י ורב פפא סברי דטעמא דלוקין בלאו דטומאת מקדש לאו משום דקודמו עשה אלא משום דאין העשה הבאה אחר עקירת הלאו מתקן כלום למפרע בעבירות הלאו כי מה שנטמ' המקדש כבר בכניסתו שם לא נתקן בו כלום למפרע בשלוחו דלאחר כן אלא שאמרו כן תורה כדי שלא יוסיף טומאה על טומאתו והוי לי כלאו שניתק לעשה שבו שלא לתקן כלום בלאו שלוקין עליו וכלאו דחסימ' אבל באונס שגירש תיקון יש באשי לחזרה שלא הועיל מעשיו ושנסתל' בזיונה דלמפרע ורב סבר דכיון שהשלוח הזה מציל מן הלאו שלא תוסיף טומאה על טומאתו תיקון הלאו יש בו וטעם דלוקין משום דקודמו עשה הוא. ולתירץ זה הסכים הרמב"ן ז"ל:

אלא מ"ט הדר ביה וכו' עד ואמאי ל"ת שקודמו עשה הוא. פי' דהא כתיב ולו תהיה לאשה מעיקרא. ולא עוד אלא דחייב לקיימו קודם הלאו דהא קיי"ל שכופין אותו שישאנה:

אמר עולה וכו'. פי' עולא אתא לפרושה טעמא דלא תקשי אונס לר' יוחנן וכדמפרש ואזיל. ואיכא נוסחי דגרסי ואלא מאי טעמא אמר ר' יוחנן דלוקין פי' דכיון דקשיא אונס דמתני' דמקדש הא כתיבנא דלא הויא סייעתא הכרחית ואמרינן אמר עולה וכו' והכל דרך אחד:

ומה מוציא שם רע שלא עשה מעשה. פי' שאין כאן אלא דבור דאפילו למ"ד דעקימת פה הוי מעשה מ"מ אינו כל כך כמעשה דבעילה שפגמה אונס לא כ"ש והא דחשיב לחומרא קיום עשה דלו תהי' לאשה משו' דכופין עליו וכדתנן אונס שותה בעציצו ואפילו היא חגרת ואפי' היא סומא כדאי' בפ' נערה שנתפתה:

תנהו ענין לאונס לאחריו. פי' ונמצא כי עשה זה דלאחר עקיר' הלאו אינו קודם ללאו כלל לא בכתיבה ולא במעשה שהעשה שהוא קודמו עשה אחרינא הוא:

שהרי אשתו היא. פי' ולא שייך ביה ל' ולו תהי' לאשה דמשמע הויה דהשתא:

ואימא תנהו ענין לאחריו דידיה. והא דלא פריך לעיל משום דלעיל עבדי' ק"ו ומשמע לן דאונס קל ודאי הכי עדיף טפי למשדייה באונס הקל אפי' לאחריו ולא דיליף מינה מוציא שם רע לגמרי בק"ו אבל השתא דלא אתינן עליה אלא משום לישנא דלו תהיה לאש' דלא שייך לפניו שהרי אשתו היאייש לנו לומר שניתן אותו לאחריו דידיה דשייך ביה ולא נשדייה אקרא אחרינא כנ"ל:

אלא אמר רבא כל ימיו בעמו' והחזר קאי. פי' דכל ימיו מיותר ואתא למידרשה לעמו' והחזר ולמכתב עשה אחר הלאו לנתקו לעשה. ופירש"י ז"ל דדרשינן הכי קרא לא תהא בשלוח כל ימיו דהיינו על כרחין לעמו' והחזר. ור"מ הלוי ז"ל ואחרים פירשו דדרשינן ליה כאלו הוא מקרא מסורס וכל ימיו אלו תהיה לאשה קאי כאלו אמר לו תהיה לאשה לעולם ואפי' לאחר שלוח ואין צורך לכך דכיון דכל ימיו מיותר הוא עצמו לחודיה משמע עשה ודדרשינן בפ"ק דר"ה מוצא שפתיך זו מצות עשה תשמור זו מצות ל"ת ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך הרי שמוצא שפתיך לחודיה משמע ליה מצות עשה:

א"ל רב פפא לרבא והא לא דמו ללאו דחסימה. דעבדי מיניה כמו מלמ' לחייבו מלקות דההוא לית ביה שום עשה:

א"ל רבא וכי משום דכתיב ביה עשה מיגרעי גרע. פי' אין אנו למידין מלאו דחסימה אלא לפטור ממלקות למה שקל מלאו דחסימה אבל כל שחמור ממנו כ"ש דלוקה וכל

שהוא עשה ול"ת טפי חמיר מל"ת גרידא ודבר זה פשוט הוא ודאי ולא נתכוין ר' פפא בקושיא זו אלא משום אידך דבעי לאקשויי:

א"ה לאו שניתק לעשה. כלומר שהלאו קודמו נימא דלוקה משום דאית ביה עשה לא גרע. אל ההוא לנתוקי לאויה הוא דאתא. פי' דכיון שאינו מתקיים לעולם אלא אחר הלאו לא בא להחמי' בעבירי ע"י עשה ול"ת אלא לנתוקי ללאו דאי מקיים לעשה ליקלוש איסורי' ואין לוקין עליו. גרסת כל הספרים הישינים וכל הספרים שלנו הניחא למאן דתנא קיימו ולא קיימו אלא למאן דתנא בטלו ולא בטלו מאי איכא למימר מידי הוא טעמא אלא לרי יוחנן האמר לי' ר"י לתנא תני קיימו ולא קיימו דתני תנא קמיה דר"י וכו'. עד תני קיימו ולא קיימו. ור"ל אמר בטלו' ולא בטלו וקמפלגי בהתרא' ספק וכו'. אבל רש"י ז"ל הפך הגרסא כולה וגורס כן הניחא למ"ד דתנא בטלו ולא בטלו אלא למאן דתני קיימו ולא קיימו מא"ל מידי הוא טעמא אלא לר"י האמר ליה ר' יוחנן לתנא תני בטלו ולא בטלו דתנא תני וכו' עד תני בטלו ולא בטלו ור"ל תני קיימו ולא קיימו וקמפלגי בהתרא' ספק וכו'. והוצרך להגיה כן רש"י ז"ל משום דמשמע ליה דלא שייכא התרא' ספק אלא לביטלו ולא בטלו וכדבעינן למימר בפירושא דיליה ולכולהו נוסחי וכי' מאן דתני קיימו ולא קיימו ס"ל דלא פטור הכתוב לאו הניתק לעשה ממלקות אלא בשקיים העשה אבל אם לא קיים ואפי' מחמת שנחתם מלקיים לוקה ולמאן דתני בטלו ולא בטלו לעולם אינו לוקה עד שיבטל בידים אותו עשה בענין שלא יכול שוב לקיימו כגון בשלוח הקן ששיבר כנפי האם או שהרגה וכן בכל כיוצא בזה וכדמפרש גמרא לקמן בשמעתין דבתר הא. והשתא הדרינן לפירש"י ז"ל בשמועתינו לפי גרסתו והוא ז"ל פי' דקושיין על מאי דתריצו רבא ורבין משמא דרי יוחנן גבי אונס דפטוריה דידיה משום דכל ימיו בעמו' והחזר קאי דבשלמא למאן דתני בטלו ולא בטלו איכא למימר דכל ימיו בעמו' והחזר קאי דהא לא מיחייב מלקות עד שיבטל העשה בידים ומסתמא לא יבטלנו אלא למאן דתני קיימו היאך עומ' בעמו' וחוזר כל ימיו לפוטרו ממלקו' דהא כל שאמרו לו ב"ד וסירב ולא החזיר מיד לוקה ופריי דמידי הוא טעמא דתירוצא דרבא ורבין אלא לרבי יוחנן הא איהו מני בטלו ולא בטלו דתני תנא קמיה דר"י כל מצות ל"ת הניתק לעשה קיים עשה שבה פטור בטל עשה שבה חייב וא"ל ר' יוחנן מאי קאמרת. ה"פ שהרי דבריך סותרין זה לזה אמרת קיים פטור משמע הא לא קיים חייב והדר אמרת דוקא ביטל חייב הא לא ביטל פטור אע"פ שלא קיים את תני בטלו ולא בטלו. ור"ל תני קיימו ולא קיימו. ואמרי דקמפלגי ר"י ור"ל בהא במאי דאיפליגו בעלמא בהתרא' ספק דר"י סבר שמיה סתראה ור"ל סבר לא שמיה התראה ופי' רש"י ז"ל דאי אמר' בטלו ולא בטלו

כי מתרינן ביה בשעת עברות הלאו הויא התרא' ספק דמי יימר דמבטל העשה בידים כי היכי דלילקו וכי תימא דמתרה ביה בשעת ביטול העשה הא ליתיה דבעינן התרא' בשעת עברת הלאו וכדאמרינן במס' שבועות (דף כח) גבי שבועה שלא אוכל ככר זו אם אוכל זו אכליה לתנאיה והדר אכלי' לאיסורי' חייב אכליה לאיסוריה והדר אכליה לתנאיה באנו למחלוקת ר"ל ור' יוחנן לר"י דאמ' התרא ספק שמה התרא' לקי לר"ל דאמר לא שמה התרא' לא לקי והיינו משו' דלעי' לאתרויי ביה בשע' אכילת התוסו' ולא בשע' אכילת התנאי אבל למאן דתני קיימו ולא קיימו כי מתרינן ביה בשע' עברת הלאו התראת ודאי היא דהא אם לא קיים העשה לאלתר לוקה הוא מיד הלכך ריש לקיש דס"ל דהתראת ספק לא שמה התראה לא מני תני אלא קיימו ולא קיימו דהויא התראת ודאי אבל ר"י דס"ל שמה התראה תני בטלו ולא בטלו. זו היא שיטת רש"י ז"ל ולשיטה זו נצטרך לומר דכולי עלמא כל היכא דמצינו לאוקמא בבטלו ולא בטלו כ"ש דמתוקמא ליה בקיימו ולא קיימו דהתרא' ודאי היא והא דקאמר ואזדא לטעמייהו לא בעי יהיב טעמ' לר"י אמרי דקאמר בטלו ולא בטלו דמידי הוא טעמא לר"י אף דס"ל התראת ספק שמי' התראה מ"מ מצי תני קיימו ולא קיימו אלא וודאי בעי למיהב טעמא לריש לקיש דמשמע דהוה מוקים לה בבטלו אי לאו דהתרא' ספק לא שמה התראה מזה משמע ודאי דתרווייהו סבירא להודכל דאפשר לאוקומא בבטלו ולא בטלו מוקמינן לה דכיון דניתק לעשה הוא הכי עדיף לה למיפטריה ממלקות כל מאי דאפשר נופי. כנ"ל. ויש שהקשו על שיטה זו והיכי אמרינן הניחא למאן דתני בטלו ולא בטלו ואמרינן נמי דלר' יוחנן דתני הכי ניחא ההיא דאונס דהאע לקמן אסיקנא דלא משכחת באונס בטלו ונראה דלא קשיא דהא כל שכן דניחא טפי מאי דאמר רבא כל ימיו בעמו' והחזר קאי דמפטר ממלקות דאפילו משכחת ביה בטול עשה לא שכיח דמבטל ליה בידים וכ"ש כי אמרינן דלא משכחת ליה כלל. אבל הא ודאי קשיא על שיטה זו דאפילו למ"ד קיימו ולא קיימו א"ש מאי דאמר רבא כל ימיו בעומ' והחזר קאי שהרי לא נתכוונו רבא ורבין בלשון זה שיהא כן לעולם כל ימיו אלא לומר דכל ימיו דמיותר אתא למיתן עשה אחר שיגרשנה לעמו' ולהחזירה מיד ואפילו גירש וחזר וגירש כמה פעמים וכדומוכחא סוגיין להדיא דכל היכא דשדינן עשה לאחרותו לא קשיא אונס כלל. ועוד דאפילו למאן דתני קיימו ולא קיימו אמאי לא הויא התראת ספק דהא כי מתרינן בשעה שגירש יאמר אני מחזיר וכיון שבידו להחזי' התראת ספק היא ועוד דבכל הנוסחאות גורסין הפך מגרסתו לכך פירשו כל רבותינו ז"ל בתוספות וכן הר ר' מאיר הלוי ז"ל והרמב"ן ורבותינו נוי נפש כגרסת הספר וקושיין על מאי דקיימינן לומר ההוא לתקוני לאויה לפוטרו ממלקות שהרי אלו

לא קיים העשה הוה לוקה אלא למאן דתני בטלו ולא בטלו שאפי' לא קיים העשה אינו לוקה מפני עברת הלאו ואינו לוקה עד שיבטל העשה בידים שלא יוכל להתקיים היכי אמרינן דאתי עשה לתקוני לאוי הא בלא קיום עשה מיתקים לאויה דלא לילקי עליה וביטול עשה הוא דמייתי ליה לידי מלקות. ואמרינן מידי הוא טעמא אלא לר' יוחנן הא איהו תני קיימו ולא קיימו ור"ל תני בטלו ולא בטלו וקא מיפלגי בהתראת ספק וכו' ולמאן דתני קיימו ולא קיימו הויא התראת בשעת עברת הלאו והויא התראת ספק דיכול לומר אקיים העשה וכדכתיבנא אבל למאן דתני בטלו ולא בטלו הויא התראת ודאי דמתרינן ביה בשעת ביטול העשה שאם יבטל יתחייב מלקות על הלאו למפרע דהשתא הוא דמטא זמן חיוביה ודקא ק"ל לרש"י ז"ל דבעי התרא' בשעה שעובר על הלאו ואקשה להה"א דלא אוכל זו אם אוכל זו דלא מהניי התראה דבשעת אכילת התנאי לא דמו כלל דהתם אין בכחר התנאי שום חלק איסור של הלאו אבל ביטול העשה שניתק בו ל"ת ונתלה בו מלקותו של לא תעשה מגופו של לא תעשה הוא חשוב לענין ההתראה כי עקרו של לאו זה הכתוב תלאו בעשה זה למלקות. וזה ברור. ור' מאיר ז"ל הוסיף עוד בזה דכיון שניתק הכתוי את הלאו בעשה הרי הן כחדא מילתא וכאלו הלאו התחלת העברה והעשה גמר העברה וכשהתרינו בשעי נטילת האם ובא ושחט כאלו התרינו בשעת שחיטה ממש דכולה חדא עברה עבדה רחמנא וכשם שמתרין על כל עובר בלאו בשעת התחלת עקירת הלאו ואע"ג דאינו נגמר עד שעת גמר העברה. וגם זה נכון ומפולפל אבל התירץ הראשון מרווח יותר ובו הסכים רבינו הרמב"ן ז"ל ורבותינו נוחי נפש. ולכולהו פירושי ר"ל פליג אדר"י ולא שני ליה בין לאו שקדמו עשה לשאין קודמו דלא איתוקמא הכי אדר' יוחנן אלא כאוקמתא דרבא ורבין דאמרי כל ימיו בעמו' והחזר קאי וההוא לית ליה קיום אלא בסברא דאית ליה לר' יוחנן בקיימו ולא קיימו לגרסא דידן או בבטלו ולא בטילו לגרסי' ז"ל. ומיהו הלכתא כר"י חדא דר"ל לור"י הלכה כר"י ועוד דרבה ורבא הכין משמע דסבירא להו ועוד דהא תליא בפלוגתא דהתרא' ספק וקי"ל התראת ספק שמה התראה כר' יוחנן וכן פסקו הגאונים ז"ל. ולפום האי גירסא דילן אית לן דבין לריש לקיש ור' יוחנן כל היכא דאפש' לאוקומה בקיימו ולא קיימו לא מוקמינן לה בבטלו ולא בטלו הפך מה שכתבנו לעיל לגרסת רש"י ז"ל וטעמא דמילתא להאי שיטתא משום דלאו שניתק לעשה הכי משמע טפי שקיים עשה להודיע כחו של לא תעשה דלא ליהוי כלאו דחסימה דלית ליה עשה דמתקן ליה כלל. כנ"ל. ובזה עלתה שמועתינו טפי בס"ד:

דף טז.

דאיתמר שבועה שאוכל ככר זו וכו' עד ותרווייהו אליבא דר' יהודה. כלומר אליבא דרבנן כולי עלמא לא פליגי משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה ואע"ג דמודו רבנן שנשבע וכדאמרינן חוץ מנשבע וממר וכו' ההיא בשבועה דלשעבר דנפקא להו מדכתיב לא תשא כי לא ינקה ה' אבל ב"ד של מטה מלקין אותו ומנקי' אותו כדאיתא במס' שבועות ולא תשא היינו שבועה לשעבר דומיא דשוא כדאיתא התם אבל בנשבע להבא שיעשה ולא עשה לרבנן אינו לוקה לדברי הכל והיינו דאשכחן לריש לקיש דאמר גבי חסמה בקול והנהגה בקולו דאינו לוקה משום דסבר דעקימת פיו לא הוי מעשה ועל כרחין לרבנן אמרה ומ"ה אמרינן הכא דתרווייהו אליבא דרבי יהודה וכן לענין מה שנחלקו בהתראת ספק הכי נמי אפליגי לר' יהודה דאיפליגו בהאי מתניתין דהכא זה וסברי דהתרא' ספק שמה התראה וק"ל דסוגיא דלעי' רבנן היא לפום פשטה ואיפליגו בה ר' יוחנן וריש לקיש בהתראת ספק ואמרי' דאזדו לטעמייהו באידך דאיפליגו לר' יהודה. וי"ל דקים לן דמתניתא דתני קמי ר' יוחנן אף לר' יהודה היא. כנ"ל:

קשיא דר' יהודה אדר' יהודה. גרסת הספרים שלנו לר' יוחנן לא קשיא הא דידיה הא דרביה לריש לקיש לא קשיא תרי תנאי אליבא דר' יהודה אבל רש"י ז"ל גורס בהפך לר' יוחנן ל"ק תרי תנאי אליבא דר' יהודה לריש לקיש הא דידי' הא דרבי' ושתי הגרסאות יוצאת לדרך א' דהא לכולי עלמא דוקיי דמתניתין דאל תותיר קשיא למתני' דהכא זה וחזר והכה את זה ולאידך דר' יהודה משום ר' יוסי הגלילי ולפי גרסת הספרים מקשינן מדוקיי דמתני' דאל תותירו לאידך מתניתין בין לדוקיותא דר' יוחנן בין לדקיותא דריש לקיש דלדקיותא דר' יוחנן קשיא מתני' דהכה זה ופרקינן תרי תנאי היא אליבא דר' יהודה ולדייקותא דריש לקיש קשיא דר' יהודה משום ר' יוסי הגלילי דהא אל תותירו דר' יהודה ואידך דרביה דר' יוסי הגלילי ולגרסי' ז"ל עבדינן עיקר קויין ממאי דאיפליגו ר' יוחנן וריש לקיש בשבועה שאוכל ככר זו אליבא דר' יהודה דלר' יוחנן דאמר התם אינו לוקה משום לאו שאין בו מעשה קשיא הא דר' יהודה משום ר' יוסי הגלילי ופרקי' הא דידיה הא דרביה ולריש לקיש דאמר התם דהתראת ספק שמה התראה קשיא מתני' דהכה זה ופרקינן תרי תנאי אליבא דר' יהודה. וזה ברור. ואנן הא קי"ל אליבא דהלכתא דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו כרבנן וכר' יוסי הגלילי והתראת ספק שמה התראה כרבנן דמתני' דהכה זה וכר' יהודה דדוקיא דמתני' דאל מותירו:

תנן התם. כן גורס כאן רש"י ז"ל ואע"ג דתנינן לה בפירקן משום דעיקרא בפי שלוח הקן אבל בפ"ק דפסחים לא גריס תנן התם גבי תנן אוכלין כל חמש כדגרסי בעיקר נוסחי משום דליתא להההיא מתניתין בשום דוכתא אלא בההוא פרקא גופא:

הנוטל אם על בנים ר' יהודה אומר משלח ואינו לוקה. פרישנא טעמא בפי שלוח הקן דשלח מעיקרא משמע. כלומר לא תקח האם על בנים אלא שלחה ואח"כ את הבנים תקח לך וכן פירש"י ז"ל ולאו משום טעמא דלאו שקודמו עשה דא"כ תיקשי לריש לקיש דאמר לאו שקודמו עשה אין לוקין עליו וליכא למימר דתיקום מילתא דלעיל כרבנן ודלא כר' יהודה וכדמוכחא סוגיין לעיל דאמרינן דאזדו לטעמייהו וכדכתי' לעיל אלא דאמר לך ריש לקיש דשאני הכא דלא כתב רחמנא ואם לקחת שלח כדכתיב גבי נותר ושרפת את הנותר באש או והשיב את הגזילה הלכך אע"ג דכתבי' לבסוף לא בא הכתוב לנתקו לעשה אלא לומר לא תקח אלא שלח ור' יוחנן סבר דטעמא דר' יהודה משום דאפשר לקיימו קודם הלאו אבל ודאי לאו שניתק לעשה הוא אפילו לר' יהודה אבל רבנן פליגי ואמרי דלא משמע שלח אלא לבסוף ולהכי כתביה רחמנא לבסוף:

א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא זאת ועוד אחרת. הא ודאי לא בא ר' יוחנן לומר שאין לנו לא תעשה שיש בה קום עשה שאין חייבין עליו מלקות אלא זאת ועוד אחרת דהא ליתה דהא ודאי איכא טובא שאין חייבין עליהם בשקיים העשה או בשלא בטלו כנותר וגזל ואחרינו טובא. עוד דבסוגיין כולה לא שקלינן וטרינן אפטורא אלא אחיובא אלא על כרחנו אין לנו לא תעשה שיש בה קום עשה שיהיו חייבים עליו מלקות אלא זאת ועוד אחרת דאית בהו מלקו' בשלא קיים העשה או שבטלו אבל כולה ואידך לא משכחי' בהו מלקות וכן פי' בתוספות וזהו מה שכתב רש"י ז"ל דבאלו משכחת דלקי ע"י בטול העשה דאלו בכולהו לא משכחת בטלו:

הניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו אלא למאן דתני בטלו ולא בטלו מאי היא וכו'. הא קשיא לגרסת הספרים דלעיל דהא מאריה דהאי מימרא דהכא רבי יוחנן ואיהו הא ס"ל לעיל קיימו ולא קיימו ולא קשיא דר' יוחנן ודאי הא דהכא לדברי הכל אמרה בין למאן דתני קיימו ולא קיימו בין למאן דתני בטלו ולא בטלו דלא משכחת מלקות בשלא קיים או שבטל אלא בשתים אלו דבשתים אלו משכחת בין שלא קיים בין שלט בטלי אי קיטליה קם ליה בדרבה מיניה. ומכאן משמע בהדיא דלמאן דתני בטלו חיוב המלקות בשעת בטולה עשה הוא נגמר ובא עליו לאו שיהא נדון למפרע על שעת עברת הלאו דא"כ היכי אמרינן לקים ליה בדרבה מיניה דהא אין המלקו' והמיתה באין כאחי' דחיוב מיתה על שעת קטלא וחיוב מלקות על שעת נטילה ואי אפשר להריגה בלא נטילה ולנטילה

בלא הריגה וכל שאין באין כאחת ואפשר לזו בלא זו לא אמרינן קים ליה בדרבה מיניה כמוכח בפ' אלו נערות אלא ודאי שזו ראיה לפירש שפירשנו לעיל כפי גרסת הספרים ולא כפי' רש"י ז"ל:

אי דשותיה שליח איהי קא מבטלא ליה. פי' כי אע"פ שהוא מסייע על ידה מכל מקום עיקר הביטול בדידה הוא:

כגון דאדרה על דעת רבים ואמר אמימר הלכתא וכו' על דעת רבים אין לו הפרה. פי' רבינו מאיר הלוי ז"ל כגון נודר לרבי' ואמר על דעתכם אני נודר וכן כתב רש"י ז"ל במס' גיטין:

כגון שמדיר על דעת רבי' ואמרו הם על דעתינו אנו מדירין אותך. וכתי' הרמב"ן ז"ל משמע מדבריו ז"ל שאין נדר על דעת רבים עד שיהא על דעת רבים וברבים אבל אם אינם שם רבים אין כלום וכן כתב רבינו האי ז"ל בתשובה וכן נראה דעת הריא"ף ז"ל וכן דעת הרמב"ם ז"ל וטעם הדבר שאין לו התרה שהרי הוא תלה בדעתם והם לא תלו את הנדר בדבר שיש לו התרה ולקמן אסיקנא דלדבר מצוה יש לו הפרה דהא ודאי תולים הם בדבר שיש לו התרה שלא תהא דעתם מסכמת לביטול מצוה. אבל יש מרבותינו ז"ל שהחמירו דכל שנדר על דעת רבים אף שלא בפניה' אין לו התרה לדבר רשות וזה חומר הוא בנדר ושבועה כל שנתלית בדעת רבים לא משתלפא בהתרה כי אם לדבר מצוה לפום מסקנא והשתא סברינן דאפילו לדבר מצוה. ומורי הרא"ה ז"ל היה חושש לפי' זה להחמיר אבל רוב רבותינו ז"ל אומרים כפי' הראשון והוא הנראה עיקר. והא דאמרינן הכא על דעת רבים פי' רש"י ז"ל כגון שהדירה על דעת רבים לפי שמצא בה עון. וא"ת אם מצא בה עון היכי אמרי' לקמן אמסקנא דלדבר מצוה יש לו הפרה אדרבה עבירה היא להתירו. וי"ל כי מתחלה הדרה לפי שמצא בה דבר ערוה לפי דעתו ולכך גירשה ולאח"כ נמצא שלא היה לה שם רע אמת ויש מצוה להחזירה ולהתירה. ומ"מ למדנו מתוך פי' זה של רש"י ז"ל שהוא סובר כדעת ר"ת ז"ל שכתב לקמן דכי אמרינן דעל דעת רבים יש לו הפרה כי ההיא מיקרי דרדקי דדוקא כי ההיא שהיה בנדר טעות דסברי דאיכא אחריני דדייק כוותיה או טפי מיניה ואשתכח דליכא דדייק כוותיה וכיון דאיכא מצוה יש לו התרה אבל כל שאין טעות בעיקר הנדר אין לו הפרה אפילו לדבר מצוה. וכבר כתבנו במס' גיטין פ' השולח שאין זה דעת רבי' הרמב"ן ז"ל ודעת רבותינו ז"ל אלא כל דבר מצוה יש לו התרה ע"י פתח כהתר נדרים דעלמא ואעפ"י שלא היה טעות בנדר ושם הארכתי בזה בס"ד:

כיון דמחייב בתשלומין אינו לוקה ומשלם. פי' הר"ם הלוי ז"ל כיון דגברא בר תשלמין הוא אפילו בטלו אינו לוקה שאין אדם לוקה ומשלם. ונצטרך לפרש דבריו דחיוב תשלומין משעת חבלה דיינינן ליה בחיוב תשלומין ואעפ"י שנשרף מאליו או נאבד דאי לא למאן דתני קיימו ולא קיימו למה אינו לוקה ומשלם דהא חיוב המלקות על שעת הגזילה ותשלמין על שעה שנשרף או נאב' אלא ודאי דכיון דחיי' בתשלומין דחבל שלא כדין הוה ליה מאותה שעה כגזלן שמשלם כשעת הגזילה כל היכא דאיתבר ממילא. ואין צורך לפי זה אלא ה"ק דכיון דחיי' בתשלומין כששורפו לא חשיב בטול עשה להלקותו ותשלומין כמותו לענין זה וכן פי' רבינו ז"ל ובתוספות ומיהו לא תקשי לפי' רבי' מאיר ז"ל הא דאמר ר' יוחנן גופיה בפ' אלו נערו' דכל היכא דאיכא ממון ומלקות לוקה ואינו משל' דשאני הכא שהכתוב נתקו לעשה דתשלומין:

והא איכא משכנות של גר. פי' ומת הגר ואין לו יורשין ומשכחת לה בלא קיימו שמת הגר קודם שיחזיר לו ומשכחת לה בבטלו כגון ששרפו או זרקו לים בחיי הגר ואח"כ מת הגר שאין לו למי ישלם כלום ונמצא שהוא לוקה ופרקינן דהת' נמי גברא בר תשלומין הוא ושעבודא דגר פקע וכששרפו בחיי הגר נתחיי' בממון ופטור ממלקות:

דף טז:

והא איכא פאה דרחמנא אמר לא תכלה פאת שדך לעני ולגר תעזוב אותם משכח' לה בקיימו ולא קיימו בבטלו ולא בטלו. פי' לא קיימו כפשוטו בטלו כגון שטחנן ועשאן קמח לרבנן ולר' ישמעאל כגון שעשאל עיסה וכדמפרש ואזיל. וה"ה דמשכחת לה בששרפן אלא דבעי תלמודא לאשמועינן קושטא דאפי' בעשיית קמח לרבנן ועיסה ואכילה לר' ישמעאל פקע עשה דאית ביה דקנייה בשינוי זה ושוב אין לדבר תשלומין:

מירחו מעשר ונותן לו. פי' רש"י ז"ל מעשר את הכרי ונותן לו לעני פאה שלו שלא להפסי' את העני שהרי הלקט והפאה פטורין מן המעשר וזה הביאו לידי חיוב. ע"כ פי' לפירושו דפאה ולקט פטורין מן המעשר כשנתן לו קודם מירוח ומרחן העני ברשותו אבל כל שמרחן ישראל ברשותו נתחייבו ונעשו טבל ותו לא פקע חובת מעשר אפילו ברשות עני וכן עיקור:

אלא זאת ועוד אחרת אהא פי' דפאה היא האחרת שיש בה מלקות בלא קיימו ובבטלו:

אבל אונס לא. פי' לא משכחת ביה חיוב מלקו' בבטלו ואע"ג דאדרה על דעת רבים לדבר מצוה יש לו התרה ויתירוהו ויחזיר ואע"ג דלר' יוחנן מאריה דמימרא לוקה בלא קיומו

לגרסא דידן הא פרישנא דר' יוחנן לדברי הכל אמר לה ומשום בטלו הוא דאמר שאין לנו אלא זאת ועוד אחרת דאלו לדידיה דתני קיימו הא איכא בר משלוח הקן אונס ופאה: **כי הא דההוא מיקרי דרדקי דאדריה רב אחא לאבות התנוקות משום דהוי פשע בינוקי.** פי' רש"י ז"ל שהיה חמכה אותם יותר מדאי ולא אתי לישנא שפיר לפי' הזה דלא מיקרי פשיעה אלא מילי דאתי ממילא. והנכון דהוה פשע שלא היה קובע יפה בלימודיה והיו מתבטלים או שלא היה מדקדק לתקן טעויהם. ואמרינן דאהדריה רבינא משום דלא אשכח דדייק כוותיה לתקן טעותיהם ואמרי' דאהדריה ע"י התרה כדמוכח הכא דמייתינן מינה ע"ד רבים יש לו הפרה לדבר מצוה. וא"ת ולפי' ר"ת ז"ל למה לי התרה דהא נדרי טעות אין צריכין התרה. י"ל דההוא בשתלו נדרו בפי' באותו דבר שהיה בו טעות כההיא דקונם אשתי נהנית ללי שגנבה את כיסי והכתה את בני ונמצא שלא גנבה ושלא הכתה אבל כשהיה הנדר סתם התרה עי וכדפרישית בדוכתא במסכ' נדרים בס"ד והלכתא כמסקנא דהכא וכדפ' השולח דאפילו על דעת רבים לדבר מצוה יש לו הפרה ואפי' במצוה של דבריה' ותו לא מידי:

מתני' **השוחי' או מעלה בחוץ.** נקט להו משום שוחט דלא כתיבא ביה אזהרה בהדיא אבל מעלה בחוץ אזהרה דידיה בהדיא כתיבא השמר לך פן תעלה עולתיך בכל מקום אשר תראה והשמר פן ואל אינו אלא לא תעשה ובמס' זבחים אמרינן דיליף שוחט בחוץ ממעלה בחוץ מדכתיב שם תעלה עולתיך ושם תעשה אתקש שיה דהיינו שחיטה להעלאה להיות בלא תעשה. והאוכל חמץ בפסח אף ע"ג דלאו דידיה בהדיא אלא דיליף אוכל ביום כפורים מעושה מלאכה דכתיב ביה בהדיא אלא דיליף אוכל ביום כפורים מעושה מלאכה דכתיב ביה בהדיא לא תעשה כל מלאכה ויליף מיניה אוכל בג"ש דעצם עצם כדאיתא בפר' בתרא דיומא. והמפטם את השמן והמפטם את הקטורת והסך שמן המשחה. פי' מפטם שעשה אותם כדרך שמן המשחה וקטורת שעה משה בסימניו ובשיעורו ממש כדאיתא בכריתות. ומיהו בקטורת שפטם ממנו מחצה או פחות חייב כדאיתא התם וכדפרש"י ז"ל ונקט סך ומפטם לאשמועינן שאע"פ שהם בכרת אחת כיון שיש בהן שני לאוין שתי אהרות הן וחייב שתי חטאות. והאוכל נבילות וטריפות עד כאן איירי בלאוין דחייבי כריתו' מכאן ואילך מיירי בחייבי לאוין גרידא ואע"ג דהני לאוי דידהו מפורשין כיון דבעי למנקט טבל שיש היתר לאיסורו אפ"ה לקי עליו ונקט הני שאין היתר לאיסורו ונקטינהו נמי משום נבילות וטריפות דהלכות שחיטה העושות נבלה למי שלא נזהר בהן וכן י"ח טריפות הלכה למשה מסיני ואפ"ה לוקה עליהם כיון דהא כתיב לאו בהדיא בסתם נבילה וטרפה. אבל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה

תרומתו הני לא כתיב לאוי דידהו בהדיא אלא דנפקא לן מדכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו ואמרינן בעלמא מדכתיב ירימו בעתידים לתרום הכתוב מדבר כדאיתא בפ' הנשרפין ובכמה דוכתין ואע"ג דטובא נינהו שם טבל בכולן אח' הוא ולא לאו שבכללות ופשוט הוא. ואוכל מעשר שני שלא נפדה נפקא לן מדכתיב לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך כדאיתא בגמ'. והקדש שלא נפדה איכא דמפיק ליה מדכתיב בההוא קרא ונדריך והקדש בכלל נדרים הוא ולא נהירא דבגמרא אוקימנא סתמא כר' שמעון ור' שמעון דריש ונדריך זו עולה. ואיכא דמפיק לה מן וזר לא יאכל כי קדש הם וגם זה אינו שלא אמרוה בגמרא אלא לענין עולה וקדשי מזבח ולית לן למידרש מדעתי' מאי דלא אמרו בגמרא או בספרא וספרי ושאר תוספתא והנכון כדפי' רש"י ז"ל נפקא לן מג"ש דיליף מעילה מתרומ' בג"ש דחטא חטא וכדאמרינן בפסח ראשון הזי' במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה וטעמא דרבי משום דיליף מעילה חטא חטא מתרומה דאיכא בה מיתה בידי שמים כדכתיב ומתו בו ורבנן לא פליגו אלא במיתה משום דכיבא בתרומה מיעוטא בו ולא בהקדש כדאיתא התם. כמה יאכל מן הטבל ויהא חייב וכו' אי אתם מודים לי באוכל נמלה כל שהוא שהוא חייב. פי' דאע"ג דכתיב ביה אכילה וסתם אכילה לרבנן בכזית ההיא דאיכא יותר מזית ואכל ממנה כזית חייב ואף ע"ג דלא אכיל לה וכדאמרינן בפ' גיד הנשה לענין גיד הנשה וכולה מתניתין מפרש בגמרא:

גמרא **א"ר יהודה האי מאן דאכיל בניתא דבי כרבא מלקינן לי' משום רמש האדמה.** פי' רש"י ז"ל שאכל תולעת הגדלה בכרוב הנקר' קנויל"ר. והקשו עליו בתוספות חדא דהא פשיטא דשרץ גמור הוא ולוקה משום שרץ השורץ על הארץ כדאיתא בפ' אלו טרפות על קישות שהתליע באיביה ואלו הכא נקיט ליה לחדוש וכדאמרינן הוה עובדא ונגדיה רב יהודה ונקיט לה נמי משום רמש האדמה. ועוד דלישנא דבניתא לא מיתמר. אלא על דג בשום דוכתא ולדידי נמי קשיא לי מאי דבי כרבא דכרבי' הוה לי למימ' ורבי' מאיר הלוי ז"ל סבר לחדש חדוש גדול כאן דבניתא דבי כרבא שהוא שרץ הנוצר מן העפר עצמו דהא לא נפקא מלשון שרץ השורץ על הארץ או הרומש על האדמה דלישנא דעל משמע שרוחש ורומש עליה אבל אינו נוצר ממנה אבל רמש האדמה בלא על משמע שנוצר ממנה ולכן למדנו ר' יהודה שהוא לוקה משום רמש האדמה ממה שאמר הכתוב ולא תטמאו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה. וכתב ז"ל כד מעיינת בהאי פירושא ובזו רמינן תדע חשיבותא דהאי פי' דידן. ואנן בעניות דעתין גברא רבא חזינן חשיבותא דפירושא לא חזינן חדא דאמאי נקט בניתא דבי כרבא דהא איכא טובא

שנוצרין מן העפר. ועוד דאשר תרמוש האדמה במסכ' מעילה דריש לה בשרצים. ועוד דלשון ביניתא לא איתמר אלא על דג וכדאמור לעיל בתוספות. וכבוד רבינו ז"ל מונח במקומו כי אין לנו בזה אלא מה שפי' ר"ת ז"ל שעליו הסכימו בתוספות ורבינו הרמב"ן ז"ל ורבותי הרא"ה ז"ל והרשב"א ז"ל דבניתא דבי כרבא הוא דג שיש לו סימני טהרה ועיקר תולדתו מן המים אבל הוא חיה וגדל במקום החרש בלחות תלם המחרישה וקמ"ל דלאו משרץ המים הוא נדון כדי שנתירנו בסימני טהרה אלא מכלל רמש האדמה ומלקין עליו כמו על רמש האדמה:

אמר אביי אכל פוטיתא לוקה ד' וכו'. כבר פירשה רש"י ז"ל יפה דתרי קראי איכא שהם כוללים בין שרץ המים ובין שרץ הארץ ובין שרץ העוף וכולם חייבין משום אותם שני לאוין והם מאי דכתיב אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמא בהם ויש בשרץ המים שני לאוין כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת חד קרא בתו' כהנים וחד במשנה תורה הרי יש בפוטיתא דהיינו שרץ המים ד' ובשרץ הארץ איכא חד קרא כל השרץ הרומש על הארץ הרי חמש ומוסיף עליהם שרץ העוף לאו אחר ולפיכך לרעה לוקה שש והקשה רש"י ז"ל אמאי לא היחייב כולהו נמי משום לאו דאל תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה ותירץ דתרמוש לא משמע אלא בשרצים גדולים דמקפצים על הארץ כעין חיה ובהמה אבל שרץ הוא דבר שנד ורוחש בארץ ממש אבל תרמוש משמע דברים גדולים כדכתיב בו תרמוש כל חיתו יער. והקשו עליו דהא איכא לכל החיה הרומשת על הארץ ואמרינן בפ"ד מיתו' דבנחש מיירי והנחש שורץ ונד בארץ וי"ל דההיא בברכתו של אדם כתיב וכפי אותה השעה שעדיין לא נתקלקל הנחש ולא כמו שהיה בשע' שנכתב הכתוב בדינו. כנ"ל. ולפי' ר' מאיר ז"ל לא קשיא דההוא דבניתא דבי כרבא ודכותה ויש מתרצים דהא לאו שבכללו' הוא שאין לוקין עליו ולא נהירא לפי מה שפרשתי במקומו על פלוגתא דאביי ורבא בזג וחרצן דכיון דכבר הוזהרו עליהם בפרט כי כייליה ועבדיה לאו כללי לוקין עליו והנכון בזה מה שכתבו בתוספת בשם הרב ר' יעקב מאורליינש דההוא קרא בכריתות מפרש ליה בהדיא בשמנה שרצים הטמאים דוקא מדכתיב ביה אשר הבדלתי לכם לטמא במובדלים לך הכתוב מדבר:

א"ר ביבי בר אביי האי מאן דשתי בקרנא דאומנא וכו'. מפורש במהדורא קמא פי' רבינו מאיר הלוי ז"ל בזה ונרא' ממנו דס"ל שזה אסור תורה אבל כל המפרשים ז"ל כתבו שאינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמ' כאידך דהמשהה נקביו:

א"ר בר רב הונא ריסק תשעה נמלים והביא א' חי והשלימו לכזית לוקה שש. פי' אחד חי שלם שהיה בחיותו בריותו ולא חי ממש דהא כל שהוא בריה אפילו מת חייבין עליו

כדאיתא בפרי גיד הנשה וכדקאמר הכא שחייב עליו משום נבלה אחת משום בריה כלומר שרץ הארץ ואחת משום כזית נבלה וסבר לה כמ"ד התם דאיסור נבלה חל על איסור טומאה וה"ק בתוספתא למה לי אחד חי ואפילו כולם מרוסקין נמי כיון שיש בהם כזית חייב עליו חמש משום אכילת נמלה וסתם אכילה בכזי' ותירצו משום דבכולה חמש לאוין של שרץ הארץ לא כתיב בהון לשון אכילה לחייב עליהם בכזית כשאין שם בריה שלמה להכי נקטי א' חי ומורי הרא"ה ז"ל היה אומר בשם אחיו ה"ר פנחס הלוי ז"ל דלהכי נקט וא' חי לאשמועינן דאפ"ה לא לקי אלא שש דד"א דלחייב חד סרי חמש משום חד חי וחמש משום אכילת כזית נמלה שני פעמים ועוד דא"כ הוה לי' למימר אינו לוקה אלא שש דלישנא דלוקה שש דמנין שש גופיהו אתא לאשמועינן בההיא דאביי דלעיל:

ול"פ הא ברברבי הא בזוטרי. פי' ורבותא דאפילו לאו בעיקר דינא אלא רבותא לאשכוחי נמלים גדולים כולי האי ולא נקט שש בנמלה אותה מתה משו' דלא שכיחא נמלה גדולה כזית:

ולהלן הוא אומר ואכלו בשעריך. פי' ומופנה לג"ש ופי' רש"י ז"ל דדרשינן הכי קרא לא תוכל אכול טבל בעוד שיש בו מעשר שני שנאמר בו בשעריך פי' לפירושו דכל ג"ש הוא ליתן את האמור של זה בזה והוא כאלו כתוב כן תרי בשעריך חד לחייב מלקות על האוכלו בגבולין מעשר שני בלא פדיון כדלקמן וחד להביא טבל של מעשר עני הא דאמרינן מר סבר לא נחשדו עמי הארץ על מעשר עני איכא דקשיא ליה מהא דאמרינן במסכת סוטה ששלח ר' יוחנן בכל גבול ישראל ומצא שלא היו מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד. ויש מתרצים דהא פליגי אדההיא. והנכון דהתם לא קאמר אלא שלא היו זריזין להפריש בחברים אלא תרומה גדולה בלב אבל במעשר עני לא היו מפרישין כל כך בזריזות אבל מ"מ לא היו חשודין בו כמו במעשר ראשון ומעשר שני:

דף יז.

כיון דממוניה הוא. פי' דאפילו מעשר עני גמור ודאי אין בו איור לזרים אלא מצות נתינה בלב' ולפיכך בשל דמאי אמרו שיפריש ויעכבנו לעצמו דכיון דספי' ממון בעלמא הוא המוציא מחבירו עליו הראיה וכדפי' רש"י ז"ל:

ורבנן ברית נשמה חשיבא. וכבר כתבתי בפרי גיד הנשה לענין מה שאמרו שם דבריה לא בטלה דברית נשמה היא בין לענין מלקות ובין לענין בטול כל שיש בה שלשה דברים האחד שיש דבר שיש בעצמו רוח חיים והשני שהוא אסור מתחלת ברייתו כגון שרץ

וכיוצא בו ולאפוקי נבלה וטרפה וכיוצא בו ודבר שכולו גוף מחובר ושאלו נחתך אין שמו עליו לאפוקי חלב שאינו במקום אחד גוף מסוים ואפילו מקצת ממנו נקרא חלב כמו שפירש ר"י ז"ל וכולן בגיד הנשה אבל ביצה אפילו של עוף טמא לא חשיבה בריה דכי מעורה ביה פירשא בעלמא הוא וכי הויא בריה לנפשיה אין בה רוח חיים:

רבי שמעון אומר כל שהו למכות ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן. פירשו בה דגמרא גמיר לה ורבינו מאיר ז"ל נתן טעם דלמלקו' כיון דאכל במזי' אחשביה לחומר איסור להתחייב בכל שהוא אבל קרבן שהוא על אכילת שוגג בעי כזית לחשיבות:

הא דקתני קדשי קדשים. דכתיב ביה בחצר אוהל מועד יאכלוה דהיינו חצר המשכן נקט קלעים ודכותה במקדש עזרה וגבי קדשים קלום דכתיב ביה במקום אשר יבחר דהיינו מקדש וירושלים נקט חוץ לחומר וכדפי' רש"י ז"ל:

זו דברי ר"ע סתימתאה וכו'. ואקשינן ולימה זו דברי ר' שמעון ואיכא דגרסי ולימא זו דברי ר' שמעון דתימתאה ולתרווייהו נוסחי ה"פ דאנן ס"ד דדברי ר"ע סתימתאה דקאמר היינו משום כללא דאמרינן דכולהו דתמי דמתני' אליבא דר"ע ולא דשמעו דאיירי בהדיא בה ולהכי פרכינן דהוה לי' למימר זו דברי ר' שמעון סתימתאה כלומר דאשכחן דתני הכי בהדיא וכדאמרינן על כמה סתמי זו דברי פלוני ואי בעי לומר זו דברי ר' שמעון דתימתאה כלומר שנסתמה משנה זו לדעתו כדאמרינן במס' מגילה ובדוכתי אחריני ופרקינן הא קמ"ל דר"ע כר"ש סבירא ליה נראה מפי' רש"י ז"ל דהכי קאמר דניחא ליה לדר' יוחנן לאשמועינן הכא דכולהו סתמי כר"ע. ואין הלשן משמע כן אלא ה"פ הא קמ"ל ר' יוחנן דאף ר"ע תני הכי בהדיא בהא כר' שמעון ואע"ג דלא שמעינן ליה במתני' איתניא הכי בשום ברייתא והא דבעי מאי ר' שמעון ה"פ היכי שמעינן הכי לר' שמעון עד דפרכינן בהדיא לימא ר"ש היא ואמרינן נמי להדיא ר"ע כר"ש ס"ל:

הא לא בא הכתוב וכו'. פי' שזו מדה היא בתורה דכל שאינו צריך לענייננו תנהו לענין אחר הדומה לו וה"נ תנהו לענין הבכורים שנתן להם גבול לאכילה קריא' בכורי' במקום' שנתן למעש' שני גבול חומ':

ונדבותיך זו תודה ושלמים. פי' דסתמן בתורת נדבה שאין בהם אחריו'. ונדריך זו עולה. שסתמתה באחריות וכדאמרינן בזבחים לכפר עליו אטעניה אכתפיה:

הא לא בא הכתוב אלא לאוכל תודה ושלמים לפני זרוק' דמים שהוא לוקה. פי' דבר מהאי קרא ידעינן דזריק' דם הוא גבול התירם כדכתיב ודם זבחיך ישפך על המזבח והדר ובשר תאכל ומיהו אין זה אלא עשה שאין לוקין עליו להכי משמע לן דייתורא דאידך קרא לתת לאו בזה: בקרך וצאנך זו חטאת ואשם. פי' רש"י ז"ל שאין להם שום זכר אחר

בפסוק הזה וכיון דכן מסתמא הא קאי עליה ודאמרינן גבי בכורות שבא ללמדנו כאן דור לוקה משום דבר והא אית ביה עשה ובשרם יהי' לך ולא לזרים ולאו הבא מכלל עשה עשה ובחטאת ואשם כתיב בחצר אוהל מוע' יאכלוה פי' בחצר אוהל מוע' ולא חוצה לו וגבי עולה ריח ניחוח להי' ולא להדיוט:

דף יז:

דילדה אימיה כר' שמעון תלד. פי' רש"י ז"ל אשה המתפללת להי' על בן כר"ש. וק' לרבינו מאיר ז"ל מאיר אימיה לכך פי' המתפלל על אמו שתלד בן יתפלל שיהא כרבי שמעון ולא גרסינן ואי לא לא תלד כי הרבה יש למטה מר"ש שטוב להם להוליד:

אדרבה מעשר חמור שהוא אסור לאונן כדכתיב לא אכלתי באוני ממנו. וא"ת והא בכורים נמי אסורים לאונן כדאיתא בב"מ ובפי' הערל. וי"ל דההיא לרבנן אבל הכא בדר' שמעון קיימינן ור' שמעון סבר מותרי' לאונן כדאיתא בפי' הערל (יבמות דף עג):

ומאי חומר' דתודה ושלמים שכן טעונין מתן דמים ואמורים לגבי מזבח. פי' מה שאין כן במעשר ואע"ג דלא שייכא ביה פרכינן מינה והכין אורחא דתלמודא. אדרבה מעשר חמור שטעון צורה פי' בפדיונו מה שאין כן בתוד' ושלמים שאפילו כשנפסלין פסול הגוף שיש להם פדיון לא הוצרך הכתוב בפדיונו שיהא טעון צורה:

אדרבה חטאת ואשם חמירי שכן מכפרין. פי' מה שאין כן בעולה שבאה בנדבה ואע"ג דכתיב בה ונרצה לו לכפר עליו ואמרינן בספרי שמכפרת על עשה ועל לא תעשה מ"מ אינם באים לכפר על דבר ידוע אלא שהכתוב מבטיח שיכפר לו בדורן זה על עשה ועל לא תעשה וכן מה שאמרו בהגדה שמכפרת על הרהורי הלב על הדרך הזו הוא:

וכולהו חמירי מעולה. פי' וכולה ואידך דליכא למימר בהון דהכפרין כגון עולה תודה ושלמים ובכורו' חמירי מעולה שכן יש להם שתי אכילות מה שאין כן בעולה שאין בו אלא אכילת מזבח וא"ת והא ודאי חומרא היא בעולה וכדאמרינן לעיל שכן כליל וכן בכמה דוכתי. וי"ל דהשתא מתורת טעמא פרכינן לומר דבכולהו אידך חזי טפי לתת גבול בקלעים או חומה או זריקת דמים טפי מעולה דבמילי דאית ביה אכיל אדם חזי למיתן הני גבולים וכדאמרינן לקמן כל היכא דחזיא לפנים קרינא ביה דלא חזיא חוץ לקלעים:

ואלא האי דקאמר רבא דילדה אמיה כר"ש תלד. כלומ' מה ענין להתקלס בו בכאן כיון דמילתי' משבשתא במקומו' אחרים היה לנו לומר כן יותר ופרקינן דהיינו קלוסיה דלמאי דסבירא ליה למיעב הני דרשי ולא חשיב ליה הני פרכי ידע ספיר למידרש קרא

מסורס מסופיה לרישי דבלאו הכי לא קיימי לי כל הני דרשי וכדפי' רש"י ז"ל לכך נתחכם יפה למידרשיה מסורס:

וכי מזהירין מן הדין. פי' היכי מייתי להו לכל הני דרשי לומר שלוקין עליהם דהא כיון דמק"ו קא מייתי להו אין מזהירין מן הדין ואלו לא כתיבי בהדיא לא היו לוקין עליהן דהא אפילו למ"ד עונשין מן הדין אין מזהירין מן הדין פי' רש"י ז"ל דהא ר' יצחק ס "ל דעונשין מן הדין גבי אחותו בת אביו ובת אמו שהיא בכרת ואע"ג דלית ליה שום ייתורא להכי ואפ"ה בעי ייתורא לאזהרה דידה מייתורא דאחותך היא ולא דק בה מר"ן ז"ל לפום סוגיין דלעיל דאמר תלמודא דר' יצחק גמר עונש מאזהרה אלא ה"פ דביבמות איתא דאפילו למ"ד עונישן מן הדין ולא בעי שום ייתורא ושום ילפותא לעונש כרת באחותו בעי ייתורא באחותך היא לאזהרה:

איסורא בעלמא. פי' דלא מייתי להו בק"ו למלקות אלא לאסור לא תעשה בלא מלקו' ולוקה דקאמר סלוקה בעונש לאו וכדאמרינן התם ילקה בחסר קביתיר. ופרכינן והא אמר רבא זר שאכל עולה וכו' לוקה חמש פירש ומסתמא אין דרכו של אמורא לסתום אלא לפרש ולוקה ממש קאמר דאלו איסורי הא שמעינן ליה ממתניתא ופרקי' דאיהו נמי איסורי קאמר וגופא דמתני' קמ"ל ופרכינן והא אנן תנן אלו הן הלוקין פי' ומני קריאת בכורים דאוקימנא כר"ש פי' רש"י ז"ל דמבכורים בלחו' מקשינן אבל לא מקדשי קדשים חוץ לקלעים דההיא אפשר דנפקא ליה לתנא מדכתי' ובשר בשדה טרפה דשמעינן מינה כל בשר שיצא חוץ למחיצתו וא"ת ור"ש נמי אמאי לא מפיק ליה מהתם תרצו בתוספות דדלמא משמע ליה ההיא דוקא בשיצאו וחזרו וכדדרשינן מינה בפ' בהמה המקשה (חולין דף סט) לענין שהוציא ידו וחזרה שהוא אוסר ואי לאו דאית לן הכא לאו להיכא שלא חזר לא הוה שמעינן להההיא אף בשחזר. ויש שפירש דהכא אף מקדשי קדשי' פרכינן דאלו קרא דובשר בדה טרפה לאו שבכללות הוא ואין לוקין עליו ומיהו עדיין אנו צריכין לתירץ ראשון למאי דסבירא לן לעיל לר"ש איסורי בעלמא קתני אלא קרא יתירא הוא ופי' דלעולם מלקות ממש מייתי לה ר"ש דסתם מתני' כוותיה והכא קרא יתירה הוא דמכדי כתיב לעיל מהאי קרא לא תוכל לאכול בשעריך קרא אחריני דפרט כל הני דכתיב והבאתם שמה עולתיכם וזבחיכם ושלמיכם וכו' מהדר ומפרט כל הני באידך קרא דלא תוכל דבתריה למה לי לומר לא תוכל לאכלם אלא ודאי להכי פרטינהו ליחודי לאו לכל חד וחד. פי' רש"י ז"ל דהוי כאלו כתיב בכל חד כדפריט ר' שמעון וא"ת ודילמא פרטינהו כולהו למלקי עלייהו בחוץ לחומה דאי כתיב לא תוכל לאכלם הוי לאו שבכללות י"ל דהא ליתא דכיון דפרטי כתביה לעיל מיניה לא חשיב

לאו שבכללוי ולאו (כולם) אכל חד וחד קאי והקשו רש"י ז"ל מנלן למדרש מהא כל הני איסורא נימק דכולהו לא נפרטו אלא לענין גבול דקודם זריקת דמים שיהא בלאו בכל חד וחד מאלו בר מבכורים דלא שייך ביה זריקת דמים דנדרשיה לענין דקריאה מעכבהת בהן. ותירץ דאין ה"נ ולא מייתינן ר"ש מלקות אלא לבכורים וכדקתני אלו הן הלוקין וקדשי קדשים מן ובשר בשדה נפקא. ואינו מחוור דודאי למאי דפרקי' השתא לרבא לוקה חמש לר"ש. לוקה ממש קאמ' בכולהו והנכון דכיון דכל הני פרטי הא איתקש לעיל משו' חדא איסורא במפרט חד מנייהו סגי ולילף חבריה מיני' אלא כל חד וחד מפרטי מרבי לנפשיה וילפינן חבריה מיניה וכן פירשו בתוספות:

דף יח.

גופא אמר רבא זר שאכל עולה לפני זריקה חוץ לחומה לר"ש לוקה חמש. פי' חמש אלו הן האמורין לעיל בברייתא דר"ש משום אוכל קדשים חוץ לחומה ואוכל חטאת ואשם חוץ לקלעים דיליף עולה מנייהו ומשום אוכל קדשים קלים לפני זריקת דמים ומשום אוכל עולה אפילו לפני זריקה ואפילו לפנים מן הקלעים ופריך בגמ' ולילקי נמי משום וזר לא יאכל כי קדש הם. ולא גרסינן משום וכל זר לא יאכל קדש דהא בתרומה בלחו' כתיב בפ' הערל (יבמות דף ע). אבל וזר לא יאכל כי קדש הם דכתיב גבי מלואים שהוא קדש קדשים אייתר כי קדש הם ללמ' על כל שהם קדש קדשים שהם בלאו זה והיינו דפרקינן ה"מ היכא דחזי לכהנים בפנים והיינו מלואים שהם חטאת ואשם וכתיב בהו ואכלו אותם אשר כופר בהם ואיכא דקשיא להם היאך לוקין על לאו זה דהא לאו שבכללות הוא ומתרצים דהכא לילקי באיסורא פרכינן. ואחרים תירצו דכל היכא דבפרטי לאו באנפי נפשי' כי כיילינהו נמי כמאן דכתיב בכל חד וחד קאי ולוקין עליו לרבא דאמר לגבי זב וחרצן ואמר התם דלוקה משום מכל אשר יעשה מגפן היין והכא לרבא פרכינן וזה יותר נכון דלמאי דאסיקנא לעיל לרבא לוקה חמש ממש קאמר כי פרכינן לא פרכינן ליה אלא מידי דחזי למלקי עליה א"כ נלמו' מינה דובשר בשדה טרפה דפרכינן מיניה לא הוי לאו שבכללות מטעמא דכתיבנא. וא"ת והא פרכינן ולילקי משום דר' אלעזר וההיא איתמר בפ' כל שעה (פסחים דף כד) דהוי לאו ששבכללות כדכתיבנא בפירקן דלעיל. וי"ל דההיא מקמי דתיוקום לן דאיכא לאו בפיגול אבל בתר דאיתקים מיניה לאו בפגול מג"ש דעון עון מנותר כבר יצא פיגול ללמ' על השאר שהם בלא ירצה כמותו:

ולילקי נמי משום ובשר בשדה טרפה. פי' רש"י ז"ל דדייק בשדה דהוא לישנא יתירא כשדה שאין בו מחיצות ולמדנו מכאן קדשי קדשים שיצא חוץ למחיצתו חוץ לקלעים ועובר שהוציא לחוץ בשעת שחיטת אמו. ודקדק עליו ריק מאיר ז "ל דהא לפנים מן החומה איכא מחיצות ואפ"ה אסור למיכל התם קדשי קדשים ופי' הוא ז"ל הכי דייקינן דלישנא דובשר בשדה משמע כל שיצא חוץ למחיצתו שיצא למקום שהוא אצלו כשדה ובשר שיצא לשדה טרפה לא תאכלו. ע"כ. ויפה דקדק ז"ל אבל לפי דעתי לזה עצמו נתכוון רש"י ז"ל בלשונו כי לפי שהשדה אין לו מחיצות קרא הכתוב כל שיצא חוץ למחיצתו כאלו יצא לשדה:

דף יח:

הני מילי היכא דקודם פסולו חזי. פי' כגון נותר דכתי' בקרא גופיה ושרפת את הנותי' באש לא יאכל כי קדש הם:

ורבא מהאי קרא קאמר. פי' דלא נחית רבא למימני אלא לאוי דנפקי לר"ש מקרא דלא תוכל דאע"ג דממתניתא גופי' שמעינן ליה אשמועינן רבא במאי דקאמר לוקה חמש דר"ש למלקו' מייתי להו ולא לאיסורא כדקס"ד כדאשכחן בכמה מתניתא דספרי דבי רב. כנ"ל:

מתיב רבא. פי' ומותיב מינה לרב ולא אמרינן דרב תנא הוא ופליג כדאמרינן בכמה דוכתי משום דהא מתניתא בתורת כהנים דהיא ספרו דבי רב וטובא איכא התם דכותה דהא אלא דרבא נקט חדא מנייהו דמרגלא בפומיה טפי:

ולאו הבא מכלל עשה עשה מלשון הברייתא עצמו הוא והיינו דמותיב רבא מינה וכן היא בספרי וכדכתיבנא:

א"ר אלעזר א"ר הושעיא בכורים הנחה לפני ה' מעכבת בהן. פי' שלא להתיר אכילתם לכהנים. קריאה פי' בכורים אינה מעכבת בהם. פי' אבל מצוה איכא שלא לאכלם אלא לאחר קריאה וכדאמרינן לקמן נהי דעיכובא ליכא מצוה מי ליכא:

ומי א"ר אלעזר הכי והאמר ר"א א"ר הושעיא הפריש בכורים קודם החג ועבר עליהם החג ירקבו. פי' משום דקי"ל דמעצרת עד החג מביא וקורא לפי שהוא זמן שמחה וכתיב במקרא בכורים ושמחת בכל הטוב מהחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא וכיון דבצרן קודם לחג נראו לקריאה וחלה עליהם חובת החג וכשעבר עליהם החג לדחו מקריאה. וכבר כתבתי בפר' הספינה ובפי' הניזקין דעת רבינו חיים כהן ז"ל שבתוספות דדוקא כשבצרן על דעת להביאם קודם לחג שאז נראה לקריה אבל אם הפרישן על דעת להביאם לאחר

החג לא ירקבו אלא מביא ואינו קורא כדין בצרן לאחר החג שלא חלה עליהן חובת קריאה ודכותה הא דאמרינן התם בצרן ושגרן ביד שליח ומת שליח בדרך מביא ואינו קורא ופרישנא טעמא משום דבעינן לקיחי דהיינו בצירה והבאה כחד הא לא הכי מביא וקורא ואמאי אדרבה כיון שבצרן הוא עצמו נראו לקריאה וכששגרן ביד שליח נדחו מקריאה דשליח אינו קורא והוה לן למימר דאפילו לא מת שליח ירקבו אלא טעמא דמילתא לפי שכשבצרן היא דעתו לשגרן ביד שליח דבצרן הוא עצמו משמע. והביא ראיה מהירושלמי שאמרו שם ריש לקיש בשם ר' הושעיא בשלקטם לשלחם ביד אחר אבל לקטם להוליכם הוא לא ישלחם ביד אחר שכל הבכורים שנראו ליתור בקריאה אינם ניתרים אלא בקריאה. א"ר מונא אע"ג דלא אמר ר' יוסי הדא מילתא אמר דכותא דאמר ר' זעירא לרב אסי נהירת כד איתמרת הדא דר' הושעיא א"ר יוסי בר חנינא מתניתא פליגא מפריש בכורים ומכר שדהו מביא ואינו קורא פי' אע"פ שנדחו מקריאה ואמרי' קיימינהו בשנתן דעתו למכור בשעה ראשונה והא תנינן יבש המעיין ונקלקל האילן מביא ואינו קורא כשיבש משעה ראשונה. עכ הירושלמי. והוא כמו שאמרו כדר' זירא כלומר שאני התם דלא חזו לקריאה. ובדבר שאינו ראוי לבילה שבילי' מעכב' בו כלומר דההיא דר' זירא לא בבילי' בלחוי היא אבל בכל התורא וכדמייתינן לה בכמ' דוכתי אחריני:

דא"ר זירא וכו'. עיקרה במס' מנחות (דף קנ ע"ב) וכבר פירשתי במקומות הרבה:

קשיא קריאה אקריאה קשיא הנחה אהנחה. פי' דבאידך ברייתי' לא בעי הנחה לפני מזבח אלא משיראה פני הבית וקאמר דקריאה מעכבא. ופרקינן קריאה אקריאה ל"ק הא ר"ש והא רבנן. פי' דברייתא דאמר קריאה מעכבה ר"ש דלעיל דאוקימנא מתני' כותיה ואע"ג דלפום פירושא דייקא דפרישנא לעיל לר' עקיבא נמי היא שנויה בברייתא נקטינן רבי שמעון דידיעה מתניתיה טפי כדפרישית לעיל וקמייתא דאמרה דקריאה לא מיעכבא רבנן דפליגו עליה דר"ש דקים לן דפליגי ואע"ג דאכתי לא תנינן לה הא לקמן היא בשם ר' יוסי בברייתא:

הנחה אהנחה לא קשיא הא ר' יהודה הא רבנן. פי' דבתרייתא דאמרה הנחה לא מעכבא ר' יהודה דאמר הכי לקמן בסמוך וקמייתא רבנן דפליגי עליה. וא"ת א"כ הא בתרייתא רישא דקריאה וסופה דהנחה ר' יהודה היא וי"ל דאפי' נימא הכי לא קשיא דס"ל בהנחה כר' יהודה ובקריאה כר' שמעון ומיהו אפשר לומר דקים ליה דאי ר' יהודה סבר כר"ש בקריאה או ר"ש סבר כרבי יהודה בהנחה:

מאי ר"י דתניא ר"י אומר והנחתו לפני ה' אלהיך זו תנופה. פי' דדריש והנחתם לשון הנחה לכאן ולכאן מלשון ולא נחם אלהים. וא"ת והא האי והנחתו לבתר קריאה כתיב

ותנופה היא קודם קריאה כמו ששנויה במקומו. וי"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה וכבר הנחתו לפני ה' קאמר קרא:

כשהוא אומר והניחו הרי הנחה אמור. פי' מעתה אין בהנחה אלא מקרא אחד וכיון שלא שנה עליו אינו מעכב. וא"ת ולמ"ד קריאה מעכבת הא לא שנה עליו הכתוב. דתירצו בתוספ' דהא כתיב וענית ואמרת וההוא וענית לשון קריאה בלשון הקדש ובכל מקום כדפי' מדכתיב וענו הלוים. ובמדרש אמרו וענית בנגון כמו ותען להם מרים וכיון דכן כי אמר קרא וענית ואמר כן ואמרת הוה ליה שנה עליו הכתוב לעכב ואידך סבר כי וענית ואמרת כולה חדא חשיבא:

ומאן תנא דפליג עליה דרי יהודה ראב"י דתני' ולקח הכהן הטנא מידך למד על בכורים שטעונין תנופה דברי ר' אליעזר בן יעקב. ואמרינן מ"ט דראב"י כלומר מהיכן משמע ליה שלימ' הכתוב הזה על זה:

אתיא יד יד משלמים וכו'. פי' וכיון דיליף תנופה מהכא מכלל דוהנחתו לדידיה היינו הנחה ממש וכתיב נמי והניחו הרי ששנה הכתוב בהנחה לעכב. ואיכא למידק דהא בסוגיין משמע דבין לר"י ובין לרבנן דהיינו ר' אליעזר בן יעקב אין לנו אלא תנופה אחת ואלו בספרא דתניא שיש שתי תנופות וכן כתב רש"י ז"ל בפי' התורה וכן כתבו בספר המצות וההיא דסבירא מני. וי"ל דר' יהודה אית ליה נמי הא דראב"י דיליף יד יד לתנופה אלא דמוקים ליה לתנופה דקודם קריא' והנחתו לתנופה דבתו' קריא' כפשוטו ואין כאן מוקדם ומאוחר וכ"ת א"כ נימא נמי דראב"י דריש תרווייהו ולא שנה הכתוב בהנחת ממש ומנלן דסבר דהנחה מעכבה. וי"ל דכיון דנקט ראב"י לימד על הבכורים שטעונין תנופה משמע להו דאין כאן לימד אחר לתנופה אלא זה כנ"ל לדברי רש"י ז"ל וספר המצות. אבל הרמב"ם ז"ל ובעלי הלכות ז"ל לא כתבו אלא תנופה אחת משמע להו לההוא דספרא פליגה וליתה:

הא כיצד מניח ידו תחת יד בעלים ומניף. פי' ואע"ג דכתיב ולקח הכהן אין יד בעלים חציצה דרחמנא עבד יד שניהם כיד אח'. כן פירשו בתופ' לפי פשט הברייתא אבל בירושלמי אמרו לענין מנחת סוטה מניח ידו תחת יד האש' ולאו הרהור הוא ומתרץ בתחת בסמוך למטה מידה:

דף יט.

בכורים מקצתן בחוץ ומקצתן בפנים שבחוץ חולין ושבפנים קדש. אפשר דהא אפילו בשהכל בסל אחד וקסבר כמ"ד במס' שבת דאיגוד כלי לאו שמיה איגו' שהרי אין לנו

לחלק בענין איגוד כלי בין זו לשבת. או אפשר דמיירי שהן בשני כלים ומשום דהפרישן כאחת נקט לשון מקצתן:

דתניא ר' יוסי אומר שלשה דברים. פי' וזה אחד מהם. ר' ישמעאל אומר עד ואם איתא ליפרוך מה לבכורים שכן טעונין קריאה והנחה אלא ודאי סבירא ליה דקיאה לא מעכבא אמר רב אשי ולטעמיך נהי דקריאה לא מעכבא הא מצוה איכא וא"כ לימא מצוה ולפרוך כלומר דנפריך מהנחה לעכבא ומקריאה למצוה דהא בהבאת מעשר אינו אלא בשנה השלישית בשעת ביעור כל המעשרות אלא היינו טעמא דלא פריך כלל מקריאה משום דאיכא בכורי הגר דלית בהו קריאה לא פסיקא ליה וטובא איכא נמי דמביא ואינו קורא אלא דנקט גר דלאו בר קריאה הוא לעולם. וכיון דאמרינן כן להדיא בסוגיא משמע דהכין הלכתא דגר אינו קורא והכין אמרינן בפ' הספינה בין לר"מ בין לרבנן חד מתוך תרי זימני חד למעוטי גר דאינו קורא וכן היא שנויה במשנת מסכת בכורים גר מביא ואינו קורא דאינו יכול לומר אשר נתת לי ה'. אבל בירושלמי אמרו על אותה משנה תני בשם ר' יהודה גר עצמו מביא וקורא ומה טעם כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם ועתיד אב לכל העולם. רבי יהושע בן לוי אמר הלכה כר' יהודה הוה עובדא קומי דר' אבהו ואורי בר' יהודה. ע"כ. דעת התוספתא וכן דעת הרמב"ן ז"ל ודעת רבותי שהלכה כר' יהודה כדעת היכושלמי וכן באמת המנהג פשוט בישראל לענין תפלה כי שם במסכת מסכ' בכורים שנינו לרבנן וכשהוא מפלל בצבור אומר אלהי אבותיכם וכשמתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל והמנהג שהוא מתפלל לעולם אלהי אבותינו וכישראל גמור וזו ודאי כר' יהודה שעל כן הוצרכו בירושלמי לומר הלכה כר' יהודה ואורי ר' אבהו כן דאלו לענין מקרא בכורים לא הות הוראה בימי ר' אבהו. ולפ"ז יש לנו לומר דגמ' דילן לא פליג אפסקא דירושלמי וסוגיין דהכא ודפ' הספינה (בבא בתרא דף פא) אליבא דר"מ ורבנן דהתם דוקא וכן סוגיין דהכא לר' יוסי ולר' ישמעאל דקים לו דכולהו סבירו להו כרבנן דמשנת בכורים דליכא דפליג עלייהו אלא ר' יהודה לחוי. ומיהו אין הכי נמיס בירא להו בגמר' דילן דהלכתא כר' יהודה כדפסק ר' יהושע בן לוי ואורי ר' אבהו בירושלמי דלא לאוקמי פלוגתא בהלכתא בין גמרא דילן לגמרא דירושלמי. ואע"פ שזה דוחק קצת לסוגיא דהכא וסוגיית דפ' הספינה הכי עדיף לן למימר כדי לקיים המנהג הפשוט בישראל בתפלת הגרים וכן בענין ברכת המזון נהגו לומר שהנחלת את אבותינו. וא"ת ואפילו לרבנן היאך יכולין לומר אלהי אבותינו נמי דאברהם אב לגרים יצחק ויעקב מאי איכא למימר וכן לענין בכורים היאך יכול לקרות

ארמי אובד אבי. וי"ל דקים לן דכולהו אבות כחד נינהו וכדאתקש בכמ' דוכתי ואף הם נעשו אב לגרים כאברהם אבינו ע"ה:

וליהדר דינא ותיתי במה הצד. פי' למה הוצרך ר' ישמעאל ללמו' מעשר מן בכורים בהקש דלא תוכל דהא מצי מייתי לה במה מצינו דהא פתח ביה על ידי מה הצד דאמרינן לא ראי מעשר כראי בכורים ולא ראי בכורים כראי מעשר הצד השוה שבהן שטעונין הבאת מקום וטעונין בית אף אני אביא מעשר שהוא טעון הבאת מקום שיהא טעון בית וע"ג דבכל דוכתא היקש עדיף מן הצד השוה שאין משיבין על ההקש אנן הכי קאמרינן דכיון דפתח במה מצינו דלסיימה והדר בעי למילפה בהיקש נמי דליליף:

ומאי קסבר אי קסב' וכו'. כלומ' האי תנא דפשיטא ליה ממילא דבכור טעון בית ובמעשר לא פשיטא ליה עד דבעי למילפה מבכור במה מצינו או בהקש מאי קסבר. ג' רש"י ז"ל אי קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתי' אפילו בכור נמי ואי קסבר לא קדש' לעתי' והכא בבכור שנזר' דמו וכו'. ע"כ:

לעולם קסבר לא קדשה לעתי'. והכא ובכולה סוגיין אף לקדושה שנייה דעזרא קרי קדושה ראשונ' דנקט לישנא קלילא וכך פירשוה לפי גרסא זו. דאי קסב' קדושה ראשונה קדש' עתי' לבא וגם לאחר החרבן ולעולם חייב במעש' מן התור' גם בזמן הזה אפילו בכור נמי יקרב לכתחלה בזמן הזה ויאכל דהא אמרינן במס' מגלה ובשבועות דלמ"ד קדושה ראשונה קדשה עתי' לבא מקריבין אע"פ שאין בית ואוכלים קדשים קלים אע"פ שאין קלעים ואי קסבר לא קדשה לעמי' לבא אפילו בכור שהוא דומיא דמעשר תיבעי ליה וכגון בכור שנזר' דמו קודם החרבן וחרב הבי' ועדיין בשרו קיים אם יכול לאכלו אם לאו וכי היכי דמיבעיא לן לעניין אכילת מעשר דמאי שנא הא מהא ואמר רבינא לעולם קסבר קדושה ראשונ' קדשה לשעתה ולא קדשה לעתי' לבא וטעמא דפשיטא ליה בבכור דטעון בית טפי ממעשר משו' דאתקוש בשרו לדמו וכדמפרש ואזיל. ופי' זה וגרסא זו ה"ג והכא בבכור שנזר' דמו קודם החרבן וחרבה הבית ועדיין בשרו קיים דמקשינן בכור למעשר וכו'. ולא גרסינן ועדיין בשרו קיים כדגרסי' בקצת נוסחי דהא מעיקר' נמי כי פרכינן דאי קסבר לא קדשה לעתי' לבא בכור נמי תיבעי בבכור שנזר' דמו וחרב הבית ועדיין בשרו קיים הוא אמרינן דתיבעי ולהאי פירוש לא מחדתינן השתא בהא מידי אלא דמפרש לן רבינא דטעמא דלא תיבעי משום דמקשינן בשרו לדמו ואורחא דתלמודא דעבי' הכי בקצת דוכתי דמאי דהוה בעיקר בעיא בסתם דמדכר ליה בהדיא באוקמתא לאוטופי עלה מאי דבעי לחדוי טפי וכדפרישי' בפי' האשה שנתארמלה בפיסקא דמעלין לכהונה על פי עד א' וכדכתיבנא התם בס"ד. והשתא דאתינן להכי פי' כי גרסי' אית

לן לפרושא כדאמרן והקשו על גרסא זו היכי אסיק רבינא דקסבר האי תנא לא קדשה לעתי' לבא דהא ר' יוסי קתני לה ואיהו סבירא ליה בסדר עולם ומייתינן לה בפ' הערל דקסבר קדושה ראשונה ושנייה יש להם ושלישית אין להם ומשום דקסבר דקדוש' עזרא מיהת קדשה לעתי' לבא וליכא לתרוצי דההיא דהתם דסבר קדשה לעתי' מיירי לעניין קדושת הארץ לתרומות ומעשרות והכא דמיירי לענין קדושת הבית לא קדשה לעתי' לבא כי משבאו בה פריצים חללוהו דהא ליתה לפום ההוא דמס' מגלה ושבועו' דמייתי לעיל דלמ"ד קדשה לעתי' לבא מקריבין אע"פ שאין בית ואוכלים קדשים קלים אע"פ שאין חומה. לכך נאדי מהך גרסי וגרסי הכי אי קסבר קדשה לעתי' לבא אפילו בכור נמי ואי קסבר לא קדשה לעתי' לבא אפילו מעשר נמי לא אמר רבינא לעולם קדשה לעתי' לבא והכא בבכור שנזר' דמו וחרב הבית ועדין בשרו קיים עסקינן דמקשינן בשרו לדמו וכו' פירושא ברור דה"ק אי קסבר קדשה לעתי' לבא אפילו בכור נמי יקרב לאחר החרבן ויאכל דהא לדידיה מקריבין אע"פ שאין בית ואי קסבר לא קדשה מש"ה פשיט ליה דבכור לא יקרב בזמן הזה דהא בטלה קדושת הארץ והעיר אפילו מעשר נמי תפשוט ליה דלא ניכול דהא בעינן לפני ה' אלהיך תאכלנו ליכא דאע"ג דלמ"ד לא קדשה לעתי' לבא אין המעשר אלא מדרבנן מ"מ כל דתקון כעין דאורייתא תקון ועוד דאפילו במעשר דאורייתא משכחת לה בפירות שהיו לו טבולות קודם החרבן. ופריק רבינא לעולם ס"ל קדשה לעתי' לבא דשלישית אין להם והכא בבכור שנזר' דמו קודם החרבן עסקינן דלדידיה הוא דאתקוש מעשר דשניהם לא בעו הקרבה אלא דקיימי לאכילה אלו היה שם בית ובכור פשיטא לן דלא מיתכיל משום דהא איתקוש בשרו לדמו וכיון דדמו קרב למזבח אף בשרו בעי מזבח ובמעשר דליכא למימר הכי הוה מספ' ליה וסוף סוף אייתי לה בהקישא דאיתקוש מעשר לבכו' כיוצא בו מה בכור אינו נאכל אלא בזמן שיש מזבח אוכל שם אף מעשר כן והא דאמרי' במס' מגילה דמקריבין אע"פ שאין בית ואוכלין אעפ"י שאין חומה מ"מ מזבח בעי שאף בכור זה שאמרנו נאכל שם ולא בעי מזבי ראשון וגרסא זו רואה להתפרש יותר אלא דבמס' תמורה מוחלפת השיטה בכל הספרים וגורסין כגרסתו של רש"י ז"ל כאן:

דף יט:

תנינא חדא זימנא מעשר שני והקדש שלא נפדו. פיר' שלקס"ד דרישא וסיפא תרווייהו באוכל מעש' שני טהור בלא פדיון חוץ לירושלים:

א"ר יוסי בר חנינא סיפא במעש' שני טהור וכו' ורישא במעשר שני טמא וגברא טמא ואכיל ליה בירושלים. פי' במעשר שני טמא או גברא טמא והמעשר טהור ואכיל ליה בירושלים עצמה קודם פדיון דהנהו אסירי באכילה אף בירושלים בטומא' וכדמפרש ואזיל ובעו פדיון ולאחר פדיון מותרין וכדמפרש ואזיל. ואמרינן ומנלן דמחיי' עליה משום טומאה אי אכיל להו בלא פדיון דתני' לא בערתי ממנו בטמא פי' בויסוי מעשר משתעי קרא שהוא מתודה שנהג בו כהלכותיו וכדכתיב ביה לא עברתי מלצותיך ולא שכחתי ולא בערתי לי' כלומר שלא נהנה ממנו לא באכילה ולא בשתי' וסיכה בטומא' ורדיש ר"ש דלישנא דבטמא משמע בין בטומאת הגוף בין טוא' מעשר:

והיכן מוזהר על אכילתו וכו' ת"ל לא תוכל. ע"כ לשון הברייתא וקאמר תלמודא טומאה בהדי' כתיבא וה"פ נהי דמתודה עליו לא בערתי ממנו בטמ' היכא שמעי' בקרא שהוא מוזהר עליו ואפי' בלאו וכדקתני תנא שלוקין עליו דהא אפשר דלא מיתסר ביה כלל אלא שהוא מתודה שנשמר בו לפנים משורת הדין. א"נ אית ביה איסור עשה מן התורה אבל אין בו ל"ת ללקות עליו וקאמר איני יודע כלומר איני יודע מקום מסוים שמוזהר עליו בפיר' אלא מג"ש דבשעריך אלו הם דברי ר' שמעון ומקשי תלמודא דהא טומאת הגוף לא בעי ג"ש דבהדיא כתיב במעשר נפש אשר תגע בו וטמא עד הערב ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים וע"כ קרא במעשר הוא מדתלי ליה ברחיצה כדתנן אבל ועלה אוכל במעשר ופרקינן דכי אמר ר"ש איני יודע על טומאות מעשר עצמו בלבי' קאמר:

מאי שאתו ש"מ תרתי. פי' מדלא נקט לאוכלו או לנשאו ש"מ דתרתי בעי למיכלל בלשון שאתו ל' אכילה ולשון משאוי:

כי ירחק ממך המקום ממלואך. פי' מכולך דלשון ממך משמע שיהא המקום רחוק מכולו וכיון שגופו בפנים לאו רחו' מכולו הוא:

בעי רב פפא נקיט ליה בקניא. והוא בפנים והמעשר בחוץ מהי מי אמרינן כיון דבכחו הוא נישא בכל גופו הוא ואינו נפדה או דלמא אינו נדון מכלל גופו ואינו חשוב ממלואו כמאן דמונח אארעא דמי ונפדה ולא איפשטא הכי אבל לקמן באידך שמעתא דבסמוך איפשטא אליבא דר' יוחנן וכדבעינן למימר ואיכא דכות' בלמודא כדכתיבנא בדוכתי אחריני:

א"ר אסי א"ר יוחנן מעשר שני מאימתי חייבין עליו משיראה פני החומה. פי' מאימתי חייבין מלקו' על אכילת מ"ש טהור חוץ לירושלים משום לא תוכל לאכול בשעריך משיראה פני חומת ירושלים ואע"פ שלא נכנס יותר אם חזר ויצא לחוץ ואכלו קוד' פדיון אז לוקה עליו אבל אם לא נכנס שם כלל אינו לוקה עליו ומפרש טעמ' ואזיל דלהכי

כי' רחמנא לא תוכל לאכול בשעריך בתר לפני ה' אלהיך תאכלנו. ומיהו מלקו' הוא דליכ אבל איסור עשה איכא או מדכתי' וצרת הכסף בידך ואכלת או משום דכתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו ולא בחוץ ולאו הבא מכלל עשה עשה ולשון ר"י בא בקיצך דהא מדקאמר משיראה פני החומה משמע דרבותא דקמ"ל היינו דסגי בראיית פני החומר דהיינו כניסתם בירושלי'. ולפום ראיה דקמייתי רביתא דידיה הוא דלא לחייבי בחוץ כי לא עייל בירושלים וכדהוה משמע פשטא דקרא דלא תוכל ובהא הוא דאתינן לחותבי עליה למימרא דאפי' לא ראה פני החומה חייבין עליו והוה ליה לר"י לומר אין חייבין עליו עד שיראה פני החומה אלא דלא דק. ומשום דקאי אמתני' דקתני אלו הן הלוקין קאמר מאימתי חיובין עליו ואיירי דנקט ל' מאימתי נקט לשון משיראה וכדאשכחן לעיל גבי קריאת בכורים דקאמר בכורים מטימתי מותרים לכהנים ראויין לקריאה משיקרא עליהם ואע"ג דהנחה קודמ' לקריאה נקט משיקרא ולא דייקינן בהאי כדדייקינן בפ' השוכר את הפועלים דאמרינן משיפקסו עד שילקה ומיבעי ליה וטעמא משו' דהתם איכא למיטעי משום דאיכא תרי פיקוס דשדה ופיקוס דבית אבל באידך ליכא למיטעי: **מיתבי כהן שעלתה בידו תאנה של טבל.** פי' פרי א' של תאנה של טבל ונקט שעלה בידו לומר שהיא תלושה לאפוקי מחובר' דלית בה משום טבל ולומר דאחשבה לאכילה ולהכי חייל טבל אפילו בפרי אחד:

ואמר תאנה זו תרומתה בעוקצה מ"ר לנכונה מ"ש לתרומה. פי' שסיים להם מקום דבעינן סיום מקום להפרשת תרומה ומעשרות כדתניא האומר תרומ' פרי זה לתוכו מ"ש לתוכו לא אמר כלום עד שיאמר לצפונו או לדרומו ונפקא לן מדכתי בתרומה ראשית דהיינו שיהיה שיריה ניכרין ואיתקוש מעשרות לתרומה בכמה דוכתי. וכתב רש"י ז"ל דמתני' בהלוקח יין מבין הכותים דלא תנא ביה סיום מקום פליגא ובודאי דלפום פשטא פליגא טובא דהא במשקה אפי' סיום מקום לא מהני עד שיפריש לכלי אחר וכדתנן גבי חבית של יין או של שמן או של טבל וקרא ליה שם מפיה לא ישתה משוליה משוליה לא ישתה מפיה מפני שמשקה מעורב הוא ואלו בקהיא דכותיים קתני מחל ושותה מיד בלא הפרשה. ויש מתרצים דלאפוקיה משום טבל לא בעינן הפרשה ויכול למישתי מיניה בהפרשת לתוכו כל זמן שישתייר שם שיעור תרומה ומעשרות ולחייל על אכילתו משום זה שאוכל תרומה ומעשר הוא דבעינן סיום מקום ולא משמע הכין מההיא מתניתא דקתני לא אמר כלום עד שיאמ' לצפונו או לדרומו דמשמ' לא אמר כלום אף לאפוקה משום טבל דעלה מיתניא התם. והנכון בזה כדפרישית על מתניתין דהלוקח יין בכמה דוכתי וכדמשמע בירושלמי דההיא דהתם משום דסובר יש ברירה

דכי מיברר תרומה ומעשרו' לבסוף נידונים כאלו כבר הוברר. אבל למ"ד אין ברירה בעינן סיום מקום בשאר פירות והפרשה לכלי אחר במשקין וכדכתיבנא במס' חולין בדוכתי אחריני בס"ד והא דהכא דר' יוסי היא דסבר אין ברירה כדפרישי התם בההיא דהלוקח יין מבין הכותיים. כנ"ל:

והיא שנת מעשר שני בירושלים. פי' תרתי קתני שהפריש מעשר שני בשנת מ"ש כגון ראשונ' ושניה או רביעית וחמישי ולאפוקי שנה שלישי' וששית שמפרישין במקומו' מ"ש והאכילה הזאת היתה בירושלים או שהפריש מעשר עני בשנתה והיה זה אפילו בגבולין. אכלה כהן עצמו לוקה א'. פי' משום מ"ר הטבול בתרומת מעשר וזר שמכלה לוקה שתים משום תרומ' מעשר כדאדמרן ומשו' תרומה שבעוקצה ואלו בתחלת קודם שום הפרשת אכלה בין כהן בין זר אינו חייב אלא אחת משום טבל דאע"ג דטבלי לתרומה ולתרומת מעשר שם טבל א' הוא ודייקינן טעמא דאכל מעשר שני זה בירושלים הא אלו אכלו בגבולין זר לוקה שלש וכהן שתים משו' דאיתוסיף ביה לאו על אכילי מ"ש בגבולין. ואע"ג דלא ראה פני החומה כלל חדא דסתמא קתני לה ועוד דאי לא אמאי בירושלים הא בגבולין משכח לה דלא מחייב אלא סתים והגון שעדיין לא ראה פני חומה וקשיא לרי' יוחנן ופריק דההיא דמתניתין דדייקינן הא בגבולין לוקה שלש מיירי בדעיילי לראות ואפקה לחוץ אלא דהדר עיילה ופרכינן אי הכי מאי למימרא דבשלמ' לדידן אשמועינן דאפי' לא על כלל לירושלים מחייב עלה בגבולין. ופרקינן דהא קמ"ל דאע"ג דלא על בפני החומה אלא כדהוה בטבלה קודם הפרשה ואפקה בטבליה ואפרשיה ולא הדר עייליה מחייב עליה משום לא תוכל והא דחשי' עיוליה בטבלה ראיית פני חומה משום דקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין פי' כמי שהורמו דמיין בזו ודכוותא דהוי לחומרא דאלו לקולא לא אמרינן כמי שהורמו דמיא דא"כ אין אדם מתחייב לעולם משום טבל וזה פשוט. ומתנות שלא הורמו הנזכר כאן משונה מההיא דפר' יש נוחלין (בבא בתרא דף קכג ע"ב) גבי מתנות כהונה דזרוע ולחיים וקיבה דהתם הם ניכרין במקומן יש לומר יותר כמי שהורמו דמיין מהני דהכא דמיירי בפירו' של טבל מעורבין דבלא הרמה אין מקומן ניכר והיינו דלא מייתי הכא ההיא פלוגתא דהתם וההיא דבקדושין דמייתי להה"י דהתם וזה ברור:

דף כ.

והתניא ר"ש בן יהודה אומר וכו' עד ב"ה אומ' יפדה ויאכל בירושלים. דאלמא אע"ג דעלו פירות בטבלייהו לירושלים מצי פריק להו חוץ לירושלים ולא חשבינן להו עיולי

דהא מעשר טהור שנכנס לירושלי' שוב אין לו פדיון אע"פ שיצא לתחום אלמא הא דב"ה פליגא לר' יוחנן ולא שביק ר' יוחנן דב"ה ועביד כב"ש:

אמר רבא מחיצה לקלוט מדרבנן מחיצה לאכול דאורייתא וכו'. פי' דלא דמיא דר"י לדב"ה דאלו דר"י מיירי לענין אכילת מעשר עצמו חוץ לירושלים ומדאוריית' כל שנכנס המעש' לירושלי' אסור להוציאו לחוץ לאוכלו דמחיצו' אוסרו' אותו באכילה לחוץ מן התור' וכיון דמדאורית' היא פי' בדעל בטבל' מיתסר אבל לאוסרו בפדיון כיון שקלטוהו מחיצ' ירושלים אין זה דין מן התורה אלא מדרבנן דגזרו איסור פדיון אטו איסור אכילה וכי גזור בדעל מעשר לירושלי' בעיניה אבל כי לא על אלא בטיבליה לא גזור ביה רבנן אליבא דב"ה:

דבינא אמר כגון דנקיט לי בקניא ותפשוט בעיא דרב פפא. יש שפי' דלעולם אפי' לקלוט גזור כעין לאכול ואפי' על בטיבליה נמי אין לו פדיון והא דקתני ב"ה אומר יפדה כשעברו פירות בירושלים בטבלן לא כשנכנסו שם כלל אלא דהוה נקיט להו בקניא ואפי' לאר שהופרש והיה הוא בפנים ומעשר בחוץ ותפשוט בעיא דרב פפא דבעייה להא לעיל לקולא דהוא בפנים ומעשר בקניא לחוץ כאלו לא נכנס כלל ויש לו פדיון. וכן פי' ר"ח ז"ל. ואינו מחוור דלישנא דעברו בירושלים לא משמע דהוא פרי דקניא. והנכון דהכי פי' דלעולם ליכא הפרש בין מחיצה לאכול בין מחיצה לקלו ועיולי בטבלייהו לא חשי' עיולי כלל ולעיל לא נתריץ דמיירי דעלו בטבלייהו אלא הכי תירץ אליבא דר' יוחנן להא דדייקינן הא בגבולין לוקה שלש דפרכת עלה דאי כדעל לפנים מאי למימרא מיירי בדלא על המעשר בפנים אלא דהוה קאים בפנים והמעשר עצמו בחוץ ותפשוט בעיא דרב פפא דלעיל לחומרא ואשמועינן דכי הא כמאן דעל בפנים דמי וחייבין עליו אם אכלו בחוץ ותפשוט בעיא דר"פ דלעיל לחומרא:

מתניתין **הקורח קרחה וכו'**. כל הני לאוי דידהו מיפרשי בקרא אלא דאשמועינן חידוש במלקו' דידהו דקורח זימנין דמחייב אפי' בהתראה אחת על כל קרחה וקרחה ושחיי' על הקפה שתים ועל הזקן חמש ואשמועינן בשריטה דחייב חמש על שריטה אחת בחמשה מתים. וחייב על הראש שתים וכו' בגמרא מפרש היכן הם הפאות הללו והא דנא קתני וחייב על הזקן חמש כדקתני וחייב על הראש שתים כתב ר"מ הלוי ז"ל דטעמא משום דבהקפת הראש יכול להקיף שתיהן בבת אחת בשתי ידיו ויתחיי' שתים אבל לגבי זקן אין יכול להשחי' חמש פאות בת א' בשתי תערים הארבעה שבשני צדי הזקן ימין ושמאל לא יכול להשחי' עמהם ביחד החמישת שהיא בסנטר הנקרא מונטו"ן שאינו מכוון לאחרות כלל והא דקתני ר"א אומר אם נטלן כולם כאחת אינו חייב אלא אחת לא כאח'

ממש קתני דהא לא אפשר. וכ"ת דסך אצבעותיו נשא לא אמרו דמחיי' בנשא אלא לגבי קרחה אבל לגבי זקן דבעינן גלוח נשא לאו גלוח הוא אלא מאי כאחת דאמר ר' אליעזר שלא הפסיק ביניהם דקסבר דכיון שלא הפסיק ביניהם אפילו בזה אחר זה והתרו בו על כל אחת ואחת אינו חייב אלא אחת דכולה חד מעשה חשיב ולא מחייב אלא חדא דחד לאו הוא. וה"ה דפליג ר' אליעזר בנזיר בין לענין יין בין לענין גלוח וכן בכלאים דהתם נמי חד לאו הוא והא מחייבי רבנן על כל התראה והתרא' כדתנן בסיפא דמתני' וכיון דפירשה לפלוגתא דר' אליעזר הכא תו לא איצטרך למפלגה התם. ואי בעית אימא מאי כאחת בבת אחת ובהתראה א'. וכגון דעבר תער עקום שמכיל את זקנו כולו וגלחו כולו כאח' ות"ק דלא קתני חמש משום דלא מיירי במילתא דלא שכיחא. עפ"ל ז"ל:

גמרא **ת"ר לא יקרחו קרחה וכו' נאמר כאן קרחה ונאמ' להלן קרח'**. פי' ומופנים הם לג"ש דגבי כהנים מסתייה דליכתו' לא יקרחו בראש' ובישראל נמי מצי למיכת' לא תקרחו עיניכם ולהכי שני למכתב לא תשימו קרחה למדרשיה בג"ש. ור' מאיר ז"ל כתב דגבי כהנים מצי למכת' לא קרחה בראשם ואייתר ליה יקרחו לג"ש והא דאמרינן נאמר כאן קרחה לא לשון קרחה ממש אלא שם קרחה והראשון יותר נכון. ואע"ג דקרחה דרשינן לחיי' על כל קרחה וקרחה משום דמייתר דסגי בלא יקרחו אפ"ה עבדינן מיני' ג"ש בהדי אידך דישראל דלגבי הא ג"ש כל דהוא סגי דגלויי מילתא בעלמא הוא להשות קרחת ישראל לכהנים כנ"ל:

מה להלן וכו' אף כאן בראש כבין העינים. והא דכתב רחמנא בישראל בין עיניכם ואיצטרך לג"ש ולא כתב בראשם כדאמר גבי כהנים כבר נתפרש בפ"ק דקדושין דאצטרך ללמד על בין עיניך האמור בתפילין שהוא בראש דומיא דהא דקרחה ולא בין העינים ממש:

הני ארבעה וחמשה קרחו' ה"ד. דאיצטרך קרא לישנא יתירה לחיי' על כל קרחה וקרחה אלימא בזה אחר זה ובחמש התרו' פשיטא ולא צריך יתורא שכבר שנה ושלש בעבירה וכן הוא בכל לאוין שבתורה. גרסת קצת ספרים וכן הוא בפירושים אלא בזה אחר זה ובהתראה אחת מחייב והתנן וכו'. ולגרסא זו אתיא בפשטא הא דאמרינן והתנן נזיר שהיה שותר וכו' דההיא בזה אחר זה היא אבל ברוב הספרים הישנים גורסין וכן גורס ר"מ הלוי ז"ל ואלא בבת אחת והתרא' אחת מי מחיי' והתנן וכו' ולפי גרסא זו אין לפרש בבת אחי' שעשה במקו' אחת בפעם א' קרחה גדולה כשיעור חמש קרחות דא"כ למה לי למפרך ממתני' דנזיר בלאו דידה נמי פשיטא שזה כאוכל אכילה גדולה של חלב שיש בה כמה זתים בבת אחת שאינו חייב אלא אחת אלא כמו שפי' הר"מ הלוי ז"ל דהאי

בת א' היינו בזה אחר זה בלי הפסק בנתיים ומשום דליכ' הפסק קרי להו בת אחת. ואשמעינן דאפי' היכא דליכא הפסק בנתיים דסד"א כיון דסמיכי וסמיכא להו התראה דמחיי' על כל חדא וכחד' קמ"ל דהא ליתא דא נזיר שהיה שותר יין כל היום בלא הפסק משמע דקתני דאינו חייב אלא אחת. וא"ת ומאי קושיא דשאני הכא דאיכא קרחה יותר לדרשא זו. וי"ל שאין מיותר כל כך דהא איכא לאוקומי לג"ש דלעיל ויתור כל דהו הוא וליכא לאפלוגי משום הא בינו ובין נזיר כל כך דהתם אפי' בהפסק בנתיים אינו חייב אלא אחת והכא לחיי' אכל חדא וחדא אפי' בלא הפסק בנתים ופרקינן דמיירי בדסך חמש אצבעותיו נשא והוי בת אחת ממש והא דגריס לעיל בבת אח' ולא גריס בזה אחר זה אי משום דלישנא זה אחר זה הוה משמע אפי' בהפסק ואי משום דגמ' גמרינן דבב' אחת היא ממניתא אלא דקס"ד דההוא בזה אחר זה בלא הפסק ושנינן בבת אחת ממש ובדסך חמש אצבעותיו נשא. כנ"ל וש"מ דע"י סם הוי קרחה מה שאין כן בהשחתה כדכתי' לעיל:

דף כ:

וכמה שיעור קרחה. פי' לחייב מלקו' דאילו לאיסורא אפי' שערה א' אסור וכדאמרינן בירושלמי רב הונ' מפקיד לחבירו פקדון נשיכון כדקיימון על מיתה דלא ליתלשו בשעריהון דלא ליתי לידי קרחה שנא' כי עם קדוש אתה אחד אנשים וא' נשים ע"כ. ומדקאמר דלא ליתון לידי קרחה משמע דאפי' על תלישה כל דהוא הוא דאמר דפקדון ומיהו משמע לישנא דלא מפקד אלא לתלשן אבל לאחוז בהם בלא תלישה כמו שנוהגין היום לא מפקד. ואעפ"כ ראוי לגעור בזה אפי' שלא יבואו לידי קרחה לפי מה שפקדו בני אדם בקרחה. והדבר ידוע שכל זה אסור אפי' באביו אפי' ברבו ולא כמו שנהגו ואין ראוי לומר בזה מוטב שיהיו שוגגין שכן עושין בכל יום ומזידין הם. ועוד דאפי' למ"ד התם דאפי' בדאורייתא אמרי' הנח להם לישראל ה"מ באיסור עשה כתוס' דיום הכפורים אבל לא באיסור לאו וכדכתיבנא בדוכתי בס"ד:

כדי שיראה מראשו. יש שפרשו לחומרא כל שנראי' קרחה בראשו ואפי' בעיון דק ומקרוב. ויש שפירשו לקולא שירא' מראשו מרחו' בעיון גם. גרס' הספרים שלנו איכא דמפי' כגריס ומעילן כעדש' וסימנך בהרת כגריס ומחי' בכעדש' ונראה פירושה שהסי' הוא דכי היכי שבנגעי' בהר' שהיא כגריס קודמת למחיה שהיא כעדש'. ור"מ הלוי ז"ל פי' כי לפי שהמחיה סי' טומא' לבהר' לטמא את הגריס ולהוציאו מן המחנה כך באה כאן שיעור העדש' והוציא' את הגריס מב"ה וגם הוא נכון. ויש ספרי' שגורסין אינא

דמפיק שתי שערו' ומעייל בעדש' ולפי גרסא זו יהיה הסי' כנגעים שיאן לנו כאן שיעו' אלא שיעור האמו' בנגעי' שהם כגריס בבהר' וכעדש' במחי' אבל אין לנו כאן שיעור שתי שערו'. וא"ת אכתי מנלן דמפקינן שתי שערות דילמ' מפקי' כדי שיראה מראשו יש לומר דההי' לא בעינן בה סימנא דאנן לא אתינן לאפוקי אלא הדומה לגריס ועדשה ששיעורה קצוב בכל אדם והיינו שתי שערו' דאלו שיראה מראשו אין לנו שיעור קצו' בכל אדם:

ולענין שתי שערו' פסק הלכה הרמב"ם ז"ל ובעל ספר המצו' פסקו הלכה כר' יוחנן דר' הונא ור"י הלכה כר"י וסתמא דמתניתא בסמוך כותיה דקתני כמה שיעור קרחה כגריס ואע"ג דאמרינן דאיכא דמפי' כגריס לית לן בה דאסתמא דאידך מתניתא ואדר"י סמכינן וכ"ש לאידך גירסא דלא מפיק אלא שתי שערות ור"מ הלוי ז"ל פסק במתניתא דלקמן דקתני כמה שיעו' קרחה שתי שערו' דאידך סתמא יחידאה היא דר' אלעזר בר' שמעון ואידך טעמא עדיפא ותו דהא כדידיה סלקא שמעתא והראשון נראה עיקר. ומיהו הא כתיבנא דלענין איסורא בכל דהוא אסור:

ומודים חכמים לר"א במלקט לבנות מבין שחורו' אפי' אחת שהוא חייב. פי' שזה תיקון הוא ומלאכ' אפי' בשערה אחת ופרש"ם ז"ל דאתיא כר' יהודה דאמר מלאכה שאינ' צריכה לגופה חיי' עליה ודבר זה אפי' בחול אסור משום שנא' לא ילבש גבר זמלת אשה לישנא דמשום שנא' משמע דלא איסור תורה קאמר אלא איסור' דרבנן ואתיא כרבנן דפליגי עליה דראב"י דאמרי במס' נזיר דלא ילבש גבר שמלת אשה כפשוטו בבגדים המיוחדים לנשים ולא בשום זיון אחר אבל ר' אב"י אמר התם שכל זיון שהנוהג באש אוסר הכתו' ובכלל לאו זה בדבריו שלא תצא בכלי זיין למלחמה כדאיתא התם ובס' המצו' פסקו הלכ' כראב"י שמשנתו קב ונקי. ואונקלס תרגום כן לא יהא תיקון זין דגבר על אתתא ולא יתקן גבר בתקוני איתתא. והא דאמרינן התם העברת שער מדברי סופרים כרבנן אתיא ודלא כר"א. ואפשר דהא דהכא אסור מן התורה קאמר ולא דק בלישניה ואתיא כראב"י וכבר הארכתי בה הרבה במקומה במס' נזיר וגם בכאן במהדורה קמא בס"ד:

תני תנא קמיה דרב חסדא אחד המקיף ואי' הניקף לוקה. פירשא בפירושין וכן פי' הרב ר' אברהם אב"ד ז"ל משום דכתיב בלשון רבים לא תקיפו את פאת ראשיכם ואע"ג דאורחיה דקרא דזימנין דכתב בלשון רבים שאני הכא דהדר כתב בל' יחי' ולא תשחית את פאת זקניך. ולפיכך יש לפרש דדוקא לענין הקפה חייב הניקף כמקיף אבל בהשחתת זקן אין הנשחי' לוקה. אבל מצינו בתוספת' דקתני הא דינא גבי השחתה ושריט' וקרחי'. וי"ל דלבתר דשני קרא וכתב אל תקיפו בל' רבים לחייב גם את הנוקף הדר

יליף השחתה מהקפה בהיקי' ויליף קרחה מהשחתה בהיקש דכתי' בכהנים לא יקרחו ולא יגלחו ושריטה מקרחה בהקישן דלא תתגודדו ולא תשימו קרחה אבל ליכא למימ' דדיינינן בקרחה ושריטה מדכתיב ל' רבים דשאני התם דכל הפרשה כולה בל' רבי' אלא ודאי כדאמרן. ועוד פי' הרב ר"א אב"ד ז"ל דטעמא דניקף נפקא לן מדכתי' לא תקיפו דמשמע לא תניחו להקיף וכן לא תשחית לא תביא להשחי' ולפי' זה קרחה ושריטה נפקא לן מטעמא דהקישא דאמרינן לעיל ומסתברא דלגבי הקפה צריכין אנו לצרף שני הפירושין דאמר לא תקיפו בל' רבים לחייב גם הניקף ומשמעותו משום דדרשינן לא תקיפו בשניהם לא תקיף ממש ולא תניח להקיף וכדפרישי' במהדורא קמא:

א"ל רב חסדא מאן דאכיל תמרי בארבילא לקי. יפה פי' ר"מ ז"ל דאף ר"ח מודה שהניקף עובר בלאו וכדכתי' לא תקיפו וכדאיתא בתוספתא ולא קשיא ליה אלא במאי דקתני שגם הניקף לוקה והיינו דנקיט בלישניה מאן דאכיל תמרי בארבילא לקי. והיינו נמי דקאמר דא"ל מני ר' יהודה היא דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו דאלמא לא קשיא לן אלא מלקו' משום דלי' ביה מעשה והיינו דאמר רב אשי במסייע ודברי הכל וכיון דמסייע הא עבי' מעשה אבל לענין לאו בלא מלקו' אפי' בלא מסייע נמי עובר בלאו וכן נראה עיקר. והא דאמר מאן דאכיל תמרי בארבילא לקי ה"ק וכי מפני שהוא נהנה במעשה זו יהא לוקה בלא שום מעשה א"כ מי שאוכל בי"ט פירו' שליקט חבירו באותו יום יהא לוקה לפי שנהנה אע"ג דלא עביד מעשה וגוזמא בעלמא נקט תלמודא לאלומי פירכא דפריך ממלקו' דהא ודאי התם אפי' לאו נמי ליכא דהא לא עבד ולא כלום וזה פשוט:

במסייע ודברי הכל. פרש"י ז"ל שמזין לו השערו' ואיכא דקשיא לי' הא דאמרינן במס י"ט לענין מיכחל כותי לישראל בי"ט וישראל עמיץ ופתח דמסייע אין בו ממש ולא קשיא שאין כל המסייעין שוין דמסייע דהתי אין בו ממש שדרך העין למעמץ ומפתי קצת אבל הכא סיוע גדול הוא כשמזמין לו עצמו בשערו וכ"ש לפי' ר' מאיר ז"ל שכתבנו לעיל דבלאו מסייע יש בו לאו ולא בעינן סיוע אלא כדי שיהא בו מעשה ללקות עליו דבמעשה כל דהוא סגי להא כדאמרינן בעלמא עקימת פיו או עקימ' קומה הוי מעשה וכן פי' הוא ז"ל:

ת"ר פאת זקנו סוף זקנו ואיזו סוף זקנו שבולת זקנו. הפירוש הנכון דמפרש והדר מפרש כי הכתוב קורא פאת זקנו לסוף זקנו מקום שמתחברים הפנים והזקן עם הראש בין מימין בין משמאל וסוף זקן זה יש בו כמין שיטה שדומה לשבולת וראוי שלא לגלחו בתער ולהניחו כמו שמניחין בשדה פאה של שבלים. ורש"י ז"ל פי' גם כן כי כל פא ופאה נקראת שבולת ומפני השער הבולט שם אז מפני שיש שם קצת בליטת בשר. אבל

ר"ח ז"ל ואחרים עמו פירשו כי המונטו"ן בלבד קורא שבולת זקן והוא מפרש פאת זקנו הוא סוף זקנו והוא גם כן שבולת הזקן שבמונטו"ן שאף הוא פאת הזקן:

ולענין גדול המקיף את הקטן פלוגתא דרב הונא ורב אדא בר אהבה במס' נזיר. דרב הונא מחייב למקיף אע"ג דניקף פטור ורבא דשרי התם אפי' לכתחלה דכיון דניקף לא מוזהר מקיף נמי לא מוזהר וכדאמר ליה התם לרב הונא ודידך מאן מגלח להו ומיהו הלכתא כרב הונא וסוגיין כוותיה בב"מ בפ"ק כדכתיבנ' התם בס"ד. ונראה גם כן דלרב הונא דהלכתא כותיה אסור לגדול שיהא ניקף על ידי כוי דאע"ג דמקיף לא מוזהר ניקף מוזהר והכי מוכ' בהדיא סוגיא דב"מ כדכתיבנא התם:

דף כא.

ת"ר ושרט וכו' קסבר ר' יוסי שריטה וגדידה אחת היא. פי' ששתיהן בין ביד בין בכלי וכיון דגבי גדידה כתיב למת ה"ה לשריטה וואיתר לנפש דכתי' בשריטה לחייב על כל נפש ומדלא יהיב תלמודא שיעורא לשריטה ש"מ שהיא בכל שהוא ומיהו דוקא שריטה אסורה אבל להכות בידו על ראשו אין איסור כלל והיינו דאמרינן על ר' עקיבא שהי' מכה בידיו על ראשו עד שדמו מגיע לארץ על ר' אליעזר רבו מטעמא דאמרו שאין איסור אלא בשריטה ביד או בכלי ואין אנו צריכין למה שכתבו בתוס' דהתם על תורה ומצות הוא דקא עביד ורחמנא אמר למת והוא דחק כי הדבר ברור בעצמו. וכן כתב רבינו הרמב"ן ז"ל בספ' תורת האדם:

אמר שמואל המשרט בכלי חייב. פי' אפילו בכלי וכ"ש ביד דודאי סתם שריטה ביד משמע וקמ"ל שריטה וגדידי' אחת היא ואף המשרט בכלי חייב משום שריטה ומשום גדידה:

מתיבי שריטה וגדידה אחת היא. פי' ששתיהן בקריע' דוקא ועל מת דוק' אלא שהשריט' ביד דוקא וגדידה בכלי דוקא וקשיא דשמואל לד"ה קאמר ופרקינן דשמואל דאמר כר' יוסי ומשום דלא אמר לה ר' יוסי בהדיא אלא דדייקינן הכי מתניתיה כדלעיל עבדא שמואל מימרא ולא אמר הלכה כר' יוסי:

אלא אימא על ע"א ביד פטור בכלי חייב. פי' מן הסתם דעל הרוב אין דרך עבודתה אלא בכלי כדכתי' ויתגדדו כמשפטם אבל כל דידעינן ודאי שדרכה ביד אף ביד חייב כדנפקא לן בפ"ד מיתות מאיכה יעבדו ואפילו פוטר עצמו לפטור וזורק אבן למרקולים מיחייב מהתם:

מחוי רב ששת בין פורקי רישא. פי' והם במקום חיבור הראש עם הפנים שהראש שתי חתיכות מקום השער חתיכה את ומקום הפנים והזקן חתיכ' אחרת ומתחברת בצד האוזן מלפניו זו עם זו מקום שהלועזים קורין סינבל"א והיא נקראת צדעא כי שם סוף הראש מקום חבור הפרקים וכן אמרו כתוספתא וחייב על הראש' שתים אחת בראש הצדעה מכאן ואחת בראש הצדעא מכאן ולשון הכתוב שאמר לא תקיפו פאת ראשיכם הוא מה שאמר לעיל בברייתא שמשוה צדעיו לאחורי אזניו ולפדחתו לפי שהשערות הם בצדעא בולטות כלפי הפנים למטה ממקום ציחת השער בראש לפניו כמצחו ולאחריו באזניו וכשאדם מגלח שערות של פאה זו עד שיהא מגלח כל היוצא חוץ מן המקום צמיחת השער שבמצחו ואחורי אזניו ויהיה הכל שוה יראה מקום הצדעא עם אחורי האוזן ועם הפדחת שהוא המצח הכל חלק וישאר הראש בעיגול מוקף ועומ' בכוליאר. והשערות שהם באותו הפרק הם מה שיש בגופו של פרק זה כי היורדים למטה בחתיכת הפנים אינם מכלל שום פאה לא מפאת הראש שהרי אינם בראש ולא מפאת הזקן שאינם מכלל שערו' פאות הזקן כלל. וכתב הרמב"ם ז"ל פאה זו שמניחי' בצדעא לא נתנו בה חכמים שיעור ושמענו מזקנינו שאין מניחין שם פחו' מארבעים שערו' ע"כ. וקי"ל במס' נזיר דהקפת גרסת הספרים ברוב המשניו' וחיי' על הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה. וכתב רבינו מאיר הלוי ז"ל דהא דלא קתני וחיי' על הזקן חמש כדקתני וחייב על הראש שתים משום דבהקפת הראש יכול הקיף שתיהן בבת אחת בשתי ידיו ויתחיי' שתים אבל זקן אינו יכול להשחית חמשת בבת אחת ואפילו בשתי ידיו שאפילו היה יכול לאמן שתי ידיו כאחת ולגלח כאח' שתים מכאן ושתים מכאן החמישי' שהיא למטה ואינה בשורה שלהם לא היה יכול לגלח עמהן וקשה הוא לעשות תער עקום שיכול את זקנו כולו שיגלח כל הפאו' כאחת ומילתא דלא שכיחא היא ואי משום דסך אצבעותיו נשא כדאמרינן גבי קרחה גלוח בעינן ונשא לאו גלוח הוא בין לר' אליעזר בין לרבנן. והא דקתני ר' אלעזר אומר אם נטלן כאחת אינו חייב אלא אחת לאו בבת אחת ממש קאמר אלא שלא הפסיק ביניהם וסבר ר"א דכוליה חד מעשה הוא כיון שלא הפסיק ביניהם ולפיכך אפילו הסרו בו על כל אחת ואח' אינו חיי' אלא אחת דחד לאו הוא אי נמי מאי כאחת בבת אחת ובהתראה אחת וכגון דעבר תער עקום אבל ת"ק לא מיירי במילתי' דלא שכיחא והיינו דלא קתני חמש. ע"כ תורף דבריו ז"ל. ומיהו יש משניו' שגורסין וחיי' על הראש חמש. והא דתנן ואחת מלמטה הסכימו כל המפרשים ז"ל שזו במקום הזקן שנקרא בלע"ז מונטו"ן. ועל הזקן שתים מכאן ושתים מכאן אמרו בגמרא מחוי רב ששת בין פירקא דיקנא ונחלקו המפרשים ז"ל בהם. כן הר"ם ז"ל כתב שהם

לחי העליון ולחי התחתון מימין ולחי העליון ולחי התחתון משמאל ולפי דבריו ז"ל אין היתר התע' אלא בשפה העליונ' או למט' בגרון חוץ לעצם בנג' תרבץ הסימנים בלב' או בצד הסימנים הסמוכים לחוטם. ור"ח ז"ל כתב א' במקום חבור הלחי והצדעים ואח' בסוף השפה הימין הרי שתים וכן מהשמאל ולא נתבררו לנו דבריו יפה. וי"א כי הפאו' הם בחבור הלחי העליון תחלתו מתח' האוזן כשמתחבר עם הצדע והוא עקום קצת ושם בסופו כמין שיטה ונקרא' שבולת הזקן. ועכשיו הפאו' הם בי פירקי דיקנא כמו שאמרו בגמ'. וקרובי' לזה דברי רש"י ז"ל שכתב שתים מכל צד בצדעי' לפי שהלחי רחב כנג' הצדע ויש לכל דבר רחב קצה לשני צדדים. ובפירושים כתבו תלמידיו ז"ל פירקי דדיקנא פרק ראשון של זקן הוא תח' האוזן מקו' שהלחי התחתון יוצא משם ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבול' לחו ושתי השבול' שמכאן ומכאן נקרא פאה שכל אחת לסוף לחי הרי שי' מכאן ושתים מכאן ואח' מלמטה מקום חבור שני הלחיים יש עצם קטן שמחבר הלחיים יחד ופרק לעצמו הוא ונקרא מונטו"ן. עכ"ל. ואלו דברים סתומים אבל הולכין בשיטה אחרונ' שכתבנו לעיל וקורין שבל' זקן לכל פאה ופאה מפני השער שבולט שם מעט כדרך הפירש האחר. שכתבתי לעיל אבל הרמב"ן ז"ל ור' חננאל ז"ל קורין שבולת זקן למקום המונטו"ן בלב' הפי' האחר. ומתוך כל הפירושי' הללו אין לנו היתר תער אלא בשפה העליונה ותח' הגרון כמו שכתבנו וגם בזה צריך ליזהר כמו שאמרו רבותינו הצרפתים ז"ל שלא ימשוך העור שהוא כנג' הסנטר כלפי מטה וישחית בסנטר וחסידים וירא' חטא אין נוגעין בתער כלל בשום מקום והוא המשובח. והא דתנן ר"א אומר אם נטלן כולן כאח' אינו חיי' אלא אחת כבר כתבתי לעיל פי' ר"מ ז"ל דאפי' בזה אחר זה בלי הפסקא קורא כאח' ואפי' התרו בו על כל א' וא' דחד לאו הוא. והא דלא פליג ר"א בנזיר בין ביין בין בענין גלוח בין בכלאים דהתם נמי חד לאו הוא ודלא כרבנן אלא דכיון דפליג הכא תו לא אצטרך לפרושי התם אבל בתוספתא כתבו דלא פליג ר"א אלא בהתראה אחת ואפי' בהא פליגי רבנן עילי' דסברי פאות מחלקות והכי מסתבר להו טפי:

ת"ר ופאת זקנם וכו' עד הא כיצד הוא גלוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער. וכן הלכתא ומשורת הדין כל שהוא במספרים אפילו כעין תער מותר אבל מדת חסידים שלא לעשו' כן מפני חשד הרואים וכן ראוי לעשות. ועוד אמרו בתוספתא כי גם במספריים יש ליזהר מפני שהזוג של מטה משחית כתער ואמרו כי הרב רבינו יעקב מקינור היה אומר לספר הזהר שלא תנוד זוג של מטה ע"כ. ומסוגיא דשמעתא הוי משמע דדוקא בהשחת' הזקן לא הוי השחתה אלא בתער משום דכתי' ביה גלוח והשחתה אבל בהקפת הראש בכל דבר אסור ואפי' במספריים דהא לא תקיפו כתי' ביה ובכולה סוגיין לא איירי

בהא אלא לענין השחתת זקן בלחוי אבל מצינו בתוספתא ואינו חייב עד שיקיפנו בתער. וכן פסק הרמב"ם ז"ל. ואפשר דנפקא לן לתוספתא האי דינא משו' דכיון דהקפה היא השואת הצדעים לאחורי אזני' ולפדחתו דלא חשיב הא במספריים אלא בגלות תער ולפי טעם זה כ"ש דאסור במלקט ורהיטני ולא נקט תער אלא לאפוקי מספריים דשרי או אפשר דטעמא דתוספתא דיליף הקפה מהשחתה בהיקש ולטעם זה יהיה מותר במלקט ובהרהיטני כמו בהשחתה וזה נראה יותר לפי שפוטה של תוספתא ומיהו קשיא על האי סברא סוגיא דמס' נזיר פ"ג מינין (דף מא) דאמרינן גבי מצורע דכתי' ביה וגלח את כל שערו את ראשו וכו' ושילינן כיון דכתי' כל שערו ראשו וזקנו למה לי ואמרין דאצטריכו לאשמועינן דאתי עשה דגלוח מצורע ודחי ל"ת דלא תקיפו ולא תשחי' ואמרינן דאי כתב זקנו ולא כתב ראשו ה"א הקפת כל הראש לא שמה הקפה והכא גבי מצורע הוא דשרייה רחמנא משו' מצות עשה שבו ואי כתב רחמנא ראשו ולא כתב זקנו אכתי בתער מנ"ל פי' דנהי דילפינן מראשו דהקפת כל הראש שמה הקפה אלא דדחי ליה עשה דמצורע ומינה שמעינן דלדחי זקנו לאו דהשחתת זקן ומיהו לא ידעינן דאיכא במצורע דחייה ללאו דלא תשחית דדלמא גלוח דמצורע במספרים הוא כתב רחמנא זקנו למדרש זקנו של זה ולא של אחר ולמדנו שגלוח במצורע בתער. ע"כ בסוגיא ההיא וש"מ דדוקא מזקנו הוא דילפינן דגלוח מצורע בתער אבל מראשו לא ילפינן לה ואם איתא דהקפת הראש בתער מראשו שמעינן לה מדכתי' ראשו להתיר הקפה במורע דדרשינן ראשו של זה ולא ראשו של אחר וה הקשו בתוספ' ולמדו משם דהקפה אסורה אף במספרים כעין תער וראו התוספתא דמשבשתא היא א"נ דכעין תער קאמר ונראה דלא קשיא לפום חדא לישנא דכתיבנא לעיל דהקפה בתער מהשחתה הוא דיליף לה ומ"ה אלו לא כתב אלא ראשו ה"א ודאי ס"ד דגלוח מצורע בכל דבר אבל בתר דכתי' רחמנא זקנו ולמדנו ממנו דגלוח מצורע בתער דוקא ממילא ידעינן דבעלמא נמי בין הקפה ובין זקן לא נאסרו בעלמא אלא בתער וכן נראה ברור ועם כל זה הנוהל שלא להקיף אפילו במספרים כעין תער הרי זה משובח:

מתני הכותי כתובת קעקע וכו'. פי' קעקע שיקעקע בעור בכלי או ביד וכתיב' הוא שימלא הקעקעות דיו או סם או סיקרא וכיוצא בו ומשכחת כתיבה קודמי לקעקוע שכותי' תחלה על בשרו בדיו ובסם ובסיקרי' ואח"כ מקעקע הבשר במחט ובסכין ונכני הצבע בין העור לבשר ונראה כל הימים ולדברי ת"ק אסור לכתו' שום כתיבה בעולם וגזרת הכתו' הוא. ר' שמעון בן יהוד' אומ' משום ר' שמעון אינו חיי' עד שיכתו' את השם ופירשו בגמ' דהיינו שם ע"א דוקי ולפ"ז הא דקתני את השם פי' את השם הידוע והמורג'

לכותי' בכתיב' קעקע דהינו שם ע"א שהיו מראין עצמן שהם נחתמי' ונמסרים לעבודת' וטעמ' דת"ק דאע"ג דכותי' לא רגילי אלא בשם ע"א הפריז הכתוב במדה ואר כל רשימא והילכתא כרבנן דרי שמעון יחידאה הוא:

גמרא גרסת הספרים הישנים אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי עד דכתיב אני ה' ממש. ולא גרסי בה ואימא עד וכו' ולגרסא זו שאלה הוא ששואל מרב אשי לפרש לו דברי ר"ש שאמר עד שיכתוב את השם אם רצה לומר שיכתוב אני השם והשיב לו שאינו אלא שם ע"א דוקא כדתני בר קפרא אבל בספרים שלנו גורסין ואימא עד דכתיב אני ה' ולהאי גרסא יודע היה רב אחא דאת השם דקאמר ר"ש היינו שם ע"א אלא דק"ל דהא מנ"ל לרי שמעון דאימא דעד שיכתוב אני ה' כדמשמע פשטיה דקרא דבשלמא לרבנן כל כתיבת קעקע אסר רחמנא ומאי אני ה' נאמן ליפרע אבל לר"ש דסבר דכתיבת השם דוקא אסר קרא מנא ליה לומר שם של ע"א ואהדר ליה דנפקא ליה לר"ש כדתני בר קפרא וכו'. ויש לפרש לפי גרסא זו דרב אחא בר דאת השם היינו שמו של הקב"ה וקשיא ליה למה לא נאמר שלא יהא חייב עד שיכתוב אני ה' ואהדר ליה שאין כאן שם של הקב"ה אלא שם של ע"א ולהכי כתיב אני ה' וכדתני בר קפרא. וכן פי' רשב"ם ז"ל:

אמר רב מלכיא אסור לאדם שיתן אפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראה ככתובת קעקע פירש איסורא דרבנן:

א"ב שפחות. פי' ר"ת ז"ל שפחות וכשנגדה כלומר אפי' שפחות ועייל אפר מקלה. וכבר פירשתיה בע"א ובמקומות אחרים. וכתבו בפירושי' דדוקא נקט רב מלכיא אפר מקלה שנשאר שם רושם אבן עפר בעלמא מותר אבל רבינו מאיר הלוי ז"ל כתב דה"ה לעפרא דעלמא אלא דנקט אורחא דמילתא. ואינו נראה:

ריבדא דכוסילתא. רש"י ז"ל מפרש בכל מקום שהוא הקזה בכתף ורי מאיר ז"ל כתב שהוא שקורין ישמעאלים בלשון ערב אל מחגמ"ה וידועה היא אצל הרופאים:

ר"א אמר כל מקום שיש שם מכה מכתו מוכיח עליו. לאפוקי מדרש מלכיא ומדרב ביבי והלכתא כרב אשי ונראין דברים שכל המימרות הללו לא נאמרו אלא לרבנן דאלו לר"ש אין לאסור דבר מכל זהאפילו מדרבנן כיון שהתורהלא אסרה אלא שם של ע"א ומינה שמעינן דהלכתא כרבנן דכל הסוגיא כוותייהו כי משנת בר קפרא לדברי רי שמעון בלחוי היא תניא לפרש דבריו ורב אחא נמי ביאור דברי רי שמעון הוא דבעי ולא משוי דהלכתא כותיה ואין לדחות בכך כללא דיחי' ורבים הלכה כרבים כ"ש כשהסוגיא מכרעת כרבנן אבל הריא"ף ז"ל פסק הלכה כרי שמעון וטעם דבריו משום דבר קפרא ודרב אחא ולא נהירא:

מתניתין. נזיר שהיה שותה יין כל היום אינו חייב אלא אחת. פי' רש"י ז"ל כי אי אפשר לחייבו אלא על מה ששתה תוך כדי דיבור של התראה דאלו במה ששתה אחרי כן יוכל לומר אשתלאי. והקשו בתוספות דהא כהן שבא על חמש אלמנו' או על אלמנה וגרושה וחללה וזונה בגופין מחולקין חייב בהתראה אחת על כל אחת ואחת כדמוכח בפרי עשרה יוחסין (קידושין דף עז) משום דהוו גופין מוחלקין. ואמאי לימא אשתלאי אלא ודאי דכיון שהתחיל בעבירה סמוך להתראה תו ליכא למימר אשתלאי על האחרות. וכן במי שהיה לפניו איסורין הרבה והתרו עליו על כולם ואכלן כולם חייב על כל אחד ואח' כיון שהתחיל באח' מהם תוך כדי דיבור של התראה וטעמא דהכא פי' ר"י ז"ל דהכא כיון שכל היין ששתה שם אחד וגוף א' אע"פ שהולך ושותה בזה אחר זה הכל נחשב שתיה אחת כיון שאין כאן אלא התראה אחת ולאפוקי היכא דהוו איסורין חלוקין או גופין חלוקין דחשיבא התראה אבל חדא וחדא:

אמרו לו אל תשתה ואל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת. אע"פ שהיה שותה בלא הפסק ולדעת ר"י ז"ל ה"ה שאם היה מפסיק בנתיים דחייב בהתראה אחת דאכל שתיה ושתיה חיילא התראה דהא עבדינא הגופין מחולקין. ותנא נקט אידך דמשמע ליה רבותא טפי והא דסגי להתרא' באומר אל תשתה לישנא קלילא נקט דהא בעינן שיאמרו לו אל תשתה כדי שלא תלקה אי נמי כיון דבהתראה ראשונה התרו בו לגמרי מסתייא בהתראות אחרונות בלשון אל תשתה לחוד דכולהו על קימתא קמייתא:

אמרו לו אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת. אוקימנא במס' נזיר (דף מג) בשהיה פורש מן המת וחזר ונטמא וכרבי טרפון שאמר פורש לא יטמא ואם נטמא חייב אבל כל זמן שלא פירש אפי' ר' טרפון פוטר שאינו מוסיף טומאה על טומאתו ולר"ע אפילו כשפירש פטור כל בו ביום כיון שלא הוסיף לעצמו מעין ידי טומאה כדאית' התם. והא דטומאה לא אתיא לאידך דשתיה דאלו בשתיה לא בעינן פירש וכן בגלוח חייב אפילו בלא הפסקה:

היה לבוש בכלאים וכו'. התם הא לאשמועינן מאי דאסקינן בגמרא דאע"ג דלא פשט ולבש חייב על כל אח' ואחת אם היה לו פנאי לפשוט וקתני כל איסורי נזיר לפי שהם איסורין חלוקין והיינו דקתני להו כולהו אע"פ שהם סגנון אחד:

דף כא:

גמרא **אמר רב ביבי וכו' רב אשי אמר אפילו לא היה פושט כלום אלא ששהה כדי לפשוט וללבוש והיה מתרין בו על כל שהיה ושהיה חייב על כל אחת ואחת**. וקשיא

ליה לרבינו מאיר ז"ל היאך לוקה לדברי רב אשי הא לא עבד מעשה ולא תירץ כלום. אבל בתוספות תירצו דכיון שהיה יכול לפשוט ואינו פושט ועומ' במלבושו זה חשוב מעשה דבכלל לא תלבש דאמר רחמנא הוא שלא יעמו' לבוש וזה חשוב לו כל שעה כאלו לובש. והביאו ראיה לדבריהם מנזיר שנכנס לבית הקברות בשידה תיבה ומגדל ופרעו עליו את המעזיבה שהוא חייב על כל שהיה ושהיה אע"ג דלא עביד מעשה כיון דבכניסה או בפריעה עבי' מעשה והוא שוהה שם במזי' כדאיתא במס' נזיר (דף מג). ועוד הביאו ראיה מדאמרינן במס' ברכות (דף יט ע"ב) המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק דלא אתי כבו' הבריות ודחי לאו דכלאים. ואותבינן מדתניא דהתעלמת פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינו לפי כבודו ופרקינן שב ואל תעשה שאני כלומר הא דלבוש כלאים פושטו ואפילו בשו' דהוי קום עשה ואמאי דהא בכלאים נמי שב ואל תפשוט בגדיך הוא אלא ודאי ש"מ דכיון דיכול לפשוט ואינו פושט חשבינן ליה כאלו הוא לובשו עכשיו:

מתניתין **יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמנה לאוין החורש בשור ובחמור וכו'**. פי' חורש בשור ובחמור ושביעית בי"ט וכהן ופי' בבית הטומאה הרי חמשה לאוין מוקדשין וכלאים בכרם תלתא הרי שמנה. והא דחשבינן מוקדשין וכלאים בכרם תלת דעת רש"י ז"ל דכלאים בכרם חד ומוקדשין תרי בשור שהוא בכור ואיכא משום לא תעבו' בבכור שורך וחמור מקדשי בדק הבית ואיכא לאו דמעילה דיליף מתרומה ולא ישאו עליו חטא. והא דלא חשיב מר"ן ז"ל חמור בפטר חמור אי בעית אימא דסבירא לי' כרבנן דאמרי בכור דפטר חמור אין בו לאו דלא תעבו' ומותר בהנאה. איבעית אימא ברי' יהודה דאמר אסור בנאה וכיון דתרווייהו משום דלא תעבו' נינהו ליכא למחשבינהו בתרתי דתנא לאוי קא מני לא איסורי. ומהאי טעמא נמי לא חשיב שור וחמור מקדשי בדי' הבית דא"כ חד לאו נינהו משום ולא ישאו עליו חטא ולא חשבינן נמי דאיכא בבכור שור שני לאוין חד משום לא תעבו' וחד משום לא ישאו עליו חטא משום דאין זדון מעילה אלא בקדשי השם כגון עולה או קדשי בדי' הבית או באימורין אבל לא בשאר הקדשים וכדאיתא במסכ' ר"ה גבי שופר של שלמים דשלמים לאו בני מעילה נינהו. ומיהו אין פי' רש"י ז"ל נכון חדא דהא ס "ד בגמרא לומר דמתניתין לא מיירי במקודשין דאיתנהו בשאלה ועוד דכלאים בכרם דלקי היינו בזורע חטה ושעורה ותרצן במפולת יד כרי יאשיה דהלכתא כותיה וכיון דכן הא איכא שני לאוין חד משום כלאי זרעים וחד משום כלאי כרם וכדאיתא בירושלמי וכדכתיבנא במס' חולין לכך הנכון דכלאים בכדם חשיב בתרתי ומוקדשין חשיב חד או דתרווייהו בבכור ומשום לא תעבו' דאפילו לרי

יהודה לא חשבינן ליה אלא חד לאו או תרווייהו במוקדשין דבדי הבית ומשום לאו דלא ישאו עליו חטא:

גמרא **אמר ר' ינאי בחבורה נמנו וגמרו החופה בכלאים לוקה**. פיר' החופה בכלאים שמכסה הזרעים בעפר לוקה משום זורע וכדמפר' ואזיל. ומשום דפלוגתא היא בפ"ק דמוע' קטן (דף ב) איצטרך ר' ינאי לאסהודי בה:

א"ל ר' יוחנן לאו משנתינו הוא זו וכו' עד האי חורש דמחייב משום כלאים. ה"ד לאו דמכסה בהדי דאזיל דאלו משום חרישה גופה ליכא איסור דלהתיר אמר רחמנא:

מתניתין **מני ר' עקיבא היא דאמר המקיים בכלאים לוקה וכו'**. וא"ת ומנלן דר' ינאי לרבנן קאמר ומשום זורע דלמא לר"ע קאמר ומשום מקיים. וי"ל דא"כ אמאי נקט המחפה בכלאים לימא המקיים והרי יש בכללו מחפה ומנכש וגודר וכל מיני קיום ועוד מאי סהדותא דרר' ינאי משום בני חבורה וא"ת והיאך אפשר לומר דלא מחייב לרבנן משום זורע דהא במתניתין דר"ע דמייתינן קתני רישא שהמנכש והמחפה לוקה ומדסיפא ר"ע רישא דרבנן. וי"ל דהא דאינן לה בסוגיא דמ"ק דכולה ר"ע והכי תנן המנכש והמחפה בכלאים לוקה משום מקיים שר"ע אומר המקיים בכלאים לוקה:

ולילקי נמי משום זורע בי"ט. פי' למאי דס"ל דרבנן מחפה חשיב זורע ליתני במתניתן משום זורע ביום טוב נמי. וה"ה דאפשר למיקשי בשביעית אלא דחדא מנייהו נקט אי נמי דבשביעית פשיטא ליה שאין בו חלו' מלאכות כיון דלאו גרידא היא ובי"ט הוא דקסבר דיש חלו' משום דאתקוש לשבת שיש בה חלו' מלאכות ואפילו בהא תריץ ליה שאין חלו' מלאכות אלא בדבר שזדונו כרת וכדנפקא לן מלא תבערו א"נ מעשה מאחת מהנה דכתיב גבי חטאת שזדונו בכרת:

תנא תני יש ואת אמרת תנא ושייר. פי' דכל היכא דתני יש עושה כך שהוא חייב מנין כך וכך לרבות במניינה כל מאי דאפשר ליה בעי:

אמר רבא יש חלו' מלאכות לשבת ואין חלו' מלאכות לי"ט. פי' אין חלו' מלאכו' לי"ט בין שעושה מלאכה אחי' שיש בה איסורין חלוקין כגון זה של חורש ומחפה ואפילו בשתי התראות בין שעושה מלאכות הרבה בזו אחר זו בהתראה אחת וכדמוכח ממתניתא דאותיב אביי בסמוך דהני תרתי חדא דינא אית להו:

איתביה אביי וכו' והתנן המבשל גיד הנשה בחלב בי"ט ואכלו לוקה חמש. פי' משום אוכל גיד הנשה ומשום אוכל בשר בחלב פי' דסבר יש בגידין בנותן טעם ותורת בשר עליו ומשום מבשל בשר בחלב ומשום מבשל בי"ט ובמסכת י"ט (דף יב) אוקימנא להא כב"ש דלית להו מתוך דאלו לב"ה אינו לוקה משום מבשל בי"ט דאמרי' מתוך שהותרה

הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ואע"ג דההיא אינה אלא בשיש בו צורך י"ט כהוצאת קטן ולולב וס"ת והבערת אש לחמם יש לומר דההיא למשרייה לכתחלה אבל לפטור ממלקות אפילו במבשל כזה אינו לוקה כיון שהבישול בעצמו ראוי לי"ט ועביד ליה לי"ט אלא דרביעה אליה אריה דאיסורא:

דף כב.

וחדא משום הבערה ואם איתא דאין חלו' מלאכו' בי"ט אהבערה לא ליחייב. כן גורס במקצת נוסחאות ופירושא ברור דכיון דאין חלוק מלאכות בי"ט אין לנו להתחייב בי"ט משום הבערה כיון דחייב משום די"ט וה"ה דיכול לומר דלא ליחייב על בישול י"ט כיון דמחייב אהבערה דקדמה לה אלא משום דאיתניא הבערה בתרייתא נקט הכי. ויש ספרים שמוסיפין בגרסא ואם איתא אהבערה לא ליחייב דהא חזיא ליה לצורכיה ולשון מיותר הוא דכיון דקושיאן הכא משום דאיך חלוק מלאכות בי"ט אפילו לא חזיא כלל ולית ליה שום מתוך אית לן למיפטריה הכא ואולי באשגרת לישן בעלמא נקטיה תלמודא הכא אגב דנקט הכי בפי' אלו עוברין (פסחים דף מו) דפריך מינה למ"ד דאפילו ב"ש אית להו מתוך ופרכינן מינה דא"כ אהבערה לא ליחייב דהא חזיא ליה קצת מנפשיה ואית בה מתוך וטובא איכא בתלמודא. ורבינו מאי' הלוי ז"ל פי' דה"ק אהבערה לא לחייב דהא חזיא ליה לצרכיה ואי בעית לחיובי משום דהוי איסורא וחשבת ליה שלא לצורך הא חייבתי' משום מבשל ואין חלוק מלאכות בי"ט ע"כ:

אלא הב"ע בשבשלו בעלי אשרה. וא"ת וליתנייה תנא בגיד הנשה של נבלה ולילקי שש. וי"ל דלא פרכינן הכי למרבי בלאוין אלא על משנתינו דקתני יש חורש תלם וכל דתני יש בעי לרבויי לאוין כפרישית לעיל אבל בהא דלא קתני יש לית לן למיפרך הכא דלא בעי תנא למתני אלא דבר שיש בו חידוש. ובגי' של נבלה מאי חידוש איכא למתני שילקה משום אוכל נבלה אי משום דיש בגידין בנותן טעם סבירא ליה הא אשמועינן הא בבשר וחלב והיינו דלא פרכינן לקמן דלית ליה במבעיר בעצי אשרה דאית ביה תרי לאוין וע"ג דפרכינן בסמוך ולילקי נמי משום ולא תביא תועבה התם כיון דאוקמינא בעצי אשרה אית להו למימני כל לאוין דאית ביה אבל אי לא בעי למתני עצי אשרה אלא עצי הקדש לא פרכינן ליה דליתני עצי אשרה לרבות בלאוין וזה ברור:

ואזהרתיה מהכא ואשריהם תשרפון באש לא תעשון כן להי' אלהיכם. וא"ת ולימא נמי דלילקי נמי משום זדון מעילה דלא ישאו עליו חטא. ורבינו מאיר הלוי ז"ל תירץ דכיון דאיסורי הנאה הוא ולא מצי לאיתהנויי מיניה בהיתירא לית ביה משום מעילה.

ואע"ג דכל הקדש איסור הנאה הוא מכל מקום לא חייבו הכתוב משום מעילה אלא דבר מאיסור הקדש חזי ליה לאיתהנויי מיניה והנכון דאי משום מעילה בעי לאיתהנויי בשוה פרוטה וניחא ליה לאוקומי אפילו בלא איתהני מעצים אלו בשוה פרוטה כיון דאפשר ליה וקתני לה תנא סתם וכן פי' ר"י ז"ל. ופרכינן אמתניי' דקתני יש חורש וכו' וליחשוב נמי הזורע בנחל איתן ואזהרתיה מהכא אשר לא יעבד בו ולא יזרע פי' דההוא ללאו אתא וכדאיתא במס' סוטה. וא"ת והלא נחל איתן אין ראוי לזריעה ולעבודה וכדמתרגמינן נחל בייר. וי"ל דאינהי דהוי בייר השתא יש לו תיקון על ידי טורח עבודה ואסריה רחמנא. וכן נראה מדברי הרמב"ן ז"ל בהלכות רוצח ע"ש:

וליחשוב נמי הקוצץ בהרתו פי' וכגון שקוצצו במחרישה בשעת הפרישה:

וליחשוב נמי המזית את החשן והמסיר בדי ארון. פי' ומשכחת לה בחריש זו כגון שהסיר בדי ארון לחרוש בהם וכל שעה שחורש בהם ואינו מחזירין לארון עובר משום לא יסורו ממנו ואפילו אינו נהנה בשוה פרוטה. ומזיח את החשן משכחת לה אליבא דאמרו לו חשוב נמי כלאים שהוא לבוש וכגון שהיה לובש את החשן וחורש בו וכל שעה עובר משום לא יזח כנ"ל. ואגב אורחין שמעינו משמעתינו דלא יזח החשן ולא יסורו לשון לאו ואזהרה הם וכל לשון נתינת טעם בלב' כמו שכתב הרמב"ן ז"ל בספר המצות שלו:

וליחשוב נמי שבועה שלא אחרוש בי"ט. ופרישנא בשנשבע בכולל וכדמשמע ואזיל דמגו דחייל אהתירא חייל נמי איסורא דאלו בפרט לא חיילא עליה שבועת ביטוי ואע"ג דאיכא משום שבועת שוא מ"מ בשעת חרישה אינו עובר בלאו דשבועה ואנן לאוין דאתו ליה בשעת חרישה מנינן וזה ברור. ולמאן דסבר מרבנן ז"ל דנדרים חלין על האיסורין לקיימם בדין הוא דמצי לאוקומא בפורט בסדר שאמר קונס עלי כלי חרישה לחרוש בהם ביום טוב אלא דניחא ליה לאוקומה בנשבע ובכולל ומיהו הא איכא מאן דסבר דאין נדרים חלין על דבר מצוה לקיים ולההיא סברא לא מצי לאוקומה בנודר. וכבר הארכתי בענין ההוא במס' נדרים בס"ד:

מידי דאיתיה בשאילה לא קתני. פי' לפי שחכם עוקר את הנדר מעיקרו ונמצא שאין כאן לאו כלל. ופרכינן והרי הקדש דאיתיה בשאלה. פי' דקי"ל כב"ה דאמרי יש שאלה בהקדש וקס"ד השתא דשור וחמור מוקדשין דקתני קדשי בד' הבית הן ובדין הוא דמצי לתרוצי בהקדש שבא לידי גזבר שאין עליו שאלה כדאית' במס' ערכין אלא דניחא ליה לתרוצה בבכור:

בנזיר שמשון. פי' שהיה ע "י מלאך ואין לו שאלה אבל במדירו בנזיר מן הבטן כשמשון הא אפשר בשאלה ע "י האב המדירו ואפילו מת האב מ"מ חדא שעתא בשאלה הוי. ופרכינן נזיר שמשון בר איטמויי לאחריי הוא. פי' בפירושין דבלשון אתמה פריך כלומר הא מוזהר על טומאת מתים. ורבינו מאיר הלוי ז"ל פי' נזיר שמשון בר איטמויי למתים הוא פירי' יכול הוא ליטמא להם והכל ענין אחד:

אלא האי תנא איסור כולל לית ליה. פי' דלעולם מידי דאיתיה בשאלה קתני וקושיא דנשבע שלא יחרוש דלא קתני משום דהאי תנא איסור כולל לית ליה או דלית ליה שום איסור כולל ואפי' דאתי ממילא בנבלה ביום הכפורים וכדי שמעון או דלית ליה איסו' בדבר בא מעצמו מיהת כדאמרינן במסכת שבועות ולפוס האי תירוצא אית לן למימר דסבירא ליה אין נדרי חלין על האיסורין לקיים דאי לא לתניה בנודר בפרט על חרישה ביום טוב דהא נדרים חלין על דבר מצוה כדבר הרשות ואפילו בפרט אלא ודאי כדאמרן. כנ"ל. והקשו בתוספ' נהי דתריץ הא דשבועה כיצ' יתרץ אידך פרכי דקוצץ בהרתו ומסיר בדי ארון וחורש בעצי אשרה וקוצץ אילנות טובים. ותירצו דלא חש תלמודא להא משום דאע"ג דקתני יש חמש ולא אמרינן תנא ושייר וכדאי' לעיל שאני התם דהוי מידי די"ט וכיון דאיירי בי"ט אית ליה למיתני כל לאוי דאפשי' מי"ט מה שאין כן באידך דהוו מידי דמילי בעלמא ודלא שכיחי נמי:

א"ר הושעיא המרביע בשור פסולי המוקדשין לוקה וא"ר יצחק המנהיג בשור פסולי המוקדשין לוקה שהרי גוף א' ועשאו הכתוב שני גופין. פירשו בפירושין שנ תן עליו הכתוב תורת חולין ותור' מוקדשין. תורת מוקדשין שאסור מחיים בגיזה ועבודה ותור' חולין שמותר באכילי לכל אדם כדכתיב תזבח ואכלת ודרשינן תזבח ולא גיזה ועבודה ואכלת ולא לכלביך הילכך המנהיג בו לבדו כמנהיג בשני מינין וכן המרביעו אפילו במינו במרביע על שאינו מינו שהרי מרביע קדשים על חולין או חולין על קדשים. והקשו בתוספות דהיכי שמענו דקדשי' וחולין הם כלאים זה בזה עד שנא' כן אפילו בגוף אח' המורכב מהם. ורבינו מאיר הלוי ז"ל פי' דהואיל והבשר והעור שני מינין הם והכא פלגינהו רחמנא בקדשים שעשה הבשר חולין והעור והגיזה קדש נחלקים העור והבזר זה מזה ונעשה כאלו הם שתי גופים ממש. וכל אלו הפירושים תמהים שנעשה מסברא שלנו ולא מגזרת הכתוב מגוף א' שני גופים חלוקים ושני מינין מפני שיש בו שלי דיני הלכות ובודאי שאין לנו בזה אלא מה שאמרו בתוספות שפי' ר"ת ז"ל סמוך לפטירתו ליישב לזו וליישב מה שנתקשה לכל במסכת בכורות דאמרינן התם דגבי פסולי המקודשין תלתא צבי ואיל כתיבי ואמרינן דחד מינייהו לכדרי הושעיא ור' יצחק וכתב רש"י ז"ל התם דלא

איתפרשא מילתייהו. ופי' ר"ת ז"ל סמוך לפטירתו דהיינו משום דר' הושעיא ור' יצחי דכתב רחמנא כצבי המקודשים חד כצבי וכאיל לדונו לענין כלאים בהרבעה והנהגה כאלו הוא מורכב מבהמה או מצבי ואיל שהם שני מינין ונצטרך לומר שגזרת הכתוב הוא זה וחדוש הוא שחדשה תורה לעשות גוף אחי כשני גופים וחדוש אחר גדול יש בו שהרי אפילו בשני מינין וגופין מחולקין אין איסור כלאים לדע' הרמב"ם ז"ל ומן התוספתא שבפ"ח דכלאים. אלא במנהיג בשני מינין א' טמא וא' טהור דומיא דשור וחמור ולא בשני מינין טמאים או שני טהורים ובשור זה הכל טהור. ואיכא למיד' לדברי ר' יצחק אמאי קתני תנא החורש בשור ובחמור ליתני בשור לבדו ובשל פסולי המוקדשים למאי דאסיקנא דקתני מידי דאיתיה בשאלה. וי"ל דפשטיה דקרא דשור וחמור ממשמע בעי למינקט. ובמהדורא קמא יש לי בזה פי' אחר ולא כתבנו כאן משום כבודם של רבותינו בעלי התוספות ז"ל וסוגיא דבכורות דמסייע להו:

והא דתנן כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת. אמרינן עלה בגמ' מ"ט דהא ארבעים כתיב ומהדרינן דאי כתיב כדי רשעתו ארבעים במספר הוא משמע ארבעים שלימות השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים. פי' דאע"ג דבתרי קראי נינהו כרכיי להו כחדא כאלו כתיבי בחד קרא כדי רשעתו במספר ארבעים ולהכי לא כתיב כדי רשעתו ארבעים וכתב במספר ארבעים לומר דלאו ארבעים ממש אלא מספר שסוכם את ארבעים וזה ידוע מחכמת המספר כי האחדים שבכלל העשרות הם תשעה הם נקראים יי מספר לאותו עשרה ופשיטא דמילתא דהא הלכתא גמירי לה דמלקות ארבעי' חסר א' הם שהם ראויות להשתלש אלא שיש לו רמז במקרא כמו שאמרו ור' יהודה לא גמיר להו נקיט קרא כפשוטיה. ומכאן מצאנו תירץ בתוספות למנין העומר שהוא מ"ט ימים והכתוב אומר תספרו חמשים יום אלא שיש לומר כדאמרינן הכא דלהכי כתוב תספרו מעיקרא כלומר תספרו מספר של חמשי' יום כלומר הסוכם את החמשים. ויש מתרצים דה"ק עד מחרת השבת השביעית תספרו ולחמשים יום והקרבתם וגו' ושם יש סעד יותר מכאן דכתב קרא אחרינא שבעה שבעות תספר לך שהם מ"ט ימים:

דף כב:

מאי טעמא דר' יהודה דכתיב מה המכות האלה בידך. כלומר בין זרועך מקום חבורן בכתף. וא"ת ומשום רצועה אחת היאך אמר מכות לשון רבים. יש מתרצים דכיון שהם

ד' רצועות מכות קרי להו אי נמי משום מלקיו' טובא שהיו מלקין אותו ויש בכל מלקות אחת בין ידיו הוי להו מכות טובא:

הא דאמדוהו ליומא הא דאמדוה למחר וליומא אחרא. פי' מתניתין בדהדר אמדוה ביומיה הלכך אי לאו שכבר לקה קצת ונלקה מחמת אומד ראשון הולכין אחר אומ' שני שהראשון אומ' בטעות היה שהרי לא נשתנו זה גופו בנתים ביום אחד לא מבריאות לכחישות ולא מכחישות לבריאות. ברייתא דאמדוה למחר וליומי אוחרי דאפשר שהוכחש גופו של זה בין אומד ראשון לאומד שני ואומד ראשון לא היה בטעות הלכך אע"פ שלא לקה כלל מאותו אומ' פטור דמן שמיא הוא דחסו עליה ודמי לרץ מב"ד שהוא פטור וסיפא דברייתא דקתני בה לוקה באומדה ליומיה דומיא דמתניתין ונקט רבותא דאפילו מפטור לחיוב דוקא לוקה הא לא לקה חוזרין ואמדין אותו:

עבר עבירה שיש בה שני לאוין. פי' כגון כלאים בכרם או חורש בשור ובחמור מוקדשים ודכותייהו ומפני שהיתה העבירה אחת אמדוהו אומ' אחד לשתיהם בפחות משמנים לפי שלא היה יכול לקבלם לוקה אומק' זה לבדו ופטור ואע"פ שמצאו שהיה יכול לקבל שמנים ואם לאו שלא אמדוהו אלא ארבעים או פחות מארבעים לוקה ומתרפא וחוזר ולוקה. ופרכינן והתניא אין אומדין אותו אומד א' לשני לאוין. א"ר ששת לא קשיא הא דאמדוה לארבעים וחד הא דאמדוהו לארבעים ותרי. פי' דמתניתין בשאמדוהו לארבעים ותריץ שיש בו שלשה רצועות יותר ממלקות אחת והם ראויו' לעמו' במקום מלקות שניה שהרי הן ראויות להשתלש. ובברייתא דאמדוהו לארבעים וחדא דליכא יותר על מלקות אחת אלא שתי רצועות שאין ראויות להשתלש וכמאן דליתנהו דמו ונמצא שאין כאן אלא אומ' של מלקו' אחת ולכך אין נדון אלא במלקו' א' בלבד ולכך צריך אומד שני כשיתרפא:

א"ר ששת מנין ליבמה שנפלה לפני מוכרה שחין שאין חוסמין אותה. כלומר שאין דוחין לדבריה כשאינה רוצה להתייבם לו ונקט לישנהא דקרא דיליף מינה. ודעת המפרשים שכופין את היבם לחלוץ כדרך שכופין לגרש באשה דעלמא כדתנן אלו שכופין אותו להוציא מוכה שחין וכו' ומוכה שדחין לאו דוקא דה"ה לחבריו השנויין שם אלא דנקט חדא מצייהו ואע"ג דבעלמא כופין איצטרך הכא קרא ביבם משום דביבם תלי רחמנא ודלמא הוה אמינא שיקיים מצות יבום ואח"כ נכוף אותו להוציא קמ"ל דלא ולא תלה רחמנא בדידיה אלא בשראוי לקיימה לגמרי ומיהו דוקא במוכה שחין וחביריו אבל ביבם שאין בו מום בגופו אע"פ שיש שם אמתלאות חוסמין אותה ואין כופין לחלוץ לעולם. ואפילו למ"ד מצות חליצה קודמת ההיא למצוה ושאין כותבין עליה אגרת מרד

ושאין ליבם התובע לייבי אבל לכוף ולחוץ אין כופין לעולם אלא במוכה שחין וחבירו אלא אם אפשר להטעו' מטעין דחליצה מועטת כשירה והכי אמרינן במסכ' יבמות על משנת בכורות שהבאנו לשם אמר רב ואין כופין ועיקר הפי' שם דאפילו אסיפא דחוזרו ואמרו מצות חליצה קודמי' אמר רב דאין כופין לחלוץ וכדדכירנא התם בס"ד. וזו דעת רוב רבותינו שבתוספ' ז"ל ודעת רבינו הרמב"ן ז"ל ודעת רבותי הרא"ה והרשב"א ז"ל ושלא כדעת הרמב"ם ז"ל שדן לכוף ולחוץ באומר מאי' עלי בין כזו ובין באשה דעלמא אלא דמפסידות כתובה ואין רבותינו מודים לו באחת מהם וכדפרישי' בפ' אע"פ בשמעתא דמורדת בס"ד. ואף לשיטה זו שפיי רבותינו ז"ל שכופין לחלוץ חליצה מוטעת כשרה גט מוטעה פסול חליצת מעושת פסולה גט מעושה כשר והא על כרחין דגט מעושה דכשר היינו באותן שכופין להוציא. וא"כ דכותיה חליצה מעוש' פסולה אפילו באותן שכופין בעלמא דהוציא וטעמא משום דיבום כיבם תליא רחמנא אם אם לא יחפוץ האיש וגו' לכך היה נראה לי דאפילו במוכה שחין לא קאמר אלא שאין חוסמין אותה ושאין נזקקין ליבם לכוף אותה להתיבם לו ולדון אותה במורדת אבל לכוף אותו לחלוץ אין כופין לעולם אלא מטעין ולפי השיטה הראשונה צריכין אנו לתרץ דהתם לאו בחד גוונא נקט גט מעושה וחליצה מעושת אלא לפי שאמר דחליצה מוטעת כשרה וגט מוטעה פסול נקט איפכא דידיה בכפיה דזימנין דחליצה מעושת פסולה וגט מעושה כשר שאם הוא שלא כדין אפילו בחליצה פסול ואם הוא כדין אפילו בגט כשר וזה דוחק אלא שאין לנו אלא דברי רבותינו ז"ל:

ולענין פסק הלכה במצות יבום ובמצו' חליצה איזה מהם קודמת מחלוקת גדולה היא בין הפוסקים ז"ל שהגאונים פסקו שמצות יבום קודמת וכן הסכים הרמב"ן ז"ל ובתוספ' פסקו דמצות חליצה קודמת ובפרק אף על פי הארכתי בסיעתא דשמיא בתרי מהדורי:

מתניתין. כיצד מלקין אותו וכו'. משנה זו נשתנה בצורתה הפירושי' ובמהדורא קמא הארכתי בה הרבה אבל אכתו' כאן בקוצר הפי' המוכרע בו יותר והכי פירושו כיצד מלקין אותו וכו' כופת שתי ידיו על העמוד כלומר שליח ב"ד כופת שתי ידיו של לוקה בב"ד על העמוד המוכן לכך נעוץ בקרקע ומטה קצת וגבוה כשתי אמו' והלוקה כפות הוא ומוטה על אותו עמוד כאדם הנסמך על בריח דלת ותולה ידיו למטה וכופתין לו ידיו בצדי העמוד המוכן לכך וחזן הכנסת כלומר שמש הכנסת שהיה שליח ב"ד להלקות אוחז בבגדיו של נדון בשפת בגדיו מלמעלה מקום כניסת הראש בחזקה אם נקרעו שלא במקום תפירה נקרעו ואם נפרמו במקום תפירה נפרמו פרימה היא במקום תפירה כדכתי' גבי בני אהרן ובגדיכם לא תפרומו דש"מ קריעה דחבל שהיא שלא במקום

תפר. עד שהוא מגלה את לבו כדי שיהא המלקות בבשרו ובקריעה זו נעשה כפותח מלפניו ומאחריו על כתיפו והאבן נתונה מאחריו של נדון וחזן הכנס' המלקה אותו עומד עליה ורצוע' של עגל בידו כפולה לשתים ושתים לארבעה כי הרצועה היתה ארוכה והיו כופלין אותה ואח"כ חותכין שתיהם באמצע ונעשות ארבעה ושתים רצועו' עולות ויורדות בה פרישנא בגמרא כי הרצועו' שתיהם היו של חמור האח' נתונה בין כפל הרצוע' של עגל האח' והשנית בין כפל הרצוע' השנית לארכה והיו ראשי שתי הרצועות עודפות על כפלי הרצועות הראשונות מלמעלה ומלמטה וזהו עולות ויורדו' בה. ועוד יש לפרש הלשון כי שתי רצועות אלו היו מחוברות בתפר או בקשרים אחרים בשתי הרצועות הראשונו' בענין כי כשהיו מקצרין או מאריכין השתי רצועות הראשונ' על ידי אפקתא שאמרו בגמרא היו שתי הרצועות אלו האחרו' עולו' ויורדו' עמה כי לא יסורו מהם. וידה של רצועה זו טפח אורך ורוחב הרצועה כולה הכפולה לשתים טפח ומגעת לארכה לפי כרסו של אדם ולכן לא נתן התנא בארכה שיעור מסוים כמו שנתן ברחבה ומלקה אותו שליש המכות שאמדוהו מלפניו בין דדיו כנגד לבו ושני שלישים מאחריו. י"א כנגי האחרות שמלפניו וי"א שליש על כתף זה ושליש על כתף זה. ולזה הסכים הרב ר' משה בה"ר מנחם הצרפתי ז"ל בשם רבותיו רבני איברא ז"ל וכן היה אומר כי ההכאות האלו אינם לרוחב הגוף אלא לארכו ולכן אמרו מגעת על פי כרסו וכן היה נוהג במכות מרדות. עפ פי' משנה זו. ומדבר ידוע שלא נאמרו כל הדברים האלו שבמשנה ובגמרא אלא במלקות של תורה דהא עלה קיימא ואין מלקות בזמן הזה לפי שאין לנו ב"ד סמוך הראוי לכך וכל מלקיותינו אינן אלא מכות מרדות. והמפרשים הראשונים והאחרונים ז"ל נחלקו בזה כי י"א שאין מדקדקין על מכות מרדות משום דבר מכל זה אלא שמכין אותו בין במקל בין ברצועה מכות שיראו ב"ד לפי מרדו וכן נראה מדברי רש"י ז"ל שכתב בפ"ק דסנהדרין גבי כלי הדיינין שאמרו שם מקל ורצועה מקל למכות מרדו ורצועה למלקות וזהו מרדות לשון רידוי כאדם הרודה במקל או ברצועה כמו שירצה כאב הרודה את בנו והרב את תלמידו ומכין באיזה מקום שירצו בין מלפניו בין מלאחריו. ויש שכתבו דמכות מרדו' כעין דאורייתא תקנוה קצת להכותו לפניו ולאחריו ומכות המשלתלשו' וברצוע' של עגל ושל חמור אלא שאין מדקדקין בכל אלו דברים משנויים כאן ולא בכפיתה על העמוד וכן נראה מדברי רבינו מאיר ז"ל במסכ' כתובות וכתה הוא ז"ל שאין מוסיפין על מלקות ארבעים ואדרבה פוחתין מהם לעולם. ומורי ז"ל היה אומר כי מנין הרצועות כפי מה שיראו ב"ד שיכול לקבל כפי רשעו ומרדו ואם הוא של עבירה שכבר עשה יהיה במנין פחות ממלקות אבל אם הוא על דבר העתי'

כגון שמזלזל שלא לקיים דבר של תורה או של דבריהם מכין אותו עד שיחזור ממרדו וכעין מה שאמרו לענין מלקות דאורייתא דתניא אמרו לו עשה סוכה ואינו עושה טול לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות שלו. והא דתנן ואם מת תחת ידו פטור פי' פטור אף מגלות וכדאמרינן לעיל בפ' הגולין טעמא דבעינן דומיא דחטבת עצים שהוא רשות. הוסיף לו רצועה אחת על האומד ומת הרי זה גולה פי' דרצועה זו רצועה דרשות היא והויא דומיא דחטבת עצים ואוקימנא דדוקא דטעה דיינא במנינה דהשתא הוי שליח ב"ד שוגג אבל לא טעה דיינא במניינה קרוב למזיד הוא ואין לו כפרה בגלות שהיה לו לחוש שמא ימות במכה האחת היותר על האומד. לתקלקל בין ברעי וכו' והלכתא כרבנן:

דף כג.

גמרא **בזמן שהמכה מרובה מאריך** פי' מאריך הקורא בנעימות קריאתו ובזמן שהיא מועטת מקצר בקריאתו כגון שאמדוהו בפחו' מעשרים:

א"כ מה ת"ל מכה רבה לימד על הראשונות שהן מכה רבה. פירשו בפירושין שניתן להלקותו ע"כ וה"ק פן יוסיף להכותו על אלה שהן מכה רבה ועצומה. ואינו נכון חדא דא"כ אין לשון מכה רבה דאמרינן השתא כלשון מכה רבה דאמרינן מעיקרא כדתניא אין לי אלא מכה רבה דבעינן לומר רבה במנין ותו לא דהא לרבנן אין לו להלקו' בכח כל כך. לכך פירשו דקרא טעמא דלא יוסיף קא יהיב כלומר די לו במה שאמדוהו ומכה רבה הם ולא יוסיף להכותו עליהם ולמדנו דמלקות ארבעים מכה רבה ולכך צריך אומד':

קלה בין שנתקלקל בראשונות בין באחרונות. פיר' בפירושי' ראשונה הגבהת הרצועה קודם שהכהו שנתקלקל מחמת פחד והשניה שנתקלקל בהורדה כשהכהו אפי' בהכאה ראשונה ואינו מחוור חדא דלישנא לא משמע הכין ועוד דלקמן אמרינן בסמוך קלה תחלה מלקין אותו שנאמר והכהו ונקלה ולא שקלה בר אלמא בעינן קלקול לאחר הכאה לכך הנכון ראשונה הכאה ראשונה ושניה הכאה שניה ממש ומשום דבעי לאפלוגי גבי נפסקה הרצועה בין הכאה ראשונה להכאה שניה נקט רישא קלה בין ראשונה בין בשניה וכן פי' ר' מאיר הלוי ז"ל:

הא דתנן ר"ש אומר ממקומו הוא למד וכו' עד אשר יעשה וכו'. פי' דנפקא ליה לר"ש מדכתיב אשר יעשה וכו' וסמיך ליה איש איש אל כל שאר בשרו לא תקריבו דהיינו שיושב ואינו עובר עבירה אלמא אף זה בכלל העושה מצוה דכתיב מעיקרא אשר יעשה וכו':

דף כג:

אר"י חלוקים עליו חבריו וכו'. פי' דאפילו ר"ע ור"י דס"ל שיש מלקות בחייבי כריתות כדסבר ר' חנינא בן גמליאל מ"מ חלוקין הן עליו בהאי דקאמר שאם לקו נפטרין מידי כריתתן וס"ל שאין המקלות מפטירן לגמרי מכרת:

תנינא. פירש דמסייעא להא דתנן אין בין שבת ליה"כ אלא שזה ודונו בידי אדם כלומ' במיתת ב"ד וזה זדונו בכרת ומשמע לן דסתמא זו היא ואפילו לר"ע דאית ליה שיש מלקות במקום כרת ואם איתא דחייבי מלקו' שלקו נפטרו מידי כריתתן אידי ואידי בידי אדם הוא דאפילו יה"כ דינו בידי אדם שמלקין אותו מנקי' מכרת א"ו שאין המלקות פוטרו מכרת ולא הוה ליה רוב זדונו בידי אדם. ופריק ר' נחמן בר יצחק דההיא מתני' דמגלה ר' יצחק היא דסבר אין מלקות במקום כרת ורב אשי פרקי דאפי' תימא ר"ע ור"י ולא הוי סייעתא דר' יוחנן דלעולם א"ל דנפטרו מידי כריתתן במלקות והא דקתני שזה זדונו בכרת ה"ק עיקר זדונו בידי שמים בכרת דכל היכא דלא לקי מיהת יש בו כרת מה שאין כן בשבת דעיקר זדונו בידי אדם ע"י מיתת ב"ד שהיא החמורה שבזדונו:

א"ר יהושע בן לוי ג' דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו עליהם ב"ד של מעלה. פי' אעפ"י שנראים כנגד התורה. מקרא מגילה שהוסיפו מצוה מחודשת בישראל שאינו בתורה כלל והכתוב אומר לא תוסיף עליו ולא תגרעו ממנו ואומר נמי אלה המצות ודרשינן אלה שאין שום נביא רשאי לחדש דבר מעתה ובדוכתא במס' מגלה אמרי' מהיכן מצאו לזה סמך מן התורה ומאי דרוש. ושאלת שלום בשם. פי' אע"פ שנראה כמזכיר שם שמי' לבטלה שיש בו לא תשא אלא עשו כן משום עת לעשות לה' הפרו תורתיך לפי ששכחו שמו של הקב"ה כמו שנאמר ואמר הם כי לא להזכיר בשם ה' וכבר פירשתי בסוף מסכ' ברכות בארוכה בס"ד. והבאת מעשר. פי' שיביאו כל אחד מעשרותיו לאוצר ידוע והיה נחלק שם ע"י ב"ד והתורה נתנה טובת הנאה לבעלים לתתו לכל כהן שירצה כדכתיב ונתת ללוי וגו' וכתיב ועשו כן. מפני שיש שהיו מזלזלין בנתינת מעשרותיהם ויש שהיו נותנין אותם למי שאינו הגון וזה היה בימי חזקיה ולכך הכין לשכות להביא שם המעשרות וכן היה בימי עזרא כדקנסינהו ללוים כדאיתא ביבמות:

גרסת הספרים מאי ואומר וכ"ת וכו'. ותימא מהו שואל מאי ואומר דהא בלאו ואומר לא ידענו שהסכים הקב"ה על ידו וכד מתרץ ואזיל. וי"ל דאנן סלקא דעתן דגברא רבא כבועז לא היה אומר אי לא דידע דאסכים הכי הקב"ה מקמי הבין להכי שיילה מאי ואומר. ופרקי' אע"ג דבועז גברא רבא הוא הוה ס"ד דעבד מדעתיה לעשות לה' אבל הקב"ה לא הסכים עליה ע"י מעשה קמ"ל ואומר:

מדהא קא מרחמתא והא לא מרחמתא. כלומר דנהי דרחמותא דהא אינה ראיה דאפשר דמערמא מ"מ אידך דלא מרחמא ואמרה גזורו לאו אמה היא וכיון דאיהי לאו אמה לא סגיא דלא תהוי אידך אמה דהא אי ברא מחדא מינהי הוא:

דף כד.

כגון רב ספרא וכגון ר' ישמעאל בר' יוסי וכגון ר' ישמעאל בן אלישע. עובדא דרב ספרא גמרא. דריב"י ור' ישמעאל ב"א איתנהו בפ' שני דייני גזירו' ומפורשים בפירושן וכן במהדורא קמא דידי בס"ד:

ולא אוטם אזנו משמוע דמים דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק יש שפירש דדריש דמים ממש שכל האומר זילותא מצורבא מרבנן חשוב כשופך דמים ושי שפירש דדריש דמים לשון דומם שהיא שתיקה:

שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. פירושו אעפ שצריך לעבור דרך שם ולית ליה דרכא אחרינא:"

בא חבקוק והעמידן על אחת. שהמקיי' אות' מקיים כל התור' והיא האמור' בשם כראוי בקבלת אלהותו וייחודו ועול מלכותו כדרך שנצטוינו בפ' ק"ש שכוללת כל התורה והיינו דכתי' וצדיק באמונתו יחיה כדרך שנאמר בכל המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: